www.emu.ee
Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences
Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences

Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond: Euroopa investeeringud maapiirkondadesse

„Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne

EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituut
Kreutzwaldi 1a, Tartu 51014
Mati Mõtte
Tel 731 3016; 518 7683
e-post: mati.motte@emu.ee

Tellija:
Maaeluministeerium
Lai tn 39 // Lai tn 41, Tallinn 15056
Stella Vogt
Tel 625 6278
e-post: stella.vogt@agri.ee

31. mai 2017

Sisukord

Mõisted 4

Kokkuvõte hindamistulemustest 7

Sissejuhatus 19

1.1. Hindamise eesmärk 19
1.2. Aruande struktuur 20

2. Hindamise taustakirjeldus ja metoodika 22

2.1. MAK 2014–2020 rakendamise taustakirjeldus 22
2.2. Sotsiaalmajandusliku olukorra kirjeldus 24
2.3. Põllumajandusliku maakasutuse ja elurikkuse olukorra kirjeldus 31
2.4. Kasutatud metoodika 37

3. Eesmärkindikaatorite sihtväärtuste valideerimise tulemused 43

4. Hinnang MAK 2014−2020 meetmete asjakohasusele ja rakendamise tõhususele 48

4.1. Meetmete asjakohasus 48

4.1.2 Rahastamisvahendite asjakohasus ja kasutamine 48
4.2. Meetmete tõhusus 51

5. Vastused hindamisküsimustele 54

5.1. Ühine hindamisküsimus 1 (sihtvaldkond 1A) 54
5.2. Ühine hindamisküsimus 2 (sihtvaldkond 1B) 63
5.3. Ühine hindamisküsimus 3 (sihtvaldkond 1C) 68
5.4. Ühine hindamisküsimus 4 (sihtvaldkond 2A) 73
5.5. Ühine hindamisküsimus 5 (sihtvaldkond 2B) 84
5.6. Ühine hindamisküsimus 6 (sihtvaldkond 3A) 89
5.7. Ühine hindamisküsimus 7 (sihtvaldkond 3B) 97
5.1. Ühine hindamisküsimus 8 (sihtvaldkond 4A) 103
5.2. Ühine hindamisküsimus 9 (sihtvaldkond 4B) 116
5.3. Ühine hindamisküsimus 10 (sihtvaldkond 4C) 127
5.4. Ühine hindamisküsimus 11 (sihtvaldkond 5A) 136
5.5. Ühine hindamisküsimus 12 (sihtvaldkond 5B) 139
5.6. Ühine hindamisküsimus 13 (sihtvaldkond 5C) 142
5.1. Ühine hindamisküsimus 14 (sihtvaldkond 5D) 146
5.2. Ühine hindamisküsimus 15 (sihtvaldkond 5E) 152

5.3. Ühine hindamisküsimus 16 (sihtvaldkond 6A) 161
5.4. Ühine hindamisküsimus 17 (sihtvaldkond 6B)....167
5.5. Ühine hindamisküsimus 19....177
5.1. Ühine hindamisküsimus 20....181
5.2. Ühine hindamisküsimus 21....186

Lisad 193

Konsulentide veebiküsitlus....193

Põllumajandustootjate veebiküsitlus 196

Telefoniküsitlus M 4.2, M 6.4 ja M 19.2 toetuse saajatele....204

Face-to-face intervjuu kava MAK 2014−2020 rakendamisega seotud osapooltega 206

Meetmete rakendamismäärused ja rakendamise ajad....221

Mõisted

Andmete triangulatsioon	Ühes uuringus erinevatest allikatest pärit andmete kasutamine (ehk kolme allika meetod). Eesmärk on uuringu tulemuste täpsuse ja hinnangute usaldusväärsuse tagamine.
AIR	Iga-aastane rakendamisaruanne (ingl k *Annual Implementation Report*) ehk seirearuanne, mille lisa on monitooringu tabelid (nn Exceli tööriist).
ATÜ	Aastas täistööajale vastav töötundide hulk. Aastas on arvestuslikult 2200 töötundi vastavalt FADN metoodikale.
Brutoväärtus	Mõõdetava näitaja koguväärtus, mis tuleneb nii makrotasandi kui ka MAK 2014–2020 mõjust kokku.
EAFRD	Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond (ingl k *European Agricultural Fund for Rural Development − EAFRD*), millest makstakse maaelu arengu toetusi ja mille kohta on kehtestatud EL ülesed ühissätted.
FADN	Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (ingl k *Farm Accountancy Data Network - FADN*), mis on loodud EL liikmesriikide üleselt eesmärgiga koguda informatsiooni põllumajanduslike majapidamiste majandustegevuse analüüsimiseks ja ühise põllumajanduspoliitika meetmete mõju hindamiseks.
Finantsinstrument	Täiendav rahaline instrument, milleks võivad olla laenud, tagatised, omakapitali või muud instrumendid, mida võib kombineerida toetustega.
FTE	Täistööaja ekvivalent. Tööaeg taandatuna täistööajale ehk arvestatud ATÜde alusel.
Heakskiidetud projekt	Toetuse taotlus, mille on PRIA heaks kiitnud. Kasutatakse ka sünonüümina mõistet määratud toetusega projektid.
Hindamiskriteerium	Tuleneb hindamisküsimusest. Sisaldab detailsemat kirjeldust selle kohta, milliseid sekkumise aspekte hinnatakse.
Hindamisküsimus	Hindamisküsimuse kaudu hinnatakse projektide tulemuslikkust ja mõju maapiirkondades. Hindamisküsimus on osa EAFRD fondi ühisest hindamisraamistikust.
Horisontaalne sekkumine	Rakendub prioriteedi 1 kaudu, mis on horisontaalne prioriteet ja mille meetmed on eelnevalt sekkumisloogika alusel seotud teiste prioriteetidega sihtvaldkondade alusel. Prioriteedi 1 kõik meetmed, s.t kõik teadmussiirde- ja innovatsioonialased meetmed, kajastuvad teistes prioriteetides otsese sekkumisena. Seetõttu käsitletakse nimetatud meetmeid prioriteedi 1 hindamisel horisontaalse sekkumisena.
Innovatsiooniklaster	Koostöömeetme (meede 16) allmeede, mida rakendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artiklis 35 määratletud tegevuste (võimalike allmeetmete) põhialustel. Seega hõlmab allmeede Innovatsiooniklaster omakorda järgmiseid Koostöömeetme võimalike allmeetmete aluseid: 16.0 – Muud; 16.2 – Toetus katseprojektide jaoks ning uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogia arendamiseks; 16.3 – (Muu) koostöö väikeettevõtjate vahel, et korraldada ühiseid tööprotsesse ning jagada vahendeid ja ressursse, ning turismiteenuste arendamine/turustamine; 16.5 – Toetus kliimamuutuste leevendamiseks või kliimamuutustega kohanemiseks võetud ühismeetmete jaoks ning keskkonnaprojektide ja kasutuselolevate keskkonnatavade ühise käsitluse edendamiseks; 16.9 – Toetus põllumajandustegevuse mitmekesistamiseks tervishoiu, sotsiaalse lõimumise, kogukonna toetatud põllumajanduse ning keskkonna- ja toitumisalase haridusega seotud tegevuste kaudu. Eestis rakendatakse eraldiseisvalt loetletud allmeetmetest Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetust (allmeede 16.2),

	mis seetõttu omab sünergiat Innovatsiooniklastri allmeetmega.
Kohalik tegevusgrupp (KTG)	Mittetulundusühing, kelle põhikirjaline eesmärk on kohaliku elu arendamine ja kes vastab kohaliku tegevusgrupi kohta kehtestatud nõuetele.
Kontrafaktiline situatsioon	Võimaldab kirjeldada olukorda, mis oleks juhtunud riigipoolse sekkumiseta. Võimalik määratleda netomõju. Osalus- ja võrdlusgrupi (kontrollgrupi) tulemuste ja muutuste võrdlemine.
Kvalitatiivne meetod	Meetod, millega otsitakse vastust küsimustele kuidas?, miks?, millist? jne. Verbaalne andmestik.
Kvantitatiivne meetod	Meetod, mis keskendub uuritava tunnuste kirjeldamisele läbi mõõtmiste. Annab vastused küsimustele „mida?“, „kui palju?“ jne. Andmed numbrilisel kujul.
LEADER-meede	MAK 2014−2020 toetusmeede. LEADER-meetme elluviimiseks koostatakse maapiirkonnas kohalikul algatusel põhinevad vähemalt seitsmeaastased kohaliku arengu strateegiad. Strateegiate ettevalmistamise ja rakendamise eest vastutavad kohalikud tegevusgrupid.
Lõpetatud projekt	PRIA poolt vähemalt ühe maksega projekt, millele ei ole enam väljamakseid tulemas. Projektile on PRIA lisanud märke „lõpetatud projekt“. Hindamisel on erandiks pindalapõhised ja loomatoetused (prioriteet 4), mis arvestatakse iga-aastase väljamakse järgi lõpetatud projektideks. Samuti on erandiks liisinguga finantseeritavad projektid, kus liisingumaksed on alanud ja kestavad kuni viis aastat. Liisingumaksetega projekte ei arvestata lõpetatud projektide hulka.
Maksetaotlus	Taotlus, mille on toetuse saaja esitanud PRIAle toetuse väljamaksmiseks. Maksetaotlus sisaldab projektiga seotud abikõlblikke kulusid ja võimalusel seirenäitajaid.
MAPP	MAPP on programmide ja projekti mõju hindamise meetod (ingl k *Method for Impact Assessment of Programmes and Projects −MAPP*). MAPP-i abil on võimalik hinnata arengu või sekkumise mõju loogilise struktuuri järgi. Lisaks võimaldab MAPP väljendada mõtteid selle kohta, kuidas programmi ja projekti sekkumist saab tõhustada tulevikus. MAPP sobib erinevate sektorite ja erinevat tüüpi programmide hindamiseks.
Meede	Selliste tegevuste kogum, millega aidatakse kaasa ühe või mitme maaelu arengut käsitleva prioriteedi eesmärkide saavutamisele.
Netoväärtus	Korrigeeritud väärtus arvestades välja üksnes MAK 2014–2020 seotud tulemuse.
Esmane sekkumine	Esmaselt ehk peamiselt sihtvaldkonna eesmärkidesse panustavad meetmed (sihtvaldkonnast programmeeritud meetmed).
Partnerluslepe	ELi vahendite kasutamiseks koostatud viit fondi hõlmav partnerluslepe (ingl k *Partnership Investment and Development Contract*). Partnerluslepe sõlmiti Euroopa Komisjoni ja Eesti riigi vahel ning on ELi vahendite kasutamise alusdokumendiks. Selles lepiti kokku peamised rahastamisprioriteedid, võimalikud eeltingimused vahendite kasutamiseks, eesmärgid ja nende saavutamise mõõdikud ning vahendite administreerimise üldine korraldus. Partnerlusleppe alusel koostati rakenduskavad, milles rahastatavate valdkondade lõikes kirjeldati konkreetsemad ELi vahendite kasutamise eesmärke ja oodatavaid tulemusi, meetmeid ning nende rahastamist.
Pikaajalised programmid	Meede 1 „Teadmussiire ja teavitus“ üks osa – teadmussiirde pikaajalised programmid konkreetses tegevusvaldkonnas, mille markeerimise lihtsustamiseks kasutatakse ka nimetust meede 1.4.
Primaartootja	Põllumajandustootja, kes tegeleb taime- ja loomakasvatusega.
Prioriteet	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artiklis 5

	toodud maaelu arengu toetuste kohta sätestatud liidu prioriteedid.
Rakenduskava	KTG strateegia rakendamise kava.
Seirenäitaja	Prioriteetide, sihtvaldkondade, meetmete ja tegevuste kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete tulemuste mõõtmiseks kasutatava indikaatori väärtus.
Sekkumisloogika	Näitab prioriteetide, sihtvaldkondade ja meetmete omavahelisi seoseid.
Sekundaarandmed	Andmed, mis on varem kogutud (riiklik statistika, teiste organisatsioonide, asutuste või ettevõtete kogutud statistika vms).
SFC-vorm	Iga-aastase seirearuande (AIR) punkti 7 tehniline vorm 2017. aastal esitamiseks. Vorm on hindamisküsimuste lõikes, kus tabeli kujul on ette antud hindamiselementide kaupa täidetavad väljad. Vormi täitmiseks on koostatud juhenddokument (ingl k *Assessment of RDP Results: How to prepare for reporting on evaluation in 2017*). Vorm kohaldub *Article 50 of Regulation (EU) No 1303/2013, Article 75 of Regulation (EU) No 1305/2013 and in ANNEX VII point 7 to Commission Implementing Regulation (EU) No 808/2014.*
Sihtvaldkond	Osa prioriteedist, mis loob alameesmärgi ja hindamisküsimuse.
Tegevuse asukoht	Toetuse saaja projekti elluviimise asukoht.
Tegevuspiirkond	KTG tegevuspiirkond, mis on strateegia koostamise piirkonnana Eesti haldusjaotuse põhjal kokku lepitud.
Teisene sekkumine	Kaudselt sihtvaldkonna eesmärkidesse panustavad meetmed.
Toetuse saaja	Toetuse taotleja, kelle toetuse taotluse kiitis PRIA heaks ja kellele on PRIA osaliselt või täielikult toetuse välja maksnud.
Toetuse taotlus	Taotlus, mille on toetuse taotleja esitanud PRIAle toetuse saamiseks.
Täiendav ja kvalitatiivne indikaator *(Additional indicator – A)*	Siseriiklik mõõdik, mis on vajalik sihtvaldkonna eesmärkide hindamisel. Leitud programmispetsiifiliselt ja võib kuuluda nii väljund- kui tulemusindikaatori kategooriasse. Nimetatakse ka kui eriomane indikaator.
Ühine eesmärkindikaator *(Common target indicator – T)*	Mõõdetav tulemusindikaator, millele on seatud sihtvaldkonna sihtväärtus ja mille muutust hinnatakse.
Ühine indikaator	Kõigile ELi liikmesriikidele kohustuslik kvantitatiivne või kvalitatiivne indikaator või muutuja saavutuste ja muutuste mõõtmiseks MAK 2014–2020 ja ELi tasandil.
Ühine kontekstindikaator *(Common context indicator – C)*	ELi üleselt kokku lepitud kohustuslik sotsiaalmajanduslikku olukorda ja keskkonda iseloomustav makrotasandi indikaator või mõõdik. Kasutatakse kontekstindikaatorite kogumit, mis annab teavet sekkumise mõju taustatrendide ja makromajandusliku muutuse kohta (nt töötuse määr, veekvaliteet, SKP elaniku kohta).
Ühine strateegiline raamistik	Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1303/2013 artiklis 10 osutatud ühine strateegiline raamistik, mille eesmärk on edendada ELi harmoonilist, tasakaalustatud ja säästvat arengut perioodil 2014–2020.
Ühine tulemusindikaator *(Common result indicator – R)*	Esmase ja vahetu mõju sekkumise mõõdik. Annab teavet muutuste kohta ja mille abil vastatakse ühistele hindamisküsimustele nr 1–17.
Ühine väljundindikaator *(Common output indicator – O)*	Esmase sekkumise mõõdik, mis annab otsest teavet meetmete rakendamise kohta koguseliste ja summaliste arvväärtustena.

Kokkuvõte hindamistulemustest

1 Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut korraldas Maaeluministeeriumi tellimusel ajavahemikus 6. veebruarist 2017. aastal kuni 10. maini 2017. aastal „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ (edaspidi *MAK 2014−2020*) progressi hindamise. Aastal 2017 tehtud hindamise põhieesmärgiks oli esitada seni saavutatud tulemused MAK 2014–2020 rakendamise panuse kohta, mis on seotud ELi ühiste maaelu arengu poliitika prioriteetide eesmärkide täitmisega, sh hinnati maaelu arengu poliitika sekkumise tulemuslikkust, tõhusust ja asjakohasust. Hindamine hõlmas MAK 2014–2020 rakendamise perioodi 13. veebruarist 2015. aastal kuni 31. detsembrini 2016. aastal.

2 Maaelu arengu poliitika on osa ELi ühisest põllumajanduspoliitikast (edaspidi *ÜPP*) ja seda rahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (edaspidi *EAFRD*). EAFRD vahendite kasutamist juhib Maaeluministeerium MAK 2014–2020 alusel, mis kinnitati Euroopa Komisjoni (edaspidi *EK*) poolt 13. veebruaril 2015. MAK 2014–2020 rakendamiseks on Eestil võimalik kasutada u 954 miljonit eurot avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. MAK 2014–2020 põhieesmärk on eelkõige panustada põllumajanduse konkurentsivõime tõstmisesse, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalset areng Eesti maapiirkonna ettevõtjate ja kohaliku algatuse kaudu. MAK 2014–2020 spetsiifilised eesmärgid on koondatud kuude prioriteeti, mille all on omakorda sihtvaldkonnad ja kindlaksmääratud meetmed. Eestis on rakendatud MAK 2014–2020 võimalikust valikust kõiki kuut prioriteeti, millest 4. ja 5. prioriteet on seotud mõjuga keskkonnale ja kliimamuutustele. MAK 2014–2020 prioriteetide eesmärkide täitmist juhitakse meetmetega, mille valik põhineb maaelu arengukava koostamise käigus kindlaks tehtud vajadustel ja eesmärkidel. Kokku rakendatakse MAK 2014–2020 raames üle 20 (all)meetme.

3 Hindamise metoodiline lähenemine tugines MAK 2014–2020 sekkumisloogikal, mis näitab prioriteetide, sihtvaldkondade ja meetmete omavahelisi seoseid. Sekkumisloogika ja seoste valik omakorda tuleneb maaelu arengukava SWOT-analüüsist ehk ELi liikmesriigi vajaduste kaardistamisest. Sekkumisloogikal põhinev hindamine loob aluse, et mõõdetakse üksnes selliseid indikaatoreid, millel on olemas oluline seos sihtvaldkonna kaudu prioriteedi ja maaelu arengukavaga. Metoodiliselt on võimalik koostada mõjuahelate seosed, kus on olemas kõik sisendid ja mõõtmiseks kasutatavad väljundid. Hindamise struktureerimise faasis koostati metoodika, kus on seotud ahelad hindamisküsimuse ja sihtvaldkonna vahel hindamiskriteeriumi kaudu, millega omakorda on seotud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed indikaatorid. Hindamise metoodilist lähenemist ja seoseid indikaatoritega kirjeldab peatükk 2.4 „Kasutatud metoodika“.

4 Järgnevalt esitame põhilise teabe kokkuvõtte MAK 2014–2020 hindamise tulemusel leitud kuue prioriteedi rakendamise kohta seisuga 31.12.2016 tuginedes finantsandmetele, ühiste ja maaelu arengukava eriomaste indikaatorite kvantifitseeritud sihtväärtustele. Olulisel kohal on

tulemusindikaatorite väärtuste muutus ja ka tulemusraamistikus määratletud vahe-eesmärkide täitmine.

Prioriteet 1

5 Perioodil 2014–2016 on maaelu arengukava toetanud innovatsiooni ja koostöö edendamist ning teadmistebaasi arendamist maapiirkondades veel suhteliselt tagasihoidlikult ning MAK 2014–2020 kaasnevaid võimalusi on rakendatud osaliselt. Selle põhjustena saab välja tuua MAK 2014–2020 käivitumisega kaasnenud tõrked, sh kahe programmiperioodi vaheline üleminekuaeg, EK poolse viivituse vastavate dokumentide kinnitamisega, mõningate taotluste koostamisel esinenud mittevastavused.

6 MAK 2014–2020 asjakohaste sekkumistena toodi hindamise intervjuudes välja uute meetmetena rakendunud õpiringide ja ettevõtete külastusi võimaldavaid meetmeid. Samuti peeti asjakohasteks ja perspektiivis kasu toovateks Koostöömeetme (meede 16) allmeetmeid, sh Innovatsiooniklastri toetust.

7 Arendamist vajavate aspektidena nimetati koordineerimata ja vähest teabevahetust teadlaste, konsulentide, koolitajate ja tootjate vahel ning investeeringute tagasihoidlikkust teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni. Samuti uute teadmiste tekitamist ja edasiandmist koolitajate ja konsulentide poolt ning tippkonsulentide vähesust. Parendamist vajab koolitussüsteem, sh koolituste asjakohasus ja teadusuuringute tulemuste jagamine. Teadmussiirde, sh koolituste, vastavust vajadusega hinnati keskmiselt. Enim oldi rahul õpiringide ja ettevõtete külastustega ja neist saadava kasuga. Klassikaline koolitus (info edastamine loengu vormis) vajab intervjueeritavate sõnul asja- ja ajakohastamist.

8 Koolituse, teavituse ja nõustamisteenuste kasutajad toovad välja, et nimetatud teenused on enim aidanud neil kaasa taimekasvatuse agronoomiliste võtete ja/või loomakasvatuses loomade söötmis- ja pidamistingimuste paranemisele, samuti on suurenenud nende keskkonnateadlikkus ja nad on leidnud uusi ideid. Kõige vähem nimetati teenuse kasutajate poolt mõju uute või oluliselt täiustatud toodete väljatöötamisele, uute turundus- ja organisatoorsete meetodite rakendamisele ning personaliriskide vältimisele ja uute töökohtade loomisele.

9 Perioodil 2014–2016 on sihtvaldkonna 1A aktiivseim sekkumismeede olnud Individuaalse nõustamisteenuse toetus (meede 2.1), mille puhul on kogu meetme eelarvest väljamakstud toetuse osakaal 12,6%. Teadmussiirde ja teavituse allmeetme (1.1-1.3) rakendamine on olnud hinnataval perioodil edukas, kuid lõpetatud projektide arv on veel tagasihoidlik. Nimetatud meetme puhul on MAK 2014–2020 kavandatud eelarvest lõpetatud projektidele väljamakstud toetuse osakaal 3,6%. Enim on makstud toetusi projektidele/tegevustele, mis panustavad horisontaalse prioriteedi 1 alt sihtvaldkonna 2A eesmärki. Üleriigilistest ja maakondlikest tegevustest on enim toetatud põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise infopäevade korraldamist; valdkondade lõikes on enim taotlusi heakskiidetud loomakasvatuse ja toiduainetööstuse valdkonnas. Pikaajaliste programmide puhul on raamlepingud sõlmitud kuues tegevusvaldkonnas (ÜPP rakendamine, mahepõllumajandus, taimekasvatus, aiandus, toiduohutus, ühistegevus). Enim on tellitud infopäevi ja teabematerjale.

10 Horisontaalne sekkumine sihtvaldkonna 1B alt, mis tugineb Koostöömeetme allmeetmetele (Innovatsiooniklaster, samuti Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamine (allmeede 16.2) ja Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamise toetuse (allmeede 16.4)), ei olnud 2017. aasta hindamiseks veel piisavalt toetanud põllumajanduse, toidu tootmise ja metsanduse ning teadusuuringute ja innovatsiooni vaheliste sidemete tugevdamist. Antud järeldus põhineb asjaolul, et nimetatud sekkumiste puhul lõpetatud projektid puuduvad. Vähesel määral on toimunud tegevusi Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetuse (meede16.2) ja Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) raames, panustades sihtvaldkondade 2A ja 3A eesmärki. Meetme 16.2 puhul on heaks kiidetud 12 projekti ja meetme 16.4 puhul üheksa projekti, mis panustavad sihtvaldkonna 3A eesmärki. Hindamisperioodiks oli Innovastiooniklastri allmeetmes heakskiidetud projekte rakendunud kaks (MTÜ Piimaklastri projekt ja MTÜ Eesti Põllukultuuride Innovatsiooniklastri projekt). Innovatsiooniklastri allmeede on atraktiivne ja taotlusi toetuste saamiseks on esitatud arvestataval määral, kuid meetme rakendumise madal tulemuslikkus oli tingitud hinnataval perioodil I taotlusvoorus esitatud mitme taotluse madalast kvaliteedist. See omakorda võib olla seotud Innovatsiooniklastri allmeetme uue lähenemisega, kus suurema hulga sidusrühmade vahel koostöö algatamine ning tegevuste kokkuleppimine nõuab rohkem aega.

11 Tulemus on aluseks eesmärkindikaatori T2 täitmisel, kus MAK 2014–2020 indikaatori sihtväärtuseks oli seatud 15 lõpetatud projekti (võrgustikud/klastrid, katseprojektid ja tarneahelad). Seisuga 31.12.2016 lõpetatud projekte ei olnud (indikaatori T2 väärtus on 0), kuid heakskiidetud projektide arvu alusel (23) on võimalik sihttase edukalt täita.

12 Horisontaalse sekkumisena sihtvaldkonna 1C eesmärkide täitmiseks on tehtud seni koolitusi vähe (Koolitustegevuste korraldamise toetus (allmeede 1.1)). Välja makstud ja lõpetatud koolitusprojektide toetuse summa moodustab 31.12.2016 seisuga vaid 1,3% koolituste jaoks planeeritud toetuse eelarvest. Sihtvaldkondade lõikes on välja makstud toetust seni vaid sihtvaldkonna 2A, 3A ja prioriteet 4 eesmärki panustavalt. Sihtvaldkondade 2B, 5B, 5C, 5D ja 5E eesmärki panustavate koolituste planeeritud eelarve on seni kasutamata. Meetmega 1.1 seotud eesmärgid ei pruugi senist progressi arvesse võttes MAK 2014–2020 perioodi lõpuks olla saavutatavad.

13 Sihtvaldkonna 1C eesmärkindikaatori T3 sihttasemeks on seatud 4 000 koolituse läbinud osalejat (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 14 tähenduses). Seisuga 31.12.2016 oli koolituse läbinud 69 isikut (indikaatori T3). Sihtvaldkonna 1C eesmärgi täitmist ei saa arvestada senise progressi alusel piisavaks.

14 Eelpool väljatoodud tulemused on aluseks eesmärkindikaatori T1 (sihtvaldkond 1A) täitmisel, milleks on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artiklite 14, 15 ja 35 kohaste kulude osakaal maaelu arengu programmi kogukuludest (sihtvaldkonda 1A). Indikaatori T1 sihttaseme väärtuseks on seatud 3,92%, mille täitmiseks on meetme 1, 2 ja 16 lõpetatud projektide kaudu tehtud kulutusi summas 1,3 miljonit eurot. Indikaatori T1 väärtuseks on seisuga 31.12.2016 0,13% (MAK 2014–2020 alusel seni välja makstud kogukuludest). Sihtvaldkonna 1A eesmärkide täitmise progress on samal ajal küllatki proportsionaalne teiste meetmete või sihtvaldkondade kasutatud toetuse mahuga võrreldes. Seda kinnitab võrdlus analüüsitava sihtvaldkonna välja makstud toetuse ja teiste

sihtvaldkondade (prioriteetide) välja makstud toetuse kogusummaga osakaaluna (1,4%). Kogu MAK 2014–2020 eelarve mahu suhtes (992,8 miljonit eurot) on sihtvaldkonna 1A väljamaksete progress olnud siiski väga väike (0,13%).

Prioriteet 2

15 Eesmärgiga parandada põllumajandusettevõtete elujõulisust ja konkurentsivõimet ning rakendada uuenduslikke põllumajandustehnoloogiaid toetati seisuga 31.12.2016 maaelu arengukavast 865 projekti (sihtvaldkonna 2A ja 2B eesmärgi täitmiseks). Valdav osa nendest projektidest (587) viidi ellu nõustamisteenuse kasutamisena (meede 2.1). Otseselt põllumajandusettevõtete tulemuslikkusele oli suunatud 198 investeeringuprojekti. Sihtvaldkonna 2B alt viidi ellu 3 projekti ja need olid seotud nõustamise, teadmussiirde ja teavitustegevusega.

16 Sihtvaldkonna 2A eesmärki panustavate investeeringutegevuste elluviijateks oli 165 põllumajandustootjat, kes moodustavad 0,86% (indikaatori T4 väärtus seisuga 31.12.2016) kõikidest põllumajanduslikest majapidamistest. Tulemus on aluseks eesmärkindikaatori T4 täitmisel, mille sihttasemeks on seatud MAK 2014–2020 toetust võimaldada 4,12% põllumajanduslikest majapidamistest. Investeeringu elluviinud tootjate arv on hetkeseisuga tagasihoidlik ja eesmärgi täitmise progress siiski aeglane.

17 Meetmest 6.1 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine (sihtvaldkond 2B) ei olnud ühelegi tootjale 2016. aasta lõpuks toetust välja makstud, aga esimese taotlusvooru käigus määrati 100 noorele põllumajandustootjale toetust kokku ligikaudu 4,0 miljonit eurot. Seni on noorte põllumajandustootjate huvi olnud piisav, et meetme 6.1 vahendid saaksid eesmärgipäraselt kasutatud MAK 2014–2020 perioodi lõpuks.

18 Eelpool esitatud tulemusest sõltub sihtvaldkonna 2B eesmärkindikaatori T5 täitmine. Indikaatori T5 sihttasemeks on seatud investeeringuid teinud noorte põllumajandustootjate osakaaluks 2,8% kogu põllumajanduslike majapidamiste arvust. MAK 2014–2020 lõpuks eeldatakse 553 toetatud noort põllumajandustootjat. Samas moodustavad 100 noort tootjat, kellele on toetus määratud, vaid 0,6% kõikidest põllumajandustootjatest, mistõttu on maaelu arengukavast toetatud noorte tootjate osakaal hetkel tagasihoidlik. Seisuga 31.12.2016 oli indikaatori T5 väärtus 0%.

19 Sihtvaldkonna 2A eesmärki panustavalt investeeringut teostanud ja teostavate põllumajandustootjate puhul hinnati ka nende ettevõtete majanduslikku arengut. Tehtud investeeringute tulemusel kasvas ettevõtjate keskmine toodang 5,5 tuhat eurot ja ka tootjatest 73% arvas, et Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks (meetme 4.1), Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu toetuse (meede 4.3) või Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetuse (meede 6.3) abil tehtud investeeringute tulemusena nende ettevõtte toodang kasvab. Samuti suurenes investeerinud ettevõtjatel keskmine aasta tööühikute summa, mille kasv oli 234 tundi. Eelpool nimetatud meetmetes osalevatel tootjatel suurenes ühe töötaja kohta ühes tunnis valmistatud toodang 0,9 euro võrra enam kui teistel sarnastel ettevõtjatel. Peaaegu pooled küsitlusele vastanud tootjatest arvasid

samuti, et meetmete mõjul kasvas toodangu maht töötundidest rohkem. Seega võib väita, et meetmes 4.1, 4.3 või 6.3 osalevate ettevõtete keskmine tootlikkus on nende meetmete abil tehtud investeeringute tulemusena kasvanud ja seda ka siis, kui võtta arvesse tootmiseks tehtud töö aeg. Ka investeeringute eesmärgina tõid toetatud ettevõtjad ise ülekaalukalt kõige sagedamini välja efektiivsema majandamise ja tootlikkuse suurendamise (230 vastusest 80%).

20 Ootuspäraselt kasvas aastatel 2014–2015 sihtvaldkonna 2A eesmärgi täitmiseks investeeringuid teinud ettevõtete põhivara ja seda arvas ka 88% ettevõtjatest. Lisandväärtuse kasvu hinnati oluliselt tagasihoidlikumaks, kuna vaid 40% tootjatest arvas, et meetmed 4.1, 4.3 ja 6.3 mõjutasid lisandväärtuse näitajat positiivselt. Ühtlasi majandustulemused viitavad lisandväärtuse langusele. Negatiivseid arenguid võib seletada meetmete raames tehtud investeeringutega, mis on koormanud ettevõtete majandustegevust, ent ei ole veel hakanud avaldama tegelikku mõju. Hindamise käigus esitatud majandusliku muutuse analüüs peegeldab investeeringute teostamise perioodi alguse tulemust ja MAK 2014–2020 mõju peegeldavad tulemused avalduvad alles järgmiste hindamiste (2019. aasta hindamise ja 2024. aasta järelhindamise) käigus.

21 Peaaegu pooltel sihtvaldkonna 2A eesmärgi täitmiseks suunatud investeeringuid teinud ettevõtjate hinnangul ei muutunud meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 abil tehtud investeeringutega mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal. Peaaegu veerandi (24%) arvates põllumajandusliku tegevuse osakaal langes ja vaid ligikaudu 8,0% vastanute puhul põllumajandusliku tegevuse osakaal tõusis. Sellest võib järeldada, et meetmed on panustanud nendes osalenud põllumajandustootjate majandustegevuse mitmekesisusse.

22 Meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 abil tehtud investeeringutega seotud innovaatiliste tegevustena tõid 58% vastanutest välja uue või oluliselt täiustatud tootmismeetodi rakendamise. Sageli aitas investeering ka uut või täiustatud toodet ja teenust pakkuda.

23 Põllumajandusettevõtete juhtidest omas 2016. aastal 39% põllumajanduslikku ettevalmistust. See on 0,1% enam kui 2013. aastal ja 0,2% enam kui 2010. aastal. Seega on enne MAK 2014–2020 ja selle jooksul küll kasvanud põllumajandustootjate kvalifikatsioon, kuid mitte palju. Vaid 19% ettevõtjatest, kellele määrati meetmest 6.1 Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamise toetust, ei omanud põllumajanduslikku väljaõpet, siis võib ka sellel meetmel olla oluline panus, mis põllumajandusettevõtjaid enda kvalifikatsiooni tõstma motiveerib. Teadmussiirde ja teavitusetegevuste raames korraldatud koolitustegevustes on osalenud 69 isikut ehk 0,4% kõikidest põllumajandustootjatest. Seega ei ole nende koolituste korraldamine veel oluliselt suurendanud tervikuna põllumajandustootjate kvalifikatsiooni. Need näitajad ei viita seega märkimisväärsele kvalifitseeritumate põllumajandustootjate sisenemisele sektorisse.

Prioriteet 3

24 Prioriteedi 3 sihtvaldkondade 3A ja 3B eesmärkide saavutamiseks panustavate meetmete rakendumine on perioodil 2014–2016 olnud oma intensiivsuselt väga erinev. Sihtvaldkonna 3A eesmärki on nimetatud perioodil enim panustanud Põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetuse meetme 4.2 aluskriteeriumitel rakendatud finantsinstrumendi kasutamine ja Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks meetme

4.1 alusel rakendatud finantsinstrumendi kasutamine teisese sekkumisena. Populaarne on olnud ka Tootjarühmade- ja organisatsioonide loomise meede 9 ja meede 1.9. Meede 9 kandus üle eelmisest MAK 2007–2013 perioodist, kus käesoleval MAK 2014–2020 perioodil on toetatud kaheksat eelmisel perioodil alustatud tootjarühma. Kaheks tootjarühma liikmeskond oli 187 põllumajandustootjat. Meede 1.9 raames, kui eelkõige MAK 2014–2020 meetmes, on heakskiidetud viie tootjarühma taotlused, kelle liikmeskond on 96 tootjat. Teadmussiirde ja teavituse meetme (meede 1.1-1.3) eelarve kasutamine lõpetatud ja välja makstud projektide alusel on olnud sihtvaldkonna eesmärgi täitmiseks tagasihoidlik, moodustades planeeritud eelarvest vaid 3,5%. Samal ajal määratud toetuse summast moodustab lõpetatud projektidele väljamakstud toetus selle meetme puhul ligikaudu 50%. Tagasihoidlik on olnud samuti meetme 2.1 eelarve kasutamine sihtvaldkonna 3A eesmärgi täitmisel (sihtvaldkonna 3A eelarvest on täidetud 3,6%), kuid lõpetatud projektidele välja makstud toetuste osakaal moodustab selle meetme puhul määratud toetusest 100%. Sihtvaldkonna 3B eesmärki panustamisel on meede 2.1 rakendunud aktiivselt. Eelarvest on kasutatud ligikaudu 51% ning määratud toetusest moodustab lõpetatud projektidele väljamakstud toetus ligikaudu 100%.

25 Probleemsemaiks on osutunud Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavade toetuse (meetmete 3.1 ja 3.2) rakendamine, mis ühel poolt on olnud tingitud meetme käivitumisega kaasnenud tõrgetest (juriidiliste regulatsioonide koostamine ja kinnitamine), kuid teisalt tõid intervjueeritavad välja ka meetme mitteatraktiivsuse, pidades küsitavaks selle meetme puhul eesmärkindikaatori T6 näitajasse panustamist. Tagasihoidlik on perioodil 2014–2016 olnud ka Lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) tulemused, mille eesmärgiks on arendada põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimalusi kohalikel turgudel. Lõpetatud projektid selle meetme puhul puuduvad (heaks on kiidetud üheksa projekti ning toimunud on I taotlusvoor). MAPP meetodil läbiviidud intervjuud ja koostatud mõjumaatriks näitab, et meetme 16.4 sekkumine võib perspektiivis positiivset tõuget anda ja seda nii turustuvõimaluste paranemisele, jätkusuutliku majandamise ja tulemuslikkuse tõhustamisele kui ka ressursitõhususele ja energia säästmisele.

26 Eelpool esitatud tulemustest sõltub sihtvaldkonna 3A eesmärkindikaatori T6 täitmine. Indikaatori T6 sihttasemeks on seatud kvaliteedikavade, kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade kaudu toetatud põllumajanduslike majapidamiste osakaaluks 1,76% kogu põllumajanduslike majapidamiste arvust. MAK 2014–2020 lõpuks eeldatakse 345 toetatud põllumajanduslikku majapidamist. Kuna kvaliteedikavade ja tarneahelate puhul on rakendamise progress olnud aeglane, siis 2016. aasta lõpu seisuga oli toetatud tootjarühmade kaudu 187 põllumajandustootjat (tootjarühma liikmed), kes moodustavad 2013. aastal põllumajanduslike majapidamiste üldarvust (19 190 majapidamist, Eurostati 2013 andmetel) 0,97% (indikaatori T6 väärtus seisuga 31.12.2016). Kuna põllumajandustootjate üldarv võrreldes MAK 2014–2020 koostamise baasaastaga (2010. aasta) on riikliku statistika põhjal oluliselt vähenenud 2016 aastaks, siis indikaatorit täitmine on mõnevõrra kiirem. Riikliku statistika alusel oli Eestis 16 696 põllumajandustootjat.

27 Sihtvaldkonna 3B eesmärki panustab kõige enam Individuaalse nõustamisteenuse toetamine (meede 2.1), kus sihtvaldkonna eelarve täitmine on olnud 51%. Sihtvaldkonnas nõustamise läbivaks teemavaldkonnaks on olnud töötervishoid ja tööohutus. Samas teenuse kasutajate

hinnangul on nõustamine vähe kaasa aidanud ettevõttes personaliriskide ennetamisele ja töötervishoiu- ja tööohutuse tingimuste parandamisele. Teisese sekkumisena on minimaalselt rakendunud LEADER-meetmed Kohaliku arengu strateegiate rakendamine (meede 19.2) ja Kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamine ja rakendamine (meede 19.3), kus välja makstud ja lõpetatud projektide maht eelarvest on vastavalt 0,3% ja 0,7%. Samas välja makstud toetuste osakaal määratud toetusest moodustab mõlema meetme puhul ligikaudu 50%. Kohaliku arengu strateegiate rakendamise tegevused on olnud seotud peaasjalikult inventari ja seadmete ostmise, aga ka ehituse ja rekonstrueerimise ning ürituste korraldamisega. Meetme 19.3 puhul on lõpetatud projektid olnud seotud koolitus/teavitustegevuse ja koostöökohtumiste korraldamisega.

28 Tootjate seas korraldatud küsitluse tulemustest selgus, et 1/5 vastajatest näeb koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenusest abi ettevõtte tootmisriskide ennetamisel. 151 vastajast üksnes kaheksa märkis, et koolitus-, esitlus- ja teavitustegevuste käigus saadud teadmised ja informatsioon on aidanud kaasa äri- ja juhtimisriskide ennetamisele ettevõttes ja vaid üks vastaja märkis, et nimetatud teenused on aidanud ennetada personaliriske. Nõustamisteenuste puhul märkis 102 vastajast kuus, et teenus aitas vältida juhtimisriske, neli vastajat märkisid, et teenus aitas vältida äririske ja kaks vastajat märkisid ära, et teenus aitas vältida personaliriske. Konsulentide küsitlusest selgus, et 26 konsulendist, kes küsitlusele vastasid, hindas 1/5 (5) vastajatest, et nõustamisteenus aitas ettevõtetel vältida juhtimisriske, ligi 1/3 (8) vastajatest tõi välja, et teenus aitas ettevõtetel vältida äririske ning kolm vastajat tõi välja, et nõustamisteenus aitas ettevõtetel vältida personaliriske.

29 Perioodil 2014–2016 ei ole sihtvaldkonna 3B eesmärkide täitmisel esmase sekkumisena rakendunud Toetus nõustajate koolituseks (meede 2.3) ja Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamine (meede 5.2), sh pole nende meetmete puhul ka määratud toetusi. Esmase sekkumisena rakendatakse või on planeeritud rakendada sihtvaldkonna 3B eesmärkide (MAK 2014–2020 rakendamise läbi toetada põllumajanduslike majapidamiste riskide ennetamist ja -juhtimist) saavutamiseks individuaalse nõustamisteenuse toetamise, nõustajate koolitamise toetuse ning ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise meetmeid. Samas on globaalseid arenguid arvestades riskijuhtimise teema muutumas järjest aktuaalsemaks ja laiemapõhjalisemaks, mistõttu on perspektiivis oluline üle vaadata ka käesoleval perioodil rakendatavate meetmete asjakohasus ja mõju ning kavandada laiemapõhjalisem sekkumine, mis aitaks tootjatel riske maandada turukriiside ja hinnakõikumiste korral, sh rakendades tootjatele suunatud turu- ja tootmisriski maandamise ühisfondi ideed.

Prioriteet 4 ja 5

30 Kokkuvõtvalt saame järeldada, et keskkonnameetmed on rakendunud hästi. Elurikkust iseloomustavate kimalaste ja lindude näitajad olid MAK 2014–2020 toetustega hõlmatud põllumajandusmaal kõrgemad kui ainult ühtse pindalatoetusega (ÜPT) hõlmatud põllumajandusmaal, vaid lindude liigirikkuse näitajad on langenud. Samuti paranesid rohumaaribade taimestiku näitajad (rohumaaribade kvaliteet). Keskkonnaregistrisse kantud elurikkust soodustavate poollooduslike koosluste ja kogu mahepõllumajandusliku maa

pindalad suurenesid 2016. aastaga võrreldes vastavalt 3 000 ha ja 30 000 ha võrra. Geneetilise mitmekesisuse näitajad ohustatud loomatõugude osas näitavad erinevaid suundumusi: võrreldes aastate 2009–2013 ja 2015–2016 keskmisi on eesti hobuste ja eesti raskeveohobuste arv Eestis kasvanud, tori hobuste ja eesti maatõugu veiste arv langenud. Ühtlasi tagab Natura 2000 toetus metsamaale (NAM) stabiilse osakaalu metsamaast, kus hoitakse kõrget liigirikkust. Eesmärkindikaatori T8 sihtväärtus oli 2,70% (majandamislepingutega metsa osakaal kogu metsamaast) ning seisuga 31.12.2016 on indikaatori väärtus 2,36%. Eesmärkindikaatori T9 sihtväärtus, millega hinnatakse sellise põllumajandusmaa osakaalu, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke, on täidetud 87% ulatuses. Eesmärkinidkaatori T9 väärtus seisuga 31.12.2016 oli 61,07%. Püstitatud eesmärgi täitmine programmperioodi lõpuks on hinnanguliselt võimalik.

31 Veekvaliteeti mõjutava lämmastiku (N) ja fosfori (P) ülejääk põllumajandusmaal ei ole ohuks veekeskkonnale, mille tulemusena pinnavee kvaliteet ei kuulu hetkel üheski seirepunktidest halba ega väga halba kvaliteediklassi. Ka põhjavee kvaliteet on seireandmete järgi jätkuvalt hea. Taluvärava põhine N bilanss oli mõõdukalt positiivne, kuid N kasutamise efektiivsus madal, millega võivad kaasneda lämmastikukaod vette. Bilanss oli tasakaalus, seega oli ka leostumisoht väike. Taimestikuga kaetuse tõttu on toiteelementide leostumine rohumaadelt väiksem kui üheaastaste põllukultuuride pinnalt, seetõttu panustavad veekvaliteedi parandamise eesmärki keskkonnasõbraliku majandamise toetus (KSM), mahepõllumajanduse toetus (MAHE), piirkondlik mullakaitse toetus (MULD), Natura 2000 (NAT) toetus põllumajandusmaale ja poollooduslikku koosluse hooldamise toetus (PLK). Selle tulemusena on suurenenud ka talvise taimkattega kaetud pind ja vähenenud mustkesa pind. N leostumine oli oluliselt madalam keskkonnasõbralikult majandatud põldudelt võrreldes ÜPT põldudega. Eespool nimetatud meetmetega on panustatud eesmärkindikaatorisse T10, mis on täidetud 94% ulatuses ja tulemust saab hinnata edukaks. Eesmärkinidkaatori T9 väärtus seisuga 31.12.2016 oli 60,03%.

32 Mulla erosiooniriski vähendab ja mulla omadusi mulla orgaanilise aine suurendamise kaudu parandab rohumaade pindala säilitamine või suurendamine. Püsirohumaade osatähtsus ÜPT pinnast programmiperioodide võrdluses suurenes ligikaudu 3,0%, kuid lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsus vähenes ligikaudu 4,0%. Võib öelda, et rohumaade pindala on olnud tasakaalus ning seega mõju mulla erosioonile on neutraalne. Kuigi mullaerosiooni tase on Eestis väga madal, saab siiski välja tuua, et erosiooni tõkestamist toetava MULD meetme raames toetatud erodeeritud muldadega põllumassiivide pind on aastaga suurenenud ligikaudu 4 korda ehk 31 ha võrra. Mainitud meede on soodustanud ka turvasmuldade osatähtsuse vähenemist põllumaal. Mulla viljakuse oluline näitaja, keskmine pH, ei ole muutunud, kuid happeliste muldade osakaal on suurenenud 1,0%. Põllumuldade liikuva P ja K keskmine sisaldus on suurenenud ja madala süsinikusisaldusega muldade osatähtsus on vähenenud. Eesmärkindikaatoriga T12 on seatud eesmärgiks, et põllumajandusmaa osakaal, kus toetatakse mulla majandamist ja erosiooni vältimist, moodustaks 70,99% kogu põllumajandusmaast. Eesmärkinidkaatori T12 väärtus seisuga 31.12.2016 oli 60,03%. Hetkel on täidetud püstitatud eesmärgist 86% ja kogu eesmärgi täitmisega probleeme ette näha ei ole.

33 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioon sõltub muu hulgas põllumajandusmaa pindalast ja loomühikutest. Põllumajandusmaa pindala Eestis on suurenenud Eurostati aastate 2010–2013 andmetel 1,8% ja loomühikute arv 1,3%. Kasvuhoonegaaside emissioonist suurenes põllumajanduse osa tagasihoidlikult – 2010. aastal 5,8%-lt 6,2%-ni 2014. aastal. MAK 2014–2020 seotud tootjate ammoniaagi heitmed sõnnikukäitlusest moodustasid 2013. aastal üksnes 4,5% ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas. Kasvuhoonegaaside emissiooni vähendavalt mõjuvad püsirohumaade rajamine ja säilitamine ning mustkesa pinna vähendamine. KSM toetuse taotlejate püsirohumaade pind vähenes 8,6%-lt aastate 2009–2013 keskmisena 6,0%-ni aastate 2014–2016 keskmisena ÜPT põllumajandusmaast. Lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsus ÜPT põllumajandusmaast vähenes 23%-lt aastate 2009–2013 keskmisena 19%-ni aastate 2014–2016 keskmisena. KSM mustkesa pind vähenes 0,9%-lt aastate 2009–2013 keskmisena 0,8%-ni aastate 2014–2016 keskmisena toetusalusest KSM põllumajandusmaast. Nimetatud meetmed panustavad eesmärkindikaatori T18 täitmisesse, mis on hetkel täidetud 91% ulatuses. Eesmärkindikaatori T18 väärtus seisuga 31.12.2016 oli 44,98%. Tulemust võib lugeda edukaks ning kogu eesmärgi täitmisega probleeme ette näha ei ole.

34 Sarnaselt kasvuhoonegaaside emissiooni piiramisele avaldab rohumaade pindala säilitamine ja suurendamine ning mustkesa pinna vähendamine positiivset mõju ka CO_2 sidumisele ja säilitamisele. Rohumaade mõju seisneb peamiselt mulla orgaanilise süsiniku sisalduse suurendamises. CO_2 emissiooni ja mulla orgaanilise süsiniku varu muutuse osakaal KSM ja MULD tootjate rohumaadel moodustas ÜPT rohumaade CO_2 emissioonist ja mulla orgaanilise süsiniku varu muutusest 2016. a 30%. Rohumaade süsinikuvaru on suurim turvasmuldadel. Keskmine mulla orgaanilise süsiniku varu turvasmuldade maakasutuse jätkumisel rohumaana oli suurem kui maakasutuse muutusel põllumaast rohumaaks ning nendel referentsaladel, mis jätkasid põllumaana, oli keskmine mulla orgaanilise süsinikuvaru samaväärne kui maakasutuse muutusega põllumaast rohumaaks. Arvestada tuleks ka KSM toetust kasutanud ettevõtete püsirohumaade osakaalu muutust (vähenemine 2,6% ÜPT põllumajandusmaa kogupinna suhtes). Samuti on vähenenud lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsus ÜPT põllumajandusmaast. Püsi- ja lühiajaliste rohumaade osakaalu vähenemisel võib aga suureneda CO_2 emissioon KSM ettevõtete põllumajandusmaal. Samal ajal PKT, MAHE meetmete kogupanust kliimamuutuse leevendamisele võib hinnata ka nende meetmete aluse kogupinnaga, mis kokku hõlmas üle poole (60%) põllumajanduslikust maast. Eesmärkindikaatori T19 väärtus seisuga 31.12.2016 oli 3,53%, mille arvestamisel leitakse toetatud maade osakaal kogu põllu- ja metsamaa kohta. Rohumaade osakaalu edasine vähenemine võib raskendada eesmärkindikaatori T19 täitmist, mis hetkel on täidetud 24% ulatuses.

35 Eesmärkindikaatorite T15 ja T16 väärtused seisuga 31.12.2016 puudusid (koguinvesteeringu väärtused 0 eurot), kuna lõpetatud projekte energiatõhususe ja taastuveenergia tootmiseks ei olnud.

Prioriteet 6

36 Aastatel 2014–2015 on loodava lisandväärtuse kontekstis enim langenud primaarsektori osakaal ja selles sektoris on kõige enam kahanenud ka hõivatute osatähtsus. Primaarsektoris

oli 2015. aastal hõivatud vaid 4,4% kõikidest hõivatutest, mistõttu on põllumajandus ja teised esmatootmisega seotud tegevusalad tööhõive seisukohast pigem marginaalsed. Võib oletada, et hõive langusega primaarsektoris on seotud ka FIEde osakaalu langus viimastel aastatel. Eelnev ei viita aga maapiirkonna tööhõive langusele. Vaatlusalusel perioodil on maapiirkonnas olnud aeglasem hõivatute osakaalu kasv, ent tööjõud on seal paremini rakendunud.

37 Sihtvaldkonna 6A eesmärki panustavate projektide puhul kavatseti toetuse taotlemise ajal luua juurde 69,5 töökohta. 2017. aasta aprilliks on töökohti loodud 39,4 ehk 57% planeeritust. Tehtud investeeringud on seega panustanud maapiirkonnas tööhõive parandamisse, kuigi väikese tegevuste arvu juures on see panus olnud regionaalselt (makromajanduslikult) pigem tagasihoidlik. Sealjuures tekkis töökohti juurde pigem meestele, kuna peaaegu 2/3 loodud töökohtadest asusid tööle mehed. Mingil määral saab seda seletada loodud töökohtade iseloomuga, kuna loodud ametite hulgas oli mitu nt mehhaaniku ja tisleri ametikohta. Kuigi palju loodi töökohti tootmistöölistele, olid ametid iseloomult pigem mitmekesised ning juurde tuli ka üsna palju kõrgemat kvalifikatsiooni ja kogemust nõudvaid töökohti.

38 Loodud ametitega langeb kokku ka asjaolu, et paljudele ettevõtjatele maksti toetusi toodete töötlemiseks või turustamiseks. Enamikel juhtudel oli selliseks tegevuseks töötlemisseadme ostmine ja see võimaldab luua rohkem lisandväärtust. Seetõttu aitasid paljud toetuse abil tehtud investeeringud kaasa toetatud ettevõtete ja seega ka maapiirkonna majandustegevuse arengule.

39 Investeeringuteks maapiirkonnas mittepõllumajanduslikesse tegevuste arendamiseks maksti toetust kokku 36 ettevõtjale, sh 12 põllumajandustootjale. See on üsna väike põllumajandustootjate arv, kelle puhul toetati majandustegevuse mitmekesistamist väljapoole põllumajandust ja seega ei ole MAK 2014–2020 rakendamisel olnud olulist panust maapiirkonnas põllumajandustegevusele alternatiivide loomisel. Kokku on sihtvaldkonna 6A eesmärgi täitmiseks, otseselt maapiirkonnas väikeettevõtluse arengut silmas pidades, toetatud 598 ettevõtte investeeringuid, mistõttu võib MAK 2014–2020 selles osas mõjusaks pidada.

40 Prioriteedi 6 eesmärgi täitmise üheks osaks on töökohtade loomine, mis on sihtvaldkonna 6A eesmärkindikaatori T20 alusel planeeritud sihtväärtusega 225 uut töökohta. Seisuga 31.12.2016 oli töökohti loodud 39,4 (indikaatori T20 väärtus), mis moodustas sihttasemeks seatud 225 töökohast 18%. Eesmärki on panustatud külltki heal tasemel ja programmiperioodi lõpuks (2023. aastaks) võib eeldada sihtväärtuse ületamist.

41 LEADER-meede on hästi käivitunud. Esiteks tegutseb Eestis 26 LEADER kohalikku tegevusgruppi, mille tegevuspiirkondades elab 499 457 elanikku (moodustades 63,8% maapiirkonna elanikkonnast). Sihtvaldkonna 6B eesmärkindikaatori T21 sihtväärtuseks on seatud, et 60,4% maaelanikkonnast oleks hõlmatud kohaliku arengu strateegiaga. Antud indikaatori sihtväärtus on ületatud üle 3 protsendipunkti ja seisuga 31.12.2016 oli indikaatori väärtus 63,84%. Teiseks huvi ja aktiivsus LEADER-meetmest toetuse taotlemise vastu on sarnaselt MAK 2007–2013 perioodile kõrge ning kolmandaks on LEADER-meetmest välja makstud ja lõpetatud projektide summa 3,7 miljonit eurot, mis moodustab 4,1% LEADER-meetmele ettenähtud eelarvest. Allmeetmete lõikes on peaaegu täies mahus välja makstud meede 19.1 ehk kohaliku arengu strateegiate ettevalmistamise toetus (93% allmeetme

eelarvest). Meetme 19.4 ehk jooksvate kulude ja elavdamismeetmete jaoks kavandatud toetuse eelarvest on välja makstud 10%, meetme 19.2 ehk tegevuste teostamiseks kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegia raames toetuse (projektitoetuse) eelarvest 0,3% ja meetme 19.3 ehk kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamise ja rakendamise toetuse (koostööprojektide) eelarvest 0,7%.

42 Piirkondlike strateegiate ettevalmistamise faasis (meede 19.1) kaasati elanikke koolituste ja erinevate ürituste ning uuringute korraldamise kaudu. Koolitusi, uuringuid ja üritusi tehti kokku 513. Piirkondlike strateegiate ettevalmistamisest võttis osa 9 225 inimest. MAPP meetodil korraldatud fookusgrupi arutelul toodi positiivsena esile seda, et nii noorte kui ka ettevõtjate (sh turismiettevõtjate) kaasamine strateegia koostamisse võrreldes eelmise programmiperioodiga tõusis. Samas toodi negatiivsena välja seda, et kohalikke elanikke, ettevõtjaid ja organisatsioonide esindajaid küll kaasati, kuid nende esitatud ettepanekutega arvestamine oli küsitav.

43 Kohalikel tegevusgruppidel on arvestatav liikmeskond. 2016. aastal oli tegevusgruppidel kokku 1 869 liiget ehk keskmiselt on liikmeid tegevusgrupi kohta 72. Suurema osa liikmeskonnast moodustavad vabaühendused (49% liikmeskonnast) ja ettevõtjad (41%). Ülejäänud on kohalikud omavalitsused (10%).

44 Meetme 19.4 puhul on kohalikud tegevusgrupid alates 2015. aastast ellu viinud strateegiat ja selle rakendamist tutvustavaid üritusi, sh elavdamisüritusi. 641 üritusel osales kokku 15 303 inimest. Korraldatud on 116 koolitust (koolituste hulka ei arvatud õppereise). Koolitustel osales 1 811 inimest. Vajadus selliste ürituste ja koolituste järele on jätkuvalt olemas.

45 Meetme 19.2 puhul on lõpetatud projekte vähe (kokku 31). See on tingitud asjaolust, et väljatöötatud strateegiaid hakati rakendama aastal 2016, mistõttu aeg tegevuste elluviimiseks on olnud lühike. Teiseks põhjuseks võib olla ka see, et LEADER-meetme projektitoetus on võrreldes eelmise programmiperioodiga suunatud rohkem ettevõtluse arendamisele, koostööle ja ühisprojektidele, mille tegevuste ellu viimine võtab kauem aega. Keskmine väljamakstud toetus ühe projekti kohta on 7 646 eurot. Toetuse saajateks on valdavalt MTÜd (54% toetuse saajatest) ja ettevõtjad (43%). Üks toetuse saajatest on kohalik omavalitsus. Koostööprojekte (meede 19.3) on ellu viidud kahel korral. Mõlemad projektid on piiriülesed koostööprojektid.

46 Suurem osa meetme 19.2 projektidest panustab sihtvaldkonna 6B eesmärkidesse (18 projekti, mille välja makstud toetus on 108 926 eurot). Ülejäänud projektid panustavad sihtvaldkonna 2A, 5B ja 6A eesmärkide täitmisesse. Koostööprojektid (meede 19.3) panustavad üksnes sihtvaldkonna 6B eesmärkidesse.

47 Meetmete 19.2 ja 19.3 raames lõpetatud projektide puhul on märgitud ka kaasnev sekkumine kümne projekti puhul. Kaasnevalt panustatavad projektid kõige enam sihtvaldkonna 1A eesmärkidesse (viis projekti, mille väljamakstud toetus on 31 345 eurot). Aga on ka projekte, mille kaasnevaks sekkumiseks on 3A, 6B ja 6C. Meetme 19.3 ühe koostööprojekti kaasnevaks sekkumiseks on 3A.

48 Lisaks loodi LEADER-meetme abil ellu viidud viie projekti puhul kokku 6,0 töökohta (ATÜ mõistes), mis MAK 2014–2020 seatud eesmärgist moodustab 2,1% (eesmärkindikaatori T23 sihtväärtuseks on seatud 280 uut töökohta). Nendest neli projekti panustasid sihtvaldkonda 6A (5,5 töökohta) ja üks sihtvaldkonda 6B (0,5 töökohta). Loodud töökohtadest 4,0 kuuluvad

meestele ning loodud ametikohad on pruulmeister, mehaanik, traktorist ja juhendaja. Naistele loodi 2,0 töökohta ja loodud ametikohaks on kokk.

49 Kokkuvõttena saab öelda, et LEADER kohalike tegevusgruppide tegevusel ja kohaliku arengu strateegiate rakendamisel on positiivne mõju maapiirkondade üldisesse arengusse olemas, seda just läbi kaasamise. Samas MAPP meetodil korraldatud fookusgrupi arutelul leiti, et LEADER-meede oleks maapiirkondades vaesuse vähendamisel tõhusam, kui maapiirkonna arendamisel saaks kasutada ühisfondide rakendamise aluseid. See tähendab olukorda, kus KTG kasutaks kohaliku arengu strateegia rakendamiseks mitme struktuurifondi võimalusi.

Sissejuhatus

1.1. Hindamise eesmärk

50 MAK 2014–2020, kui ÜPP ühe osa, rakendamise hindamise vajadus tuleneb sellest, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu tasemel on kokku lepitud kogu ÜPP (I ja II sammas) läbipaistvust tagava protsessi alused, kus progressiaruannete põhjal hinnatakse eesmärkide saavutamise tõhusust. EK poolt Euroopa Parlamendile ja nõukogule 2018. aastal esitatavas ÜPP esimeses hindamisaruandes keskendutakse poliitika, sh maaelu arengu poliitika, rakendamisele ning esimestele tulemustele.

51 MAK 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamine hõlmas perioodi 13. veebruar 2015 kuni 31. detsember 2016. Käesolev hindamine korraldati perioodil 6. veebruarist 2017 kuni 10. maini 2017.

52 Hindamise aluseks olid Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) nr 1303/2013, 1305/2013 ja komisjoni rakendusmääruses (EL) nr 808/2014 sätestatud hindamisele kohalduvad nõuded, sh komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 808/2014 lisas IV esitatud indikaatorid, mida täiendati siseriiklikult põhjendatuks hinnatud indikaatoritega. Samuti järgiti EK juhenddokumenti „Maaelu arengu programmide tulemuste hindamine: kuidas valmistuda aruandluseks hindamise kohta 2017. aastal“ (ingl k „*Assessment of RDP results: How to prepare for reporting on evaluation in 2017*“)[1].

53 Hindamise peamised ülesanded olid otseselt seotud iga-aastase seirearuande punkti 7 täitmisega ehk SFC alusel hindamisküsimustele vastamisega (ingl k *SFC templates*).

54 MAK 2014–2020 hindamise põhieesmärgiks oli esitada seni saavutatud tulemused maaelu arengukava rakendamise panuse kohta, mis on seotud ELi ühiste maaelu arengu poliitika prioriteetide eesmärkide täitmisega, sh hinnati maaelu arengu poliitika sekkumise tulemuslikkust, tõhusust ja asjakohasust.

55 Hindamise eesmärkidega seotud hindamise ülesanded olid detailsemalt järgmised:

- MAK 2014–2020 esitatud eesmärkindikaatorite sihtväärtuste valideerimine;
- Põhilise teabe hindamine MAK 2014–2020 kuue prioriteedi rakendamise kohta seisuga 31.12.2016 finantsandmetele, ühiste ja maaelu arengukava eriomastele indikaatoritele ning kvantifitseeritud sihtväärtustele tuginedes, sealhulgas tulemusindikaatorite väärtuste muutuste ja ka tulemusraamistikus määratletud vahe-eesmärkide alusel[2]. Tulemuseks on kõikidele kohustuslikele ühistele hindamisküsimustele vastamine;

1 Helpdesk 2016. *Assessment of RDP results: How to prepare for reporting on evaluation in 2017.* http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/twg-01_rdp_results.pdf
2 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1303/2013 artikli 50 lõiked 2, 4 ja 5; Komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 808/2014 artikli 14 punkt g.

- Indikaatorite väärtuste kvantifitseerimine, mis eelkõige hõlmab täiendavate tulemusindikaatorite R2, R13, R14, R15, R18, R19 [3] väärtuste arvutamist ja eesmärkindikaatorite T20 (toetatud projektide puhul loodud töökohad) ja T23 (toetatud LEADER-meetme projektide puhul loodud töökohad) väärtuste arvutamist kooskõlas EK juhistega;
- Hindamistulemuste esitamine ette antud SFC vormidel[4] koos hindamise lõpparuandega. Igale kohustuslikule hindamisküsimusele vastamiseks oli ette nähtud eraldi SFC vorm;
- MAK 2014–2020 eesmärkide, sealhulgas maaelu arengukava peatükis 5 toodud eesmärkide, saavutamisel tehtud edusammude hindamine seisuga 31.12.2016 ning Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide panuse hindamine tulemusindikaatorite väärtuste muutustesse[5]. Lisaks hinnangute alusel järelduste tegemine ja soovituste andmine;
- Partnerluslepingu 2017. aasta eduaruandesse hindamise sisendi andmine.

1.2. Aruande struktuur

56 Hindamise lõpparuanne koosneb viiest osast: sissejuhatavast peatükist ja hindamise metoodika ning taustakirjeldusest, MAK 2014–2020 eesmärkindikaatorite valideerimise kokkuvõttest, hinnangute kokkuvõttest meetmete asjakohasusele ja tõhususele ning vastustest hindamisküsimustele (SFC vormil). Aruande põhiosa struktuur on järgmine:

- Hindamise metoodika ja taustakirjeldus:
  - peatükk sisaldab nii hindamise metoodilisi aluseid kui ka sektorite sotsiaalmajandusliku olukorra kirjeldust kontekstindikaatorite alusel. Metodoloogilises käsitluses tutvustatakse kasutatud andmekogumise ja analüüsimeetodeid ning meetmete analüüsi põhimõtteid. Lisaks tuuakse välja metoodikaga seotud piirangud. Esitatakse MAK 2014–2020 rakendamise ülevaade ning seosed teiste oluliste strateegiliste dokumentidega;
- MAK 2014–2020 eesmärkindikaatorite valideerimise kokkuvõte:
  - peatükk sisaldab MAK 2014–2020 sihtvaldkondadega seotud eesmärkindikaatorite sihttasemete täitmise ja sihttasemete muutmise hindamist;
- Hinnangud MAK 2014–2020 meetmete asjakohasusele ja tõhususele:

3 Kõikide tulemusindikaatorite, sh täiendavate, loend on toodud komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 808/2014 lisas IV.
4 EK koostatud juhenddokumendi Assessment of RDP Results: How to prepare for reporting on evaluation in 2017 lisa 1.
5 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse 1303/2013 artikli 50 lõiked 4 ja 5 ning koostatava MAK 2014–2020 seirearuande peatükk 7. „Programmi eesmärkide saavutamisega seotud teabe ja sellekohaste edusammude hindamine“ (Komisjoni rakendusmääruse (EL) nr 808/2014 lisa 7 punkt 7).

- esitatakse ülevaade meetmete sekkumisloogikast ja kokkuvõte hindamisküsimustele vastamiseks tehtud analüüsi tulemustest asjakohasusele. Analüüsitakse meetme tõhusust, sealjuures on kirjeldatud meetmetega seotud indikaatorite saavutamist ja panust meetmetega seotud eesmärkidesse;

- Vastused ühistele hindamisküsimustele SFC-vormidel.

57 Vastavalt SFC-vormi struktuurile on esitatud vajalikud indikaatorite väärtused, metoodika ning analüütiline vastus hindamisküsimusele.

2. Hindamise taustakirjeldus ja metoodika

2.1. MAK 2014–2020 rakendamise taustakirjeldus

58 Maaelu arengu poliitika on osa ELi ühisest põllumajanduspoliitikast ja seda rahastatakse EAFRD fondist. EAFRD vahendite kasutamist juhib Maaeluministeerium MAK 2014–2020 alusel. MAK 2014–2020 raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 954 miljonit eurot avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. MAK 2014–2020 on üks kolmest Eestis toimivast struktuurifondide kasutamise rakenduskavast partnerluslepingu *(*ingl k *Partnership Investment and Development Contract)* all. Partnerluslepinguga on sätestatud kord, millega Eesti tagab vastavuse liidu aruka, jätkusuutliku ja kaasneva majandustegevuse strateegiale ning aluslepingust tulenevatele fondispetsiifilistele ülesannetele, sh majandusliku, sotsiaalse ja territoriaalse ühtekuuluvuse. Partnerluslepinguga tagatakse tulemuslik fondide rakendamine ja partnerluspõhimõtete järgimine. MAK 2014–2020 koostati partnerluspõhimõtteid järgides. Samuti toetab MAK 2014–2020 strateegiat „Euroopa 2020“. Seetõttu edendatakse jätkusuutlikku maaelu arengut viisil, mis täiendab muid ÜPP vahendeid ja teiste struktuurifondide rakendamist.

59 MAK 2014–2020 põhieesmärk on eelkõige panustada põllumajanduse konkurentsivõime tõstmisesse, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalne areng Eesti maapiirkonna ettevõtjate ja kohaliku algatuse kaudu. MAK 2014–2020 spetsiifilised eesmärgid on koondatud kuude prioriteeti, mille all on omakorda sihtvaldkonnad ja kindlaks määratud meetmed. Eestis rakendatakse meetmeid ELi kõigi kuue ühise prioriteedi täitmiseks, millest 4. ja 5. prioriteet on seotud mõjuga keskkonnale ja kliimamuutustele. MAK 2014–2020 prioriteetide eesmärkide täitmist juhitakse meetmetega, mille valik põhineb maaelu arengukava koostamise käigus kindlaks tehtud vajadustel ja eesmärkidel (SWOT analüüsil). Kokku rakendatakse MAK 2014–2020 raames üle 20 (ala)meetme.

60 MAK 2014–2020 ettevalmistamiseks tegutses ettevalmistav juhtkomisjon. Lisaks juhtkomisjonidele tegutsesid ka valdkonnapõhised töögrupid, kuhu olid kaasatud ettevalmistava juhtkomisjoni liikmed ja sotsiaalpartnerite esindajad. Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ettevalmistav juhtkomisjon alustas tööd 2011. aasta septembris.[6] MAK 2014–2020 dokumendi kinnitas EK 13. veebruaril 2015.

61 MAK 2014–2020 meetmete rakendusmääruste väljatöötamisega alustati 2014. aastal. Esimene rakendusmäärus (Põllumajandusministri 14.10.2014 määrus nr 85 „LEADERi kohaliku arengu strateegia ettevalmistamise toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise kord“) võeti vastu 14.10.2014.

62 2015. aastal võeti vastu enamus MAK 2014–2020 meetmete rakendusmäärustest. Seisuga 31.12.2016 vastu võetud rakendusmäärused on esitatud Lisas 5. Nimetatud lisas on esitatud

[6] Maaeluministeerium. https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020/ettevalmistus

määruse nimetus ja number, vastuvõtmise aeg, meetmete nimetus ning meetmete taotlusvoorude toimumise ajad. Suuremale osale MAK 2014–2020 meetmetele avati taotlusvoorud 2015. aastal. Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetuse (meede 6.3) jaoks avati 2015. aasta jooksul kaks taotlusvooru ning Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks toetusele (meetmele 4.1) avati kolm taotlusvooru. Teistele meetmetele avati 2015. aastal üks taotlusvoor.

63 2016. aastal jätkati määruste vastuvõtmisega ning täiendavalt võeti vastu veel järgmised määrused:

- Maaeluministeeriumi 07.01.2016 määrus nr 2 Kiviaia taastamise toetus;
- Maaeluministeeriumi 16.03.2016 määrus nr 17 Toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetus;
- Maaeluministeeriumi 09.09.2016 määrus nr 53 Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus.

2016. aastal avati esmakordselt taotlusvoorud järgmistele meetmetele:

- Meede 2.3 Toetus nõustaja koolituseks;
- Meede 3.1 Liidu kvaliteedikavades ja siseriiklikult tunnustatud kvaliteedikavades osalemine;
- Meede 3.2 Liidu ning siseriiklikult tunnustatud kvaliteedikavade raames toodetud toodete teavitamis- ja müügiedendustegevused;
- Meede 4.4 Kiviaia taastamise toetus;
- Meede 6.1. Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine.

64 Kõikidele eelnimetatud meetmetele avati üks taotlusvoor. Lisaks jätkati ka 2015. aastal rakendunud meetmete taotlusvoorude korraldamisega ning 2016. aastal avanesid taotlusvoorud järgmistele meetmetele:

- Meede 1 Teadmussiire ja teavitus allmeetmetele 1.1, 1.2, 1.3;
- Meede 4 Investeeringud materiaalsesse varasse allmeetmetele 4.2.1, 4.2.2, 4.2.3;
- Meede 4.3. Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamine ja hoid allmeetmetele 4.3.1 ja 4.3.2;
- Meede 6.3 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine;
- Meede 6.4. Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas;
- Meede 8 Investeeringud metsaala arengusse ja metsade elujõulisuse parandamisse allmeetmetele 8.6, 8.3, 8.4;
- Meede 9.1 Tootjarühmade ja -organisatsioonide loomine;
- Meede 10 Põllumajanduse keskkonna- ja kliimameede allmeetmetele 10.1.1, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.6, 10.1.7;
- Meede 11 Mahepõllumajandus allmeetmetele 11.1, 11.2;
- Meede 12 Natura 2000 ja veepoliitika raamdirektiivi kohased toetused allmeetmetele 12.1, 12.2;
- Meede 16 Koostöö allmeetmetele Innovatsiooniklaster ja allmeetmele Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamine 16.2.

65 Meetmele 9.1 avati 2016. aastal kaks taotlusvooru, teistele nimetatud meetmele üks taotlusvoor. Seisuga 31.12.2016 ei ole rakendatud vaid meedet 10.1.2 Piirkondlik veekaitse toetus.

2.2. Sotsiaalmajandusliku olukorra kirjeldus

66 Käesoleva hindamisaruande koostamise hetkeks ei ole MAK 2014–2020 mõju olulises mahus veel avaldunud, kuid samal ajal peaks kajastuma makromajanduslikes tulemustes eelnenud perioodi MAK 2007–2013 järelmõju. Samal ajal on teada MAK 2007–2013 järelhindamise tulemustest ja sotsiaalmajandusliku olukorra kirjeldusest [7], et positiivseid muutusi makromajanduslikes näitajates väga olulises mahus ei esinenud. MAK 2014–2020 koostamise perioodil aastatel 2012−2014 tugineti hetkeolukorra analüüsile, mida iseloomustavad nii SWOT-analüüs kui ka kontekstindikaatorid. Käesolevas hindamisaruandes esitatakse olulisemate kontekstindikaatorite muutused ühise hindamisküsimuse juures SFC-vormil, kuid selles peatükis vaatleme olulisemate taustaandmete (kontekstindikaatorite) muutust aegridadena. Aegridade puhul on sobilik kasutada siseriiklike andmeid, mis on kasutada Eesti Statistikaameti andmebaasist. Ühiste kontekstindikaatorite muutust võrreldes baasaastaga arvutatakse ja hinnatakse Eurostati andmebaasi esitatud näitajate alusel (SFC vormil), mis loob võimaluse liikmesriikide tulemuste omavaheliseks võrdlemiseks.

67 MAK 2014–2020 eelneva olukorra analüüsi tulemustena leiti, et sotsiaalmajanduslik olukord on maa-asulates nii kogu rahvastiku kui ka noorte osakaalu osas negatiivse trendiga. Maaelu arengukava koostamise baasaastal (2012. aastal) elas Eesti elanikest (1 325 217 elanikku) maa-asulates 45,6%. Tabelis 1 esitatud andmetest näeme, et Eesti rahavastik on vähenenud MAK 2014–2020 rakendamise ajaks -0,9%, mis absoluutarvus on ligikaudu 12 000 elanikku. Samal ajal on vähenenud maa-asulate rahvastik -1,5% ja linnades on rahvaarv suurenenud 0,6%. Maaelanike osatähtsus on vähenenud -0,3 protsendipunkti aastaks 2015 võrreldes MAK 2014–2020 koostamise baasaastaga.

68 Maapiirkonnas on Eestis iga ruutkilomeetri kohta keskmiselt vaid 18 inimest (kontekstindikaator C4). Kui linnades oli noori vanuses 15–24 kokku 106 421, siis maa-asulates oli samas vanusegrupis noori 73 621 isikut (40,8% koguarvust). Tulenevalt demograafilistest trendidest on prognoositud, et aastaks 2018 väheneb 15–24-aastaste noorte arv üleriigiliselt ligi 40% ning reas ääremaalistes valdades ja asulates väheneb noorte arv koguni alla poole praegusest.[8]

[7] „Eesti maaelu arengukava 2007–2013“ järelhindamise lõpparuanne, Civitta Eesti AS, Eesti Maaülikool, lk 23-31.

[8] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 13

Tabel 1. Rahvastiku jagunemine linnaliste asulate ja maa-asulate vahel perioodil 2010–2015, tuhat isikut

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Muutus 2015/2012
Kogu Eesti	1 333,3	1 329,7	1 325,2	1 320,2	1 315,8	1 313,3	-0,9%
Linnalised asulad	906,4	562,2	566,7	568,0	572,1	570,4	0,6%
Vahepealsed piirkonnad	-	156,1	153,7	151,9	149,5	148,6	-3,3%
Maa-asulad	426,9	611,3	604,8	600,3	594,2	595,8	-1,5%
Maaelanikkonna osatähtsus	32,0%	46,0%	45,6%	45,5%	45,2%	45,4%	-0,2 PP*

**PP- protsendipunkti. Allikas: Statistikaamet*

69 Tabel 2 alusel ilmneb, et õpilaste osakaal maapiirkondades on suurenenud 6,7% võrreldes 2012. aasta näitajaga 2015. aasta lõpuks. Samal ajal on vähenenud vanusegruppi 15–64 kuuluvate isikute arv (-1,1%) ning suurenenud oluliselt üle 64-aastaste elanike arv (7,9%). Nooremate kui 15-aastaste isikute arvu suurenemine tuleneb valglinnastumisest, mis tähendab suuremate linnade nagu Tallinna ja Tartu lähivaldades õpilaste arvu suurenemist. Ääremaalistes valdades toimub endiselt negatiivne muutus tööealiste elanike arvus ning samal ajal penisoniealiste elanike arvu suurenemine.

70 Tööealistest sõltub piirkondades tööhõive ja tööviljakus. MAK 2014–2020 koostamisel leiti, et Eestis oli 2012. aastal 602,5 tuhat hõivatut, nendest 4,6% primaar-, 29,8% sekundaar- ja 65,6% tertsiaarsektoris (kontekstindikaator C11). Seejuures oli aastatel 2007–2012 primaarsektori hõive vähenenud 1 400 hõivatu võrra (-4,8%), kuid säilitanud oma osatähtsuse koguhõives. Hõivatute osakaal on alates majandussurutisest tingitud madalseisust (ligikaudu 552 tuhat hõivatut aastal 2010) iga-aastaselt paranenud, kuid moodustab siiski ainult 95% aasta 2007 näitajaga võrreldes.[9]

Tabel 2. Rahvastiku vanuseline jaotus maapiirkonnas perioodil 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015	Muutus 2015/2012
< 15-aastaste arv maapiirkondades	88 090	90 891	93 183	95 091	97 015	6,7%
15–64-aastasste arv maapiirkondades	387 360	387 177	383 763	383 719	382 895	-1,1%
> 64-aastaste arv maapiirkondades	86 780	88 673	91 021	93 293	95 691	7,9%

Allikas: Eurostat

[9] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 14

71 Tabelis 3 esitatud andmed hõivatute kohta näitavad, et aastaks 2015 on hõivatute arv suurenenud 4,2% ja nendest 4,4% on primaar-, 31% sekundaar- ja 66% tertsiaarsektoris (kontekstindikaator C11). Järeldame, et primaarsektoris on toimunud hõivatute vähenemine -0,9 protsendipunkti võrra võrreldes MAK 2014–2012 koostamise baasaastaga (2012. aastaga). Hõivatute arv primaarsektoris on kokku vähenenud ligikaudu 4,4 tuhande isiku võrra ja oli 2015. aastal 28 tuhat isikut. Perioodil 2012–2015 suurenes tööhõive tertsiaarsektoris 1,0 protsendipunkti võrra.

Tabel 3. Tööhõive ja tööjõu tootlikkuse muutus majandussektorite võrdluses perioodil 2011–2015.

	2011	2012	2013	2014	2015	Muutus 2015/2012
Majandussektorid kokku, tuhat isikut	603,2	614,9	621,3	624,8	640,9	4,2%
…sh primaarsektori osakaal	5,4%	5,3%	5,1%	4,6%	4,4%	-0,9PP
…sh sekundaarsektori osakaal	32,4%	31,1%	30,2%	30,1%	30,6%	-0,5PP
…sh tertisaarsektori osakaal	63,1%	64,6%	65,5%	66,0%	65,6%	1,0PP
Tööjõu tootlikkus						
Majandussektorid kokku, tuhat eurot/töötaja	22,8	23,5	24,3	25,3	25,2	7,4%
…sh primaarsektoris, tuhat eurot/töötaja	30,4	30,3	31,9	34,6	31,5	4,1%
…sh sekundaarsektoris, tuhat eurot/töötaja	23,9	25,2	26,1	26,9	26,1	3,8%
…sh tertisaarsektori, tuhat eurot/töötaja	21,4	21,9	22,7	23,7	24,2	10,3%

Allikas: Statistikaamet

72 Aastal 2015 oli tertsiaarsektoris hõivatuid kokku 420 tuhat isikut, mis võrreldes 2012. aasta näitajaga on kasvanud 23 tuhande isiku võrra. Järelikult on MAK 2014–2020 toetuse perioodil jätkunud prognoositud tööhõive muutuse tendents − töötajaskond paiknes sektorite vahel ümber ning primaarsektori osakaalu vähenemisega on vajalik leida maapiirkondades töökohtade alternatiive.

73 Tööhõive muutust ja töökohtade jaotust on tinginud omakorda tööjõu tootlikkus (kontekstindikaator C12). Võrreldes MAK 2014–2020 baasaastaga on 2015. aastaks suurenenud lisandväärtus töötaja kohta kokku majandussektorites 7,4%. Suurim on olnud tööjõu tootlikkuse näitaja kasv tertsiaarsektoris (10,3%). Samal ajal on tööjõu tootlikkuse absoluutsumma kõrgeim primaarsektoris, kus ühe töötja kohta loodud lisandväärtus on üle 31 tuhande euro, mis tuleneb põllumajandussektori kui ka metsandussektori tehnoloogilisest arengust (tehnoloogia asendab inimtööjõudu). Samal ajal teistes sektoristes on näitaja 24–26 tuhat eurot töötaja kohta (tabel 3). Tootlikkuse ja majanduskasvu puhul tuleb jälgida nn tsüklilisuse teket, mis võib olla seotud struktuurifondide perioodiga ja mis vajab

tuvastamiseks täiendavat majandusanalüüsi. Põllumajanduslik tootmine on muutunud turule tootvate ettevõtjate jaoks väga efektiivseks, mida soodustab investeeringutoetuste kaasabil uute tehnoloogiate kasutuselevõtmine. Selle tõttu suureneb tootlikkus töötaja kohta, kuid oluline on jälgida tootlikkust ka teiste ressursside kasutamisel.

74 MAK 2014–2020 olukorra kirjelduses leiti, et 2012. aastaks oli Eestis SKP jooksevhindades ühe elaniku kohta kasvanud 10% (13 tuhat eurot) võrreldes eelmise programmiperioodi algusega 2007. aastal. Samas leiti, et maakondade elu- ja ettevõtlustingimustes toimunud muutused (sealhulgas põllumajanduse osatähtsuse langus) ning linnaliste piirkondade kiire areng on põhjustanud nii rahvastiku kui ka majandustegevuse koondumise suurematesse keskustesse ja nende lähitagamaadele. Piirkondliku SKP geograafiline jaotus näitas, et intensiivsem ja tootlikum majandustegevus on ettearvatult koondunud piirkondadesse, kus paiknevad suuremad linnad ja on suurem elanike kriitiline mass. SKP elaniku kohta on maapiirkondades ligikaudu 63% Eesti keskmisest (kontekstindikaator C8).[10]

75 Joonisel 1 esitatud andmed SKP kohta perioodil 2011–2016 näitavad, et võrreldes MAK 2014–2020 baasaastaga on toimunud 17% kasv, kus 2016. aastal oli kogutoodang ühe elaniku kohta ligikaudu 16 tuhat eurot. Eelmise MAK 2007–2013 perioodi lõpus on toimunud 7,1 protsendipunkti võrra kiirem kasv kui perioodi alguses. Samal ajal tuleb jälgida piirkondlikke erinevusi.

Joonis 1. SKP muutus perioodil 2011–2016

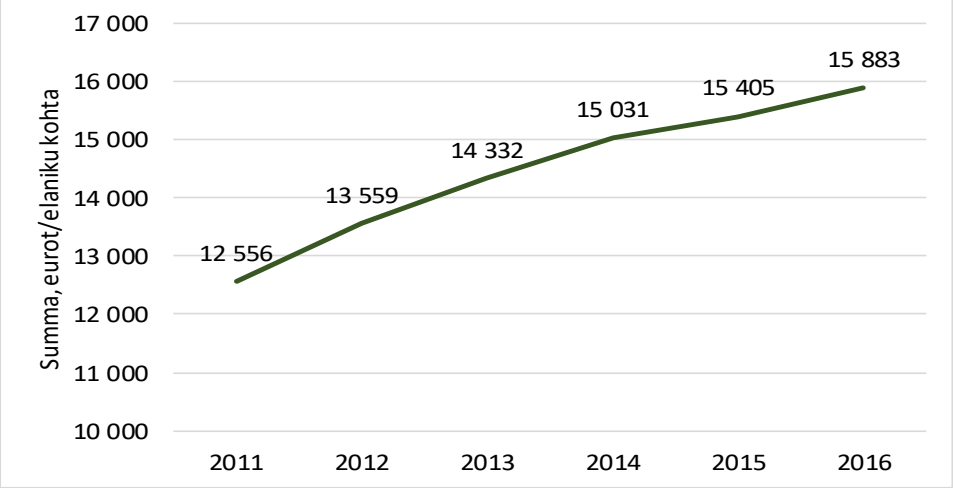

Allikas: Satatistikaamet

76 Tabeli 4 alusel ilmneb, et põllumajanduse, metsamajanduse ja kalanduse (primaarsektor) sektoriaalne koguprodukt on kasvanud võrreldes 2012. aastaga 25 miljonit eurot (3,4%) ehk väärtus 2015. aastal oli 592 miljonit eurot. Samal ajal on kasvanud ka tööstuse ja ehituse (6,5%) ning teenindussektori (14%) sektoriaalne koguprodukt.

[10] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 13

Tabel 4. Sisemajanduse koguprodukt majandussektori ja piirkonna alusel perioodil 2011–2015

		2011	2012	2013	2014	2015
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	Väärtus jooksevhindades, miljonit eurot	567,3	572,8	581,5	615,2	592,2
	Osatähtsus maakonna/linna lisandväärtuses, %	3,9%	3,7%	3,5%	3,6%	3,4%
Tööstus ja ehitus*	Väärtus jooksevhindades, miljonit eurot	4 266,8	4 506,8	4 761,9	4 923,0	4 801,6
	Osatähtsus maakonna/linna lisandväärtuses, %	29,2%	28,7%	28,8%	28,6%	27,4%
Teenused**	Väärtus jooksevhindades, miljonit eurot	9 782,4	10 596,4	11 206,6	11 655,7	12 102,9
	Osatähtsus maakonna/linna lisandväärtuses, %	66,9%	67,6%	67,7%	67,8%	69,2%

* (B-F) Mäetööstus; töötlev tööstus; elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine; veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus; ehitus.
** (G-S) Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont; veondus ja laondus; majutus ja toitlustus; info ja side; finants- ja kindlustustegevus; kinnisvaraalane tegevus; kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus; haldus- ja abitegevused; avalik haldus ja riigikaitse, kohustuslik sotsiaalkindlustus; haridus; tervishoid ja sotsiaalhoolekanne; kunst, meelelahutus ja vaba aeg; muud teenindavad tegevused.

Allikas: Statistikaamet

MAK 2014–2020 taustaanalüüsi kohaselt (2012. aastal) olid Eesti peamised vaesust põhjustavad tegurid, mis tulenesid regionaalsest arengust, madalapalgaliste töökohtade domineerimine ja kõrge tööpuudus. Töötuse määr oli 2012. aastal üle 10% (kontekstindikaator C7), mis oli viimase nelja aasta madalaim näitaja. Sealjuures meeste töötuse määr oli 11% ja naistel 9,5%. Elamine madala toimetulekuressursiga regioonis suurendab elanike riski langeda allapoole leibkondliku ja indiviidi vaesuse piiri. Aastatel 2005–2011 oli vaesusriskis või sotsiaalses tõrjutuses elavate inimeste osatähtsus vähenenud 25,9%-lt 23,1%-le (kontekstindikaator C9). Piirkondlikus võrdluses oli kõige kõrgem suhtelise vaesuse määr Kirde-Eesti elanikkonnas, olles ligi kolm korda suurem kui madalaima suhtelise vaesuse määraga Põhja-Eesti elanikkonnas. Võrdlusena on EL-27 keskmine suhtelise vaesuse määr vaadeldava perioodi jooksul olnud stabiilselt 16,3–16,7% piirides.[11]

77 Joonisel 2 esitatud töötuse määrade alusel näeme, et aastatel 2015−2016 vähenes töötuse määra näitaja kokku ligikaudu 3,3 protsendipunkti (tasemele 7,1%) ja noorte hulgas ligikaudu 7,5 protsendipunkti (tasemele 13%). Töötus on Eestis MAK 2014–2020 rakendamise esimesel

[11] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 14.

poolel väga madalal tasemel, millest tingitult vaesuse vähenemine ei sõltu eelkõige töötuse vähendamisest, vaid eelkõige sissetulekute suurendamisest.

Joonis 2. Töötuse määr perioodil 2011–2016

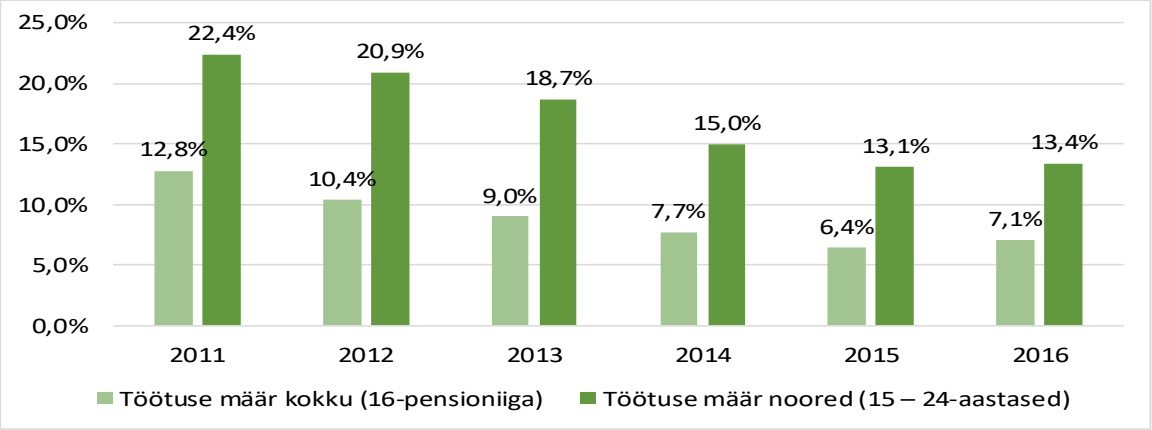

Allikas: Statistikaamet

78 Suhtelises vaesuses elava rahvastiku osakaalust annab ülevaate joonis 3. Aastatel 2012–2015 on vaesusriskis elavate inimeste osatähtsus vähenenud maa-asulates 1,6 protsendipunkti võrra (23,6%-lt 22,0%-le). Samal ajal linnades on suhteline vaesusrisk suurenenud, kus 2015. aastal oli näitaja tase 21% võrreldes 2012. aasta 19% tasemega. Piirkondlikus võrdluses oli kõige kõrgem suhtelise vaesuse määr nii 2012. aastal kui ka 2015. aastal Kirde-Eesti elanike seas. Näitaja on 2015. aastaks suurenenud 30%-ni. Samuti on toimunud vaesusriski suurenemine Lääne- ja Lõuna-Eestis (vastavalt 1,7 ja 2,6 protsendipunkti). Vaesusrisk on vähenenud Kesk-Eesti elanikkonna hulgas (-1,3 protsendipunkti). Järeldame, et MAK 2014–2020 rakendamise perioodi algus on küllaltki negatiivse vaesusriski tasemega, kuna vaesusriskis elavate inimeste osakaal on suur ning eelnev programmiperiood ei ole antud näitaja osas positiivset muutust toonud.

Joonis 3. Suhtelise vaesuse määr asula tüüpide ja regioonide lõikes Eestis perioodil 2011–2015

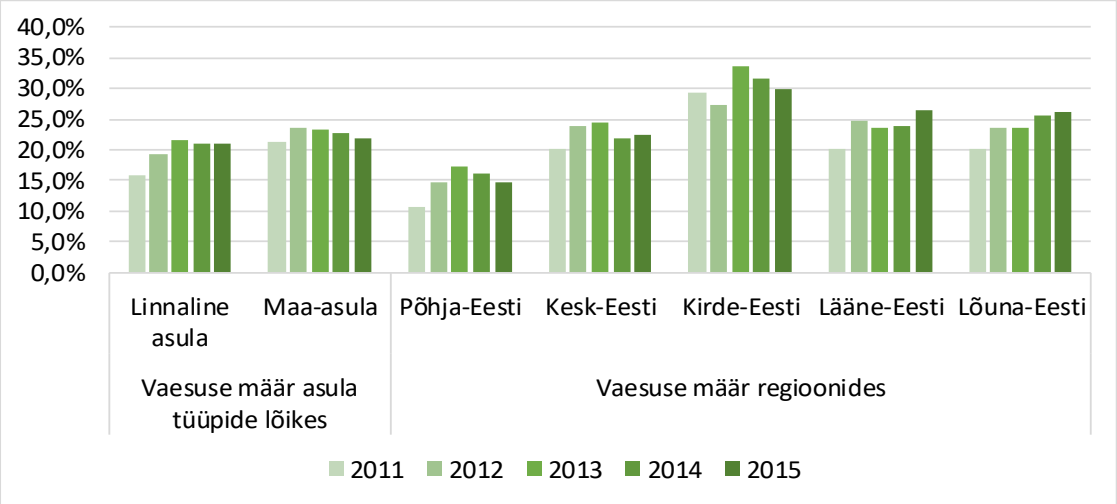

79 Innovatsiooni ja teadmistebaasi suurendamiseks nähakse MAK 2014–2020 ette olulist teadus- ja arenduskulutuste kasvu. Põllumajandusteaduste valdkonnas tõusid kulutused teadus- ja arendustegevusele kasumitaotluseta institutsionaalsetes sektorites aastatel 2005–2012 83%, s.o 4,9 miljonilt eurot 2005. aastal ja 9,0 miljonit eurot 2012. aastal, jäädes teiste valdkondadega võrreldes siiski samale tasemele.[12]

80 MAK 2014–2020 eelarvest on planeeritud kasutada 12 miljonit eurot teadmussiirde ja teavituse edendamiseks, millele lisandub 8,6 miljonit nõustamisteenuse pakkumiseks ja nõustajate koolitamiseks. MAK 2014–2020 koostamisel arvestati, et ligikaudu 20 000 Eestis tegutsevast põllu- ja metsamajandusettevõttest on nõuandeteenuse esmaseks sihtgrupiks ligikaudu 6 000 ettevõtet, nendest omakorda kasutavad nõuandesüsteemi umbes pooled. Nõuandetoetuse kasutajatest ligikaudu 55% on füüsilisest isikust ettevõtjad ja ligikaudu 40% osaühingud. Aastatel 2008–2013 on toetust saanud 2 582 põllumajandustootjat ja 56 erametsavaldajat ning kasutatud nõuandetoetuse maht suurenes iga aastaga.[11]

81 Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia Eesti maapiirkonnas on avalike e-teenuste ja interneti kasutamise osas parem kui ELis keskmiselt. Samal ajal jääb Eesti oluliselt maha lairiba infrastruktuuri iseloomustavatest ELi keskmistest tasemetest nii kiiruse kui ka kättesaadavuse puhul. Kättesaadavuse tagamine on võtmetähtsusega eelkõige maapiirkondades, kus elanikel, asutustel ja ettevõtjatel sageli puuduvad tiheasustuspiirkondadega võrreldes samaväärsed võimalused elektroonilise side ja infoühiskonnateenuste kasutamiseks. Interneti levialaga on kaetud hinnanguliselt 98% Eesti territooriumist. Interneti kvaliteet aga on väga ebaühtlane. Kodune internetiühendus on 2013. aasta seisuga Statistikaameti andmetel 80,3% Eesti leibkondadest, sama näitaja maalistes asulates (külad, alevikud) on 75%.[13]

[12] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 14–15.
[13] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 26.

2.3. Põllumajandusliku maakasutuse ja elurikkuse olukorra kirjeldus

82 Aastal 2010 oli Eestis kasutuses 940 930 hektarit põllumajandusmaad (kontekstindikaator C18), millest suure osa (31,5%) moodustas püsirohumaa. Suur osa oli tootmiseks ajutiselt mittekasutataval püsirohumaal, mis moodustas kogu põllumajandusmaast 11,6%. Sellist maad hooldati vaid vastavalt headele põllumajandus- ja keskkonnatingimustele ning sellega tegelevad majapidamised ei oma sisuliselt majandustegevust. Põllumajandustootmist ja maakasutust mõjutavad Eestis sademed, mille keskmine aastahulk on 520 kuni 820 mm. Niiske kliima, tasandikuline reljeef, hõre looduslik hüdroloogiline võrgustik ja vett halvasti läbilaskvad pinnased põhjustavad ulatusliku soostumise. Mullastiku suuremõõtkavalisel kaardistamisel saadud andmetel on üle poole (56–57%) Eestist kaetud märgade st glei-, turvastunud ja turvasmuldadega. Sood katavad 23% maismaast. Kohati jätkub soostumise protsess ka tänapäeval ja võib intensiivistuda maaparandussüsteemide korrastamiseta, mille tulemusena võib põllu- ja metsamajanduses kasutatav maa kasutusest välja langeda. Aastal 2010 oli võimalik ligikaudu 55% (522 000 ha) kasutusest olevast põllumajandusmaast ja 698 000 ha metsamaast kasutada juhul, kui sellel maal tagati maaparandussüsteemide nõuetekohane toimimine. Enamik olemasolevatest kuivendussüsteemidest on rohkem kui 30 aastat vanad ja vajavad uuendamist ning rekonstrueerimist. [14]

83 Tabelis 5 esitatud andmetel on MAK 2014–2020 rakendamise perioodi alguses vähenenud oluliselt põllumajanduslike majapidamiste arv. Aastal 2016 on Eesti Statistikaameti andmetel tegutsemas 16 696 majapidamist ja võrreldes baasaastaga 2010 on põllumajanduslike majapidamiste arv vähenenud ligikaudu kolme tuhande võrra.

Tabel 5. Põllumajanduslike majapidamiste arv, põllumajandusmaa pindala ja jaotus põllumaaks ning rohumaaks perioodil 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Põllumajanduslike majapidamiste arv	19 613	-	-	19 186	-	-	16 696
Kasutuses olev põllumajandusmaa, ha	948 826	945 992	955 916	965 907	974 820	993 595	995 103
Põllumaa osakaal	68,0%	66,9%	64,9%	65,4%	66,5%	67,4%	-
Püsirohumaa osakaal	31,3%	32,4%	34,4%	33,9%	32,8%	31,9%	-

Allikas: Statistikaamet

84 Järeldub, et väiksemad majapidamised ei ole suutnud olla sõltumata varasemal perioodil antud toetustest jätkusuutlikud ja konkurentsivõimelised.

[14] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 16.

85 Vaadeldes MAK 2014–2020 koostamise baasaastal 2010 põllumajandusmaa pindala 949 tuhat ha, siis põllumajandusmaa pindala on 2016. aastaks suurenenud 43,3 tuhat ha (995 tuhat ha 2016. aastal). Tabeli 5 andmetele tuginedes on perioodil 2010–2015 põllumajandusmaa kasutus püsinud stabiilsena. Püsirohumaa osakaal oli 2015. aastal vastavalt 31,9% ja põllumaa osakaal 67,4%.

86 Mahepõllumajandussaaduste tootmisega tegelevate ettevõtete arv ja mahepõllumajandusliku maa suurus on viimastel aastatel pidevalt suurenenud. Kui 2005. aastal tegeles Eestis mahepõllumajandussaaduste tootmisega 1 013 ettevõtet, kelle kasutuses oli 59 742 ha mahepõllumajandusmaad, siis 2012. aastal oli maheettevõtete arv 1 478 (kasv 46%) ja mahepõllumajandusmaad 144 149 ha (kasv 141%, kontekstindikaator C19). Aastal 2012 moodustas mahepõllumajandusmaa koos üleminekuajal oleva maaga ligikaudu 15% Eestis kasutatavast põllumajandusmaast. Kuigi mahepõllumajandus on viimastel aastatel edasi arenenud ja mahetootmine suurenenud, on vaja edaspidi keskenduda teemale, kuidas mahetoodang õigesti märgistatuna senisest enam tarbijate toidulauale jõuaks.[15]

87 Aastal 2016 oli mahepõllumajanduse registris registreeritud mahetootjaid ligikaudu 1 750 ja mahepõllumajandusmaa pindala oli 184,7 tuhat hektarit. Võrreldes MAK 2014–2020 baasaastaga (2012) on mahetootjate arv ligikaudu 15% suurenenud ning veelgi rohkem on suurenenud mahepõllumajanduslik maa (ligikaudu 29%).[16]

88 Natura 2000 alasid oli Eestis 2012. aasta augusti seisuga kokku 1 475 000 ha, sellest maismaal on 801 800 ha ehk 16,5% Eesti pindalast (kontekstindikaator C34). Natura 2000 aladest umbes pool on kaetud metsaga (metsamaad 355 000 ha, Natura 2000 aladel on kokku 16% Eesti metsadest, erametsamaid on ligikaudu 85 000 ha), 7% (55 000 ha) Natura 2000 aladest moodustavad põllumajandusmaad.[17]

89 Eesti on suhteliselt liigirikas ja mitmekesise põllumajandusmaastikuga, kuid näiteks tolmeldajate liikide arv on põldudel tunduvalt väiksem kui kõrval paiknevatel poollooduslikel ja looduslikel aladel. Kuna põllulindude indeks, mis arvestab Eestis 12 enamlevinud põllulinnuliigi isendite arvu muutumist ajas (kontekstindikaator C35) on Eestis ajavahemikul 1983–2012 üldise trendina langenud, peab jätkama põllumajandustoetuste kontekstis põllulindudele kõrgendatud tähelepanu pööramist. Euroopas ei ole loodusliku elurikkuse säilitamise eesmärke võimalik täita ainult konkreetsete elupaikade või liikide kaitsmise kaudu või näiteks konkreetse majandamisega määratletud alade kaudu (nt Natura 2000 alad). Seetõttu on n-ö tavaliikide kaitseks kõrge loodusväärtusega põllumajandustegevuse (sh kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaa) määratlemine ja selle toetamine eriti oluline. Eelkõige tuleks säilitada ja toetada sellist madala koormusega maakasutust, mis võimaldaks looduslikel protsessidel toimuda ja ideaalis suurendaks piirkonna elurikkust. Elurikkus on kõrgem nendel põllumajandusaladel, kus tootmise intensiivsus on madal ja majandamisviisid on traditsioonilised. Sellistele kriteeriumitele vastavad eelkõige poollooduslikud kooslused.[16]

---

[15] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 18.
[16] Mahepõllumajanduse register. Põllumajandusamet.
[17] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 20-21.

Põllumajanduse intensiivsusele (kontekstindikaator C33) on Eestis hinnanguks „küllatki ekstensiivne“ (2007. aasta seisuga 77% kogu põllumajandusmaast oli ekstensiivses kasutuses), 2,7% maast oli intensiivse kasutusega. Põllumajanduslike elupaikade (rohumaade) kaitsestaatus (kontekstindikaator C36) on perioodil 2007–2012 hinnatud ebasoodsaks 63% hinnatud elupaikadest.

90 Põllumajandusmaa suhteliselt madala keskmise osatähtsuse tõttu ei ole põhjavee nitraatioonidega reostumine Eesti jaoks tervikuna suur probleem. Suurenenud nitraatioonide sisaldus esineb Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundlikul alal (NTA), mis hõlmab 7,5% Eesti maismaapindalast. Põllumajanduspiirkondades on viimastel aastatel 20–40% seirekaevudest leitud taimekaitsevahendite jääke, kuid jääkide sisaldused on jäänud alla lubatud piirnormide. Eesti rannikumere seisund on üldiselt kesine, seisundit mõjutavad nii jõgede valgaladest tulenev saastekoormus kui ka Läänemere üldine eutrofeerumise tase. Ühtki vooluveekogumit ei ole hinnatud väga halvas seisundis olevaks. Perioodi 2008–2011 keskmine nitraadisisaldus ületas 10 mg NO_3/l ligikaudu veerandis seiratavates jõgedes, jäädes vahemikku 10–20 mg/l. Enamik 10 mg NO_3/l ületavaid seirekohti asub NTAl või seal algavatel jõgedel. Taimekaitsevahendite jääke ei ole pinnaveekogudest seirega tuvastatud. Viimastel aastatel on reostuskoormus järvedele vähenenud ja järvede seisukord paranenud. Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) taimekaitsevahendite kasutuskoormuse 2006.–2010. aasta seiretulemuste põhjal võib väita, et võrreldes teiste ELi riikidega on meil kasutatud taimekaitsevahendite kogused töödeldud pinna (toimeaine kogus pritsituna pinna kohta oli 0,67 kg/ha) ja põllumajandusmaa kohta (0,35 kg/ha) väikesed ja koormus keskkonnale suhteliselt madal.[18] Veekvaliteeti (kontekstindikaator C40) võib halvendada N võimalik ülejääk (22 kg N/ha/aastas, mida ei kinnita seire tulemused), mis osutavad sellele, et suurem osa (78–90%) seirealade pinnaveest ja põhjaveest kuulub kvaliteediklassi „kõrge kvaliteet“.

91 Samal ajal on põllumuldadel probleemiks orgaanilise aine (kontekstindikaator C41) vähenemine ja toitainetevaru vähesus teatud muldades (ligikaudu 45% põllumuldadest kannatab K ja ligikaudu 20% fosfori (P) puuduses), mida võib põhjustada klassikaliste külvikordadega mittearvestamine, toitainete bilansiandmete ja väetusplaanide puudumine, monokultuuride kasvatamine ja tahke sõnniku ning mineraalväetiste piiratud kasutamine. Mahepõllumajanduses on olukord mullaviljakusega veelgi teravam, sest kasutatavate orgaaniliste väetiste kogus on isegi väiksem kui tavatootjatel ja seega peaks olema mullaviljakuse säilitamisele tähelepanu pööramine veelgi olulisem. Mullaviljakuse säilitamise ja suurendamisega on raskusi eelkõige taimekasvatusega tegelevatel mahetootjatel, sest Eestis ei toodeta piisavalt mahesõnnikut ning puudub sageli P ja K väetiste põldudele andmise võimalus, kuna Eestis pole saadaval piisaval hulgal looduslikku päritolu mineraalseid P ja K sisaldavaid väetusaineid.

92 Muldade hapestumine on oluline probleem eriti Kesk- ja Lõuna-Eestis. Rohkem kui kolmandik Eesti põllumajandusmaast (üle 300 000 ha) on happeline. Peamiselt lähtekivimi

[18] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 22.

omadustest tulenevat muldade hapestumise protsessi ära hoida ei ole võimalik, sest Eesti kliimas toimub mullast pidev kaltsium- ja magneesiumkarbonaatide väljauhtumine. Eestis haritava maa põllumuldade reaktsiooni hoidmist taimede kasvuks soodsal tasemel ning muldade vaesumise ärahoidmist saab tagada muldade neutraliseerimisega. Eesti mullaerosioonis omab kõige suuremat osakaalu vee-erosioon. Erodeeritud mullad asuvad peamiselt künklikel, tugevalt liigestatud reljeefiga Lõuna- ja Kagu-Eesti aladel, vähemal määral ka Kesk-Eesti tasandikust ida suunas jääval Pandivere kõrgustikel ja lõuna poole jääval Sakala kõrgustikul. PMK korraldatud erosiooniuuringute põhjal on Eestis erodeerunud muldade osakaal väga väike. Erodeerunud ja erosiooniohuga mullad moodustavad vaid 3,1% Eesti põllumaa koguvarust, samal ajal kui ELi vastav näitaja on 17%. Vee-erosiooniga seotud mullakadu on Eestis 0,16 t/ha/aastas (kontekstindikaator C42).

Energiakasutuse tõhustamine

93 Statistikaameti andmetel suurenes ajavahemikul 2000–2007 energia lõpptarbimine Eestis ligikaudu 30%, jõudes 2007. aastal 3 081 ktoe-ni (kilotonni õli ekvivalenti). Aastatel 2008–2012 hakkas energiatarbimine majanduskriisi ning energiasäästu meetmete mõjul langema ning oli 2012. aastal 2 866 ktoe. Toiduainetööstuse osa moodustas kogu tööstussektori energiatarbimisest seejuures 11%. Põllumajanduse ja kalanduse osakaal energia lõpptarbimisest oli veidi alla 4%. Energia lõpptarbimine jagunes toiduainetööstuse ning põllumajanduse ja kalanduse vahel suhtena 35,5% ja 64,5%. Põllumajandussektori energia lõpptarbimine jagunes 2012. aastal energiakandjate lõikes järgmiselt: mootorikütused 60%, muud kütused 14%, elekter 17% ning soojusenergia 9%. Seega on põllumajanduses kõige suurem energiasäästu probleem ja ühtlasi potentsiaal seotud mootorikütuste tõhusama kasutamisega.[19]

Taastuvate energiaallikate, kõrvalsaaduste, jäätmete, jääkide ja muude mittetoiduliste materjalide kasutamine

94 Taastuvenergia valdkond arenes Eestis ajavahemikul 2006–2011 märkimisväärselt suure kiirusega. Kogu primaarenergia tootmine oli 2011. aastal Eestis ligikaudu 5 039 ktoe, millest põllumajandussektori osakaal oli ligikaudu 3 ktoe ehk 0,05% ja metsandussektori osakaal ligikaudu 914 ktoe ehk 18% (kontekstindikaator C43). Soojusenergia tarbimisel on mitmed Eesti asulad üle läinud biomassi (peamiselt hakkpuit) kasutamisele, mis on võrreldes maagaasi või kütteõliga oluliselt soodsam. Põllumajandussektoris kasutatavate katelde hulk on tõusnud aastatel 2006–2010 208-lt 239-ni ehk 14,9% ning siin moodustavad kõige suurema osa just puitu kasutavad katlad, mille arv on tõusnud 66-lt 76-ni ehk 15,2%.[11] Seega on nii põllumajanduses sarnaselt muude sektoritega katlamajade üleminekul taastuvatele energiaallikatele veel palju arenguruumi. Väga suures mahus on kasvanud hakkpuidu kasutamine energia tootmiseks. Kui 2007. aastal kasutati hakkpuitu primaarenergia tootmiseks 515 000 tihumeetrit, siis 2011. aastaks oli see tõusnud 1 908 000 tihumeetrini ehk

[19] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 24

enam kui 270%. Sõnniku kasutamine toorainena biogaasitehastes ei ole Eestis veel väga laialt levinud. Siiski on biogaasist elektri ja soojuse tootmisel suur potentsiaal. Seda enam, et tootmise jääkproduktiks olevat digestaati saab võrdväärselt sõnnikuga kasutada põldude väetamiseks.

Põllumajandustegevusest tingitud kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine

95 2011. aasta inventuuriraporti andmete alusel olid põllumajandussektori kasvuhoonegaaside heitkogused (kontekstindikaator C45) võrreldes 1990. aasta baastasemega 2008. aastal 58% ja 2011. aastal 60% väiksemad. Võrreldes 2005. aasta baastasemega olid heitkogused 2008. aastal 11,9% ning 2011. aastal 7,9% suuremad. Seega ei ole põllumajandussektoris tõenäoliselt problemaatiline täita 1990. aasta baastasemega seotud kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise eesmärki. 2005. aasta baastasemega seotud kasvuhoonegaaside heitkoguste kasvu piiramise eesmärgi täitmine nõuab suure tõenäosusega täiendavaid meetmeid. Kõige suurema potentsiaaliga valdkond põllumajandusest tekkivate kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamisel on biogaasi tootmine, kuna see võimaldab lisaks sõnnikukäitlusest ja sõnniku laotamisest tuleneva metaani ja dilämmastikoksiidi heitkoguste vähendamisele toota ka taastuvat energiat. Lisaks võimaldab kasvuhoonegaaside heitkogust vähendada lämmastikväetiste tõhusam kasutamine, kliimasõbralikud viljelus- ja künnitehnoloogiad ning turvasmuldadega põldude keskkonnasõbralik majandamine. Eesti on kohustatud aastaks 2020 ELi heitmekaubanduse välistes sektorites, kuhu kuulub ka põllumajandus, hoidma kasvuhoonegaaside heitkoguse kasvu 11% piires võrreldes 2005. aasta tasemega. Lisaks kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamisele on oluline ka õhku reostavate gaaside heitkoguse vähendamine, millest põllumajanduse puhul on keskne ammoniaak. Selleks on vajalik investeerida keskkonnasäästlikumasse sõnnikukäitlusesse ja sõnnikuhoidlatesse ning tõhustada mineraalväetiste kasutamist.[20]

CO_2 heite vähendamine ning sidumise edendamine põllumajanduses ja metsanduses

96 Kasvuhoonegaaside summaarne heitkogus Eestis oli 2011. aastaks võrreldes 1990. baasaastaga vähenenud ligikaudu 50%. Suurima panuse sellesse on andnud energeetikasektor, mille osakaal heitkogusest oli 2011. aastal 89%, põllumajandussektor on 6,1%-ga teisel kohal. Maakasutus- ja metsandussektor on ainuke potentsiaalne süsiniku neelaja. Suurimaks süsiniku sidujaks on metsamaa (2010. a suurenes talletatud süsinikuvaru Eesti metsades 4 013 Gg CO_2 ekv). CO_2 sidumine on viimasel kümnendil metsades keskmiselt suurenenud 3 008 Gg ehk kolme miljoni tonni võrra aastas.

97 Kasvuhoonegaaside inventuuri põllumajandussektori arvestuses olevad heitkogused sõltuvad eelkõige tootmise mahust, olles vähendatavad keskkonnasõbralikuma tehnoloogia abil. Maakasutuse inventuuri alusel sektorite arvestuses on põllumajandus paratamatult heitkoguste tekitaja, eelkõige põldude lupjamise tõttu ja emissiooni tagajärjel orgaanilistest muldadest.

98 Suurendamaks CO_2 sidumist ja säilitamist, tuleb edendada biomassi, biogaasi ja biosöe kasutamist, hoida ja suurendada mulla orgaanilise süsiniku hulka, säilitada ja suurendada

[20] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 24–25.

püsirohumaade ja metsade pindala ning parandada nende alade hooldamist ja kasutada tõhusalt püsirohumaadelt niidetud heina.[21]

[21] „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, Maaeluministeerium, lk 25.

2.4. Kasutatud metoodika

99 Hindamise läbiviimiseks koostati detailne metoodiline alusdokument ehk lähtearuanne. Selles peatükis on esitatud peamised metoodilised alused, mis aitavad mõista hindamisel kasutatud lähenemist. Igale ühisele hindamisküsimusele vastamiseks kasutatud metoodika on detailselt esitatud SFC-vormil (peatükk 5).

100 Hindamise metoodilise lähenemise jaoks on oluline mõista MAK 2014–2020 sekkumisloogikat, mis näitab prioriteetide, sihtvaldkondade ja meetmete omavahelisi seoseid. Sekkumisloogika ja seoste valik omakorda tuleneb MAK 2014–2020 SWOT-analüüsist ehk ELi liikmesriigi vajaduste kaardistamisest. Sekkumisloogikal põhinev hindamine loob aluse, et mõõdetakse üksnes selliseid indikaatoreid, millel on olemas oluline seos sihtvaldkonna kaudu prioriteedi ja maaelu arengukavaga. Metoodiliselt on võimalik koostada mõjuahelate seosed, kus on olemas kõik sisendid ja mõõtmiseks kasutatavad väljundid. Hindamise struktureerimise faasis koostati metoodika, kus seoti ahelad hindamisküsimuse ja sihtvaldkonna vahel hindamiskriteeriumi kaudu, millega omakorda on seotud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed indikaatorid. Hindamise metoodilist lähenemist ja seoseid indikaatoritega kirjeldab Joonis 4.

101 Kuna MAK 2014–2020 2017. aasta hindamine seisneb EK juhiste alusel peamiselt indikaatorite valideerimises ja kvantifitseerimises, kus metoodiliselt suurem tähelepanu on kvantitatiivsetel näitajatel ja nende analüüsimisel hindamisküsimustele vastamisel. Metoodiliselt on oluline jälgida, et andmed 2017. aasta hindamisaruande koostamiseks koguti perioodil 2014–2016 lõpetatud projektide kohta (välja makstud projektid). Lõpetatud projektide andmed saadi PRIA andmebaasist vastavalt AIRi monitooringutabelite täitmise juhendile „*Rural Development Monitoring (2014–2020) – Implementation Report Tables*“.

102 Hindamise otstarbel koondas hindaja kõik kasutatavad indikaatorid koondtabelisse (indikaatorite andmebaas on eraldi Exceli failina). Tabel omakorda moodustab tervikliku väljund-, eesmärk- ja tulemusindikaatorite baasi, mida on võimalik kasutada 2019. aastal MAK 2014–2020 hindamisel. Samuti sisaldab see fail kontekstindikaatoreid, mis on seotud baasnäitajatega ja need olid omakorda seotud MAK 2014−2020 koostamise aluseks olnud SWOT-analüüsi ning eesmärkide püstitamisega.

103 Kokkuvõtvalt kasutati MAK 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamisel vastavalt EK hindamise juhendite soovitustele kombineeritud metoodilist lähenemisviisi. **Metoodiliselt kombineeriti kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid meetodeid.** Kombineeritud hindamismeetod tagab hindamiste hea tava kohaselt andmete piisava esindatuse ning triangulatsioonil põhineva usaldusväärsuse.

Joonis 4. Hindamise lähenemine ja seosed indikaatoritega

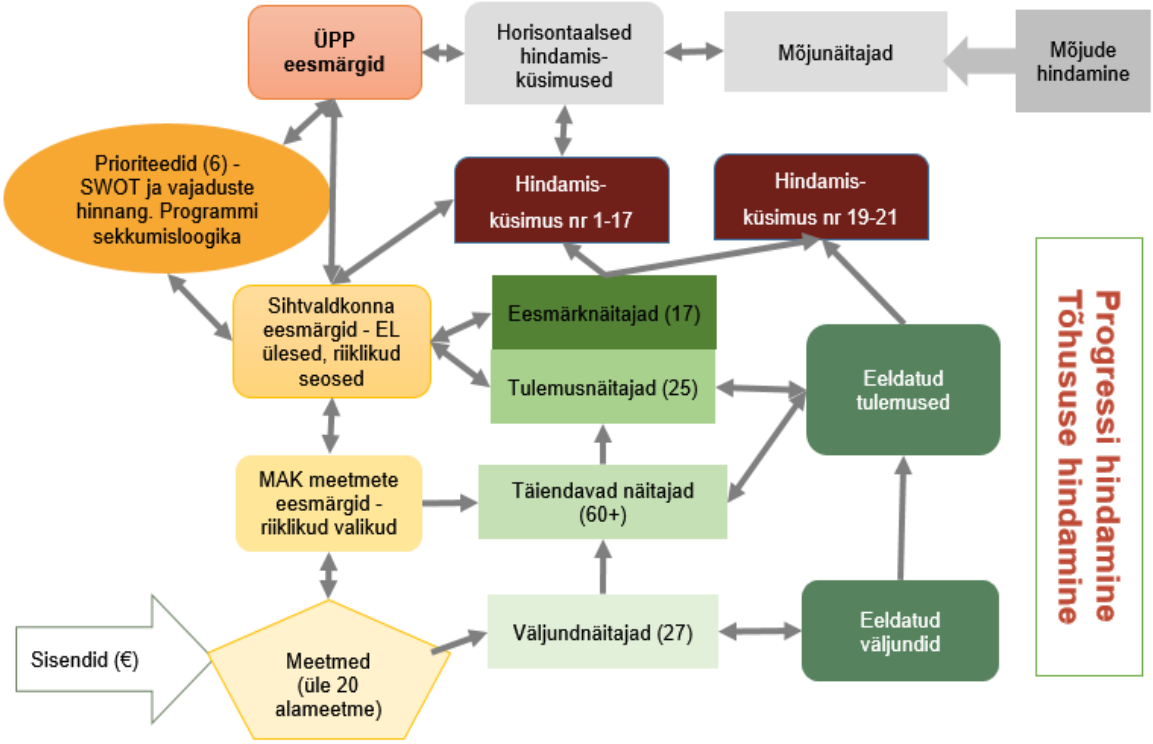

104 **Hindamistulemuste triangulatsioon on esitatud** Joonis 5. Tegemist on erinevatest allikatest saadud info omavahelise võrdlemise ja täiendamise (statistilised andmed, dokumendianalüüs ja intervjuu andmed) meetodiga. Triangulatsiooni kasutamine annab panuse tulemuste usaldusväärsusesse ja võimaluse leida uusi infoallikaid.

Joonis 5. MAK 2014–2020 hindamisel kasutatud andmete triangulatsioon

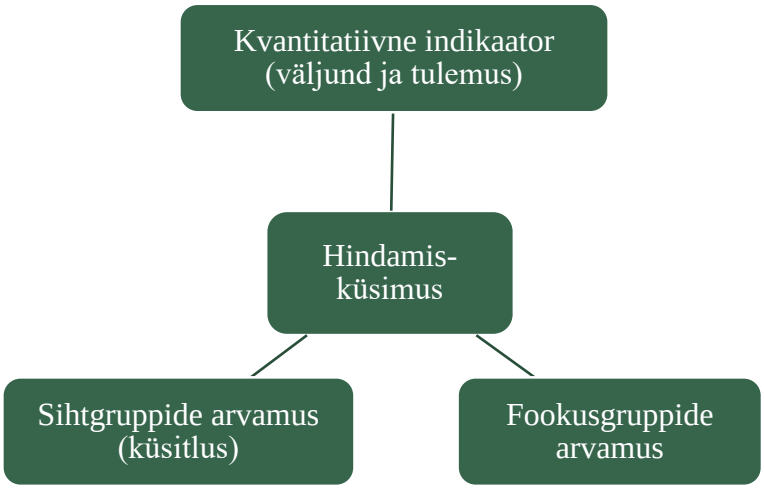

105 MAK 2014–2020 hindamisel kasutatud sekundaarandmeid koguti vaatlemise faasis, kus peamine andmeallikas oli PRIA register (Tabel 6).

Tabel 6. Andmeallikad asutuste lõikes

Andmebaasi haldajad	Kasutatavad andmed
Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti (PRIA) andmebaas (MAIT, MATS ja ARMA)	Koondandmed, väljundindikaatorid EK andmebaasi SFC-2014 vormil (seiretabelid A, B, F) (edaspidi *AIR Exceli tööriist*); Seire detailandmed vastavalt taotluse ja maksetaotluse vormile; Toetuse saajate ja toetatud tegevuste detailandmed vastavalt määratud ja välja makstud toetustele.
Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) andmebaas	PMK kogutud seire- ja hindamisandmed perioodi 2014−2020 ja samuti perioodi 2007−2013 kohta. Lisaks PMK korraldatud pindala ja loomatoetuste taotlejate komplekskküsitluse algandmed. Küsitlus toimus 09.12.2016−23.03.2017. Vastuseid laekus 2 583 (lisaks osaliselt täidetud ankeete 767). Ankeet saadeti 10 545 pindala- ja loomatoetuste taotlejale.
Äriregister	Ettevõtjate (äriühingute) majandusaasta aruannetest kogutavad finantsnäitajad, mille kaudu analüüsitakse sihtvaldkonna 2A meetmete tulemuslikkust baasnäitajana.
Statistikaameti andmebaas ja Eurostat	Maapiirkonna, sektorite (nt põllumajandustootmine, toiduainetööstus) andmete kasutamine Statistikaameti andmetel ja MAK 2014−2020 ühiste kontekstindikaatorite andmed Eurostati andmebaasist.
Maaelu Edendamise Sihtasutus (edaspidi MES) Maaeluministeeriumi vahendusel	Finantsinstrumendi kasutajate arv sihtvaldkondade lõikes. Finantseeritavad tegevused.
Maaeluministeerium	LEADER-meetme kohalike tegevusgruppide sisehindamise andmed; tehnilise abi toetuse kasutamise andmed.
Maamajanduse Infokeskus (MMIK)	Hindamisel kasutatakse MMIKi kogutud andmeid maaeluvõrgustiku tegevuse kohta (korraldatud infopäevade arv, trükiste arv jne).
Eesti Maaülikooli (EMÜ) majandus- ja sotsiaalinstituudi andmebaas	Vajadusel MAK 2007−2013 1., 3. ja 4. telje püsihindamisel kogutud andmed (nt teisese mõju hindamisel).

106 Hindamisel kasutati lisaks eelnevas tabelis kirjeldatud erinevatest andmeallikatest pärit sekundaarandmetele täiendaval andmekogumisel saadud primaarandmeid (Tabel 7). Primaarandmete kogumiseks korraldati kolm kvantitatiivset küsitlust: kaks veebiküsitlust ja üks telefoniküsitlus.

107 Konsulentidele suunatud küsitlusega (puudutab sihtvaldkondade 1A ja 3B hindamist) uuriti nõustamisvajadust, nõustamistulemuste kajastumist nõustatud ettevõtetes ning teadmussiirde tulemuste rakendamist nõuandetöös. Küsitlusnkeet on esitatud Lisa 1. Valimi moodustasid MESi nõuandeteenistuse konsulendid. Vastamismäär oli 46%.

108 Põllumajandustootjatele suunatud küsitlusega (puudutab sihtvaldkondade 1A, 2A, 3A ja 3B hindamist) uuriti teadmussiirde tulemuste kajastamist ettevõtetes, koguti hinnanguid teadmussiirde kvaliteedile, uuriti muutust toetatud põllumajanduslike majapidamiste lisandväärtuses ning põllumajandustootjate rahuloluhinnangut ettevõtte tulemuslikkuse ja konkurentsivõime tugevnemise kohta. Küsitlusnkeet on esitatud Lisa 1. Küsitluse sihtgruppi kuulusid meetmest 4.1, 4.3.2 ja 16.2 toetuse taotlejad, kellele oli toetus seisuga 31.12.2016 määratud. Valimise kaasati ka meetme 6.3 heakskiidetud taotlusega ettevõtjad, kes said ka

nõuandetoetust meetmest 2.1. Põllumajandustootjatele suunatud küsitluses osalemise määr oli 30%.

109 Töökohtade loomist uuriti toetuse saajate käest telefoniküsitluse vormis (puudutab sihtvaldkondade 6A ja 6B hindamist), kus küsiti toetuse abil loodud töökohtade arvu, tööle võetud isikute töölepingute pikkust, soolist jaotust ja ametikoha nimetust ning toetuse tühimõju. Küsitlusankeet on esitatud Lisa 1. Telefoniküsitluse sihtgruppi kuulusid meetmete 4.2, 6.4 ja 19.2 toetuse saajad, kellele oli seisuga 31.12.2016 toetus välja makstud ja projekt ka lõpetatud (meetmes 4.2) ning kes olid toetuse avaldusele (meetmes 6.4) või maksetaotlusele (meetmes 4.2 ja 19.2) märkinud loodavate töökohtade arvu. Küsitluse vastamismäär oli 98%.

Tabel 7. Ülevaade korraldatud kvantitatiivsetest küsitlustest

Jrk nr	Küsitlusmeetod	Valimi suurus	Küsitluses osalejate arv	Andmekogumise aeg	Seotus MAK 2014−2020 sihtvaldkondadega
1.	Veebiküsitlus konsulentidele	56	26	03.04−09.04.2017	1A, 3B
2.	Veebiküsitlus põllumajandustootjatele	1 017	304	03.04−11.04.2017	1A, 2A, 3A, 3B
3.	Telefoniküsitlus töökohti planeerinud toetuse saajatele	43	42	07.04−11.04.2017	6A, 6B

Primaarandmete kogumiseks kasutati ka kvalitatiivseid andmekogumise meetodeid (tabel 8). Korraldati 12 intervjuud, et koguda ametkondade esindajatelt hinnangut MAK 2014−2020 rakendamise protsessile, tulemuslikkusele ja tuvastada MAK 2014−2020 rakendamise probleeme. Kõik intervjuud toimusid silmast-silma (*face-to-face*) kohtumisel ja peamiselt ametkondade tööruumides. Intervjueeritavate nimekiri on toodud Lisa 3.

110 MAPP meetodil fookusgrupi arutelud toimusid prioriteedi 1 ja prioriteedi 6 sihtvaldkondade hindamiseks. Arutelude keskseteks teemadeks olid perioodil 2012−2017 prioriteetide eesmärk-elementide muutused ja neid mõjutavad tegurid. Seega on MAPP süstemaatiline enne-pärast võrdlusmeetod, mis võimaldab analüüsida olukorda tagasiulatuvalt. MAPP meetodi kasutamisel toimus hinnangute andmine nii sõnalises kui ka punktiskaalal (5-pallisel skaalal, Lisa 2). Grupi arutelul täideti koos neli omavahel seotud hinnangute abivahendit (joonis ja tabelid), mis võimaldavad hinnata muutusi ning mõju kindlaksmääratud punktisüsteemis. Lisaks märgiti üles olulisemad märksõnad, mis muutusi või mõju esile tõid. Mõlema fookusgrupi arutellu kaasati toetuse lõppkasusaajad, toetuse saajad, ametkondade ja organisatsioonide esindajad (nimekiri on Lisa 4).

111 Esmaste hindamistulemuste valideerimiseks ja analüüsi tulemuste tõlgendamiseks korraldati nn horisontaalne paneeldiskussioon, mis hõlmas MAK 2014−2020 kõikide prioriteetide hindamistulemusi. Paneeldiskussioonist võtsid osa ametkondade ja organisatsioonide esindajad (Lisa 4). Paneeldiskussioonil osalenute esitatud märkuseid ja kommnetaare kasutati tulemuste ja järelduste tõlgendamisel ning võimalike hindamistulemuste põhjuste välja toomisel. Konsulentide küsitlusse kaasati MESi nõuandeteenistuse konsulendid.

Põllumajandustootjate küsitluse sihtgrupiks olid toetuse saajad, kellele oli toetus seisuga 31.12.2016 määratud.

Tabel 8. Ülevaade korraldatud kvalitatiivsetest andmekogumise meetoditest

Jrk nr	Meetod	Osalejate arv	Toimumise aeg	Seotus MAK 2014−2020 sihtvaldkondade või prioriteediga
1.	Personaalintervjuu	17 (12 intervjuud)	15.03−30.03.2017	P1−P6, lisaks sisend hindamisküsimusele 21
2.	Fookusgrupp MAPP meetodil (1)	10	19.04.2017; 20.04.2017	P1, 3B, lisaks sisend hindamisküsimusele 21
3.	Fookusgrupp MAPP meetodil (2)	10	27.04.2017	P6, lisaks sisend hindamisküsimusele 21
4.	Paneeldiskussioon	17	03.05.2017	P1−P6

112 Hindamist alustati dokumendianalüüsiga. Analüüsi eesmärk oli koguda meetmete hindamise seisukohast võimalikult palju asjakohast informatsiooni, et mõista hindamise konteksti ja vastata ühistele hindamisküsimustele. Samuti oli dokumendianalüüs oluline sisend intervjuude ja küsitlusankeetide koostamiseks. Analüüsi käigus toetuti strateegilistele dokumentidele ning varasemalt korraldatud uuringutele ning muudele aruannetele.

113 Hindamisel kasutatud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed analüüsimeetodid on esitatud Tabel 9. Kvantitatiivsetest meetoditest kasutati kuut meetodit ja kvalitatiivsetest meetoditest kolme meetodit.

Tabel 9. Kasutatud analüüsimeetodid

Kvantitatiivne meetod	Kvalitatiivne meetod
• Kirjeldav statistika (esinemissagedused, keskmised, klassifitseerimine jne) - kontekst- ja väljundindikaatorite analüüs; • Enne-pärast (*before-after*) – tulemus- ja eesmärkindikaatorite analüüs; • Võrdlus sektoriga - tulemus- ja eesmärkindikaatorite analüüs; • Sisend-väljund (*IO*) - tulemusindikaatorite analüüs; • Kvaasi-eksperimentaalne meetod – tulemusindikaatorite analüüs.	• Interpreteerimismeetod (võrdlemine, süntees, üldistamine, sh MAPP tulemuste tõlgendamine).

114 Hindamisel oli võimalik kasutada kvantitatiivsetest meetoditest eelkõige ilma kontrollgrupita hindamismeetodit (brutoväärtuse leidmine). Kvaasi-eksperimentaalset meetodit kasutati üksnes sihtvaldkonna 2A puhul. Teiste sihtvaldkondade hindamisel ei olnud antud meetodit võimalik kasutada, kuna lõpetatud projektide arv oli liiga väike ja tulemus oleks eksitav kontrollgrupi moodustamisel. Kvaasi-eksperimentaalne meetod annab täiendava tulemusindikaatori R2 netotulemuse ehk aitab võrrelda omavahel seda, mis tegelikult muutus/on muutumas maaelu arengu poliitika sekkumiste tulemusena ja mis oleks võinud toimuda, kui ei oleks sekkutud. Kuigi 2017. aasta hindamisel tuleks välja tuua, mis on MAK

2014–2020 perioodil hindamise tulemuste põhjal aset leidnud ja mis oleks aset leidnud n-ö *policy-off* olukorras, siis tulenevalt lõpetatud projektide väikesest arvust ei olnud võimalik vastavaid hindamise meetodeid rakendada.

115 Interpreteerimismeetodi abil mõtestati lahti hindamisel saadud tulemused, mille abil formuleeriti järeldused ja soovitused. Interpreteerimismeetodit kasutati kvalitatiivsete andemete töötlemisel. MAPP fookusgrupi arutelu tulemuste tõlgendamisel kasutati vastavalt metoodikale prioriteedi arengu ja mõju profiili kokkuvõtvat tabelit. Selleks koostati eelnevalt MAPP meetodi fookusgrupi arutelul ühiselt täidetud joonise ja kolme tabeli põhjal prioriteedi teemat puudutav arengu ja mõju profiili kokkuvõte, kus olulisim teave summeeriti. Samas tabelis kajastub ka muude andmete (tulenesid personaalintervjuudest ja küsitlustest) ristvõrdluse veerg.

116 MAK 2014−2020 eesmärkide saavutamise hindamiseks on EK kehtestanud kõikidele liikmesriikidele ühised eesmärkindikaatorid (ingl k *target indicators*), mille sihttasemed (aastaks 2023 saavutatavad väärtused) on liikmesriigid ise seadnud ja mis iseloomustavad sekkumise mõju võimalikult vahetult. Need olid aluseks ka käesoleva, 2017. aasta, hindamise ühistele hindamisküsimustele vastamisel, kuivõrd iga sihtvaldkonnaga on seotud vähemalt üks eesmärkindikaator. MAK 2014−2020 programmeerimisel on enamike eesmärkindikaatorite puhul välja toodud ka konkreetsed 2023. aastaks ette nähtud sihttasemed. Kokku 24 eesmärkindikaatorist ei ole mitmesugustel põhjustel (vt MAK 2014−2020 lk 55–56) määratud saavutatavat väärtust 7 juhul, mistõttu ei olnud nende puhul võimalik valideerimist teostada.

117 Eesmärkindikaatorite sihttasemete valideerimise käigus hinnati, kuivõrd objektiivsed ja realistlikud on MAK 2014−2020 programmeerimise käigus paika pandud ette nähtud sihttasemed ja nende saavutamine aastaks 2023. Valideerimise aluseks olid sealjuures eesmärkindikaatorite sihttasemed 2016. aasta lõpu seisuga. Saavutuse piisavuse selgitamiseks kõrvutati sihttasemete saavutamise progressi selleks kulutatud ressurssidega. Teisisõnu, hindamaks eesmärkindikaatorite sihttasemete sobivust, mõõdeti 2016. aasta lõpuks saavutatud taseme vastavust kulutatud ajale j

118

119 a avalikele kulutustele. Ajalise mõõtme kaasamine võimaldab sisulisemalt hinnata ka selliste eesmärkindikaatorite sihttasemeid, mis põhinevad avalikel kuludel (indikaator T1) või koguinvesteeringul (indikaatorid T15 ja T16). Valideerimisse kaastati vastavalt valideeritava eesmärkindikaatoriga seotud meetmete lõpetatud projektid. Ühtlasi kasutati valideerimisel meetmetele kehtivat eelarvet, kuid arvestati ka planeeritavate eelarve muudatustega.

3. Eesmärkindikaatorite sihtväärtuste valideerimise tulemused

120 Eesmärkindikaatorite progressi hindamine tehakse lõpetatud projektide alusel, kuna vaid nende alusel tuleb arvutada eesmärkindikaatorite sihtväärtuste saavutamist. Arengukava rakendamine on järgus, kus valdav enamus projektidest on alles elluviimisel ja on tõenäoline, et lõpetatakse ka need projektid, millele toetus on hetkel vaid määratud. Eesmärkindikaatorite saavutustasemeid tehtud väljamaksetega tuleb indikatiivselt võrrelda kavandatud eelarvega, kuna eesmärkindikaatoriga seotud eelarvest ja tegevusest tulenev panus ei pruugi panustada otseselt ainult vaadeldava eesmärkindikaatorite sihttasemete saavutamisse. Näiteks indikaatori T3 väärtusega seotud eelarvest kaetakse nii koolituse kui ka trükiste kulusid. Seetõttu vajab eelarve täitmise hindamine indikatiivselt seose tuvastamist eesmärkindikaatorit mõjutavate toetatavate tegevustega.

121 Sihttasemete puhul hinnatakse nende saavutustaseme ajalist ja rahalist vastavust. Arvestades, et sihttasemete saavutamine on ette nähtud perioodil 2014−2023, siis peaks 2016. aasta lõpuks eesmärkindikaatori sihtväärtus olema täidetud 33% ulatuses. Rahaliselt on sihttasemete täitmine edukas siis, kui indikaatori täitmise tulemus langeb kokku selle saavutamiseks tehtud kulutustega programmiperioodi lõpuks ette nähtud kulutustest lähtudes. Seega on oluline, et valideerimisel võetakse arvesse ka võimalikud eelarve muudatused.

Tabel 10. Eesmärkindikaatorite valideerimise tulemused

Näitaja	Tegelik väärtus (2016/2017)	Sihtväärtus (2023)	Progress	Välja makstud summa, €	Kavandatud summa, €
T1 Määruse (EL) nr 1305/2013 artiklite 14, 15 ja 35 kohaste kulude osakaal maaelu arengu programmi kogukuludest	0,13%	4,37%*	3,0%	1 313 179	43 400 000
T2 Koostöömeetme (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 35) raames toetatud koostööprojektide (rühmad, võrgustikud/klastrid, katseprojektid jne) koguarv	0	15	0%	0	20 300 000
T3 Määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 14 kohase koolituse läbinud osalejate koguarv	69	4 000	1,7%	38 526	3 000 000
T4 Selliste põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes saavad maaelu arengu programmi raames toetust ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse investeerimiseks	0,86%	4,12%	20,8%	9 704 164	162 171 400
T5 Selliste põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte arengukava / investeeringuid noorte	0,00%	2,82%	0%	0	22 124 000

põllumajandustootjate jaoks					
T6 Selliste põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes saavad toetust kvaliteedikavade, kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade/-organisatsioonide kaudu	0,97%	1,76%	55,1%	481 449	7 000 000
T8 Sellise metsa või muu metsamaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust	2,36%	2,70%*	87,4%	3 985 675	29 232 000
T9 Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke	61,07%	70,25%	86,9%	72 720 197	342 515 667
T10 Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on parandada veemajandust	60,03%	63,93%	93,9%	64 086 369	313 283 667
T12 Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on parandada mulla majandamist ja/või vältida mullaerosiooni	60,03%	70,99%	84,6%	64 086 369	313 283 667
T15 Koguinvesteering energiatõhususse (eurodes)	0,00	20 000 000	0%	0	8 000 000
T16 Koguinvesteering taastuvenergia tootmisse (eurodes)	0,00	21 000 000	0%	1 386 868	10 900 941
T18 Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heitkoguseid	44,98%	49,61%	90,7%	50 824 656	244 927 000
T19 Sellise põllumajandus- ja metsamaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, mis aitavad kaasa CO_2 sidumisele ja säilitamisele	3,53%	14,85%	23,8%	50 824 656	244 927 000
T20 Toetatud projektide abil loodud töökohad	39,4	225	17,5%	11 668 198	96 024 000
T21 Sellise maaelanikkonna osakaal, keda hõlmavad kohaliku arengu strateegiad	62,92%	60,42%	105,6%	1 587 869	1 700 000
T23 Toetatud projektide abil loodud töökohad (Leader)	6	280	2,1%	108 926	68 140 000
* 2017. aasta alguses tehtud MAK 2014 -2020 muudatusettepaneku alusel					

122 Eesmärkindikaatori T1 puhul on sihttase täidetud 3,0%, ent antud näitaja väärtuse arvutamisel on võetud aluseks vastavate kulude osakaal MAK 2014–2020 kogu eelarvesse. Võimalik on arvestada vastavate kulude osakaalu seni teiste meetmete väljamakstud kogukulude suhtes, mis annab võrreldes teiste meetme rakendamise arenguga objektiivsema ülevaate. Sellisel

juhul on prioriteedi 1 sihtvaldkonna 1A eesmärkide täitmise progress küllatki proportsionaalne teiste meetmete või sihtvaldkondade kasutatud toetuse mahuga. Indikaatori väärtus on teise arvestusskeemi alusel 1,4% ja seega täitumus 31,3%. Kogu MAK 2014–2020 eelarve mahu suhtes (993 miljonit eurot) on sihtvaldkonna 1A väljamaksete progress olnud siiski väga väike (0,13%).

123 Eesmärkindikaator T2 näeb ette, et toetatakse 15 koostööprojekti, kuid 2017. aasta alguseks ei olnud ühtegi vastavat tegevust lõpetatud. Kuna sellistele projektidele ei ole ka toetust välja makstud, on saavutustase sobilik. Arvestades programmiperioodi ajalist kulgu, peaks 2016. aasta lõpuks olema toetatud projekte 5 ehk saavutustase peaks olema 33% võrra kõrgem. Sealjuures tuleb arvesse võtta, et tegemist on pikaajaliste projektidega, mille lõpetamine ei toimu jooksvalt, vaid alles programmiperioodi lõpuks.

124 Eesmärkindikaatori T3 saavutamisel läbib maaelu arengukava abil koolituse 4 000 isikut, kuid koolituse läbinute arv oli 2016. aasta lõpuks vaid 69 ehk 1,7% sihttasemest. Meetme 1.1 puhul on kasutatud 12,3% eelarvest ja selle alusel peaks 2016. aasta lõpuks olema koolitatuid 51. Kui arvestada sihttaseme täitmiseks kulunud aega, peaks seisuga 31.12.2016 olema koolitatute arv 1 333. Indikaatori sihtväärtuse valideerimine kvantitatiivselt näitab rahalise ja ajalise taseme liigset erinevust, mis viitab sihttaseme liiga kõrgele tasemele. Tulemuse alusel on soovitav algatada indikaatori väärtuse muutmine.

125 Eesmärkindikaatori T4 puhul on eesmärgiks toetada 4,12% põllumajanduslike majapidamiste investeeringuid ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse ning väärtusega 1,12% on selle näitaja sihttase saavutatud 27% ulatuses. Ajaliselt on seega saavutustase peaaegu piisav. Näitajat puudutavatest rahalistest vahenditest on kasutatud vaid 8,0% ja selles kontekstis on sihttaseme saavutamine olnud väga edukas.

126 Eesmärkindikaatori T5 saavutamiseks peavad maaelu arengukava raames toetatud noored põllumajandustootjad moodustama kõikidest põllumajandustootjatest 2,82%. Kuna ühelegi noorele põllumajandustootjale ei oldud 2017. aasta alguseks toetust välja makstud, siis puudus sellel sihttasemel progress ja ka rahaliselt oli saavutustase sobiv. Küll aga peaks täidetud sihttase 2016. aasta lõpuks olema programmiperioodi kestust arvestades kõrgem ja toetatud noori põllumajandustootjaid peaks 2016. aasta lõpu seisuga olema 0,94%.

127 Eesmärkindikaatori T6 täitmisel moodustavad kvaliteedikavade, kohalike turgude, lühikeste tarneahelate ja tootjaorganisatsioonide kaudu toetatud põllumajanduslikud majapidamised 1,76% kõikidest põllumajandustootjatest. Kuna selliseid põllumajandustootjaid seisuga 31.12.2016 oli 187, siis on saavutustase 0,97% (sihttasemest täidetud 55,1%). Samal ajal on aga vastavatest meetmetest makstud toetusi 6,9% ulatuses, mistõttu võiks sihttaseme väärtuseks olla 2016. aasta lõpuks kõigest 0,12%. Ajaliselt oleks sobiv väärtus aga 0,59%. Kuna antud indikaatori väärtust mõjutavad projektide raames eeldatavalt stabiilsena püsiv tootjate arv (antud juhul tootjarühma liikmed), siis ajaline ja rahaline valideerimine ei anna täiendavat selgitust. Sihttaseme täitmise järgi on hinnanguliselt indikaatori väärtus optimaalne.

128 Eesmärkindikaatori T8 puhul peavad elurikkust toetavad majandamiselepingud hõlmama 2023. aastaks 2,70% metsamaast ja see sihttase on 2016. aastaks saavutatud 87,4% ulatuses. Vastavatest rahalistest vahenditest on kasutatud vaid 14%, mistõttu on eesmärkindikaatori

saavutamine olnud mitte ainult ajaliselt, vaid ka rahaliselt väga edukas, kuid siinjuures tuleb arvestada, et selle eesmärgi täidab pindalameede, mida taotletakse sama maa kohta mitmeid aastaid järjest.

129 Eesmärkindikaatorite T9, T10 ja T12 puhul hinnatakse põllumajandusmaa osakaalu, mida hõlmavate majandamislepingute eesmärk on vastavalt elurikkuse/maastike, veemajanduse ja mulla majandamise parandamine. See osakaal on kõikide nimetatud eesmärkindikaatorite puhul vahemikus 60–61% ja ka saavutustasemed 2016. aasta lõpuks on sarnased, jäädes vahemikku 85–94%. Seega on sihttasemed olulises osas täidetud. Täiendavate tootjate lisandumine ja seeläbi ka indikaatorite eesmärki panustava põllumajandusmaa lisandumine on võimalik järgneva perioodi jooksul. Kuna indikaatorite sihttasemete väärtuste püstitamisel on arvesse võetud planeeritud eelarvet, siis ei ole antud juhul vajalik anda saavutustasemete progressile rahalises tähenduses hinnangut.

130 Eesmärkindikaatorite T15 ja T16 sihttasemete täitmist hinnatakse energiatõhususse ja taastuvenergia tootmisse tehtud koguinvesteeringu järgi. Eesmärgiks on teha investeeringuid vastavalt 20 ja 21 miljoni euro ulatuses, ent seni pole lõpetatud projektide puhul investeeringuid kumbagi valdkonda tehtud. Samal ajal on aga näitajat T16 puudutavas sihtvaldkonnas 5C makstud välja toetusi 13% ulatuses. Seega oli 2016. aasta lõpu seisuga selle näitaja puhul saavutustase rahaliselt liiga madal. Ajaliselt ei ole aga kummagi eesmärkindikaatori 31.12.2016 seisu saavutustase sobilik, kuna investeeringuid peaks olema tehtud juba vastavalt 6,7 miljonit ja 7,0 miljoni eurot.

131 Eesmärkindikaatori T18 saavutamiseks peab olema kasvuhoonegaaside või ammoniaagi vähendamisele suunatud majandamislepingutega hõlmatud 49,61% põllumajandusmaast. Tegelik sellise maa osakaal oli 44,98% seisuga 31.12.2016. Sihtväärtus on seega täidetud 91% ulatuses, mistõttu ajaliselt on progress olnud edukas ning indikaatori sittase on olulises osas täidetud.

132 Eesmärkindikaatori T19 puhul on sihiks, et süsihappegaasi sidumisele ja säilitamisele kaasaaitavate majandamislepingutega on hõlmatud 14,85% põllumajandus- ja metsamaast. Selle sihttaseme puhul on progress olnud aeglane, kuna nimetatud lepingutega oli 2016. aasta lõpu seisuga hõlmatud 3,53% sellisest maast. T18 ja T19 sihtväärtuste saavutamisse panustava meetme 10 puhul pole aga sihtvaldkondadesse 5D ja 5E toetusi kavandatud. Samal ajal teise sekkumise kaudu mõju eesmärgi täitmisele avaldub. Selle tõttu on prioriteet 4 ja eelnimetatud sihtvaldkonnad suure sünergiaga ning eelarve kasutamist ei ole otstarbekas jälgida.

133 Eesmärkindikaatorid T20 ja T23 näevad ette, et toetatud projektide elluviimise käigus luuakse vastavalt 225 ja 280 töökohta. Töökohti on loodud aga vastavalt 39,4 ja 6. Kuna mõlemal juhul on eelarvest kasutatud vaid väike osa, siis on rahaliselt olnud sihtväärtuse saavutamise poole liikumine kiire. Programmiperioodi pikkust arvestades peaks olema 2016. aasta lõpuks loodud aga vastavalt 75 ja 93 töökohta, mistõttu on selles kontekstis progress olnud aeglane.

134 Eesmärkindikaatori T21 täitmiseks peab olema kohaliku arengu strateegiate poolt hõlmatud 60,42% maaelanikkonnast, kuid sellise maaelanikkonna osakaal on 62,92% ehk sihttase on ületatud 2016. aasta lõpu seisuga. Ajaliselt on seega sihtväärtuseni jõudmine olnud kiire.

Samal ajal on kohaliku arengu strateegiate ettevalmistamiseks kulutatud koguni 93% rahalistest vahenditest, kuid saavutatud tase on ka seda silmas pidades kõrge.

4. Hinnang MAK 2014–2020 meetmete asjakohasusele ja rakendamise tõhususele

4.1. Meetmete asjakohasus

135 Kõiki MAK 2014–2020 rakendatud meetmeid hinnati asjakohaseks, mille aluseks oli eelkõige MAPP fookusgrupi arutelul käsitletud teemaarendus. Arutelul osalenud märkisid siiski ära, et mõnda meedet (näiteks toodi meede 6.4) on võrreldes varasema programmiperioodiga liialt kitsendatud. Samuti ei tuvastanud hindaja korraldatud küsitlusega olulist tühimõju, mis näitab meetmete tulemuslikkust.

4.1.2 Rahastamisvahendite asjakohasus ja kasutamine

136 EK soodustab MAK 2014–2020 perioodil uute rahastamisvahendite laialdasemat väljatöötamist (nn finantsinstrument). MAK 2014–2020 planeerimisel leiti, et arvestades Eesti põllumajanduse arengut ja võimalikke turutõrkeid, siis on prioriteetsete sihtgruppide ja valdkondade jaoks sobilik kasutada lisaks tagastamatule abile teisi finantsinstrumente. Rahastamisvahendite täpsema vajaliku ulatuse ja sobivate sekkumismehhanismide väljaselgitamiseks tegi Ernst &Young Baltic AS perioodil 2013. aasta detsembrist kuni 2014. aasta detsembrini EAFRD ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rahastamisvahendite ühise eelhindamise. Eelhindamisel tuvastati, et turutõrkeid esines kõigis uuritud sihtrühmades, kuid nende põhjused olid erinevad. Kõige sarnasemad olid turutõrked pangast laenu saamisel põllumajanduse, kalanduse, toiduainetööstuse, joogitootmise ja põllumajandussaaduste hulgimüügi ettevõtete sihtrühmal ja muude mittepõllumajanduslike maapiirkonna ettevõtete sihtrühmal. Eelhindamise alusel leiti, et täiendav juurdepääs finantsvahenditele on vajalik sihtvaldkonna 2A ja 6A eesmärgi täitmisel ning kaudu. MAK 2014–2020 esitatud finantsinstrumendi kasutusele võtmise põhjenduseks (p 4.2.7) märgitakse, et maapiirkonna ettevõtjate sissetulekute ja säästude piiratus takistab juurdepääsu eri finantsvahenditele. Selleks, et eri finantsvahendite kättesaadavuse keerukus maapiirkondades ei muutuks takistuseks investeeringute tegemisel, on vajadus finantsinstrumendi järele. Piiratud finantsvahendite tingimustes väikeettevõtluse edendamiseks vajalike investeeringute tegemisele aitab kaasa finantsinstrumendi rakendamine ka väikeettevõtluse sektoris. Rahastamisvahendite eelhindamise soovituste alusel eeldati rahastamisvahendite kasutamist kombineeritult investeeringutoetustega ja/või kasutada rahastamisvahendit täiendavalt tagastamatule toetusele, et lahendada sektori turutõrkeid ja mitteoptimaalseid investeerimisolukordi.

137 Ühtlasi soovitati eelhindamise tulemustele tuginevalt rakendada mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu, pikaajalist investeerimislaenu, tagatiste pakkumist ja omakapitaliinvesteeringuid. Sealjuures on oluline jälgida, et finantsinstrumentide mitmekordistav mõju (*multiplier effect*) ehk finantsvõimendus (*leverage effect*) sõltub finantsinstrumendi vormist, tegevusvaldkonnast ja konkreetsest olukorrast. Võrreldes tagastamatu abiga on rahastamisvahendite rakendamise lisandväärtus ringlusefekti saavutamisel, mis tähendab tagasimakstavate summade järjestikust kasutamise võimalust.

138 MAK 2014–2020 rahastamisvahendist rakenduvad kaks finantstoodet, milleks on mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen (edaspidi *kasvulaen*) ning teiseks pikaajaline investeerimislaen (edaspidi *investeerimislaen*). Laenude kasutamise põhitingimuseks on, et lõppkasusaaja peab olema kuni väikese ja keskmise suurusega ettevõtja Komisjoni määruse (EL) nr 651/2014, mis sätestab ELi aluslepingu artiklite 107 ja 108 kohaldamise kohta ja millega teatavat liiki abi tunnistatakse siseturuga kokkusobivaks, lisa 1 mõistes. Laenude kasutamisel jälgitakse, et sellega rahastatakse investeeringuid materiaalsesse ja immateriaalsesse varasse, mis vastavad MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.2 ja 6.4 märgitud tegevustele.

139 Laenu suurus on kasvulaenu puhul vahemikus 5 000–100 000 eurot, mille tagasimaksmise periood on kuni 5 aastat ja erandina kuni 8 aastat (sh kuni 3 aastat maksepuhkust). Laenu tagatisega peab olema kaetud vähemalt 50% antava laenu summast. Intress on kas võrdne või suurem EK viite- ja diskontomäärade kindlaksmääramise meetodiga vastavalt ettevõtja krediidi- või finantseerimisasutuse antud krediidireitingule ja pakutavale tagatisele määratud intressist. Samas kooslaenamisel krediidi- või finantseerimisasutusega on finantstootest antava laenu intress vähemalt võrdne krediidi- või finantseerimisasutuse laenuotsuse tingimustes toodud intressi määraga. MES võib alandada laenu intressi võrreldes turutingimustega nii, et intress ei oleks väiksem kui 6% + eelmise poolaasta keskmine Euroopa Keskpanga põhirefinantseerimise operatsioonidele kohaldatav intressimäär (edaspidi *EKP määr*). Lisaks on kehtestatud erandid väiksema intressimäära kehtestamiseks (4%+EKP määr või 2%+EKP määr).

140 Investeerimislaenu puhul on laenusumma vahemikus 250 000–1 000 000 eurot või kui laenusaajaks on tootjarühm, siis vahemikus 250 000–3 000 000 eurot. Laenuperioodi pikkus on üldjuhul 1 kuni 15 aastat. MES võib vajaduse tekkides anda laenu põhiosale täiendavat maksepuhkust kuni 5 aastat, kokku ei tohi laenuperioodi pikkus ületada 20 aastat. Tagatisega peab olema kaetud vähemalt 80% antava laenu summast või kui laenu saajaks on tootjarühm MAK 2014–2020 meetme 4 mõistes, siis vähemalt 30% antava laenu summast. Laenu intressi on käsitletud sarnaselt eelneva finantstootega, kuid erandite puhul saab alandada intressi kuni 2% + EKP määr või 1% + EKP määr.

141 Hindamise kontekstis on oluline analüüsida rahastamisvahendi mõju turutõrke vähendamisele, kombineeritust toetustega, tõhusust ning tulemuste alusel anda hinnangud tulemuslikkusele. Eelhindaja soovitas rahastamisvahendi puhul korraldada iga-aastaseid hindamisi, mis tagaks ülevaate ja vajalikud muudatused rahastamisvahendi rakendamise protsessis. Soovitati analüüsida järgmiseid andmeid:

- rahastamisvahendi rakendaja poolt ettevõtete investeeringuvajadust (investeeringuaktiivsus, investeeringusummad, kasutusvaldkonnad, tagasimakseperioodid, rahastusallikate eelistus);
- ettevõtete mitteoptimaalsetes investeerimisolukordades (takistused ja kitsaskohad investeeringute teostamiseks vajalike rahaliste vahendite kaasamisel);
- finantsasutuste finantstoodete pakkumises (intressimäärad, tagasimakseperioodid, laenatavad summad, tagatisnõuded, ettevõtete riskisuse hindamise metoodika)

142 Käesoleval hetkel ei ole kasutada eelnevalt tehtud hindamise tulemusi, kuna esimena aasta on alles lõppenud.

143 Rahastamisvahendi sihtfondi haldamise kohustuse andis Maaeluministeerium MESile 29.01.2016 sõlmitud lepingu alusel. MES alustas ettevõtjate taotluste menetlemisega 8. veebruaril 2016. Rahastamisleping ja MAK 2014–2020 eelarve planeeringus nähakse ette 36,0 miljonit eurot turutõrke vähendamisega seotud laenudeks. Seisuga 31.12.2016 oli MAK 2014–2020 eelarvest rahastamisvahendeid üle kantud 16,5 miljonit eurot (ligikaudu 46% kogu eelarvest), millest 14,9 miljonit eurot oli EAFRD rahastus. Samal ajal MAK 2014–2020 eelarvest finantsinstrumendi maksete kogusumma lõppkasusaajatele oli kokku 5,6 miljonit eurot (15,5% kogu eelarvest). Rahastamisvahendi laenu kasutasid 31.12 2016 seisuga 33 ettevõtjat, kellest 30 olid mikroettevõtjad.

144 MAK 2014–2020 eraldatud rahastamisvahendi kasutamine 31.12.2016 seisuga on esitatud tabelis 11.

Tabel 11. Rahastamisvahendi kasutamine seisuga 31.12.2016

MAK siht-valdkond	Seotus meet-mega	Indikatiivne osatähtsus rahastamisvahendi eelarvest	Planeeritud eelarve, eurot	MES-i sihtfondi arvele ülekantud vahendid, eurot	Väljamakstud lõppkasu-saajatele sihtfondist, eurot	Progress välja-makse alusel
2A	M 4.1	47,2%	17 000 000	6 225 000	3 154 000	18,5%
3A	M 4.2	11,1%	4 000 000	3 140 400	0	0,0%
6A	M 4.2	5,6%	2 000 000	1 556 375	1 460 000	73,0%
6A	M 6.4	27,8%	10 000 000	4 510 700	0	0,0%
5C	M 6.4	8,3%	3 000 000	1 124 300	1 000 000	33,3%
Kokku		100%	36 000 000	16 556 775	5 614 000	15,6%

145 Tabel 11 alusel näeme, et aasta jooksul võimaldatud laenude maht on suunatud eelkõige põllumajandustootjatele (3,1 miljonit eurot), kuid planeeritud eelarve võrdluses on kõige rohkem kasutatud meetme 4.2 investeeringutegevuste alusel toiduainetööstusele suunatud laenu (laenude maksed planeeritud eelarvest 73%). Antud jaotuses tuleks kaaluda, kas sihtvaldkonna 6A alt programmeeritud laenu mahtu meetme 4.2 kontekstis tuleks suurendada. Otsus peab olema põhjendatud. Arvestades rahastamisvahendi kasutamise võimalust ühe aasta jooksul, siis on instrument edukalt rakendunud.

146 Täpsema progressi ja tõhususe hinnangu saamiseks on vajalik võrrelda antud laenude mahtu ettevõtjate arvuga ning seotust MAK 2014–2020 tagastamatu investeeringutoetuste kasutamisega. Tabel 12 esitatud kokkuvõttest ilmneb, et kasvulaenu saajaid on kokku 27 (vastavalt finantsinstrumendi aluskriteeriumiks olevate meetmete lõikes 18, 2 ja 7 ettevõtjat), kellest 9 on saanud ka tagastamatut abi (33% kasusaajate arvust) ja 1 ettevõtja kasutas lisaks pangalaenu (3,7% kasusaajate arvust).

Investeerimislaenu puhul on rahastamisvahendist kasusaajate arv kuus vastavalt finantsinstrumendi aluskriteeriumiks olevate meetmete lõikes 4, 1 ja 1 ettevõtjat, Tabel 12), kellest neli on saanud investeeringutoetust (66% kasusaajate arvust) ja kõik kuus kasutasid lisaks pangalaenu. Viimast tingib asjaolu, et laenu andmise tingimustes on eelduseks ka

pangapoolse kaasfinantseeringu kasutamine. Tulemustest järeldub, et valdavalt on kasutatud rahastamisvahendit laenu asendusinstrumendina investeeringutoetusele, millest tulenevalt on eelarve kasutamine väga edukas. Investeerimislaenu puhul on väga oluline ka lisaks rahastamisvahendile pangalaenu kaasamine, mis teeb instrumendi tõhusaks täiendava kapitali kaasamise seisukohalt. Samal ajal tuleb jälgida, et investeerimislaenu turutõrke vähendamise mõjusus ei muutuks tavapäraseks, kus pangad hajutavad riske ja eeldavad MESi poolset osalist finantseeringut.

Tabel 12. Lõppkasusaajate jaotus ja kasutatud summad finantsinstrumentide lõikes.

Finantstoode	Seotus meetmega	Rahastamisvahend		Investeeringutoetus		Pangalaen	
		kasu-saajate arv	välja makstud laen, eurot	kasu-saajate arv	summa, eurot	kaasa-jate arv	summa, eurot
Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen/tagatised	4.1	18	1 454 000	8	502 471	1	128 000
	4.2	2	200 000	0	0	0	0
	6.4	7	700 000	1	110 257	0	0
Pikaajaline investeerimislaen	4.1	4	1 700 000	4	990 342	4	2 000 728
	4.2	1	560 000	0	0	1	560 000
	6.4	1	1 000 000	0	0	1	3 000 000

147 Arvestuslikult saame leida keskmise kasutatud rahastamisvahendist antud laenu summa ettevõtja kohta, mis kasvulaenu puhul on 87 185 eurot ja investeerimislaenu puhul on 543 333 eurot. MESi poolt korraldusasutusele esitatud aruandlusest selgub, et 31.12.2016 seisuga oli välja antud laenudelt laekunud intresse vastavalt mikro- ja väikeettevõtte kasvulaenult 40 446 eurot ja pikaajalise investeerimislaenult 27 893 eurot. Intresside suurus ja ringlus uute laenudena nõuab kindlasti täiendavat hindamist, kuna see on seotud nii fondi haldamise kulude katmise kui intressimäära sobivusega tootjale. Samas võib see olla ka fondi jaoks uute laenude allikas. Põhjalikum hindamine on soovitav teha 2019. aastal.

4.2. Meetmete tõhusus

148 Tõhususe puhul hinnatakse kuivõrd efektiivselt kasutati MAK 2014–2020 eesmärkide saavutamisel rahalisi vahendeid. Eesmärkidena on siinkohal sobilik aluseks võtta eesmärkindikaatorid, kuna need kajastavad seda, mida vahenditega saavutada tahetakse. Jagades eesmärkindikaatori saavutamisse panustanud meetmete rakendamiseks välja makstud toetussumma eesmärkindikaatori väärtusega selgub, kui palju maksis ühe näitaja ühiku saavutamine. Seega on tulemuste (Tabel 13) tõlgendamisel oluline arvesse võtta, et kogu summa ei panustanud ainult eesmärkindikaatori täitmisse, mistõttu kirjeldatud arvutuskäigu alusel koostatud järgnev ülevaade hindab tõhusust tegelikkusest mõnevõrra madalamaks.

149 Prioriteet 1 eesmärkide saavutamise tõhusust võimaldab hinnata koolitustes osalenute arv. Meetme 1.1 raames osales koolitustel 69 isikut ja kasutati avalike vahendeid 38,5 tuhande

euro ulatuses. Selle alusel kulus ühe isiku koolitusel osalemiseks 558 eurot (meetme 1.1 väljamaksetest kulus 63% teabematerjalidele).

150 Prioriteet 2 puhul tegid investeeringud meetme 4.1 toega ümberkorraldamisse ja kaasajastamisse 165 ettevõtjat, kes moodustasid 2016. aastal 0,86% kõikidest Eesti põllumajandustootjatest. Nende investeeringutega seoses maksti toetussummadena välja 12,9 miljoni eurot, mistõttu 0,9% põllumajandustootjate investeeringute toetamiseks kulus 11,5 miljoni eurot.

151 Prioriteet 4 puhul hinnati eesmärkide saavutamist metsa- ja põllumajandusmaa osakaalu järgi, mida hõlmavad elurikkust, maastikke ja veemajandust toetavad majandamislepingud. Kuigi toetussummad ja eesmärgid olid erinevad, oli tõhususe suurusjärk sarnane. Elurikkuse toetamise maksumuseks 1% metsamaal kujunes 1,6 miljoni eurot ja 1% põllumajandusmaal 720 tuhat eurot. Veemajanduse ja mulla majandamise toetamine 1% põllumajandusmaal maksis 666 tuhat eurot.

152 Prioriteet 6 puhul hinnati arengukava panust maapiirkonna arengusse läbi töökohtade loomise. Lisaks sihtvaldkond 6A-le oli töökohtade loomine ka üks meetme 19 eesmärke. Töökohtade loomisesse panustanud meetmete raames loodi töökohti vastavalt 39,4 ja 6. Kui sihtvaldkonnas 6A kujunes ühe töökoha maksumuseks 296,1 tuhat eurot, siis meetmes 19 loodi üks töökoht märkimisväärselt madalama summa eest (18,2 tuhat eurot).

Tabel 13. Valitud eesmärknäitajate saavutamise tõhusus

Tähis	Näitaja	Saavutustase 2017	Välja makstud summa, €	Tõhusus, €
T3	Määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 14 kohase koolituse läbinud osalejate koguarv	69	38 526	558
T4/R1	Selliste põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes saavad maaelu arengu programmi raames toetust ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse investeerimiseks	0,86%	12 858 164	11 480 209
T8/R6	Sellise metsa või muu metsamaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust	2,36%	3 985 675	1 607 127
T9/R7	Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke*	61,07%	43 976 152	720 094
T10/R8	Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on parandada veemajandust*	60,03%	39 990 477	666 175
T20/R21	Toetatud projektide abil loodud töökohad	39,4	11 668 198	296 147
T23/R24	Toetatud projektide abil loodud töökohad (Leader)	6	108 926	18 154

*Andmed on esitatud ühe aasta kohta (2016. aasta).

153 Hindamise käigus korraldatud intervjuudest selgus, et maaelu arengukava rakendamine on olnud pigem tõhus, kuid nähti ka arenguruumi. Peamiselt seostati tõhusust välja makstud toetuse oskaaluga kogu investeeringust. Investeering tehakse tihti ka madalama toetussumma puhul, mistõttu võimaldaks toetuste osakaalu ja summade langetamine suurendada

kulutõhusust. Samas võib toetussummade langetamisel teatud meetmete puhul muutuda toetus liiga väikeseks, et omada vajalikku efekti. Näiteks kuigi meetme 6.1 puhul taotletakse ja määratakse enamikel juhtudel maksimaalne 40 000 eurot, on see kriitiline alampiir ja teistes Balti riikides on vastava meetme suurimad toetussummad tunduvalt kõrgemad. Toetussummade seisukohast toodi välja ka finantsinstrument, mille avalikud kulud peaksid olema minimaalsed ja investeeringud nende elluviija suurema vastutuse tõttu tunduvalt läbi mõeldumad. Eraldi võib välja tuua hinnapakkumised, mille täpsem hindamine võimaldaks vältida liialdatud kulutuste katmist toetussummadega.

154 Lisaks nähti tõhususe suurendamisele kaasa aitavat administratiivsete kulude vähendamist elektrooniliste süsteemide ja andmebaaside rakendamise kaudu. Näiteks on võimalik vähendada taotluste menetlemiseks ja hindamiseks kuluvat tööd ning muuta see protsess kiiremaks. Selliselt peaks toimima e-PRIA. Teisalt toodi välja ka, et igasuguste süsteemide ülesehitamine ja haldamine on samuti kulukas ning ei tohiks minna kallimaks kui sellest saadav tõhusus.

5. Vastused hindamisküsimustele

155 Iga-aastase seirearuande punkti 7 tehnilise vormi alusel vastatakse 2017. aastal MAK 2014–2020 edusammude iseloomustamiseks ühistele hindamisküsimustele. Vorm täidetakse tabelina, kus on hindamiselementide kaupa täidetud vajalikud väljad. Vormi täitmisel järgitakse juhenddokumenti (ingl k „*Assessment of RDP Results: How to prepare for reporting on evaluation in 2017*“). Vorm kohaldub Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1303/2013 artikli 50, Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1305/2013 artikkel 75 ning Komisjoni rakendusmäärus (EL) nr 808/2014 Lisa VII punkt alusel.

5.1. Ühine hindamisküsimus 1 (sihtvaldkond 1A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 1 “TO WHAT EXTENT HAVE THE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED INNOVATION, COOPERATION AND THE DEVELOPMENT OF THE KNOWLEDGE BASE IN RURAL AREAS?”

1. List of measures contributing to the FA 1A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Horisontaalne sekkumine			
M 1.1−1.3 (2A)	1 600 000	202 199	12,6%
M 1.1−1.3 (2B)	700 000	5 000	0,7%
M 1.1−1.3 (3A)	3 200 000	111 766	3,5%
M 1.1−1.3 (4)	4 600 000	117 691	2,6%
M 1.1−1.3 (5B)	600 000	752	0,1%
M 1.1−1.3 (5C)	500 000	0	0%
M 1.1−1.3 (5D)	300 000	0	0%
M 1.1−1.3 (5E)	500 000	0	0%
M 2.1−2.3 (2A)	5 000 000	612 094	12,6%
M 2.1−2.3 (2B)	400 000	4 686	1,2%
M 2.1−2.3 (3A)	50 000	716	1,4%
M 2.1−2.3 (3B)	100 000	20 271	20,3%
M 2.1−2.3 (4)	670 000	253 565	37,9%
M 2.1−2.3 (5A)	250 000	22 378	9,0%
M 2.1−2.3 (5B)	100 000	5 980	6,0%
M 2.1−2.3 (5C)	10 000	0	0%
M 2.1−2.3 (5D)	10 000	2 995	30,0%
M 2.1−2.3 (5E)	10 000	0	0%
M 2.1−2.3 (6A)	2 000 000	8 816	0,4%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (2A)	11 700 000	0	0%
M 16.4 (3A)	4 000 000	0	0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	1 500 000	0	0%

M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (5C)	1 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016	Sihttase 2023	Täitmise osakaal
Horisontaalne sekkumine			
M 1.1−1.3 (2A)	38		
M 1.1−1.3 (2B)	1		
M 1.1−1.3 (3A)	27		
M 1.1−1.3 (4)	23		
M 1.1−1.3 (5B)	1		
M 1.1−1.3 (5C)	0		
M 1.1−1.3 (5D)	0		
M 1.1−1.3 (5E)	0		
M 2.1−2.3 (2A)	587	4 100	14,3%
M 2.1−2.3 (2B)	2*	300	0,3%
M 2.1−2.3 (3A)	2	40	5,0%
M 2.1−2.3 (3B)	14	80	17,5%
M 2.1−2.3 (4)	232	570	40,7%
M 2.1−2.3 (5A)	19	200	9,5%
M 2.1−2.3 (5B)	4	80	5,0%
M 2.1−2.3 (5C)	0	10	0%
M 2.1−2.3 (5D)	2	10	20,0%
M 2.1−2.3 (5E)	0	10	0%
M 2.1−2.3 (6A)	11	1 600	0,7%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (2A)	0		
M 16.4 (3A)	0		
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	0		
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (5C)	0		
*Sisaldab M 2.3 ühte projekti.			

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 1A1 MAK 2014–2020 projektid on olnud innovaatilised ja põhinenud arenenud teadmistel (*RDP projects have been innovative and based on developed knowledge*)
- 1A2 Loodud on töörühmad (Operational groups have been created)
- 1A3 Euroopa Innovatsioonipartnerluse (EIP) rühmades hõlmatud partnerite mitmekesisus (*Variety of partners involved in EIP operational groups*)
- 1A4 EIP rühmad on rakendanud ja levitanud innovaatilisi tegevusi (*Innovative actions have been implemented and disseminated by the EIP operational groups*)

Kuna Eestis ei rakendata EIP-meedet (meede 16.1), siis hindamiskriteeriumeid 1A3 ja 1A4 hindamisele ei kuulu.

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
1A1 MAK 2014–2020 projektid on olnud innovaatilised ja põhinenud arenenud teadmistel (*RDP projects have been innovative and based on developed knowledge*) 1A2 On loodud töörühmad (*Operational groups have been created*)	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe	A2 Tegevuse valdkondade ja tegevuste arv
	T1 % määruse (EL) nr 1305/2013 artiklite 14, 15 ja 35 kohastest kuludest seoses maaelu arengu programmi kogukuludega	A7 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tase maapiirkonnas
	O1 Avaliku sektori kogukulud	
1A1 MAK 2014–2020 projektid on olnud innovaatilised ja põhinenud arenenud teadmistel (*RDP projects have been innovative and based on developed knowledge)*	O3 Toetust saavate tegevuste arv	A4 Ettevõtete arv, kes on osalenud teadmussiirdes, innovatsiooni ja koostöö edendamise tegevustes
	O12 Koolitusel osalejate arv	
	O13 Nõustamist saanud isikute arv Nõustamist saanud isikute arv/Põllumajandustootjate arv, kes on saanud nõustamist seoses riskide juhtimise ja juhtimisalase ümberkorralduse elluviimiseks	A6 Teadmussiirde ja nõuande mitmekülgsus ja uudsus
1A2 Loodud on töörühmad (*Operational groups have been created*)	O9 Projektis osalevate partnerite arv (toetatud tootjarühmade liikmete arv ehk põllumajanduslike majapidamiste arv; tarneahelas olevate koostöö ja kohaliku piirkonna arendustegevusega tegelevate põllumajanduslike majapidamiste arv kokku)	A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud
	O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)	A3 Koostööprojektides toetatud tegevuste arv
1A1 MAK 2014–2020 projektid on olnud innovaatilised ja põhinenud arenenud teadmistel (*RDP projects have been innovative and based on developed knowledge)*		A5 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tulemused

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

C24 Põllumajandusettevõtte juhatajate põllumajanduslik väljaõpe

Andmeallikana on kasutatud Eurostati andmeid. On selgitatud välja põllumajandusliku baas- ja täisväljaõppe läbinud juhatajate arv ning arvutatud põllumajandusliku baas- ja täisväljaõppe läbinud juhatajate osakaal sektori kõigi juhatajate hulgas.

Meetod: kirjeldav statistika.

Eesmärkindikaator

T1 % määruse (EL) nr 1305/2013 artiklite 14, 15 ja 35 kohaste kulude osakaal maaelu arengu programmi kogukuludest

Eesmärkindikaatori arvutuse aluseks on meetmete 1, 2 ja 16 lõpetatud projektid/tegevused. Arvutatud on nende projektide avaliku sektori kogurahastuse suhe MAK 2014–2020 kõigi lõpetatud projektide/tegevuste avaliku sektori kogurahastusse. Seostub väljundindikaatoriga O1. Andmeallikana on kasutatud PRIA andmebaasi. Saadud tulemuste põhjal on võrreldud MAK 2014–2020 seatud eesmärkindikaatori sihttaseme täitumist, mille alusel on antud hinnang MAK 2014–2020 tulemuslikkusele.

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühisteks väljundindikaatoriteks on:

O1 Avaliku sektori kogukulud

O3 Toetatud tegevuste arv

O9 Projektis osalevate partnerite arv

O12 Koolitusel osalejate arv

O13 Nõustamist saanud isikute arv

O14 Koolitatud nõustajate arv

O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)

Andmeallikana on kasutatud PRIA andmebaasi.

Meetod: kirjeldav statistika.

Täiendavad indikaatorid

Täiendavateks indikaatoriteks on:

A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud

A2 Tegevuse valdkondade ja tegevuste arv

A3 Koostööprojektides toetatud tegevuste arv

A4 Ettevõtete arv, kes on osalenud teadmussiirdes, innovatsiooni ja koostöö edendamise tegevustes

A5 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tulemused

Täiendavate indikaatorite A1−A4 andmete kirjeldamisel on kasutatud eelnevas tabelis toodud andmete liigitust. Andmed pärinevad PRIA andmebaasidest. Täiendava indikaatori A5 puhul kasutati küsitlusmeetodit. Küsitlus korraldati 2017. aasta märtsis ettevõtjate ja konsulentide seas, selgitamaks välja, kuidas on MAK 2014–2020 toetanud põllumajandusettevõtete elujõulisuse ja kõigi põllumajandusvormide konkurentsivõime parandamist ning uuenduslike põllumajandustehnoloogiate ja keskkonda säästva majandamise edendamist. Ettevõtjatelt uuriti ka, kuidas nad hindavad koolitus-, esitlus- ja teavitustegevuste ning nõustamisteenuste kasutamise käigus saadud teadmiste ja informatsiooni tulemuslikkust ning kuidas nad on rahul teenuste kvaliteediga ja kuivõrd mitmekülgne/tasakaalukas on olnud nende arvates teenuste pakkumine. Paralleelselt küsitleti ka konsulente, selgitamaks välja, kuidas nemad hindavad nõustamise tulemuslikkust nõustatud ettevõtetes ning millised on olnud peamised probleemid MAK 2014–2020 meetme 2.1 rakendamisel/toetuse kasutamisel.

Kvalitatiivsed meetodid

Täiendavate indikaatorite A6−A7 andmete kogumisel kasutati personaalintervjuude ja MAPP meetodil põhinevat intervjuud, et analüüsida olukorda tagasiulatuvalt ning tuvastada meetme rakendamise mõjul toimunud muutusi või mõjusid. MAPP metoodikal põhinevaid intervjuusid korraldati kaks, millest võttis osa kokku 10 inimest, sh olid esindatud Maaeluministeeriumi ja MESi nõuandekeskuse esindajad ning toetuse saajad. Intervjuu käigus tuvastati 2012−2016 aastatel rakendatud teadmussiirde ja innovatsioonimeetmete mõju nii üldises plaanis kui ka kriteeriumidepõhiselt. Lisaks hindasid intervjuudel osalejad sekkumiste ja tegevuste nimekirja ning mõjumaatriksit, mille tulemusena koostasid hindajad arengu ja mõju profiilikaardi. Personaalintervjuude käigus (12 tk), mis eelnesid MAPP arutelule, koguti hinnanguid MAK 2014–2020 rakendamise protsessi, tulemuslikkuse ja rakenduslike probleemide kohta. Intervjuudel kasutati poolstruktureeritud küsimustikku. Meetod: MAPP meetod ja personaalsed poolstruktureeritud intervjuud.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe		40%	Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c24_en.pdf
Common result indicators	T1 Määruse (EL) nr 1305/2013 artiklite 14, 15 ja 35 kohaste kulude osakaal maaelu arengu programmi kogukuludest		0,13%	PRIA; MAK 2014–2020 rahastamiskava

Common output indicators	O1 Avaliku sektori kogukulud	1 313 180 €		PRIA
	O3 Toetatud nõustamisteenuste arv	872		
	O12 Koolitusel osalejate arv	69		
	O13 Nõustamist saanud toetuse saajate arv	793		
	O9 Projektis osalevate partnerite arv	0		
	O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)	0		
Additional result indicators	A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud	106 M 16.0, 16.2, 16.3, 16.5, 16.9 – 2 M 16.2 – 16 M 16.4 – 88		PRIA
	A2 Tegevuse valdkondade ja tegevuste arv	90 (M 1.1-1.4), sh M 1.1 – 9; M 1.2 – 75 M 1.3 – 6		PRIA
	A3 Koostööprojektides toetatud tegevuste arv	M 16.0 - 4 M 16.2 – 31		
	A4 Ettevõtete arv, kes on osalenud teadmussiirdes, innovatsiooni ja koostöö edendamise tegevustes	M 2.1 – 699 (AS – 9; FIE – 364; MTÜ – 12; OÜ – 201; TÜ – 3; Ü - 8; määramata – 102)		
	A5 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tulemused		Rahul, pigem rahul: 69%	Küsitlus, rahuloluuuring
	A6 Teadmussiirde ja nõuande mitmekülgsus ja uudsus		Rahul, pigem rahul: Mitmekülgsus M 2.1 – 55% (konsulendid) 54% (ettevõtted) Uudsus: keskmine	MAPP intervjuu, küsitlus
	A7 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tase maapiirkonnas		Rahul, pigem rahul: M 1.1-1.3 – 73%	

		M 2.1 – 85%

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Meetme 16 lõpetatud projektid ja väljamaksed puuduvad ning progressi ei ole võimalik kvantitatiivselt hinnata.

6. Answer to evaluation question

Meetmete lõikes on enim lõpetatud projektide toetuste väljamakseid sihtvaldkonna 1A alt tehtud Individuaalse nõustamisteenuse toetamine (meede 2.1) rakendamisel, kus kogu meetme eelarvest on väljamakstud toetuste osakaal olnud 11%.

Suhteliselt aktiivseks võib lugeda ka teadmussiirde ja teavituste meetmete 1.1-1.3 rakendamist, kuigi MAK 2014–2020 meetmele 1.1-1.3 planeeritud eelarvest on lõpetatud projektide väljamakstud toetuste osakaal 3,6%. Samas määratud toetusest moodustavad lõpetatud projektidele väljamakstud summad 39%. Enim on makstud sihtvaldkonna 1A alt meetmete 1.1-1.3 toetust, mis panustab horisontaalselt sihtvaldkonda 2A eesmärki (põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamine, põllumajandusettevõtete ümberkorraldamise ja moderniseerimise hõlbustamine). Eelarve täitmise osakaal on siinkohal 12,6%. Järgnevalt täitmine sihtvaldkonna 3A puhul on 3,5% ja prioriteedi 4 puhul 2,6% eelarvest.

Sihtvaldkonna 2A eesmärgi täitmiseks moodustab lõpetatud projektidele välja makstud summa 34,4% heakskiidetud projektidele määratud summast. Vastav näitaja sihtvaldkonda 3A eesmärgi täitmisel on 48,9% ja prioriteet 4 puhul 43,5%. Üleriigilistest ja maakondlikest tegevustest on enim toetatud põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise infopäevade korraldamist, valdkondade lõikes on enim taotlusi heaks kiidetud loomakasvatuse ja toiduainetööstuse valdkonnas. Pikaajaliste programmide puhul on raamlepingud sõlmitud kuues tegevusvaldkonnas (ÜPP rakendamine, mahepõllumajandus, taimekasvatus, aiandus, toiduohutus, ühistegevus; rohkem on tegevusi korraldatud põllumajanduspoliitika rakendamise ja mahepõllumajanduse teemadel); enim on tellitud infopäevi ja teabematerjale.

Sihtvaldkondade lõikes on enim välja makstud toetust lõpetatud projektide puhul:

- Sihtvaldkonda 3B (sekkumine meetmetega 2.1 ja 2.3, sh väljamakstud toetusi meetme 2.1 alt 50,7% eelarvest, meetme 2.3 puhul lõpetatud projektid puuduvad).
- Sihtvaldkonda 2A (sekkumine meetmetega 1.1-1.3 ja 2.1 ning 2.3, sh meetmete 1.1-1.3 ja 2.1 väljamakstud toetuste osakaal moodustab nimetatud meetmete eelarvest ligikaudu 12%. Meetme 2.3 puhul lõpetatud projektid puuduvad).
- Prioriteet 4 (sekkumine meetmetega 1.1.-1.3, 2.1 ja 2.3, sh 2.1 meetme puhul moodustavad väljamakstud toetused 43% eelarvest ja meetmete 1.1-1.3 puhul 2,3%. Meetme 2.3 puhul lõpetatud projektid puuduvad).
- Sihtvaldkonda 3A (sekkumine meetmetega 1.1-1.3, 2.1 ja 2.3, sh nii 1.1-1.3 kui ka 2.1 puhul on eelarve täitmise osakaal olnud ligikaudu 3,5%, meetme 2.3 puhul lõpetatud projektid puuduvad)

Sihtvaldkondade 2B, 5E ja 6A eesmärgi täitmiseks on meetmete 1.1-1.3 ja 2.1 rakendamisel lõpetatud projektidele väljamakstud toetuse osakaal alla 1,0% eelarvest ning sihtvaldkondade 5C ja 5E eesmärkide täitmisel ei ole meetmed 1.1-1.3, 2.1 ja 2.3 veel lõpetatud projekte taganud.

Meetme 2.3 puhul on lõpetatud projekte vaid 1, mis panustab sihtvaldkonda 2B eesmärki.

Koostöömeetme (meede 16) allmeede Innovatsiooniklaster on sihtvaldkonna 1A alt kavandatud horisontaalne sekkumisena sihtvaldkonna 2A, prioriteet 4 ja sihtvaldkonna 5C eesmärgi täitmiseks. Innovatsiooniklastri allmeetme puhul ei ole veel lõpetatud projekte, mistõttu kvantitatiivselt hinnata ei ole võimalik. Ka ei ole välja makstud toetusi Koostöömeetme allmeetmete 16.2 ja 16.4 puhul, mis on kavandatud sekkumisena sihtvaldkondade 2A ja 3A eesmärkide täitmisel. Määratud toetuste summa innovatsiooniklastri meetme puhul sihtvaldkonna 2A eesmärgi täitmiseks on 1 599 440 eurot ja heakskiidetud projekte on 2 (piima tootmise ja töötlemise ning põllukultuuride tootmise ja töötlemise klastrid). Prioriteedi 4 ja sihtvaldkonna 5C alt on määratud toetuse summa 0 ja projektid puuduvad (innovatsiooniklastri meetme II taotlusvooru tulemused avalikustati märtsis 2017 (6 taotlusest kiideti heaks 4 taotlust, aiandus-, mahe-, Liivimaa Lihaveis ning põllukultuuride klaster), mistõttu antud tulemusi ei kasutata perioodi 2014–2016 hindamisel)).

Kavandatud eelarve on eri meetmete puhul olnud väga erinev. Intervjuu käigus selgitati, et igal sekkumisel on oma kindel panus sihtvaldkondadesse ja kõik meetmed on asjakohased. Kiiremini saab mõju hinnata koolituste/nõustamiste puhul, tunduvalt aeglasemalt aga innovatsioonimeetmete sekkumistest.

Perioodil 2014–2016 on MAK 2014–2020 toetatud innovatsiooni ja koostöö edendamist ning teadmistebaasi arendamist maapiirkondades suhteliselt tagasisihoidlikult. Põhjusena saab välja tuua, et üldiselt ei ole probleemiks mitte meetmete asjakohasus või vähene huvi toetuste vastu, vaid eeskätt MAK 2014–2020 enda käivitumisega kaasnenud tõrked, sh ajaline ja juriidiline aspekt, millele omakorda avaldas mõju programmiperioodide 2007–2013 ja 2014–2020 vaheline aeg. Intervjuudest eri osapooltega ning MAPP meetodil põhineva programmi tulemuslikkuse hindamise alusel võib välja tuua, et MAK 2014–2020 võimalusi on rakendatud väheselt. Nii intervjuudes kui ka MAPP arutelus tõid osapooled positiivsena välja uute tegevustena õpiringid ja ettevõtete külastused, teadlaste ja ettevõtete vahelise koostöö ning innovatsiooniklastrie meetme asjakohasuse ja eeldatava kasu, kuid samas rõhutati nimetatud meetmete rakendamise nõrga aspektina neile meetmetele planeeritud väikest eelarvet. Hindaja märgib, et võrreldes MAK 2007–2013 panusega teadmussiirde ja innovatsiooni arengusse on käesoleva perioodil tehtud märkimisväärne muutus ning eelarve osakaal (3,92%) on suur. Selle tõttu ei ole intervjuus esitatud märkus faktidega kooskõlas. Arendatava aspektina nimetasid intervjueeritavad veel koordineerimata ja vähest teabevahetust teadlaste, konsulentide, koolitajate ja tootjate vahel ning investeeringute tagasihoidlikkust teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni. Intervjuudes toodi välja, et uute teadmiste tekitamine ja edasiandmine on olnud senini aeglane võrreldes sektoris toimuvate muutuste kiirusega ning suurettevõtete tarvis pole piisavalt tippkonsulente. Konsulentide küsitlusest selgus, et vaid pooled vastanutest kasutavad oma töös teadusuuringute tulemusi. Konsulentidele suunatud koolituste asjakohasusega olid rahul vaid 43% vastanutest ja koolituste kvaliteediga oli pigem rahul 54% vastanutest. Seega võib järeldada, et konsulentide koolitussüsteem vajab arendamist.

Teadmussiirde elementide (mitmekülgsus, uudsus, kvaliteet ja vastavus vajadustega) üldine pikemaajalisem trend (2012-2016) on olnud stabiilne või vähesel määral tõusev.

Ettevõtete seas korraldatud küsitlusest selgus, et ettevõtetest, kes olid nõustamisteenuseid kasutanud, on teenuse kvaliteediga pigem rahul 50% ja väga rahul 35% vastajatest (5-palli skaalal rahulolu 4,1). Enim (41%) tõid vastajad välja, et nõustamisteenuste kasutamise käigus saadud teadmised ja informatsioon aitasid ettevõtetel parandada taimekasvatuses agronoomilisi võtteid või loomakasvatuses loomade söötmis- ja pidamistingimusi. 35% vastajatest nimetas nõustamisteenuse

kasuna ettevõtte tootmise ja efektiivsuse tõstmisele kaasa aitamise ning keskkonnateadlikkuse suurenemise ja taimekaitsevõtete paranemise. 34% vastajatest tõid välja, et nõustamisteenused aitasid kaasa uute ideede leidmisele. Kõige vähem nähti nõustamisest kasu uute või oluliselt täiustatud toodete väljatöötamisele, uute turundus- ja organisatoorsete meetodite rakendamisele ning ka personaliriskide vältimisele ja uute töökohtade loomisele. Koolitus-, esitlus- ja teavitustegevuste kvaliteediga olid küsimustikule vastanud ettevõttetest pigem rahul 61% ja väga rahul 12% vastanutest (keskmine rahulolu 5-palli skaalal 3,8%). Koolitus-, esitlus- ja teavitustegevuste tulemusi hinnati väga sarnaselt nõustamise tulemuslikkusega ja seda nii positiivse tõuke kui ka enim mõju mitte avaldanud tegevuste osas.

MAPP intervjuude mõjumaatriksi põhine uuring (meetmete/tegevuste sekkumise mõju indikaatorisse) näitas, et enim on sekkumisetena mõju avaldanud õpiringid ja ettevõtete külastused, nõustamisteenused ja konsulentide koolitused põllumajandustootjate, metsa majandajate ja toiduainete tootjate ressursitõhususe ja energia säästmisele ning jätkusuutlikku majandamise või tulemuslikkuse tõhustamisele. Mõju 2016. aastal ei saa hinnata Innovatsiooniklastri meetme sekkumisest, kuna suurem osa tegevustest on alles käivitunud ja lõpetatud projektid puuduvad.

Perioodil 2014–2016 on MAK 2014–2020 raames toimunud horisontaalne sekkumine sihtvaldkonna 1A alt sihtvaldkondade 2A, 2B, 3A, 3B, 4, 5A, 5B, 5C, 5D, 5E ja 6A eesmärkide täitmisek on toetanud innovatsiooni ja koostöö edendamist ning teadmistebaasi arendamist maapiirkondades tulenevalt sekkumise eesmärgist. Aktiivsem on olnud sekkumine meetmega 2.1 sihtvaldkonna 2A, 3B ja prioriteet 4 eesmärgi täitmiseks. Samuti Innovatsiooniklastri meede on sihtvaldkonna 1A alt kavandatud horisontaalse sekkumisena sihtvaldkondade 2A, 4 ja 5C eesmärkide täitmiseks, kuid selle meetme puhul ei ole lõpetatud projekte.

MAK 2014–2020 SWOT-analüüsis („Eesti maaelu arengukava 2014–2020“, lk 42) on 2014 aastale eelnenud perioodi kohta toodud välja probleem, et väikese ja keskmise suurusega ettevõtete võimekus teadus- ja arendustegevust (TA tegevust) teha on nõrk. Selleks, et suunata ettevõtteid edendama teadus- ja arendustegevust ning rakendama tehnilist ja majanduslikku innovatsiooni, tuleb soodustada koostööd teiste ettevõtete, avaliku sektori ning teadus- ja arendusasutustega. Koostöö edendamine on oluline, et aidata luua seos tipptasemel teadusuuringute ja tehnoloogia ning põllumajandustootjate, ettevõtjate ja nõustamisteenuste osutajate vahel. Enam tuleb tähelepanu pöörata organisatsiooni- ja protsessiinnovatsioonile ning keskenduda tooteinnovatsioonile. 2016. aasta lõpu seisuga korraldatud MAK 2014–2020 hindamise käigus kogutud informatsiooni ja tehtud analüüsi tulemusena saab järeldada, et loetletud probleemide lahendamisele ei ole MAK 2014–2020 esimese 3 aastaga veel jõutud, kuid maaelu arengukava kontseptuaalne ülesehitus on loonud head võimalused eesmärkide saavutamiseks.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Enim on sekkumisena mõju avaldanud õpiringid, ettevõtete külastused, individuaalsed nõustamisteenused ja konsulentide koolitused põllumajandustootjate, metsa majandajate ja toiduainete tootjate ressursitõhususe ja energia säästmisele ning jätkusuutlikku majandamise või tulemuslikkuse tõhustamisele.	**R.1** Kuna meede 1.3 on atraktiivne ja kasutajate sõnul tulemuslik, siis kaaluda antud meetme tegevuste arvu (sh ka eelarve) suurendamise võimalusi. Tulevikus on soovitav analüüsida ka teadmussiirdele eraldatava eelarve % asjakohasust kogu MAK 2014–2020 eelarvest, kuna nõustamise kvaliteedi

Kõige suuremat panust eesmärkide saavutamisse nähakse õpiringide ja ettevõtete külastuse meetmetest. Probeemiks on tippkonsulentide ja erialakonsulentide vähesus ning konsulentide koolitussüsteemi ebatõhusus.	parendamine ja nõustajate rolli muutus teadus-tootja koostöö edendamise kesksemaks eeldaks suuremat eelarvet.
C.2 Sihtvaldkondade lõikes on enim (% kogu eelarvest) lõpetatud projektidele välja makstud toetust sihtvaldkonna 2A ja 3B eesmärkide täitmiseks, kuhu on panustanud vastavalt meetmed 1.1-1.3 ja meede 2.1.	**R.2** Tõhustada konsulentide koolitussüsteemi ja käsitleda konsulentide koolitusel ka erialaste teadusuuringute tulemusi (nt Euroopa teadusvõrgustiku uuringud). Kaaluda nõustajate rolli muutmist rohkem teadlaste-ettevõtjate koostöö edendamise ja koordineerimise kesksemaks. Nõustajate koolitusvorme võiks mitmekesistada, sh kasutada lisaks olemasolevale loengu ja praktiliste ülesannete vormile ka näiteks õpiringe ja juhendamisi.
C.3 Mõju 2016. aastal ei saa hinnata Koostöö (meede 16) sekkumisest, kuna lõpetatud projektid puuduvad.	**R.3** Kaardistada nõustamisteenuste kasutajate ja konsulentide koolituse vajadused, et teenused ja koolitused vastaksid rohkem vajadusele ja mitte piirduda vaid jooksvalt koolituse/nõustamise järel toimunu kohta tagasiside küsimisega.

5.2. Ühine hindamisküsimus 2 (sihtvaldkond 1B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 2: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE STRENGTHENING OF LINKS BETWEEN AGRICULTURE, FOOD PRODUCTION AND FORESTRY AND RESEARCH AND INNOVATION, INCLUDING FOR THE PURPOSE OF IMPROVED ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AND PERFORMANCE?"

1. List of measures contributing to the FA 1B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Horisontaalne sekkumine			
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (2A)	5 400 000	0	0%
M 16.2 (2A)	6 300 000	0	0%
M 16.4 (3A)	4 000 000	0	0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	1 500 000	0	0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3,	1 500 000	0	0%

M 16.5, M 16.9 (5C)			

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Horisontaalne sekkumine	
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (2A)	0
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	0
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (5C)	0
M 16.2 (2A)	0
M 16.4 (3A)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 1B1 On loodud pikaajaline koostöö põllumajanduse, toidu toomise, metsanduse üksuste ning teadusuuringute ja innovatsiooni asutuste vahel (*Long term collaborations between agriculture, food production and forestry entities and institutions for research and innovation have been established*).
- 1B2 On rakendatud koostöötegevusi põllumajanduse, toidu tootmise, metsanduse ning teadusuuringute ja innovatsiooni vahel, mille eesmärgiks on paranenud keskkonnajuhtimine ja tulemuslikkus (*Cooperation operations between agriculture, food production, forestry, research and innovation for the purpose of improved environmental management and performance have been implemented*)

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
1B1 On loodud pikaajaline koostöö põllumajanduse, toidu toomise, metsanduse üksuste ning teadusuuringute ja innovatsiooni asutuste vahel *(Long term collaboration between agriculture, food production and forestry entities and institutions for research and innovation has been established)* 1B2 On rakendatud koostöötegevusi põllumajanduse, toidu tootmise, metsanduse ning teadusuuringute ja innovatsiooni vahel, mille eesmärgiks on paranenud keskkonnajuhtimine ja tulemuslikkus	T2 Koostöömeetme raames (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 35) toetatud koostööprojektide (rühmad, võrgustikud, klastrid, pilootprojektid jne) koguarv	
	O9 Projektis osalevate partnerite arv	
	O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)	

(Cooperation operations between agriculture, food production and forestry and research and innovation for the purpose of improved environmental management and performance have been implemented)		
1B1 On loodud pikaajaline koostöö põllumajanduse, toidu toomise, metsanduse üksuste ning teadusuuringute ja innovatsiooni asutuste vahel (*Long term collaboration between agriculture, food production and forestry entities and institutions for research and innovation has been established*)		A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Eesmärkindikaator

T2 Koostöömeetme (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 35) raames toetatud koostööprojektide (rühmad, võrgustikud, klastrid, pilootprojektid jne) koguarv

Arvutuse aluseks on võetud meetme M16 lõpetatud projektid. Tulemuste põhjal on võrreldud MAK 2014–2020 seatud indikaatori T2 sihttaseme täitumist, mille alusel on antud hinnang MAK 2014–2020 tulemuslikkusele.

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühisteks väljundindikaatoriteks on:

O9 Projektis osalevate partnerite arv

O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)

Andmete kirjeldamisel on kasutatud eelnevas tabelis toodud andmete liigitust. Algandmed pärinevad PRIA andmebaasist.

Meetod: kirjeldav statistika.

Täiendav indikaator

A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud

Andmete kirjeldamisel on kasutatud PRIA toetuste taotluste andmeid.

Meetod: kirjeldav statistika.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common result indicators	T2 Koostöömeetme raames (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 35) toetatud koostööprojektide (rühmad, võrgustikud/klastrid, katseprojektid jne) koguarv	0		PRIA
Common output indicators	O9 Projektis osalevate partnerite arv	0		PRIA
	O17 Toetatud koostööprojektide arv (v.a EIP)	0		PRIA
Additional result indicators	A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud	106		PRIA

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Sihtvaldkonna 1B puhul enamus meetmete puhul väljamaksed lõpetatud projektidele, kas puuduvad või on neid tulemuste analüüsiks liialt vähe.

6. Answer to evaluation question

Koostöömeetme (meede 16) allmeetme Innovatsiooniklaster osas, mis sihtvaldkonna 1B alt on horisontaalse sekkumisena kavandatud panustama sihtvaldkondadesse 2A, 5C ja prioriteedi 4 eesmärki, lõpetatud projektid 2016. aasta lõpu seisuga puudusid. Määratud toetuste summa on sihtvaldkonda 2A eesmärgi täitmiseks 1 599 440 eurot ja heakskiidetud projekte on sihtvaldkonna 2A panustamas kaks, prioriteet 4 ja sihtvaldkonna 5C eesmärgi täitmiseks määratud toetust ja heakskiidetud projekte ei ole. Samuti ei ole väljamakseid lõpetatud projektidele olnud Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetuse (allmeede 16.2) alt sihtvaldkonda 2A eesmärgi täitmiseks ning Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) alt sihtvaldkonda 3A eesmärkide täitmiseks. Meetme 16.2 puhul on määratud toetuste summaks 4 014 412 eurot, mis moodustab meetme eelarvest 63,7% ja heakskiidetud projekte on 12. Meetme 16.4 puhul on määratud toetust summas 1 344 600 eurot, mis moodustab meetme eelarvest 33,6% ja heakskiidetud projektide arv on 9.

Meetme 16.2 puhul on korraldatud kaks taotlusvooru, milles kokku esitati toetuse taotlemiseks 67 taotlust, millest kiideti heaks 22 taotlust. Kahe taotlusvooru peale kokku oli esitatud enim taotlusi põllumajandustoodete tootmiseks (35 taotlust, 52%), veidi vähem põllumajandustoodete töötlemiseks (30 taotlust, 45%), vähe aga metsasaaduste töötlemiseks (2 taotlust, 3%).

Intervjuudes toodi välja, et huvi innovatsiooni loovate ja toetatavate meetmete osas on suur.

Innovatsiooniklastri toetuse puhul on uueks lähenemiseks koostöö suurema hulga sidusrühmade vahel, kes kavandavad koostööd tegevuskava koostamisel. Intervjuude käigus leiti, et lähenemise uudsus võis mõjutada mõnede taotluste puhul hindamislävendi mitteületamist (taotluse sisu mittevastavus kriteeriumitele), mistõttu esitati need uuesti II taotlusvoorus oktoobris 2016, mistõttu heakskiidu said projektid 2017. aasta I kvartalis). Kõige rohkem esitati tegevuskavasid tegevusvaldkonda „Põllukultuuride tootmine ja töötlemine“, vastavalt 3 taotlust. Kaks tegevuskava esitati „Mahepõllumajandussaaduste tootmine ja töötlemine“ ning „Liha tootmine ja töötlemine“ tegevusvaldkondadesse. Tegevusvaldkondadesse „Piima tootmine ja töötlemine“ ning „Aiandussaaduste tootmine ja töötlemine“ esitati mõlemasse 1 tegevuskava. Heakskiidetud taotlused olid seotud tegevusvaldkondadega „Põllukultuuride tootmine ja töötlemine“ ning „Piima tootmine ja töötlemine“, panustades sihtvaldkondade 2A ja 4C eesmärkide täitmisesse.

Meetme 16.4 puhul on korraldatud üks taotlusvoor, kus kokku esitati 22 taotlust, millest kiideti heaks kaheksa taotlust. Kõige rohkem taotleti toetust tegevusteks, mille eesmärgiks oli üldsuse teadlikkuse suurendamine lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude kaudu turustatavatest toodetest. Samuti taotleti vahendeid projekti juhtimisega seotud kulude katteks, toidufestivalidel- ja messidel osalemiseks või nende korraldamiseks ning turustatavate toodete müügiks vajalike lao- ja müügipindade rentimiseks. Vähem taotleti toetust näiteks toodete turustamiseks vajaliku haagise rentimiseks või ostuks ning turustamiseks vajamineva tarkvaralahenduse ostuks. Toetuse saajatest viis olid mittetulundusühingud ja kolm tulundusühistud. Fookusgrupiintervjuudes toodi arendatava küljena välja tootjate madalat aktiivsust tootmisahela järgmisele astmele liikumisel, vähest suutlikkust investeerida turundus- ja müügitegevustesse ning lühikeste tarneahelate ja otseturustusprojektide väikest turuosa.

MAPP meetodil korraldatud intervjuu ja koostatud mõjumaatriks näitab, et meetme 16.4 sekkumine võib perspektiivis positiivset tõuget anda ja seda nii turustusvõimalustele kui ka jätkusuutlikku majandamise ja tulemuslikkuse tõhustamisele, aga ka ressursitõhususele ja energia säästmisele..

Kokkuvõttena saab järeldada, et perioodil 2014–2016 ei ole horisontaalse sekkumisena sihtvaldkonna 1B alt sihtvaldkondade 2A, 3A, 5C ja prioriteeti 4 eesmärkide täitmiseks tulemusi avaldunud. Hindamiseks ei ole veel piisavalt toetatud põllumajanduse, toidu tootmise ja metsanduse ning teadusuuringute ja innovatsiooni vaheliste sidemete tugevdamist, sealhulgas seoses parema keskkonnajuhtimise ja tulemuslikuma keskkonnategevusega. Tulemus on tingitud lõpetatud projektide puudumisest hinnataval perioodil ning meetmete rakendumise mõnevõrra aeglasest progressist.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Vähesel määral on toimunud tegevusi meetmete 16.2 ja 16.4 (panus sihtvaldkondade 2A ja 3A eesmärkidesse) alt ja Koostöö meetme allmeetme Innovatsiooniklastri toetus alt, mis panustab sihtvaldkonna 2A eesmärki.	
C.2 Innovatsiooniklastri toetuse (allmeetmed 16.0, 16.2, 16.3, 16.5, 16.9) rakendamine on	**R.1** Tulevikus parendada toetuste taotlemisel taotluste koostamisega seotud nõustamisteenuste kvaliteeti.

olnud tagasihoidlik.	

5.3. Ühine hindamisküsimus 3 (sihtvaldkond 1C)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 3: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED LIFELONG LEARNING AND VOCATIONAL TRAINING IN THE AGRICULTURE AND FORESTRY SECTORS?"

1. List of measures contributing to the FA 1C

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Horisontaalne sekkumine			
M 1.1 (2A)	400 000	9 120	2,3%
M 1.1 (2B)	175 000	0	0%
M 1.1 (3A)	800 000	23 418	2,9%
M 1.1 (4)	1 150 000	5 988	0,5%
M 1.1 (5B)	150 000	0	0%
M 1.1 (5C)	125 000	0	0%
M 1.1 (5D)	75 000	0	0%
M 1.1 (5E)	125 000	0	0%
Kokku	3 000 000	38 526	1,3%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Horisontaalne sekkumine	
M 1.1 (2A)	2
M 1.1 (2B)	0
M 1.1 (3A)	6
M 1.1 (4)	1
M 1.1 (5B)	0
M 1.1 (5C)	0
M 1.1 (5D)	0
M 1.1 (5E)	0
Kokku	9

2. Link between judgment criteria, common and additional indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 1C1 Maaelanikkonna arv, kes on lõpetanud elukestva või kutseõppe põllumajandus- ja metsandussektoris, on kasvanud (*The number of rural people who have finalised lifelong learning and vocational training in the agriculture and forestry sectors has increased*)

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information

1C1 Maaelanikkonna arv, kes on lõpetanud elukestva või kutseõppe põllumajandus- ja metsandussektoris, on kasvanud (*The number of rural people who have finalised lifelong learning and vocational training in the agriculture and forestry sectors has increased*)	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe	
	T3 Koolituse (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 14) läbinud osalejate koguarv (sihtvaldkond 1C)	
	O3 Toetust saavate tegevuste arv	A12 Koolituste vastavus vajadustega
	O11 Koolituspäevade arv	
	O12 Koolitusel osalejate arv	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

Ühine kontekstindikaator C24 pärineb Eurostatist, et selgitada põllumajandusliku baas- ja täisväljaõppe läbi teinud juhatajate arv. Põllumajandusliku baas- ja täisväljaõppe läbi teinud juhatajate osakaal sektori kõigi juhatajate hulgas.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Eesmärkindikaator

Ühise eesmärkindikaatori T3 arvu aluseks on lõpetatud projektid. Andmed pärinevad PRIAst. Tulemuste põhjal võrreldi MAK 2014–2020 seatud sihttaseme täitumist, mille alusel anti hinnang MAK 2014–2020 tulemuslikkusele (*performance*).

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühiste väljundindikaatorite O3, O11 ja O12 andmed pärinevad PRIAst. Indikaatorite O3 ja O12 kirjeldamisel kasutati valdkondlikku liigitust.

Meetod: kirjeldav statistika.

Kvalitatiivsed meetodid

Täiendavad indikaatorid

Täiendava indikaatori A12 andmete kogumisel kasutati MAPP metoodikat, kuna lõpetatud projektide arv oli väike, kuid samas metoodika annab hea sisendi selle kohta, kuidas meetme sekkumist saab tulevikus tõhustada. Samas on MAPP süstemaatiline enne-pärast võrdlusmeetod, mis võimaldab analüüsida olukorda tagasiulatuvalt. Lisaks sisaldab MAPP metoodika loogilisi instrumente, et tuvastada meetme mõjul toimunud muutusi või mõjusid.

MAPP metoodika puhul korraldati kaks fookusgrupi arutelu, millest võttis osa kokku 10 inimest. Osalejate seas olid esindatud Maaeluministeeriumi, MESi nõuandekeskuse esindajad ning toetuse

saajad. MAPP aruteludel tuvastati esmalt muutusi teadmussiirde ja innovatsiooni makrotasandil ehk hinnati teadmussiirde ja innovatsiooni mõju ning selle keskkonda üldisemalt aastatel 2012−2016. Seejärel analüüsiti teadmussiirde ja innovatsiooni toetavate meetmete mõju detailsemalt eelnevavalt määratletud kriteeriumite kaudu aastate 2012−2016 kohta. Lisaks hinnati sekkumiste ja tegevuste nimekirja (ingl k *list of interventions and activities*) ning lõpuks hinnati mõjumaatriksit (ingl k *influence matrix*). Lähenemine võimaldas pöörata ka tähelepanu teisele programmile (Täiskasvanute tööalane koolitusprogramm) ja koolitusi vahendavatele asutustele (Töötukassa vms), kuid osalejatel oli selle programmi ja asutuste osas kokkupuude vähene. Pärast fookusgrupi arutelu koostas hindaja arengu ja mõju profiili (ingl k *development and impact profile*), mis summeerib MAPP arutelult laekunud kõige olulisema teabe ning peegeldab ka andmete ristvõrdlust muudest andmeallikatest. Profiili alusel on võimalik öelda, kas areng on olnud pidev või hüplik ning mis on peamised tegurid, mis soodustavad arengut ja millist rolli nad selles mängivad.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Lisaks kasutati hindamisel personaalintervjuude (ingl k *face-to-face*) tulemusi. Personaalintervjuudega koguti hinnanguid MAK 2014–2020 rakendamise protsessi, tulemuslikkuse ja rakenduslike probleemide kohta. Intervjuudel kasutati poolstruktureeritud küsimustikku. Kokku tehti 12 personaalintervjuud. Sihtvaldkonna 1C hindamisel kasutati üht personaalintervjuud.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe		40%	Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c24_en.pdf
Common result indicators	T3 Koolituse (määruse (EL) nr 1305/2013 artikkel 14) läbinud osalejate koguarv	69		PRIA
Common output indicators	O3 Toetust saavate tegevuste arv	9		PRIA
	O11 Koolituspäevade arv	16,63		PRIA
	O12 Koolitusel osalejate arv	69		PRIA
Additional result indicators	A12 Koolituste vastavus vajadustega		Keskmine	MAPP fookusgrupp

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Väike andmemaht seoses lõppkasusaajate ehk koolitusel osalejate arvuga, mis seadis piirangud hinnangute andmisele ja muutuste väljatoomisele.

Lõpetatud koolitusprojektide väike arv ning pikaajaliste teadmussiirde programmid, mis 2017. aastal hindamisel kestavad ning lõpevad alles MAK 2014–2020 lõpuks.

MAPP metoodika rakendamisel oli probleemiks toetuse lõppkasusaajate huvi puudumine osaleda MAPP fookusgrupi arutelul.

Kuna koolitustel osalejate nimekirjad (nimi, isikukood, tegevusala jne) sisestab PRIA vaid riigiabi ja

vähese tähtsuse abi saajate kohta, puuduvad hindajal võimalused anda detailset ülevaadet koolitustel osalejatest (toetuse lõppkasusaajatest) ja koolituspäevadest. Nimetaud näitajate arve ei olnud võimalik PRIA andmete pealt tuvastada, kuna koolitusel osalejate nimekirjad ei ole analüüsimiseks sobivas formaadis.

6. Answer to evaluation question

Koolitusprojekte on tehtud vähe. Välja makstud ja lõpetatud koolitusprojektide toetuse summa on 38 526 eurot, mis moodustab 1,3% koolituste eelarvest. Sihtvaldkondade lõikes on välja makstud toetust sihtvaldkonna 2A (2,3% sihtvaldkonna eelarvest), sihtvaldkonna 3A (2,9%) ja prioriteet 4 (0,5%) eelarvest. Heakskiidetud koolitusprojektide alusel on kasutuses ka sihtvaldkondade 2B, 5B, 5C ja 5E eelarve. Heakskiidetud projekte ei ole ja seega ka kasutamata on sihtvaldkonna 5D eelarve.

Välja makstud ja lõpetatud koolitusprojekte on 9, millest 6 on koolitus- või õppematerjali väljaandmine (3 loomakasvatusalast, 1 ettevõtte majandamisalane, 1 taimekasvatusalane ja 1 taimekaitsealane pikaajalise programmi trükis) ning 3 täienduskoolitused (2 ettevõtte majandamisalane ja 1 toidutööstusalane). Nendel koolitustel osales 69 isikut, mis moodustab seatud eesmärgist 1,7% (eesmärk on 4000 koolitustel osalenud isikut). Nendest isikutest 36 osales sihtvaldkonna 2A ja 33 sihtvaldkonna 3A koolitustel. Seega on sihtvaldkonna 2A koolituses osalejate arvu eesmärgist täidetud 7,2% (eesmärk on 500 osalejat) ja sihtvaldkonna 3A puhul 3,3% (eesmärk 1000 osalejat). Ka sihtvaldkondade 2B, 5B, 5C, 5D, 5E ning prioriteedi 4 kohta on seatud koolitustel osalejate arvu eesmärk püstitatud, kuid 2016. a lõpuga nende sihtvaldkondade puhul koolitustel osalejate arv puudus. Samas paneeldiskussioonil ilmnes, et toetuse taotlejatel on madal teadlikkus sihtvaldkondadest, mida nad peavad toetuse taotlusele kirja panema tähisena, millisesse eesmärki üks või teine koolitus panustab.

Koolitused toimusid kokku 16,63 arvestusliku päeva ulatuses.

Põllumajandusliku väljaõppega juhte põllumajandusettevõtete juhatajate seas on 40% (kontekstindikaator C24). Näitaja on 2013. aastast püsinud muutumatuna, kuid võrreldes 2010. aastaga veidi tõusnud (siis oli tase 36%). Nimetatud näitaja kaudseks teguriks võib olla kahe programmiperioodi vaheline aeg (perioodil 2014−2015), mis tõi endaga kaasa ka teatud segadust ning ka see, et 2016. aastal ei käivitunud MAK 2014−2020 koolitusmeede väga hoogsalt.

Nii intervjuudest kui ka MAPP fookusgrupi arutelult ilmnes, et koolitustegevused (meede 1.1) on asjakohane ja vajalik. Kuigi PRIA statistika näitab tagasihoidlikku koolituste arvu, leiti MAPP arutelul, et viimastel aastatel on põllumajandus- ja toiduainete tootmise sektoris hõivatud isikutele suunatud palju koolitusi ning ka koolitajaid on juurde tulnud. Pädevus täiendõppe võimaldamiseks on koolitajate näol olemas. Miinusena toodi välja 1) koordineerimatust ja vähest teabevahetust koolitajate ja koolituste lõppkasusaajate vahel ning 2) kaks bürokraatlikku takistust: koolitaja peab olema registreeritud koolitajana ja omama õppekavasid ning koolitusel saab osaleda vaid ettevõtja, kuid füüsiline isik mitte.

MAPP fookusgrupi arutelul osalejate arvates on teadmussiirde vastavus vajadusega keskmisel tasemel, mis on võrreldes varasemate aastatega küll paranenud, kuid muutused põllumajandus- ja toidu tootmise sektoris on väga kiired ning need, kes peaksid teadmisi tekitama ja edasi andma, kipuvad ajale jalgu jääma. Hinnang ilmnes selgelt MAPP mõjumaatriksis, kus koolitusmeetmest toetatud koolitustel on keskmine mõju mitmekülgsusele, tasemele (kvaliteedile), vajadustele vastavusele, kuid nõrk mõju uudsusele.

7. Conclusions and recommendations	
Conclusion	**Recommendation**
C.1 Koolitustegevused on asjakohased, kuid on rakendunud väga tagasihoidlikult (eelarvest on välja makstud 1,3%) ning koolitustel on osalenud 69 isikut. Eesmärgid perioodi lõpuks ei pruugi olla saavutatavad.	**R.1** Koolitustest lubada osa võtta ka füüsilistel isikutel, kes hobi korras peavad talu või on erametsa valdajad, ametnikel, ülikoolide ja teadusasutuste töötajatel ning üliõpilastel. See aitaks sidusvaldkondade inimestel sektori arenguga samaväärselt kaasas käia.
C.2 Kooitustegevused panustavad koolitused sihtvaldkondade 2A ja 3A eesmärkidesse ning välja antud koolitus- või õppematerjalid sihtvaldkondade 2A, 3A ja prioriteet 4 eesmärkidesse. Koolitustegevused ei ole panustanud sihtvaldkondade 2B, 5B, 5C, 5D ja 5E eesmärkidesse, kuigi ka nende sihtvaldkondade osas on püstitatud väljundindikaatorite väärtused (eelarve ja koolitusel osalejate arv).	**R.2** Toetavad koolitused peaksid rohkem sisaldama uudseid elemente (innovaatilisust).
	R.3 Tõsta toetuse taotleja teadlikkust koolitustegevuste sihtvaldkondade määramisel või võimaldada PRIA ametnikel üle vaadata toetuse taotleja poolt toetuse avaldusele märgitud sihtvaldkond.
	R.4 Võimaldada rohkem koolitusi keskkonnajuhtimise teemal.
	R.5 Sisestada PRIA andmebaasi koolitustel osalejate nimekirjad, mis annaks hindajatele võimaluse hinnata, kes on koolitustel osalenud ja koolitustel osalejate osatähtsust sihtrgupist sektorite lõikes.

5.4. Ühine hindamisküsimus 4 (sihtvaldkond 2A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 4: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO IMPROVING THE ECONOMIC PERFORMANCE, RESTRUCTURING AND MODERNIZATION OF SUPPORTED FARMS IN PARTICULAR THROUGH INCREASING THEIR MARKET PARTICIPATION AND AGRICULTURAL DIVERSIFICATION?"

1. List of measures contributing to the FA 2A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1-1.3 (2A)	1 600 000	202 199	12,6%
M 2.1 (2A)	4 900 000	612 094	12,6%
M 2.3 (2A)	100 000	0	0%
M 4.1 (2A)	145 000 000	9 704 164	6,7%
M 4.3 (2A)	49 000 000	487 232	0,9%
M 6.3 (2A)	18 000 000	614 187	3,4%
M 16.0 (2A)	5 400 000	0	0%
M 16.2 (2A)	6 300 000	0	0%
Finantsinstrument (M 4.1) (2A)	17 000 000	3 154 000	18,5%
Teisene sekkumine			
M 6.1 (2B)	22 000 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (2A)	38
M 2.1 (2A)	587
M 2.3 (2A)	0
M 4.1 (2A)	165
M 4.3 (2A)	5
M 6.3 (2A)	42
M 16.0, M16.2 (2A)	0
Finantsinstrument (M 4.1) (2A)	22
Teisene sekkumine	
M 6.1 (2B)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 2A1 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodang aasta tööühiku kohta on kasvanud (*Agricultural output per annual working unit of supported agricultural holdings has increased)*
- 2A2 Põllumajanduslikke majapidamisi on moderniseeritud (*Farms have been modernized*)
- 2A3 Põllumajanduslikke majapidamisi on ümberkorraldatud (*Farms have been restructured*)

Täiendavad hindamiskriteeriumid (siseriiklikud) on järgmised:

- 2A4 Põllumajanduslike majapidamiste poolt loodav lisandväärtus ja tulemuslikkus on kasvanud
- 2A5 Põllumajanduslike majapidamiste turuosa on kasvanud
- 2A6 Põllumajanduslike majapidamiste tegevus on mitmekesistunud

Judgment criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
2A5 Põllumajanduslike majapidamiste turuosa on kasvanud	C26 Põllumajanduslik ettevõtjatulu	
2A1 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodang aasta tööühiku kohta on kasvanud (*Agricultural output per annual working unit of supported agricultural holdings has increased)*	C27 Põllumajanduse kogutootlikkus	
	C14 Tööviljakus põllumajanduses	
2A2 Põllumajanduslikke majapidamisi on moderniseeritud (*Farms have been modernized*) 2A3 Põllumajanduslikke majapidamisi on ümberkorraldatud (*Farms have been restructured*)	R1/T4 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes saavad maaelu arengu programmi raames toetust ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse investeerimiseks	

2A1 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodang aasta tööühiku kohta on kasvanud (*Agricultural output per annual working unit of supported agricultural holdings has increased*	R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandus-toodangus aasta tööühiku kohta (ATÜ)	
2A1−2A7	O3 Toetatud projektide arv	
	O4 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste arv	
2A2 Põllumajanduslikke majapidamisi on moderniseeritud (*Farms have been modernized*) 2A3 Põllumajanduslikke majapidamisi on ümberkorraldatud (*Farms have been restructured*)		A13 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste investeeringutes põhivarasse
2A4 Põllumajanduslike majapidamiste poolt loodav lisandväärtus ja tulemuslikkus on kasvanud		A14 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste lisandväärtuses
2A5 Põllumajanduslike majapidamiste turuosa on kasvanud		A15 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste müügitulus
2A6 Põllumajanduslike majapidamiste tegevus on mitmekesistunud		A17 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste väljapool teenitud tulus
2A4 Põllumajanduslike majapidamiste poolt loodav lisandväärtus ja tulemuslikkus on kasvanud 2A5 Põllumajanduslike majapidamiste turuosa on kasvanud		A19 Põllumajandustootjate rahulolu ettevõtte konkurentsivõimega
2A2 Põllumajanduslikke majapidamisi on moderniseeritud (*Farms have been modernized*)		A20 Põllumajandustootjate hinnangud innovaatilistele tegevustele

3. Methods applied

Kvantitatiivsed indikaatorid

Kontekstindikaatorid

Indikaatorid on alljärgnevad:

C26 Põllumajanduslik ettevõtjatulu

C27 Põllumajanduse kogutootlikkus

C14 Tööviljakus põllumajanduses

Meetod: kirjeldav statistika.

Tulemusindikaatorid

R1/T4 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes saavad maaelu arengu programmi raames toetust ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse investeerimiseks

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetmetest toetust saanute arv jagatakse kõikide Eesti põllumajanduslike majapidamiste arvuga. Sealjuures võetakse arvesse need toetuse saajad, kellele on toetus välja makstud. Andmed toetuse väljamaksete kohta saadakse PRIA andmebaasist. Kõikide ettevõtete arv on leitav Statistikaameti avalikest tabelitest.

R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus aasta tööühiku kohta (ATÜ)

Meetodid: Kvaasi-eksperimentaalne meetod, enne-pärast, meetmega-meetmeta.

Toetuse tulemuse hindamiseks on oluline arvesse võtta ka olukorda, mis oleks tekkinud ilma toetuse maksmiseta (kontrafaktiline olukord – *counterfactual*). Selleks tuleb toetuse saajaid (osalusgruppi) võrrelda toetust mitte saanud selliste ettevõtetega (võrdlusgrupiga), kelle puhul toetuse saamine oleks ühisele tulemusindikaatorile R2 avaldanud sama mõju, mis tegelikult toetuse saajatele avaldus. Kuna see mõju peaks olema sarnane ettevõtete puhul, millel oli sarnane tõenäosus meetmes osalenute hulka sattuda, siis võrreldakse sarnase meetmes osalemise tõenäosusega ettevõtteid. Seega kasutatakse PSM (*propensity score matching*) meetodit, mille järgi kontrafaktilise olukorra aluseks võetakse toetuse saajatele sarnase nn tõenäosusskooriga ettevõtted, kes toetust ei saanud. Käesoleval juhul toetuse saamise tõenäosust iseloomustav tõenäosusskoor arvutatakse logistilise regressiooni mudeli alusel, millesse on sõltumatute muutujatena kaasatud tunnused, mis mõjutavad toetuse saajaks olemist. Nendeks muutujateks on sihtvaldkonna meetemete taotlemise nõuete ja hindamiskriteeriumite alusel müügitulu, võlakordaja ja maksevõime näitajad ning lisaks võetakse arvesse ettevõtete EMTAKi väärtust ja tehtud investeeringute mahtu, mis samuti mõjutavad meetmetes osalemise tõenäosust. PSM-meetodi alusel määratud gruppide puhul hinnatakse ka kahe grupi näitajate väärtuste jaotuse statistilist erinevust aastatel 2014 ja 2015, et hinnata muutuse juhuslikkust. Tulemusindikaatori R2 ja selle komponentide väärtuste muutus (põllumajandustoodang ja aasta tööühik) arvutatakse enne-pärast ja meetmega-meetmeta meetodite alusel. Aasta tööühiku arvutamisel iga ettevõtte kohta arvestatakse ka ettevõtte juhti töötajana. Indikaatori lõplike väärtuste arvutamisel võetakse aluseks gruppide keskmised näitajate väärtused.

Väljundindikaatorid

O3 Toetatud projektide arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse kõikide sihtvaldkonna meetmete välja makstud toetussummadega projektide arvu liitmise teel.

O4 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse kõikide sihtvaldkonna meetmete välja makstud toetussummadega projektid elluviinud ettevõtete arvu liitmise teel. Sealjuures arvestatakse iga ettevõtet ühekordselt.

Täiendavad indikaatorid

Indikaatorid on alljärgnevad:

A13 muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põhivara väärtuses

A14 muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste lisandväärtuses

A15 muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste müügitulus

Meetodid: Kvaasi-eksperimentaalne meetod, enne-pärast, meetmega-meetmeta.

Täiendavad indikaatorid arvutatakse sama meetodi alusel nagu muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus aasta tööühiku kohta (R2).

A17 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste väljapool teenitud tulus

Meetod: ankeetküsitlus.

Indikaatori väärtus arvutatakse järgneva küsimuse alusel: „Kuidas muutus MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 mõjul mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal Teie majapidamise (sh pereliikmete) sissetulekutest?”. Indikaatori väärtuseks on vastajate osakaal (sh vastajad, kes ei osanud hinnangut anda), kelle hinnangul mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal nende ettevõtetes kasvas.

Kvalitatiivsed indikaatorid

Tulemusindikaatorid

R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus aasta tööühiku kohta (ATÜ)

Indikaatorit saab hinnata järgmiste ettevõtjatele esitatud küsimuste alusel:

Kuidas muutus MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 mõjul Teie ettevõtte puhul põllumajandusliku toodangu mahu ja tootmiseks tehtud töötundide suhe?

Kuidas muutusid Teie ettevõtte alljärgnevad näitajad MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 raames tehtud investeeringute mõjul? (põllumajandusliku toodangu maht).

Täiendavad indikaatorid

A19 Põllumajandustootjate rahulolu konkurentsivõimega

Meetod: ankeetküsitlus.

Indikaatorit hinnatakse järgneva küsimuse alusel: „Kuidas muutusid Teie ettevõtte alljärgnevad näitajad MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 raames tehtud investeeringute mõjul?“. Hinnangud antakse järgmistele näitajatele: põllumajandusliku toodangu maht, müügitulu, turuosa, lisandväärtus, puhaskasum, põhivara, kohustused, tööviljakus, töötajate arv, kõikide töötajate tööaeg kokku, maaressurss, muutustele reageerimise võimekus.

A20 Põllumajandustootjate hinnangud innovaatilistele tegevustele

Meetod: ankeetküsitlus.

Indikaatorit hinnatakse järgneva küsimuse alusel: Kuidas hindate MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3, 6.3 või 16.2 käigus ellu viidud tegevuste innovaatilisust oma ettevõttes?.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Abso-lute value**	**Ratio value**	**Calculated gross value**			**Calcu-lated net value**	**Data and information sources**
				Primary contri-butions	**Secondary contributions, inc-luing LEADER/ CLLD contri-butions**	**Total value**		
Common context indicators	C26 Põllumajan-dulik ettevõtjatulu	10 781 €						Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c26_en.xlsx
	C27 Põllumajanduse kogutoot-likkus	121						Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c27_en.xlsx
	C14 Tööviljakus põllumajan-duses	17 804 €						Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c14_en.xlsx
Common result indicators	R1/T4 % põllumajan-duslikest majapida-mistest, kes saavad maaelu			0,86%				PRIA; Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c17_en.xlsx

	arengu programmi raames toetust ümberkorraldamisse ja moderniseerimisse investeerimiseks							
	R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus			7 063 €			5 541 €	Äriregister
	R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste aasta tööühikus (ATÜ)			0,17			0,13	Äriregister
	R2 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus aasta tööühiku (ATÜ) kohta			2 160€/ATÜ			1 620 €/ATÜ	Äriregister
Common output indicators	O3 Toetatud projektide arv	865						PRIA
	O4 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste arv	212 (v.a FI)						PRIA
Additional result indicators	A13 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põhivara väärtuses			53 403 €			38 359 €	Äriregister

	A14 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste lisandväärtuses			-1 495 €			-9 713 €	Äriregister
	A15 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste müügitulus			12 306 €			-3 182 €	Äriregister
	A17 Muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste väljapool teenitud tulus			24%				Ankeetküsitlus ettevõtjatele

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Kuna paljude projektide elluviimist alustati alles 2015. aastal, siis on realiseerunud programmiperiood olnud lühike ja mõnevõrra nihkes indikaatorite arvutamise perioodiga. Indikaatorite puhul on oluline meeles pidada, et lühikese ajaraamistiku tõttu ei pruugi projektide ja nende raames tehtud investeeringute mõju olla veel avaldunud.

Meetmetes osalenud ettevõtete majanduslikke näitajaid puudutavate indikaatorite (R2, A13, A14, A15) väärtuste tõlgendamisel on oluline silmas pidada kasutatava meetodi piiranguid:

- Andmete piiratuse tõttu ei ole võimalik mõõta kõikide meetmetes osalenud ettevõtete majandusnäitajate väärtuste muutust, mistõttu hinnangutesse on kaasatud vaid sihtvaldkonna meetmetes osalenud 238 ettevõtet, kelle kohta on äriregistris vajalikud andmed olemas. Kuna toetuse saajaid on 2016. aasta lõpu seisuga hindamiseks liiga vähe, kaasati analüüsi ka isikud, kellele oli selle 31.12.2016 seisuga meetmete 4.1, 4.3 ja 6.3 puhul sihtvaldkonna 2A alt toetus määratud (kokku 928 isikut).
- Äriregistri viimased andmed ettevõtete majandusnäitajate väärtuste kohta pärinevad 2015. aastast, mistõttu hinnatakse näitajate muutust selle ja eelneva aasta võrdluses. Kui arvestada, et meetmete raames hakati investeeringuid tegema 2015. aastal, on tõenäoline, et meetmete tegelik mõju hinnangutes tegelikult ei kajastu. Samuti võib see tuua kaasa lahknevusi nimetatud andmete abil saadud tulemuste ja ettevõtjate 2017. aasta aprillis kogutud hinnangute vahel.
- ATÜ näitaja väärtus arvutatakse iga ettevõtte kohta töötajate arvu alusel, kuid kõik töötajad ei pruugi töötada täistööajaga, mistõttu selle näitaja väärtust hinnatakse tõenäoliselt mõnevõrra tegelikust kõrgemaks.

- Kasutatav metoodika ei arvesta meetme sekkumise määraga ehk antud juhul toetuse suurusega, mistõttu ei pruugi hinnang meetmete mõjule olla päris täpne.

6. Answer to evaluation question

Aastal 2015 oli ettevõtjatulu põllumajanduses keskmiselt 10,8 tuhat, keskmine tööviljakus aga 17,8 tuhat eurot. Põllumajanduse sisendite ja väljundite suhet iseloomustava kogutootlikkus indeksi väärtuseks oli 121.

Sihtvaldkonna 2A raames toetati 865 projekti. Valdav osa projektidest (587) seisnesid nõustamisteenuse pakkumises, lisaks oli 38 projekti seotud teadmussiirde ja teavitusega. Otseselt põllumajandusettevõtete tulemuslikkusele (meede 4) oli suunatud 170 projekti. Samuti toetati 42 projekti, millega arendati väikepõllumajandusettevõtteid. Samas ei makstud 2016. aasta lõpuks sihtvaldkonna 2A alt toetust ühelegi lõpetatud projektile Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise meetmest (16.2), kuna tegemist on pikaajaliste projektidega. Kirjeldatud projektide elluviijate seas oli 230 põllumajandustootjat.

Sihtvaldkonda 2A ehk ettevõtte majandustegevuse tulemuslikkusesse, ümberkorraldamisse ja kaasajastamisse investeeringuid teinud 165 põllumajandusettevõtet moodustavad 0,86% kõikidest 2016. aasta seisuga Eestis tegutsevatest põllumajanduslikest majapidamistest. See on võrdlemisi tagasihoidlik investeeringu teinud ettevõtjate osakaal. Kuigi eesmärkindikaatori T4 2016. a lõpu seisuga saavutatud sihtväärtuse alusel ei saa hinnata toetatud ettevõtjate majanduslikku suurust, on tõenäoline, et MAK 2014–2020 rakendamine ei ole antud sihtvaldkonnas riigi tasandil kaasa toonud märkimisväärseid muutusi.

Tulemusindikaatori R2 hindamisse kaasati 26% isikutest, kellele oli 2016. aasta lõpuks toetus määratud. Nende keskmine toodang kasvas aastate 2014 ja 2015 võrdluses 7000 euro võrra. Võttes arvesse aga teiste sarnaste ettevõtete keskmise toodagu muutust, tuleb meetmetes osalevate ettevõtete keskmise toodangu kasvuks lugeda 5,5 tuhat eurot. Toodangu kasv oli ka meetmetes osalenute ja teiste ettevõtete võrdluses statistiliselt erinev ja ka küsitlusele vastanud 224 tootjast arvas 73%, et meetmete abil tehtud investeeringute tulemusel nende ettevõtte toodang pigem kasvas või kasvas oluliselt. Samuti tõusis meetmes osalenute keskmine ATÜ veidi rohkem teiste sarnaste ettevõtete selle näitaja keskmisest väärtusest ja muutuse netoväärtuseks võib hinnata keskmise ATÜ kasvu 0,13 ühiku võrra. Meetmes osalenute endi hinnangul samal ajal nende tööaeg meetmete mõjul aga pigem langes, kuna nii oli 224 vastajast 26% arvates, samas kui tööaja kasvule viitas vaid 18% vastanud tootjatest.

Kuigi meetmetes osalejatel kasvasid seega mõlemate näitajate väärtused enam kui teistel sarnastel ettevõtjatel, oli määratud toetusega ettevõtetel kõrgem ka toodangu ja selle tootmiseks tehtud töö suhte tõus. Meetmetes osalevatel tootjatel suurenes ühe töötaja poolt ühes tunnis valmistatud toodang 0,9 euro võrra enam kui teistel sarnastel ettevõtjatel ja ATÜ kohta kasvas aasta toodangu maht 1 620 euro võrra Peaaegu pooled küsitlusele vastanud tootjatest (47% 229-st) arvasid samuti, et meetmete mõjul kasvas toodangu maht töötundidest rohkem ning vaid 4% olid vastupidisel arvamusel ja 22% arvates ei toimunud meetmete mõjul muutust. Seega võib väita, et meetmes osalevate ettevõtete keskmine tootlikkus on meetmete raames tehtud investeeringute tulemusel kasvanud ja seda ka siis, kui võtta arvesse tootmiseks tehtud töö aega.

Teiste majanduslikku tulemuslikkust iseloomustavate näitajate muutus ei olnud meetmetes osalenutel aga sama suunaga. Ootuspäraselt kasvas meetmete abil investeeringuid teinud ettevõtete põhivara ka teiste sarnaste ettevõtete vastava näitaja muutust arvestades. Keskmise põhivara kasvu netoväärtuseks oli määratud toetusega ettevõtetel 38,4 tuhat eurot, mis moodustab 18% nende ettevõtete 2014. aasta

keskmise põhivara väärtusest. See muutus oli ka võrreldavate gruppide lõikes statistiliselt oluline. Meetmetes osalenute keskmine müügitulu kasvas küll 12,3 tuhande euro võrra, ent kuna teiste sarnaste ettevõtete puhul kasvas see näitaja rohkem, oli netomuutus väärtusega -3,2 tuhat eurot negatiivne. Meetmetes osalenud ettevõtete keskmine lisandväärtus langes aga nii tegeliku väärtusena kui ka võrdluses sarnaste ettevõtetega ja netomuutuseks oli -9,7 tuhat eurot. Need näitajad viitavad toetatud ettevõtete turuosa ja tulemuslikkuse langusele. Seda võib seletada meetme raames tehtud investeeringutega, mis on koormanud ettevõtete majandustegevust, ent ei ole veel hakanud avaldama tegelikku mõju. Siiski ei saa hinnata toetatud ettevõtete tulemuslikkuse muutust 2015. aasta seisuga heaks.

Küsitletud põllumajandustootjate endi hinnangud meetme abil tehtud investeeringute mõjust nende ettevõtete konkurentsivõimele on mõnevõrra erinevad (A19). Enda hinnangu andsid sõltuvalt näitajast 224–226 määratud toetusega tootjat. Kõige sagedamini viidati põhivara kasvule (88% vastanutest), mis on põhivara investeeringutele suunatud meetmetes osalenute puhul ootuspärane. Enamiku vastanute hinnangul kasvasid meetmete mõjul ka kohustused. Samas viitas aga 63% ettevõtjatest ka müügitulu kasvule meetme mõjul, kuigi majandusandmete analüüs viitas teistest sarnastest ettevõtetest madalamale müügitulu kasvule. Lisandväärtuse puhul viitas kasvule 40% vastanud ettevõtjatest. Valdava enamuse vastanute arvates (82%) tõusis ka tööviljakus ja kõikide töötajate tööaega hinnati pigem varasemast madalamaks. Ka investeeringute eesmärgina toodi ülekaalukalt kõige sagedamini välja efektiivsem majandamine ja tootlikkuse suurendamine (230 vastusest 80%). Kuigi enamiku (59%) ettevõtjate hinnangul ei muutunud investeeringute tulemusel nende maaressurss, siis enam kui veerandi (29%) väitel see nende ettevõttel investeeringuga seoses kasvas. Seega on meetmes osalenud ettevõtjate hinnangud meetme tulemuslikkusele paremad kui Äriregistri andmetel põhinev analüüs ja ülekaalus on tootjad, kelle hinnangul nende ettevõtte konkurentsivõime meetme abil tehtud investeeringutega paranes.

Peeaegu 2/3 vastanud ettevõtjate hinnangul tuli suurem osa nende majapidamiste sissetulekust põllumajandustegevusest ja veidi vähem kui 1/3 hinnangul oli mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal sissetulekutes suurem. Täielikult põllumajandustegevusest sõltuvaid majapidamisi oli 22%. Seega on meetmetes osalenud tootjad üsna erineval määral põllumajandustegevusest sõltuvad. Kuigi peaaegu poolte (48%) vastanute hinnangul ei muutunud meetmete abil tehtud investeeringutega mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal, siis 24% ehk peaaegu veerandi arvates see kasvas ja vaid 8% vastanute puhul tõusis põllumajandusliku tegevuse osakaal. Sellest võib järeldada, et meetmed on panustanud nendes osalenud põllumajandustootjate majandustegevuse mitmekesisusse.

Meetmete abil tehtud investeeringutega seotud innovaatiliste tegevustena toodi kõige rohkem (58% vastanutest) välja uue või oluliselt täiustatud tootmismeetodi rakendamine. Sageli aitas investeering ka uut või täiustatud toodet ja teenust (vastavalt 23% ja 23%) luua. Kõige vähem oli aga neid, kelle arvates aitas investeering rakendada uut turundusmeetodit ja toote kohale toimetamise meetodit (vastavalt 5% ja 10%). Nii võib innovatsiooni kontekstis meetmete olulisemateks tulemusteks pidada uute tootmisviiside kasutuselevõttu ning uute toodete ja teenuste loomist.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Sihtvaldkonna 2A eesmärki panustavalt on investeeringuid teinud 1,12% kõikidest Eestis tegutsevatest põllumajandustootjatest, mistõttu on	**R.1** Jätkata rakendamist valitud kriteeriumite alusel ja muudatuste vajaduse hindamine toimub 2019. aastal.

vastavad meetmed jõudnud väikese osani sektorist.	
C.2 Meetmete abil tehtud investeeringute tulemusel on kasvanud ettevõtjate toodangu maht ja tööjõu tootlikkus ning efektiivsem majandamine oli ka kõige sagedamini investeeringute eesmärgiks.	
C.3 Kuigi ettevõtjad ise hindavad investeeringute mõju enda ettevõtete majandustegevusele positiivseks, ei viita sellele nende 2015. aasta majandusnäitajad, mille järgi kasvas oluliselt küll põhivara, ent langesid nii lisandväärtus kui ka müügitulu.	
C.4 Ettevõtjate endi hinnangul investeeringud pigem suurendasid kui vähendasid mittepõllumajandusliku tegevuse osakaalu nende majapidamiste sissetulekutes.	

5.5. Ühine hindamisküsimus 5 (sihtvaldkond 2B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 5: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE ENTRY OF ADEQUATELY SKILLED FARMERS INTO THE AGRICULTURAL SECTOR AND IN PARTICULAR, GENERATION RENEWAL?"

1. List of measures contributing to the FA 2B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1-1.3 (2B)	700 000	5 000	0,7%
M 2.1 (2B)	350 000	948	0,2%
M 2.3 (2B)	50 000	3 680	7,4%
M 6.1 (2B)	22 124 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 6.3 (2A, 6A)	30 000 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (2B)	1
M 2.1 (2B)	1
M 2.3 (2B)	1
M 6.1 (2B)	0
Teisene sekkumine	
M 6.3 (2A, 6A)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 2B1 Piisavalt kvalifitseeritud põllumajandustootjad on sisenenud põllumajandussektorisse (*Adequately skilled farmers have entered into the agricultural sector*)
- 2B2 Piisavalt kvalifitseeritud noorte põllumajandustootjate osakaal põllumajandussektoris on kasvanud (*The share of adequately skilled young farmers in the agricultural sector has increased*)

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
2B1 Piisavalt kvalifitseeritud	C17 Põllumajanduslikud	

põllumajandustootjad on sisenenud põllumajandussektorisse (*Adequately skilled farmers have entered into the agricultural sector*)	majapidamised	
	C22 Põllumajandusettevõtte tööjõud	
2B2 Piisavalt kvalifitseeritud noorte põllumajandustootjate osakaal põllumajandussektoris on kasvanud (*The share of adequately skilled young farmers in the agricultural sector has increased*)	C23 Põllumajandusettevõtete juhtide vanuseline struktuur	
2B1 Piisavalt kvalifitseeritud põllumajandustootjad on sisenenud põllumajandussektorisse (*Adequately skilled farmers have entered into the agricultural sector*)	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe	
2B2 Piisavalt kvalifitseeritud noorte põllumajandustootjate osakaal põllumajandussektoris on kasvanud (*The share of adequately skilled young farmers in the agricultural sector has increased*)	R3/T5 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte äriplaani/investeeringuid noorte põllumajandustootjate jaoks	
2B1−2B2	O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste arv, kes on saanud noortele põllumajandustootjatele antavat äriettevõtte asutamise toetust	
2B1 Piisavalt kvalifitseeritud põllumajandustootjad on sisenenud põllumajandussektorisse (*Adequately skilled farmers have entered into the agricultural sector*)		A21 Koolitustegevustes osalenute osakaal kõikidest Eesti põllumajandustootjatest

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

<u>Kontekstindikaatorid</u>

Indikaatorid on alljärgnevad:

C17 Põllumajanduslikud majapidamised

C22 Põllumajandusettevõtte tööjõud

C23 Põllumajandusettevõtete juhtide vanuseline struktuur

C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe

Meetod: kirjeldav statistika.

Tulemusindikaator

R3/T5 Põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte äriplaani/investeeringuid noorte põllumajandustootjate jaoks

Meetod: kirjeldav statistika.

M 6.1 toetatud projektid ellu viinud ettevõtjate arv jagatakse kõikide Eesti põllumajandusettevõtjate arvuga.

Väljundindikaator

O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste arv, kes on saanud noortele põllumajandustootjatele antavat äriettevõtte asutamise toetust

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse välja makstud toetussummadega meetme 6.1 abil projektid elluviinud ettevõtete liitmise teel.

Täiendavad indikaatorid

A21 Koolitustegevustes osalenute osakaal kõikidest Eesti põllumajandustootjatest

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetme 1 abil koolitustel osalenute arv jagatakse Eesti põllumajandustootjate arvuga.

Kvantitatiivsed meetodid

Tulemusindikaator

R3/T5 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte arenguplaani/investeeringuid noorte põllumajandustootjate jaoks

Meetod: personaalintervjuu.

Indikaatorit hinnatakse meetme 6.1 spetsialistiga tehtudintervjuu alusel.

Väljundindikaator

O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste arv, kes on saanud noortele põllumajandustootjatele antavat äriettevõtte asutamise toetust

Meetod: personaalintervjuu.

Indikaatorit hinnatakse meetme 6.1 spetsialistiga läbi viidud intervjuu alusel.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Calculated gross value	Calculated net value	Data and information sources
Common context indicators	C17 Põllumajanduslikud majapidamised	19 190				Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c17_en.xlsx
	C22 Põllumajandusettevõtte tööjõud	44 220				Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c22_en.xlsx
	C23 Põllumajandusettevõtete juhtide vanuseline struktuur		14,4			Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c23_en.xlsx
	C24 Põllumajandusettevõtete juhtide põllumajanduslik väljaõpe		26 %			Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c24_en.xlsx
Common result indicators	R3/T5 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte äriplaani/investeeringuid noorte põllumajandustootjate jaoks			0,00%		PRIA; Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c17_en.xlsx
Common output indicators	O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste arv, kes on saanud noortele põllumajandustootjatele antavat äriettevõtte asutamise toetust	0				PRIA
Additional result indicators	A21 Koolitustegevustes osalenute osakaal kõikidest Eesti põllumajandus-tootjatest			0,41%		PRIA, Statistikaamet

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Hindamisküsimusele vastamisel on olulisimaks takistuseks kontekstandmete puudumine. Põllumajandusloenduse tulemusi 2016. aasta kohta ei ole kõikide näitajate kohta avalikustatud, mistõttu ei saa välja tuua kahe kontekstindikaatori (C22, C23) asjakohaseid väärtusi. Sihtvaldkonna 2B keskseks meetmeks võib pidada meedet 6.1, kuid 2016. aasta lõpu seisuga ei olnud sellest meetmest veel ühtegi projekti lõpetatud. Neil põhjustel ei ole kvantitatiivsete indikaatorite alusel võimalik anda hinnangut kriteeriumi 2B2 (piisavalt kvalifitseeritud noorte põllumajandustootjate osakaal põllumajandussektoris on kasvanud) kohta. Kasutada tuleb seega kvalitatiivseid andmeid, mis ei pruugi olla piisavalt täpsed (valiidsed).

6. Answer to evaluation question

Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamise meetmest (meede 6.1) ei olnud ühelegi tootjale 2016. aasta lõpu seisuga toetust välja makstud. Seetõttu on nii väljundindikaatori O4 kui ka eesmärkindikaatori R3/T5 väärtuseks 0, kuna toetuse saajaid veel ei olnud. Meetme 6.1 puhul on korraldatud üks taotlusvoor, mille käigus määrati 237 taotlejast 100 tootjale toetus kokku 4 miljoni eurot ja sellega finantseeriti investeeringuid 4,7 miljoni eurot. Seni on noorte põllumajandustootjate huvi olnud piisav, et meetme 6.1 vahendid saaksid eesmärgipäraselt kasutatud ja on tõenäoline, et ka edaspidi toetatakse meetmest 6.1 noorte tootjate põllumajandussektorisse sisenemist suurimas mahus, mida meetme eelarve võimaldab. Samas moodustavad need 100 noort tootjat, kellele on toetus määratud, vaid 0,59% kõikidest põllumajandustootjatest, mistõttu on maaelu arengukavast toetatud noorte tootjate osakaal pigem tagasihoidlik.

Piisaval hulgal noorte tootjate põllumajandussektorisse sisenemise takistuseks võib olla taotlejate vanusepiir. Kuigi tootjad, kellele toetus määrati, olid keskmiselt 29-aastased, siis oli nende seas ka tunduvalt vanemaid ettevõtjaid. Kui vanusepiiriks on 40 eluaastat, siis see tähendab, et programmiperioodi lõpuks ei ole suur osa noore põllumajandustootja tegevuse alustamise meetmest toetatud tootjatest enam MAK 2014–2020 kontekstis noored. Näitajate kontekstis ei aita samuti üle 40-aastaste tootjate toetamine kaasa võimalikult noorte tootjate sektorisse sisenemisele, kuna kontekstindikaatori C23 alusel loetakse nooreks vaid kuni 35-aastaseid ettevõtjaid. Olukorras, kus meetme vastu on piisav huvi, on mõju põlvkondade vahetusele seda suurem, mida nooremaid tootjaid toetada.

Kuna meetmest 6.1 toetuse taotlemise eelduseks on põllumajandusliku ettevalmistuse olemasolu või selle omandamine, panustab see meede lisaks põlvkondade vahetusele otseselt ka kvalifitseeritud tootjate põllumajandussektorisse sisenemisse. Arvestades, et 19% tootjatest, kellele määrati meetmest 6.1 toetust, ei olnud põllumajanduslikku väljaõpet, siis võib just sellel meetmel olla oluline panus, mis põllumajandusettevõtjaid enda kvalifikatsiooni tõstma motiveerib. Teadmussiirde ja teavituse meetme (meede 1) abil korraldatud koolitustegevustes on osalenud 69 isikut ehk 0,41% kõikidest põllumajandustootjatest. Seega ei ole nende koolituste korraldamine veel oluliselt suurendanud tervikuna põllumajandustootjate kvalifikatsiooni.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Eesmärgiga toetada noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamist on toetust määratud 100 isikule. Sektori suurust	**R.1** Piisavalt kvalifitseeritud noorte tootjate põllumajandussektorisse sisenemisele aitaks kaasa

arvestades on see number väike, ent maksimaalne, mida saab olemasoleva eelarvega saavutada.	meetme 6.1 eelarve suurendamine.
C.2 Koolitustegevustes on osalenud vaid 0,41% põllumajandustootjatest ja programmiperioodi jooksul ei ole märkimisväärselt kasvanud põllumajandusliku väljaõppega tootjate osakaal sektoris.	

5.6. Ühine hindamisküsimus 6 (sihtvaldkond 3A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 6: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF SUPPORTED PRIMARY PRODUCERS BY BETTER INTEGRATING THEM INTO THE AGRI-FOOD CHAIN THROUGH QUALITY SCHEMES, ADDING VALUE TO THE AGRICULTURAL PRODUCTS, PROMOTING LOCAL MARKETS AND SHORT SUPPLY CIRCUITS, PRODUCERS GROUPS AND INTER-BRANCH ORGANIZATION?"

1. List of measure contributing to the FA 3A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1-1.3 (3A)	3 200 000	111 766	3,5%
M 2.1 (3A)	20 000	716	3,6%
M 2.3 (3A)	30 000	0	0%
M 3.1 (3A)	1 000 000	0	0%
M 3.2 (3A)		0	0%
M 14.1 (3A)	40 675 000	5 324 649	24,7%
M 4.2 (3A)	46 000 000	11 832	0,03%
M 9.1 (3A)	6 000 000	481 449	1,0%
M 16.4 (3A)	4 000 000	0	0%
Finantsinstrument (4.2) (3A)	4 000 000	3 140 400	78,5%
Teisene sekkumine			
M 4.1 (2A)	145 000 000	9 704 163	6,7%
Finantsinstrument (M 4.1) (2A)	17 000 000	6 225 000	36,6%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016

Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (3A)	27
M 2.1 (3A)	2
M 2.3 (3A)	0
M 3.1 (3A)	0
M 3.2 (3A)	0
M 14.1 (3A)	2159
M 4.2 (3A)	1
M 9.1 (3A)	5
M 16.4 (3A)	0
Finantsinstrument (4.2) (3A)	0
Teisene sekkumine	
M 4.1 (2A)	165
Finantsinstrument (M 4.1) (2A)	22

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 3A1 Toetatud primaartootjate konkurentsivõime on paranenud (*Competitiveness of supported primary producers has improved*)
- 3A2 Põllumajandustootjatele makstav hind toote lõpphinnast on suurenenud (The share of the final price of agriculture products retained with primary producers has increased)
- 3A3 Põllumajandustootjate lisandväärtus primaartoote tootmisel on suurenenud (*The added value of agricultural products of primary producers has increased)*
- 3A4 Primaartootjate kvaliteediskeemide rakendamine on suurenenud (*Implementation of quality schemes by primary producers has increased)*
- 3A5 Primaartootjate osalemine lühikestes tarneahelates, kvaliteedile orienteeritud tootjarühmades ja/või tegevusala tootjarühmades on suurenenud (*Participation of primary producers in short circuit schemes, quality-oriented producer group and/or inter branch organization has increased*)

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
3A1 Toetatud primaartootjate konkurentsivõime on paranenud (*Competitiveness of supported primary producers has improved*)	C14 Tööjõu tootlikkus põllumajanduses	A23 Toetatud toiduainete tööstuste arv
	C16 Tööjõu tootlikkus toiduainete tööstuses	
3A4 Primaartootjate kvaliteediskeemide rakendamine on suurenenud (*Implementation of quality schemes by primary producers has increased*)	R4/T6 % põllumajanduslikest majapidamistest, keda toetatakse osalemise eest kvaliteedikavades, kohalikel turgudel	

3A5 Primaartootjate osalemine lühikestes tarneahelates, kvaliteedile orienteeritud tootjarühmades ja/või tegevusala tootjarühmades on suurenenud (*Participation of primary producers in short circuit schemes, quality-oriented producer group and/or inter branch organization has increased*)	ja lühikestes tarneahelates ning tootjarühmades või – organisatsioonides	
	O3 Toetatud tegevuste arv	
	O4 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste arv	
	O9 Toetatud tootjarühmade liikmete arv (põllumajanduslike majapidamiste arv)	
	O9 Tarneahelas olevate koostöö ja kohaliku piirkonna arendustegevusega tegelevate põllumajanduslike majapidamiste arv	
3A2 Põllumajandustootjatele makstav hind toote lõpphinnast on suurenenud (*The share of the final price of agriculture products retained with primary producers has increased)*		A25 Põllumajandustootjate marginaal toodete lõpphinnas on suurenenud
3A1−3A5		A30 Tootjarühma liikmete rahuloluhinnang tootjarühma tegevusele on suurenenud

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

Indikaatorite väärtused on arvutatud ühe ettevõtte kohta. Tulemused esitatakse võimalusel aastate võrdluses maapiirkonna tegevusalade või sektorite alusel ning vajadusel võrreldakse kontekstindikaatorite väärtusi teiste tegevusalade ettevõtetega ning toetuse saajate vastavate andmetega. Indikaatoriteks on:

C14 Tööjõu tootlikkus sektorites

C16 Tööjõu tootlikkus toiduainete tööstuses

Meetodid: enne-pärast, sisend-väljund.

Tulemusindikaator

R4/T6 % põllumajanduslikest majapidamistest, keda toetatakse osalemise eest kvaliteedikavades, kohalikel turgudel ja lühikestes tarneahelates ning tootjarühmades või -organisatsioonides

Tulemuste arvutmisel on kasutatud võrdlust sektoriga meetodit, kus hinnatava aasta andmeid võrreldakse baasaasta näitaja jagatisena. Soovitavalt on baasaastana kasutatud 2014. aastat või tootjarühmade puhul tunnustamise aasta andmeid. Hindamisel võetakse arvesse hinnatava aastana n+2 aastat. Vastavalt indikaatorile on suhtarv arvutatud kasusaajate ja kogu sektori jagatise alusel. Siseriiklikult on tulemused esitatud ka tegevusala jaotuse alusel, mis aitab hinnata tasakaalustatust ja kaardistada kvalitatiivselt probleeme vähem arengut saavutanud tegevusalade puhul.

Meetodid: kirjeldav statistika, võrdlus sektoriga.

Väljundindikaator

O9 Põllumajandustootjate arv meetmete 3.1-3.2, 4.2, 14.1 ja 16.4 puhul. Meetme 9.1 tootjarühmade liikmete arv

Hindaja on valinud vastavalt toetuse saajate tegevusaladele ja suuruse jaotusele võimalikult informatiivse kirjeldamise viisi. Tulemuste põhjal on võrreldud MAK 2014–2020 seatud sihttasemete täitmist, mille alusel on antud hinnang MAK 2014–2020 tulemuslikkusele. Saadud ettevõtjate arvu ja ettevõtjate nimekirja on kasutatud ka sisendina tulemusindikaatorite andmete kogumisel, samuti teiste väljund tüüpi indikaatorite detailsema jaotuse loomisel.

Meetod: kirjeldav statistika.

Täiendav indikaator

Lisaindikaatorid on arvutatud valdavalt enne-pärast meetodil või aegrea muutusena. Samuti on kasutatud sisend-väljund meetodit, mis peegeldab tõhusust. Hindaja on kasutanud ptk-s 3 esitatud meetodeid, et esitada toimunud muutuseid ja seoseid võimalikult informatiivselt. Lisaindikaatori A25 toetatud põllumajandustootjate sissetulekute (toodangu väärtuse) muutuse hindamisel kasutatakse kvaasi-eksperimentaalset meetodit (kontrafaktilist analüüsi). Kui andmed ei ole võimaldanud eelmärgitud meetodi kasutamist, siis on kasutatud võrdlust sektoriga ja enne-pärast meetodit.

Meetodid: enne-pärast, sisend-väljund.

Kvalitatiivsed meetodid

Kuna hindamisküsimus on suunatud toetuse saajate osalemisele kvaliteedikavades, tarneahelates ja koostöös tootjarühmadega, siis ei pruugi kvantitatiivsed indikaatorid anda tulemusindikaatoritele omaseid lõplikke vastuseid. Kasutusel on võetud täiendav indikaator A30 Tootjarühma liikmete rahuloluhinnang tootjarühma tegevusele on suurenenud .

MAK 2014–2020 prioriteete ja eesmärke jälgides on kvalitatiivne meetod laiemate hindamisküsimuste puhul olulist sisu ja konteksti andev. Küsimused on seotud tootjarühma liikmete rahuloluhinnangutega tootjarühma tegevusele, kvaliteedikavades esitatud oodatud tulemustega, kohalike turgude kirjeldusega tootjarühma tegevuse alusel, lühikeste tarneahelate kirjeldusega ja näidetega parimatest praktikatest. Selle tõttu kaasati ka laiemad küsimused põllumajandustootjate fookusgrupi intervjuusse,

mille üks osa oli tarneahelate ja kvaliteedikavade hindamine. Selleks koostati vastavad intervjuu kavad, mis kooskõlastati korralduasutusega ja mis on seotud eelnevalt analüüsi käigus leitud indikaatorite tulemustega. Intervjuude ja küsitluste puhul on kasutatud MAPP meetodit.

4. Quantitative values of indicators and data sources

*MAK 2007–2013 Loomade heaolu: loomade karjatamise toetus (meede 2.4)

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C14 Tööjõu tootlikkus põllumajanduses	7 594 €/ATÜ		Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c14_en.pdf
	C16 Tööjõu tootlikkus toiduainete tööstuses	22 700 €/in		Eurostat, 2014, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c16_en.pdf
Common result indicators	R4/T6 % põllumajanduslikest majapidamistest, keda toetatakse osalemise eest kvaliteedikavades, kohalikel turgudel ja lühikestes tarneahelates ning tootjarühmades või -organisatsioonides		0,97%	PRIA; Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c17_en.xlsx
Common output indication	O3 Toetatud tegevuste arv	M 4.2- 8		PRIA
	O4 Toetatud põllumajanduslike majapidamiste arv	M 14.1- 2 159		PRIA
	O9 Toetatud tootjarühmade liikmete arv (põllumajanduslike majapidamiste arv)	M 9.1- 187		PRIA
	O9 Selliste põllumajanduslike majapidamiste arv, kes osalevad tarneahelas osalejate vahelises koostöös/kohalikul tasandil edendamises	M 16.4- 0		PRIA
Additional result indication	A23 Toetatud toiduainete tööstuste arv	1		PRIA

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Lõpetatud projektid Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavade toetuse (meede 3.1 ja 3.2) ning Lühikesed tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) puhul puuduvad.

6. Answer to evaluation question

Hinnates seda, kuidas on MAK 2014–2020 seni toetanud toormetootjate konkurentsivõime parandamist nende parema integreerimise abil põllumajanduslike toiduainete tarneahelasse põllumajandustoodetele lisandväärtust andvate kvaliteedikavade, kohalike turgude edendamise ja lühikeste tarneahelate, tootjarühmade ja tootmisharudevaheliste organisatsioonide kaudu. Peab nentima, et kuna lõpetatud projektid Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavade toetuse (meede 3.1 ja 3.2) ning Lühikesed tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) puhul puuduvad, on MAK 2014–2020 toetuste tulemuslikkust liialt vara mõõta.

Kvaliteedikavade rakendumine oli intervjueeritavate sõnul tõkestatud suuresti õiguslike regulatsioonide koostamise/kinnitamise viivitumisest (EK poolt). Samas ei ole nende sõnul kvaliteedikavad olnud sihtrühmale ka atraktiivsed ning tegemist on meetmega, mille puhul eesmärgi täitmine MAK 2014–2020 lõpuks on küsitav.

Sihtvaldkonna 3A eesmärgi täitmiseks on perioodil 2014–2016 enim panustatud finantsinstrumendi kaudu, mis on rakendatud Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks (meetme 4.2) kriteeriume arvesse võttes. Sihtvaldkonna 3A eesmärgi täitmiseks finantsinstrumendile eraldatud eelarvest on 78,5% lõpetatud projektidele välja makstud. Indikatiivne osatähtsus antud sihtvaldkonnale rahastamisvahendi (finantsinstrumendi) kogueelarvest on 11,1%. Aktiivselt on rakendunud ka finantsinstrumendi kasutamine Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks (meede 4.1) kriteeriume järgides, panustades sihtvaldkonna 2A eesmärgi täitmiseks 22 lõpetatud projektiga. Sealjuures eelarve täitmine on 36,6% antud sihtvaldkonnas finantsinstrumendile eraldatud eelarvest.

Sihtvaldkonna 3A eesmärkide täitmiseks on programmeeritud Loomade heaolu toetus (meede 14.1), mis panustab teisese sekkumisena ka prioriteet 4 eesmärkidesse. Meetme 14.1 lõpetatud projektide kaudu on sihtvaldkonnale planeeritud eelarve täitmine 13,1%. Sihtvaldkonna 3A eesmärki on lisaks panustanud teisese sekkumisena Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamise toetuse (meede 4.1; programmeeritud sihtvaldkond 2A alt) projektid. Ligikaudu 6,7% meetme 4.1 eelarvest on panustanud sihtvaldkonna 3A eesmärgi täitmiseks.

Populaarne on olnud Tootjarühmade- ja organisatsioonide loomise toetus (meede 9.1). Toetatud on kaheksa tootjarühma loomist ja arendamist, kelle liikmete arv on 187.

Sihtvaldkonna 3A eesmärki panustava Teadmussiirde ja teavituse meetmete (1.1−1.3) eelarve sihtvaldkonna 3A täitmise osas on 3,5% lõpetatud projektide väljamaksete alusel. Samas määratud toetusest moodustab välja makstud toetus ligikaudu 50%.

Eelarve täitmine Individuaalne nõustamisteenuse toetamise (meede 2.1) puhul on 3,6% sihtvaldkonna 3A planeeritud eelarvest. Samas on meetme 2.1 raames määratud toetusest välja makstud ligikaudu 100%.

Vähene on olnud seni sihtvaldkonda 3A eesmärki panustava Investeeringud põllumajandustoodete töötlemisse ja turustamisse toetuse (meetme 4.2) panus, kus sihtvaldkonnale määratud eelarve täitmise osakaal on alla 1% (0,3%) ning kus määratud toetustest on lõpetatud projektide alusel välja

makstud toetuse osakaal vaid 0,2%. Kvaliteedikavade toetuse (meetmete 3.1, 3.2) ja Lühikesed tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) raames lõpetatud projektid puuduvad ja meetme eelarve täitmine on seega 0%. Samas on ka määratud toetus meetmete 3.1 ja 3.2 puhul suhteliselt tagasihoidlik (100 265 eurot) ning intervjueeritavate sõnul ei ole tegemist atraktiivsete meetmetega.

Meetme 16.4 puhul on sihtvaldkonna 3A eesmärgi täitmiseks määratud toetuste summa 1 344 600 eurot, mis moodustab meetme kogueelarvest 33,6%. Heakskiidetud projekte on 9 kuid, lõpetatud projektid puuduvad. Suhteliselt proportsionaalselt jaotuvad tegevused, millele toetus on määratud, projekti haldamise ja juhtimisega seotud tegevuste, teabe levitamise ja messide korraldamise ja osalemise ning toodete turustamiseks vajaliku seadme ostmise ja paigaldamisega seotud kulude katmiseks.

Sihtvaldkonna 3A eesmärgiks on koostöö parandamine põllumajandustootjate ühistute ja töötlemisettevõtete vahel, senisest enam toidutarneahela lülide parema integreerituse, ahela läbipaistvuse ja hindade sujuva ülekandumise tagamisega tegelemine, põllumajandustootjate ja toidutööstuste omavahelise koostöö soodustamine, kvaliteedikavade väljatöötamise toetamine ning põllumajandustootjate kvaliteedikavades osalemisele senisest suurema tähelepanu pööramine. Peamisteks meetmeteks eesmärgi saavutamisel on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 16 alusel rakendatav Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavade toetus (meede 3), artikli 27 alusel rakendatav Tootjarühmade ja -organisatsioonid loomise toetus (meede 9) ning artikli 35 alusel rakendatava Koostöömeede (meede 16). Viimasel rakendub allmeede Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamine (allmeede 16.4) ning kõik eelmärgitud panustavad sihtvaldkonna 3A eesmärki. Toormetootjate paremat integreerimist toiduahelasse toetatakse ka investeeringute abil. Seniseid arenguid hinnates saab järeldada, et kvaliteedikavades osalemine ei ole sellisel kujul sihtgrupile atraktiivne ning meetme 3 rakendamise eesmärk (sihtvaldkonna 3A eesmärkindikaatoriks on põllumajanduslikest majapidamistest 1,76% integreerimine toidutarneahelasse läbi toidukvaliteedi kavade, kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade) ei pruugi olla meetmete võrdluses tasakaalustatult MAK 2014–2020 perioodi lõpuks saavutatav. Seisuga 31.12.2016 tulenes panus peamiselt meetmest 9. Lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude arendamise meetme puhul lõpetatud projektid puuduvad. Samas on tegemist pikaajaliste, kuni 5 aastat kestvate projektidega, mistõttu on lõpetatud projektide puudumine 31.12.2016 seisuga põhjendatud. Intervjueeritavate sõnul on nimetatud meede küll asjakohane, kuid meetme eelarve on liialt väike, et see oleks kättesaadav suuremale hulgale sihtgrupist. Tootjate küsitlusest ilmnes, et koolitus- ja teavitustegevused ning nõuanne aitab väga vähe kaasa tootjate turuosa suurendamisele (5% vastanutest hindas positiivset mõju). Tunduvalt rohkem ollakse optimistlikud aga meetme 16.4 rakendamisest saadavast kasust turuvõimaluste parandamiseks (MAPP meetodil intervjuu).

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Sihtvaldkonda 3A on perioodil 2014–2016 enim panustanud Põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetuse (meede 4.2) kriteeriumitel baseeruv finantsinstrumendi rakendamine, mille eelarvest 78,5% on lõpetatud projektidele juba toetustena välja makstud. Aktiivselt on	**R.1** Soovitav on üle vaadata ja sihtgrupiga läbi arutada tegevused, mille vastu on kasutajatel huvi ning seeläbi fokusseerida toetatavad tegevused.

rakendunud ka finantsinstrumendi meede 4.1, panustades sihtvaldkonda 2A, kus lõpetatud projekte on olnud 22 ja eelarve täidetus 36,6%. Populaarne on olnud meede 9 Tootjarühmade ja -organisatsioonide loomine. Seisuga 31.12.2016 on toetatud 8 tootjarühma loomist. Loodud on 5, sh 2 metsanduse- ja 3 põllumajandussektori tootjarühma ning määratud toetussummast on lõpetatud projektide puhul väljamakseid tehtud 100%. Sihtvaldkonda 3A panustava teadmussiirde ja teavituse meetmete (1.1-1.3) eelarve täitmine lõpetatud projektide väljamaksete puhul on olnud 3,5%. Samas määratud toetustest moodustavad välja makstud toetused selle meetme puhul ligikaudu 50%. 3,4% on eelarve täitmine olnud meetme 2.1 rakendamisel, mis panustab sihtvaldkonda 3A, kuid määratud toetustest on välja makstud toetuste osakaal üle 90%.	
C.2 Meede 3.1 ja 3.2 (Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad) ei ole olnud sihtrühmale atraktiivne ning küsitav on selle meetme tegevustega seotud panus eesmärkindikaatori T6 (sihtvaldkonna 3A arengukava eesmärgiks on põllumajanduslikest majapidamistest 1,76% integreerida läbi toidukvaliteedi kavade, kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate ning tootjarühmade toetamise toidutarneahelasse) täitmisse programmiperioodi lõpuks.	**R.2** Kvaliteedikavade meetme asjakohastamine integreerides tegevused nt pikaajaliste programmide (nt ühistegevus) kaudu.
C.3 Lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetuse (meede 16.4) rakendumine panustamaks sihtvaldkonna 3A eesmärkide saavutamisse on olnud tagasihoidlik. Tootjate küsitlusest ilmnes, et koolitus- ja teavitustegevused ning nõuanne aitab vähe kaasa tootjate turuvõimaluste parandamisele.	**R.3** Analüüsida koolitus-, teavitus- ning nõustamisteenuste sekkumise tulemuslikkust sihtvaldkonda 3A panustamisel.

5.7. Ühine hindamisküsimus 7 (sihtvaldkond 3B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 7: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED FARM RISK PREVENTION AND MANAGEMENT?"

1. List of measures contributing to the FA 3B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 2.1 (3B)	40 000	20 271	50,6%
M 2.3 (3B)	60 000	0	0%
M 5.2 (3B)	1 000 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 19.2 (6B)	68 140 000	237 026	0,3%
M 19.3 (6B)	2 500 000	18 740	0,7%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 2.1 (3B)	14
M 2.3 (3B)	0
M 5.2 (3B)	0
Teisene sekkumine	
M 19.2 (6B)	31
M 19.3 (6B)	2

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 3B1 Farmide osalemine riskide ennetamise ja juhtimise skeemides on suurenenud *(Participation of farms in risk prevention and management schemes has increased)*

Täiendavad hindamiskriteeriumid (siseriiklikud) on järgmised:

- 3B2 Nõustamisteenuse käigus on suurenenud riskide ennetamise ja ettevõtte juhtimisalase nõustamisteenuse kasutamine
- 3B3 Konsulentide kompetentsus ja kogemused riskide ennetamise ning ettevõtte juhtimisealase nõustamise valdkonnas on suurenenud

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
3B1 Farmide osalemine riskide ennetamise ja juhtimise skeemides on suurenenud *(Participation of farms in*	C17 Põllumajanduslikud majapidamised (farmid)	A33 Riskijuhtimise ja ettevõtte juhtimise tegevuste jaotus tüübi alusel, %
	R5/T7 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes	

risk prevention and management schemes has increased)	osalevad riskijuhtimiskavades	
	O13 Põllumajandustootjate arv, kes on saanud nõustamist seoses riskide juhtimise ja juhtimisalase ümberkorralduse elluviimiseks	
3B3 Konsulentide kompetentsus ja kogemused riskide ennetamise ning ettevõtte juhtimisealase nõustamise valdkonnas on suurenenud	O14 Koolitatud nõustajate arv O4 Põllumajandustootjate arv, kes said toetust ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise tegevusteks	A6 Teadmussiirde ja nõuande mitmekülgsus ja uudsus A7 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tase maapiirkonnas

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

C17 Põllumajanduslikud majapidamised (farmid)

Kontekstindikaatori väärtus iseloomustab primaarsektorit. Põllumajanduslike majapidamiste arv (ingl k *Agricultural holdings (farms)*) MAK 2014–2020 piirkonnas hõlmab üldjuhul kõiki põllumajanduslikke majapidamisi. Samal ajal tuleb eeldada, et toetust kasutavad eelkõige turule tootvad ettevõtjad. Seega tuleb teiste analüütilise võrdluste täpsuse suurendamiseks kasutada turule tootvate ettevõtjate arvu.

Tulemusindikaatorid

R5/T7 % põllumajanduslikest majapidamistest, kes osalevad riskijuhtimise kavades. Meede 5.2 panustab selle indikaatori sihtväärtuse saavutamisse (ei ole rakendatud seisuga 31.12.2016)

Meetodid: kirjeldav statistika; võrdlus sektoriga.

Tulemuste arvutmisel on kasutatud võrdlust sektoriga meetodit, kus hinnatava aasta andmeid on võrreldud baasaastaga (soovitavalt 2014. aastaga). Vastavalt indikaatorile on arvutatud suhtarv kasusaajate ja kogu sektori jagatise alusel. Kogu sektori andmed on leitud indikaatori C17 alusel. Soovitatav on esitada siseriiklikult tulemused tegevusala jaotuse alusel, mis aitab hinnata tasakaalustatust ja kaardistada kvalitatiivselt probleeme vähem riskide ennetamist kasutanud tegevusalade juures.

Väljundindikaatorid

O4 Tegevuseks toetust saanud põllumajandustootjate arv

O13 Nõustatud põllumajandustootjate arv (meetme 2.1 puhul)

O14 Koolitatud nõustajate arv (meetme 2.3 puhul)

Meetod: kirjeldav statistika. Hindajal on võimalik valida vastavalt toetuse saajate tegevusaladele ja suuruse jaotusele informatiivset kirjeldamise viisi.

Tulemuste alusel on võrreldud MAK 2014–2020 toodud väljundindikaatorite väärtuste saavutamist seisuga 31.12.2016, mille alusel on antud hinnang maaelu arengukava tulemuslikkusele. Saadud põllumajandustootjate arvu ja ettevõtjate nimekirja on kasutatud ka tulemusindikaatori (R5/T7) andmete kogumisel, samuti teiste väljund tüüpi indikaatorite detailsema jaotuse loomisel.

Täiendavad indikaatorid

Lisaindikaator (A33) on arvutatud valdavalt enne-pärast ja sisend-väljund meetodil, mis peegeldab ühtlasi tõhusust. Hindaja on kasutanud ptk-s 3 esitatud meetodeid, et esitada toimunud muutuseid ja seoseid võimalikult informatiivselt.

Kvalitatiivsed meetodid

Kuna hindamisküsimus on suunatud toetust saanud põllumajandustootjatele ja kvantitatiivsed andmed seoses toetuse mahuga ei pruugi näidata piisavalt sekkumise tähtsust, siis on kasutatud ka kvalitatiivset meetodit. Kuna sekkumise eelarve maht on väike, siis on efektiivse hindamise aluseks olnud kvalitatiivse meetodi osa kombineerimine sihtvaldkondade 2A ja 3A kohta tehtud küsitluse ja fookusgrupiga. Selleks koostati vastavad intervjuukavad, mis kooskõlastati korraldusasutusega ja mis on seotud eelneva analüüsi käigus leitud indikaatorite tulemustega. Intervjuude ja küsitluste puhul kasutati MAPP meetodit. Tulemus on kokku võetud indikaatorite A6 Teadmussiirde ja nõuande mitmekülgsus ja uudsus ning A7 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tase maapiirkonnas tulemusena.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common context indicators	C17 Põllumajanduslikud majapidamised (farmid)	19 190		Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c17_en.pdf
Common result indicators	R5/T7 % põllumajanduslikest		NP	PRIA

	majapidamistest, kes osalevad riskijuhtimiskavades			
Common output indicators	O4 Põllumajandustootjate arv, kes said toetust ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise tegevusteks	0		PRIA
	O13 Põllumajandustootjate arv, kes on saanud nõustamist seoses riskide juhtimise ja juhtimisalase ümberkorralduse elluviimiseks	14		
	O14 Koolitatud nõustajate arv	0		
Additional result indicators	A6 Teadmussiirde ja nõuande mitmekülgsus ja uudsus	Keskmine tase	Rahul, pigem rahul: mitmekülgsus: M 2.1 55% (konsulendid) 54% (ettevõtted) Uudsus: keskmine,	Küsitlus MAK 2014–2020 toetatud isikute ja konsulentide hulgas
	A7 Teadmussiirde, nõuande ja koostöö tase maapiirkonnas	Keskmine tase	Rahul, pigem rahul: M 1.1-1.3 – 73% M 2.1 – 85%	
	A33 Riskijuhtimise ja ettevõtte juhtimise	47 M 2.1 – 14 (14 -Töötervishoid ja tööohutus)	M 2.1 – 30% M 19.2 –	PRIA

	tegevuste jaotus tüübi alusel, %	M 19.2 – 31 (3 Ehitus, renoveerimine, paigaldus; 3 – ürituste korraldamine; 12 – invertari/seadmete ostmine; 13 – muu) M 19.3 – 2 (1 – koolitus/teavitus; 1 – koostöökohtumine)	66% M 19.3 – 4%	

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Puuduvad.

6. Answer to evaluation question

Hinnates seda, kuidas on MAK 2014–2020 seni toetanud põllumajanduslike majapidamiste riskide ennetamist ja -juhtimist, saab öelda, et enim on sekkumisi olnud läbi Individuaalse nõustamisteenuse toetamise (meede 2.1), mille alt ellu viidud ja lõpetatud projektid on olnud seotud töötervishoiu ja -ohutusalaste küsimustega. Mitmeid tegevusi on tehtud ka Kohaliku arengu strateegiate rakendamise toetamisega (meede 19.2) ja üksikuid Koostöö meetme 19.3 (koostööprojektide ettevalmistamine ja rakendamine) kaudu. Neist kaks viimast meedet on rakendunud sihtvaldkonda 6B alt. Kohalike strateegiate rakendamisega tegevused on olnud seotud peaasjalikult inventari ja seadmete ostmise aga ka ehituse ja rekonstrueerimise ning ürituste korraldamisega (vastavalt 3: ehitus, renoveerimine, paigaldus; 3: ürituste korraldamine; 12: inventari/seadmete ostmine; 13-muu). Koostöö meetmest 19.3 lõpetatud projektid on olnud seotud koolitus/teavitustegevuse ja koostöökohtumise läbiviimisega (vastavalt üks projekt mõlema tegevuse osas).

Esmase sekkumisena on sihtvaldkonda 3B eesmärkide täitmiseks enim panustatud meetme 2.1 projektid, kus sihtvaldkonnale planeeritud eelarve täitmine on olnud 50,6% ja määratud toetustest 100% on lõpetatud projektide alusel välja makstud.

Tootjate küsitlustulemustest ilmnes, et koolitus- ja teavitustegevused on aidanud 22% küsitlusele vastanud tootjatel vältida ja ennetada tootmisriske ettevõttes. 5% vastanutest leidis, et antud tegevused on aidanud vältida äririske ja ebaefektiivse juhtimise riske ning parandanud juhtimist ja vaid 1% vastanutest tõi välja, et antud tegevused on aidanud kaasa personaliriskide vältimisele ning parandanud töötervishoiu ja -ohutuse tingimusi. Nõustamise osas oldi suhteliselt samal seisukohal – 20% vastanutest tõi välja, et nõustamine on aidanud vältida tootmisriske, 6% vastanutest leidis, et nõustamine on aidanud vältida ebaefektiivse juhtimise riske ja parandada juhtimist ning 4% tõi välja, et nõustamine on aidanud ennetada äririske. Personaliriskide vältimise ja töötervishoiu ning -ohutuse tingimuste paranemise tõid välja 2% vastanutest. Samas konsulentide küsitlusest selgus, et konsulendid hindavad ettevõtetele osutatud nõustamisteenustest saadud tulemusi oluliselt kõrgemalt. Nii näiteks 26-st konsulendist, kes küsimustikule vastasid, hindas 1/5 (5 vastajat), et nõustamisteenus aitas ettevõtetel vältida juhtimisriske. Ligikaudu 1/3 (8 vastajat) tõi välja, et teenus aitas ettevõtetel vältida äririske ning kolm vastajat tõi välja, et nõustamisteenus aitas ettevõtetel vältida personaliriske. Antud tulemuste põhjal on soovitav üle vaadata koolitus- ja nõustamisteenuste süsteem, sh

tagasisidesüsteem, ning vajadusel neid parendada.

Personaalintervjuus toodi välja, et riskijuhtimise teema on järjest aktuaalsem ja sobilik Eestil rakendada. Uudse lähenemisena tuleks kasutada aga põllumajandustootjate turu- ja tootmisriski maandamise ühisfondi ideed. Pilootuuring on Eestis ühe näidissektori puhul tehtud. Praegu on ühisfondi idee valdkondade ülene, kuid seda vaadatakse üle ja suund on sinnapoole, et see oleks rakendatav ka valdkonnaspetsiifiliselt.

Teisese sekkumisena on minimaalselt rakendunud LEADER-meetmed 19.2 (Kohaliku arengu strateegiate rakendamine) ja 19.3 (Koostöö), panustades sihtvaldkonda 6B alt ka sihtvaldkonna 3B eesmärkidesse. Välja makstud summa lõpetatud projektidele eelmärgitud meetme alusel moodustab meetme eelarvest vastavalt 0,3% ja 0,7%. Määratud toetustest on lõpetatud projektide toetuse summa osakaal vastavalt eelnimetatud meetmete puhul vastavalt 1,8% (meede 19.2) ja 3% (meede 19.3).

Esmase sekkumisena ei ole rakendunud Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise toetust (meede 5.2), sh pole selle meetmete puhul ka määratud toetust.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Esmase sekkumisena on sihtvaldkonda 3B eesmärki täitmiseks enim panustatud meetme 2.1 projektid, kus eelarve täitmine on olnud 50,7% ning kus läbivaks nõustamise teemavaldkonnaks on olnud töötervishoid ja -ohutus. Teisese sekkumisena on küllatki minimaalselt rakendunud LEADER-meetmed 19.2 ja 19.3, panustades sihtvaldkonda 6B alt ka sihtvaldkonda 3B. Väljamakstud toetus lõpetatud projektide puhul moodustas meetme eelarvest vastavalt 0,3 ja 0,7%.	**R.1** Riskijuhtimise valdkonnas rakendada tulevikus ka põllumajandustootjate turu- ja tootmisriski maandamise ühisfondi ideed.
C.2 Tootjate hulgas korraldatud küsitluse tulemused näitavad, et enim nähakse koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenuse tulemusi tootmisriskide ennetamisel. Äri-, juhtimis- ja personalijuhtimise riskide ennetamisse suunatud teenused panustavad vähe. Kõige vähem kasu ja nõustamisteenuse tulemuslikkust hindasid vastanud personaliriskide osas, sh töötervishoiu- ja tööohutuse tingimuste parandamisele kaasaaitamisel. Konsulendid hindavad riskide ennetamise võimalusi nõustamisteenuste kaudu tunduvalt kõrgemalt kui teenuse kasutajad.	**R.2** Soovitav on koolitus-, teavitus- kui ka nõustamisteenuse ja selle tagasisidesüsteemi kvaliteedi parendamine, sh tagasiside tulemuste ülevaatus ja analüüs.
C.3 Esmase sekkumisena ei ole rakendunud meetmed 2.3 ja 5.2, sh pole nende meetmete puhul ka määratud toetusi.	

5.8. Ühine hindamisküsimus 8 (sihtvaldkond 4A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 8: " TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE RESTORATION, PRESERVATION AND ENHANCEMENT OF BIODIVERSITY INCLUDING IN NATURA 2000 AREAS, AREAS FACING NATURAL OR OTHER SPECIFIC CONSTRAINTS AND HNV FARMING, AND THE STATE OF EUROPEAN LANDSCAPE?"

1. List of measures contributing to the FA 4A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal, %
Esmane sekkumine			
M 1.1–1.3 (4)	4 600 000	117 691	2,6%
M 2.1 (4)	590 000	253 565	42,9%
M 2.3 (4)	80 000	0	0%
M 4.4 (4)	2 500 000	105 820	4,2%
M 8.3, M 8.4 (4)	1 000 000	99 350	9,9%
M 10.1.1–10.1.7 (4)	244 927 000	50 824 656	20,8%
M 11.1, M 11.2 (4)	77 700 000	13 261 713	17,1%
M 12.1 (4)	4 666 000	1 356 123	29,1%
M 12.2 (4)	28 000 000	7 853 727	28,0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	1 500 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 4.3 (2A)	49 000 000	0	0%
M 14.1 (3A)	40 675 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (4)	23
M 2.1 (4)	232
M 2.3 (4)	0
M 4.4 (4)	15
M 8.3, M 8.4 (4)	5
M 10.1.1–M 10.1.7 (4)	3199
M 11.1, M 11.2 (4)	1446
M 12.1 (4)	1526
M 12.2 (4)	4651
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	0
Teisene sekkumine	
M 4.3 (2A)	0
M 14.1 (3A)	0

M 19.2 (6B)	0	
M 19.3 (6B)	0	

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (JC) on järgmised:

- 4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust on taastatud, säilitatud ja suurendatud (*Biodiversity on contracted land has been restored, preserved and enhanced*)

Täiendavad hindamiskriteeriumid (siseriiklikud) on järgmised:

- 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid
- 4A3 MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust on taastatud, säilitatud ja suurendatud (*Biodiversity on contracted land has been restored, preserved and enhanced*)	C19 Mahepõllumajandusliku maa pindala (ha)	
	C29 Metsa ja muu metsamaa (FOWL) pindala	
	C34 Natura 2000 alade osakaal (% kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA))	
	C35 Põllulindude indeks	
	C36 Põllumajanduslike elupaikade (rohumaa) kaitsestaatus (%)	
	Soodne (% hinnatud elupaikadest)	
	Ebasoodne – ebapiisav (% hinnatud elupaikadest)	
	Ebasoodne – halb (% hinnatud elupaikadest)	
	Teadmata (% hinnatud elupaikadest)	
	C37 Kõrge loodusväärtusega (HNV) põllumajanduse osakaal (% UAA-st)	
		A50 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste arvukuse osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste arvukusest haritavatel põldudel ja nende servades
		A51 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel ja nende servades
		A52 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate

		põllulinnupaaride arvu osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest põllulinnupaaride arvust haritavatel põldudel
		A53 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel
		A54 Muutus püsikute (soontaimed) keskmine liikide arvus põlluservade rohumaaribades (8 m^2 kohta)
		A55 Muutus rohundite (soontaimed) keskmine liikide arvus põlluservade rohumaaribades (8 m^2 kohta)
		A56 Mahepõllumajandusliku tootmise (MAHE) toetuse aluse maa osakaalu muutus UAAst (%)
		A57 sh PLK hooldamise toetuse aluse maa osakaalu muutus (%)
4A3 MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust		A58 Ohustatud tõugu loomade (OTL) toetusega Eesti hobuste arvu muutus Eestis (%)
		A59 OTL toetusega Tori hobuste arvu muutus Eestis (%)
		A60 OTL toetusega Eesti raskeveohobuste arvu muutus Eestis (%)
		A61 OTL toetusega Eesti maatõugu veiste arvu muutus Eestis (%)
4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust on taastatud, säilitatud ja suurendatud 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid	T8/R6 % metsast või muust metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust	
	T9/R7 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke	
4A1 Elurikkus lepingualusel maal on taastatud, säilitatud või parendatud 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid	O4 Toetatud metsaomanike arv O5 Toetatud metsamaa kogupindala O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala	
4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust	O6 Toetatud pindala (ha)	

on taastatud, säilitatud ja suurendatud 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid 4A3 MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust		
4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust on taastatud, säilitatud ja suurendatud 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid 4A3 MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust	O7 Toetatud lepingute arv (mets) O7 Toetatud lepingute arv (põld)	
4A1 Majandamislepingute all oleva maa elurikkust on taastatud, säilitatud ja suurendatud 4A2 MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid 4A3 MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust	O7 Toetatud lepingute arv (mets) O7 Toetatud lepingute arv (põld)	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

C19 Mahepõllumajandusliku maa pindala Eestis (ha)

C29 Metsa ja muu metsamaa (FOWL) pindala (ha)

C34 Natura 2000 alade osakaal (% kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA-st))

C35 Põllulindude indeks

C36 Põllumajanduslike elupaikade (rohumaa) kaitsestaatus (%)

C37 Kõrgeloodusväärtusega (HNV) põllumajanduse osakaal (% UAA-st)

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta kontekstindikaatori väärtus. Seejärel leitakse kontekstindikaatori muutus protsentides esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

C19 Muutused aastatel 2013–2016

C29 Muutused aastatel 2010–2015

C34 Muutused aastatel 2011–2015

C35 Muutused aastatel 2013–2015

C36 Muutused aastatel 2007–2012 kuni aastatel 2013–2018*

C37 Muutused aastatel 2013–2016**

* Andmeid aastate 2013–2018 kohta veel ei ole. Fikseeritakse indikaatori algväärtus. Järgmine aruanne koostatakse aastate 2013-2018 kohta.

** 2016. aasta kohta Eurostati UAA andmed puuduvad, seetõttu uut väärtust ei saa arvutada. Samas ei ole praegu MAK 2014–2020 defineeritud C37 indikaator sobilik ning vajab korrigeerimist. Fikseeritakse indikaatori algväärtus (UAA 957 510 ha 2013. aasta seisuga. *Allikas*: Eurostat (http://ec.europa.eu). Arvutatud Eesti KLV pindala (MAK 2014–2020 järgi poollooduslike kooslusteе pindala Natura 2000 aladel, 45 000 ha).

Tulemusindikaatorid

T8/R6 % metsast või muust metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016. aastal) majandamislepingute alusel, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust kaetud metsa või muu metsamaa osas, suhestades neid kogu metsa või muu metsamaaga.

T9/R7 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016. aastal) majandamislepingute alusel, millega toetatakse elurikkust, kaetud põllumajandusmaa osakaal kogu põllumajandusmaast (UAA - 957 510 ha 2013. aasta seisuga. Allikas: Eurostat).

Väljundindikaatorid

O4 Toetatud metsaomanike arv

O5 Toetatud metsamaa kogupindala, ha

O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala, ha

Meetod: kirjeldav statistika

Arvutatakse välja makstud toetussummadega kaetud pindalad liitmise teel.

O6 Toetatud pindala (ha)

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetme (meede 10.1) alla kuuluv pindala (ha)

O7 Toetatud lepingute arv (põld)

O7 Toetatud lepingute arv (mets)

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse sihtvaldkonna kõikide meetmete välja makstud toetussummadega toetatud lepingute arv lepingute arvu liitmise teel. Sealjuures arvestatakse iga lepingut ühekordselt.

Täiendavad indikaatorid

A50 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste arvukuse osakaalus lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste arvukusest haritavatel põldudel ja nende servades

A51 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel ja nende servades

A52 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulinnupaaride arvu osakaalus lepingu alt väljas oleva maa keskmisest põllulinnupaaride arvust haritavatel põldudel

A53 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel

Meetodid: enne-pärast, meetmega-meetmeta.

Arvutatakse analüüsitava indikaatori väärtus enne ja pärast toetuse kasutamist, seejärel leitakse meetmega indikaatori osakaal meetmeta indikaatorist ja esitatakse protsendipunkti muutus.

A54 Püsikute (soontaimed) keskmise liikide arvu muutus põlluservade rohumaaribades

A55 Rohundite (soontaimed) keskmise liikide arvu muutus põlluservade rohumaaribades

A56 Mahepõllumajandusliku tootmise (MAHE) toetuse aluse maa osakaalu muutus UAAst

A57 PLK hooldamise toetuse aluse maa osakaalu muutus

A58 Ohustatud tõugu loomade (OTL) toetusega Eesti hobuste arvu muutus Eestis

A59 OTL toetusega tori hobuste arvu muutus Eestis

A60 OTL toetusega eesti raskeveohobuste arvu muutus Eestis

A61 OTL toetusega eesti maatõugu veiste arvu muutus Eestis

Meetodid: kirjeldav statistika.

Perioodi esimese ja viimase aasta (aastate keskmine) indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus protsentuaalselt esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

* Fikseeritakse indikaatori algväärtus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

A50, A51, A52, A53 Muutused aastatel 2010–2013 (keskmine väärtus) kuni aastatel 2015–2016 (keskmine väärtus)

A54, A55 Muutused aastatel 2011 ja 2013 (keskmine väärtus) kuni 2016. aatani

A56*, A67 2013–2016

A58, A59, A60, A61 Muutused aastatel 2009–2013 (keskmine väärtus) kuni aastateni 2015–2016 (keskmine väärtus)

* 2016. aasta kohta UAA Eurostati andmed puuduvad, seetõttu uut väärtust ei saa arvutada. Fikseeritakse indikaatori algväärtus.

Kvalitatiivsed meetodid

Põllulinde peetakse heaks põllumajanduskeskkonna indikaatoriks ja seda indikaatorit kasutatakse Euroopas juba pikka aega. Kuna erinevatel elustiku rühmadel on erinevad vajadused ja nad kasutavad põllumajandusmaastiku erinevaid ressursse lisati indikaatoriks ka kimalased, keda loendatakse ka põldude servades. Hindamisküsimusele vastamiseks kasutati lepingualuse maa kimalaste ja lindude erinevate näitajate keskmist osakaalu lepingu alt väljas oleva maa näitajatest. Referentsaastaks valiti 2010–2013 keskmine väärtus ning MAK 2014–2020 panust hinnatakse läbi muutuse neis näitajates aastate 2015–2016 keskmisena. KSM alade rohumaaribades seirati taimestikku eeldades, et see on peamiseks ökoloogilist keskkonda loovaks teguriks, seire toimub 2–3 aastaste intervallidega ~ 88 rohumaaribal. Hindamisküsimusele vastamiseks valiti referentsaastaks 2011 ja 2013 keskmine väärtus ning MAK 2014–2020 panust hinnatakse läbi muutuse neis näitajates 2016. aasta seire põhjal.

MAK 2014–2020 on toetanud elurikkusele soodsate majandamisviisidega alasid:

Mahepõllumajanduslik tootmine on paljude uuringute tulemuste põhjal elurikkusele soodne majandamisviis. MAHE toetus seab toetusalustele aladele veel täiendavaid nõudeid (nt koolitustel osalemine, talvine taimkate, teatud nõuded viljavaheldusele, sh liblikõieliste kasvatamine), mistõttu jälgitakse MAHE toetuse aluse maa osakaalu osakaalu UAA-st. PLKd on üldiselt teada mitmekesise liigilise koosseisu poolest. Seetõttu jälgitakse PLK toetuse aluse maa osakaalu PLK toetusõiguslikust maast (keskkonnaregistri PLK-d).

MAK 2014–2020 on toetanud geneetilist mitmekesisust:

Geneetiline mitmekesisus (sh põllumajandusloomade ohustatud tõud) on üheks bioloogilise mitmekesisuse tasandiks. MAK 2014–2020 OTL toetus aitab sellele tegevusele kaasa. Seetõttu jälgitakse OTL toetusega ohustatud tõugu loomade arvu osakaalu nende koguarvust Eestis.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common context	C19 Mahepõllumajandusliku maa pindala muutus Eestis (ha)	155 806		Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agricultu

indicators				re/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c19_en.xlsx
	C29 metsa ja muu metsamaa (FOWL) pindala	2 455 510		„State of Europe's Forest Report 2015“: http://foresteurope.org/state-europes-forests-2015-report/; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c29_en.xlsx
	C34 Natura 2000 alade osakaalus (% kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast)		17,9%	Euroopa Keskkonnaagentuur: *2011. a: Natura 2000 ruumiandmestik (2011. a lõpu seisuga) + CORINE maakatteklassid 2006 *2014. a: Natura 2000 ruumiandmestik (2014. a lõpu seisuga) + CORINE maakatteklassid 2012; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c34_en.xlsx
	C35 Muutus põllulindude indeksis Indeks 2000=100	75,4		Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c35_en.xlsx
	C36 Põllumajanduslike elupaikade (rohumaa) kaitsestaatus 2007-2012, % hinnatud elupaikadest			Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c36_en.xlsx
	Soodne (% hinnatud elupaikadest)		37,5%	
	Ebasoodne - ebapiisav (% hinnatud elupaikadest)		62,5%	
	C37 Kõrge loodusväärtusega (HNV) põllumajanduse osakaal (% kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast)		4,7%	Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c37_en.xlsx
Common result indicators	T8/R6 % metsast või muust metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega		2,36%	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-

	toetatakse elurikkust			indicators/context/2016/c29_en.xlsx
	T9/R7 Sellise põllumajandusmaa osakaal, mida hõlmavad majandamislepingud, millega toetatakse elurikkust ja/või maastikke		61,07%	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c18_en.xlsx
	O4 Toetatud metsaomanike arv	M 8.3, M 8.4 – 6 M 12.2 – 5 636		Erametsakeskus, PRIA
Common output indicators	O5 Toetatud põllumajandus-maa kogupindala, ha	584 788		PRIA
	O5 Toetatud metsamaa kogupindala (Natura), ha	57 848		PRIA
	O5 Toetatud metsamaa kogupindala, ha	176 911		Erametsakeskus
	O6 Toetatud pindala, ha	455 597		PRIA
	O7 Toetatud lepingute arv (mets)	4 651		PRIA
	O7 Toetatud lepingute arv (põld)	6 176		PRIA
Additional result indicators	A50 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste arvukuse osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste arvukusest haritavatel põldudel ja nende servades		39%	PMK kimalaste mitmekesisuse ja arvukuse uuring
	A51 Muutus lepingualuse maa keskmise kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel ja nende servades		6%	PMK kimalaste mitmekesisuse ja arvukuse uuring
	A52 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulinnupaaride arvu osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest põllulinnupaaride arvust haritavatel põldudel		8%	PMK lindude liigirikkuse, arvukuse ja asustustiheduse uuring

A53 Muutus lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaalus (%) lepingu alt väljas oleva maa keskmisest pesitsevate põllulindude Shannoni mitmekesisuse indeksist haritavatel põldudel		-1%	PMK lindude liigirikkuse, arvukuse ja asustustiheduse uuring
A54 Muutus püsikute (soontaimed) keskmises liikide arvus põlluservade rohumaaribades (8 m^2 kohta)		15%	PMK KSM toetuse rohumaaribade nõudega seotud taimestiku uuring
A55 Muutus rohundite (soontaimed) keskmises liikide arvus põlluservade rohumaaribades (8 m^2 kohta)		7,4%	PMK KSM toetuse rohumaaribade nõudega seotud taimestiku uuring
A56 Mahepõllumajandusliku tootmise (MAHE) toetuse aluse maa osakaalu muutus UAA-st (%)		13,2%	Arvutatud PRIA seirearuannete ja C18 (UAA, Eurostat) andmete põhjal. Kuna Eurostat lehel on hetkel viimane UAA pind esitatud 2013. a kohta, ei saa uuemat indikaatori väärtust hetkel esitada
A57 PLK hooldamise toetuse aluse maa osakaalu muutus (%)		0,4%	Arvutatud Elusloodus Infosüsteemi (EELIS) ja PRIA seirearuannete andmete põhjal
A58 Ohustatud tõugu loomade (OTL) toetusega Eesti hobuste arvu muutus Eestis		-1,0%	Arvutatud Veterinaar- ja Toiduameti ning PRIA seirearuannete andmete põhjal
A59 OTL toetusega Tori hobuste arvu muutus Eestis (%)		4,0%	Arvutatud Veterinaar- ja Toiduameti ning PRIA seirearuannete andmete põhjal
A60 OTL toetusega Eesti raskeveohobuste arvu muutus Eestis (%)		-11%	Arvutatud Veterinaar- ja Toiduameti ning PRIA seirearuannete andmete põhjal
A61 OTL toetusega Eesti maatõugu veiste arvu muutus Eestis (%)		21%	Arvutatud Veterinaar- ja Toiduameti ning PRIA seirearuannete andmete põhjal

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Muutused elurikkuses on mõjutatud ilmastikust jm teguritest ning võtavad aega – seetõttu on vajalik pikaajaline andmerida. Seireandmed on usaldusväärsed, kuid muutuste korral ei saa kindlalt väita, et põhjuseks on ainult MAK 2014–2020 meetmed. MAK 2014–2020 tulemustel toimunud muutuste hindamise teeb keerulisemaks lepingualuste ja lepingu alt väljas olevate alade paiknemine maastikus läbisegi – linnud ja kimalased ei ole nii paiksed, et neid mõjutaks vaid ühe ettevõtte maadel toimuv

tegevus. Erinevate elustikurühmade seiretulemused võivad anda ka erisuunalisi trende.

Välja tuuakse, kui suur ala võimalikust on kaetud MAHE ja PLK toetusega ning OTL toetusega ohustatud tõugu loomade osakaal nende koguarvust Eestis. Samas ei saa eesmärgiks seada nende osakaalude suurenemist aastate jooksul, kuna kogu võimalik pind ja ohustatud tõugu loomade koguarv Eestis, millest osakaal arvutatakse, ei ole püsiv suurus. Siiski aitavad need näitajad hinnata MAK 2014–2020 panust.

MAHE, PLK ja OTL toetuste puhul on tegemist 5-aastase kohustusega toetustega, mistõttu 2015. aastal ja 2016. aastal võisid kehtida veel MAK 2007–2013 perioodi kohustused. Hindamisel on 2015. aasta ja 2016. aasta kohta mõlema programmiperioodi toetused summeeritud. 2016. aastal MAHE toetuse pinna sisse on arvatud ka mahepõllumajandusele üleminevad alad.

PLK toetusega alade kohta täpsemad elurikkuse andmed puuduvad, kuid eeldatakse, et alade hooldamine soodustab elurikkust.

6. Answer to evaluation question

Metsa ja muu metsamaa pindala Eestis on suurenenud 2 452 960 ha-lt 2010. aastal 2 455 510 ha-le 2015. aastal. Kuna muutus on väike, on metsa ja muu metsamaa osakaal maa kogupindalast jäänud samaks (56,5%). Natura 2000 alade osakaal (17,9%) territooriumist 2011. ja 2015. a vahel samuti ei muutunud. Samas toimusid muutused Natura 2000 alade osakaalus kasutatavast põllumajandusmaast ning metsaala kogupindalast: esimene suurenes 5,4%-lt 2011. aastal 5,6%-ni 2014. aastal ning teine langes 18,7%-lt 2011. aastal 18,2%-le 2014. aastal. Kogu riigi põllulindude seisu iseloomustav põllulindude indeks (2000=100) kasvas 73,8-lt 2013. aastal 75,4-le 2015. aastal. Kuna linnud on küllaltki mõjutatud konkreetsest aastast, on järelduste tegemiseks vaja jälgida pikemat andmerida ka MAK 2014–2020 kohta. Põllumajanduslike elupaikade (rohumaa) kaitsestaatuse ja suure loodusliku väärtusega põllumajanduse indikaatori kohta MAK 2014–2020 perioodi andmed veel puuduvad.

Metsakahjustuste ennetamise, kõrvaldamise ning kahjustatud metsa taastamise meetmete 8.3 ja 8.4 eelarve käesoleval MAK 2014–2020 perioodil on 1 000 000 eurot. Seisuga 31.12.2016 on lõplikult väljamakstud toetuste summa 99 350 eurot, mis moodustab 10% meetme eelarvest. Kahes taotlusvoorus (2015 ja 2016) heakskiidetud taotluste toetuste summa moodustab 31,3% (ligikaudu 313 000 eurot) meetme eelarvest, millest väljamakstud on 52,3% (163 644,66 eurot). Meetmete 8.3 ja 8.4 võrdluses on heakskiidetud taotlustest 66,2% toetussummast (207 169 eurot) määratud meetme 8.4 tegevuste elluviimiseks (peamiselt tormikahjustuste kõrvaldamiseks ning uue metsakultuuri rajamiseks). Meetmete 8.3 ja 8.4 toimunud taotlusvoorudega on toetust määratud 1065,9 ha metsamaale, millest väljamakseid seisuga 31.12.2016 on tehtud 435,3 hektarile metsamaale. Meetme mõju sihtvaldkonna eesmärgile tuleneb eelkõige läbi metsamaa taseme ja kahjustuste kiiremas taastamises.

MAK 2014–2020 lepingualuse maa keskmine kimalaste arvukuse ja Shannoni mitmekesisuse indeksi osakaal lepingu alt väljas oleva maa keskmisest näitajast haritavatel põldudel ja nende servades 2015–2016 keskmisena võrreldes 2010–2013 keskmisega suurenes. Eriti suur oli kimalaste arvukuse osakaalu kasv: vastavalt 154%-lt 193%-ni ning 134%-lt 154%-ni. Shannoni mitmekesisuse indeksi puhul oli kasv tagasihoidlikum: 123%-lt 129%-ni. Kimalasenäitajad olid seega lepingualusel maal juba programmiperioodil 2007–2013 kõrgemad kui lepingu alt väljas oleval maal, kuid käesoleval MAK 2014–2020 perioodil on vahe veelgi suurenenud.

Põllulindude puhul kasutati kahte erinevat näitajat, millest üks on kasvanud ja teine langenud. Lepingualuse maa keskmise pesitsevate põllulinnupaaride (v.a põldlõoke) arvu osakaal kasvas lepingu

alt väljas oleva maa keskmisest: 113%-lt 2010–2013 keskmisena 121%-ni 2015–2016 keskmisena. Lindude Shannoni mitmekesisuse indeks langes 109%-lt 108%-ni. See tähendab, et kuigi arvukuse poolest on põllulindude näitajad MAK 2014–2020 perioodil suurenenud, siis liigilise mitmekesisuse poolest pigem veidi langenud.

Eelpooltoodust ilmneb, et põlluservadel loendatud kimalastel läheb paremini kui haritaval põllul loendatud põllulindudel. Samas mõjutab põllulinde ja kimalasi konkreetse aasta ilmastik jm tegurid – seega on vaja järelduste tegemiseks jälgida pikemaajalist andmerida ka MAK 2014–2020 perioodi kohta.

Rohumaaribade taimestiku seire mõlema taimenäitaja keskmine 8 m^2 kohta 2016. a võrreldes 2011. ja 2013. a keskmise väärtusega kasvas:, püsikute keskmine liikide arv 14,2-lt 16,3-le ja rohundite liikide arv 14,9-lt 16,0-le. Püsikute ja rohundite liikide arvu suurenemine viitab ka rohumaaribade kvaliteedi paranemisele. Samas ei saa neist muutustest üheselt järeldada, et MAK 2014–2020 lepingualusel maal on taimestiku olukord paranenud, kuna see on taimestikule veel soodsamaks muutunud. Pigem on tegu sellega, et muutused taimestikus võtavad aega ning 2016. a oli tulenevalt aja möödumisest näha lõpuks muutusi positiivses suunas, kuigi need olid küllaltki väikesed. MAK 2014–2020 panustab aga endiselt nõudega neid mitmeaastase taimestikuga rohumaaribasid säilitada – oluline on neid mitte üles künda.

Kogu mahepõllumajandusliku maa pindala Eestis on 2016. aastaks kasvanud võrreldes 2013. aastaga ligi 30 000 ha (pinnad vastavalt 184 754 ha ja 153 428 ha), mida võib elurikkuse seisukohalt positiivseks lugeda. MAHE toetus (k.a käesoleval MAK 2014–2020 perioodil kehtivad perioodi 2007–2013 kohustused) moodustas 2013. aastal kogu mahepõllumajanduslikust maast Eestis 83%, 2016. aastal aga 78%. Languse põhjuseks ei ole aga see, et MAHE toetuse aluse maa pindala Eestis oleks vähenenud, vastupidi: 2013. aastal 126 242 ha ning 2016. aastal 141 153 ha (ehk suurenemine ligi 15 000 ha võrra). MAHE toetuse osakaalu vähenemise põhjus on pigem selles, et mahepõllumajandusliku maa pind Eestis on nii palju suurenenud. Kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) moodustas MAHE toetuse alune pind 2013. a 13,2%.

Keskkonnaregistrisse (KR) kantud PLKde pindala on 2016. aastal võrreldes 2013. aastaga ligi 3000 ha võrra suurenenud (pinnad vastavalt 76 775 ha ja 73 822 ha). Neile PLKdele võib Keskkonnaametilt kinnituse saamise korral PLK hooldamise toetust taotleda. PLK pinna suurenemise peamisteks põhjusteks on alade ümber inventeerimine ja pindade täpsustamine, aga ka uute alade lisandumine. PLKde soodsa seisundi tagamiseks on neid vaja hooldada (et need ei võsastuks ja elurikkus ei väheneks). MAK 2014–2020 aitab sellele kaasa läbi PLK hooldamise toetuse, mille pind moodustas 2013. a KR PLK-de pinnast 34,0%, 2016. a aga 34,4%. Seega oli PLK toetuse aluse maa osakaal isegi veidi suurenenud vaatamata sellele, et KRis PLKde pind (millest osakaal leiti) oli ligi 3000 ha võrra kasvanud.

Elurikkuse üheks tasandiks on geneetiline mitmekesisus – sh on oluline kohalike ohustatud tõugude säilimine. Eesti hobuste ja eesti raskeveohobuste arv Eestis on aastate 2015–2016 keskmisena võrreldes aastate 2009–2013 keskmisega kasvanud (vastavalt 2527-ni 2115-lt ja 411-ni 289-lt), tori hobuste ja eesti maatõugu veiste arv aga langenud (vastavalt 1233-ni 1380-lt ja 1265-ni 1699-lt). Geneetilise mitmekesisuse seisukohast on hea, kui ohustatud tõugude arvud suureneksid – seega on tori hobuste ja eesti maatõugu veiste osas geneetilise mitmekesisuse suurendamise seisukohast suundumus negatiivne. Samas ei ole põllumajandustootjatel kohustust neid tõuge kasvatada. MAK 2014–2020 aitab sellele aga kaasa läbi 5-aastase kohustusega OTL toetuse. 2015.–2016. aastate keskmisena oli kõigi nelja tõu OTL toetusega loomade arv võrreldes 2009.–2013. aastate keskmisega suurenenud ehk käesoleval MAK 2014–2020 perioodil on tagatud rohkemate ohustatud tõugu loomade jätkuv

pidamine. Kui analüüsida aga OTL toetusega loomade arvu osakaalu nende koguarvust Eestis aastate 2015–2016 keskmisena võrreldes aastate 2009–2013 keskmisega, siis eesti hobuste osas oli see peaaegu sama (langes 1% võrra, osakaalud vastavalt 68% ja 69%), eesti raskeveohobuse osas aga langes 11% võrra (71%-lt 60%-le) – põhjuseks aga see, et eesti raskeveohobuste koguarv Eestis on kahe võrreldava perioodi vahel palju kasvanud. Tori hobuste ja eesti maatõugu veiste osas on OTL toetusega loomade osakaal nende koguarvust Eestis kahe perioodi võrdluses kasvanud vastavalt 4% ja 21% võrra. Viimane osakaal on aga kasvanud seetõttu, et eesti maatõugu veiste koguarv Eestis on kahe perioodi võrdluses koguni 435 võrra langenud. Sellise languse põhjuseks võivad olla piimalehmaomanike raskused tulenevalt turuolukorrast.

Meetme 12.2 Natura 2000 toetus erametsamaale eelarve MAK 2014–2020 perioodil on 28 000 000 eurot. Seisuga 31.12.2016 on makstud toetuse summa kokku 7 853 727 eurot, mis moodustab ligikaudu 28% meetme eelarvest. Kahe taotlusperioodi keskmine toetatud metsamaa pindala on 58 391,39 ha, millega on täidetud meetme sihteesmärk, toetamaks elurikkuse säilitamist vähemalt 2,48% Eesti metsamaal. Seisuga 31.12.2016 on saavutatud suhtarv 2,53%.

Kuna tegemist on „kompensatsioonimeetmega", millele viitab 22. märtsil läbiviidud intervjuus ka Maaeluministeeriumi põllumajanduskeskkonna büroo esindaja, siis on ka toetuse taotlemine aktiivne. Seda põhjusel, et toetust on võimalik taotleda aladele, kus majandustegevus (tulu teenimine) on täielikult või olulisel määral piiratud ning meetme abil on võimalik metsaomanikul mingilgi määral taotleda saamatajääva tulu kompenseerimist. 2017. a algul viidi 2016. a meetme 12.2 taotlejate seas läbi e-küsitlus, hindamaks meetme eesmärkide saavutamist. Küsitlus saadeti välja 09.02.2017 ning vastata sai kuni 28.02.2017. Meetme 12.2 2016. aasta taotlejad ja nende kontaktid saadi SA Erametsakeskusest (SA EMK, 16.10.2016 andmetel). Kokku oli 4654 meetme 12.2 taotlejat, kellest kontaktisiku e-mail oli olemas 3740 taotlejal. Järgnevalt kustutati taotlejad, kelle e-posti aadress oli ebakorrektne või kontaktiks oli eesti.ee e-mail, kuna sellele aadressile ei lähe küsitluse e-kirjad kohale. Juhul kui üks e-mail oli esitatud rohkem kui ühe taotleja kontaktiks, saadeti e-küsitlus ikkagi välja vaid ühe korra ning kontaktisik võis ise otsustada, millise esindatava ettevõtte kohta vastab. Kutse osaleda küsitluses saadeti eelpooltoodud korrigeerimiste tulemusel välja 3544 kontaktisikule. Küsitlusele vastas neist lõpuni 1469 ehk kutse saajatest 41% ja kõigist meetme 12.2 2016. aasta taotlejatest 32%. Küsitluse täitmise jättis pooleli 234 kontaktisikut. Tulemuste analüüsi kaasati vaid need vastused, kus vastamine oli lõpuni viidud (pooleliolevad jäeti tulemuste analüüsist välja). Analüüs kajastab seega meetme 12.2 1469 taotleja tulemusi.

Küsitlusele vastanutest 53%-l asub 75%−100% neile kuuluvast metsamaast Natura 2000 aladel. 32% vastanutest oli rahul, et neile kuuluv metsamaa asub Natura alal, samas mitterahul oli 19% vastanutest. 32% vastanutest tõi välja, et Natura 2000 toetus ei kompenseeri seatud looduskaitselisi piiranguid ning 50% vastas, et kompenseerib mingil määral. Toetuse määr Natura 2000 alal asuvas ja väljaspool Natura 2000 võrgustiku ala asuvas sihtkaitsevööndis on 110 eurot/ha/a. Natura 2000 alal piiranguvööndis, hoiualal ja projekteeritaval alal on toetuse määr 60 eurot/ha/a. Eesti Maaülikooli ja OÜ Finantsmaailm arvutuste järgi on Eesti erametsade majandamise keskmine kattetulu varieerunud vahemikus 107,1–138 eurot/ha.

Kuna meetme 12.2. eesmärk on kompenseerida metsaomanikele looduskaitseliste piirangute järgimisega seotud saamatajääv tulu erametsamaal Natura 2000 aladel, on tegemist igati asjakohase ning eesmärki täitva meetmega.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Kimalaste ja lindude näitajad olid MAK 2014–2020 lepingualusel maal kõrgemad kui lepingu alt väljas oleval maal. MAK 2014–2020 lepingualusel maal lindude arvukuse ja kimalasenäitajad suurenesid, lindude liigirikkuse näitajad aga 1–2% võrra langesid.	**R.1** Muutused taimestikus võtavad aega, mistõttu on oluline jätkata nende rohumaaribade säilitamise toetamist MAK 2014–2020 abil ka edaspidi, et võimaldada areneda neil elustiku jaoks väärtuslikumaks.
C.2 2016. aastaks olid rohumaaribades taimestiku näitajad võrreldes 2011. ja 2013. aasta keskmisega veidi kasvanud, mis on elurikkuse seisukohast positiivne.	
C.3 Kogu mahepõllumajandusliku maa pindala Eestis 2016. aastal (184 754 ha) võrreldes 2013. aastaga kasvas ligi 30 000 ha, millest tulenevalt MAHE toetusega pinna osakaal langes (2013. aastal 83% ja 2016. aastal 78%). MAHE pind aga kasvas ligi 15 000 ha võrra, olles 2016. aastal 141 153 ha.	
C.4 Keskkonnaregistri (KR) PLKde pindala 2016. a (76 775 ha) võrreldes 2013. aastaga suurenes ligi 3000 ha võrra. Neile aladele võib taotleda PLK hooldamise toetust, mille osakaal KR PLKde pinnast 2016. aastal (34,4%) võrreldes 2013. aastaga (34,0%) veidi suurenes. Suundumus on elurikkusele soodne.	
C.5 Võrreldes aastate 2009–2013 ja 2015–2016 keskmisi on eesti hobuste ja eesti raskeveohobuste arv Eestis kasvanud, tori hobuste ja eesti maatõugu veiste arv langenud. OTL toetusega olid 2016. aastal vastavalt 68%, 60%, 37% ja 59% nende koguarvust Eestis.	

5.9. Ühine hindamisküsimus 9 (sihtvaldkond 4B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 9: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE IMPROVEMENT OF WATER MANAGEMENT, INCLUDING FERTILIZER AND PESTICIDE MANAGEMENT?"

1. List of measures contributing to the FA 4B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1−1.3 (4)	4 600 000	117 691	2,6%
M 2.1 (4)	590 000	253 565	42,9%
M 2.3 (4)	80 000	0	0%
M 4.4 (4)	2 500 000	105 820	4,2%
M 8.3, M 8.4 (4)	1 000 000	164 596	16,5%
M 10.1.1−10.1.7 (4)	244 927 000	50 824 656	20,8%
M 11.1, M 11.2 (4)	77 700 000	13 261 713	17,1%
M 12.1 (4)	4 666 000	1 356 123	29,1%

M 12.2 (4)	28 000 000	7 853 727	28,0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	1 500 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 4.3 (2A)	49 000 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014−2016
Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (4)	23
M 2.1 (4)	232
M 2.3 (4)	0
M 4.4 (4)	15
M 8.3, M 8.4 (4)	5
M 10.1.1−M 10.1.7 (4)	3199
M 11.1, M 11.2 (4)	1446
M 12.1 (4)	1526
M 12.2 (4)	4651
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	0
Teisene sekkumine	
M 4.3 (2A)	0
M 14.1 (3A)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 4B1 Vee kvaliteet on paranenud (*Water quality has improved*)

Judgment criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
4B1 Vee kvaliteet on paranenud (*Water quality has improved*)	C40 Vee kvaliteet	
	C40a Lämmastiku võimalik ülejääk põllumajandusmaal kg N ha^{-1} a^{-1}	A62 Muutus taluvärava N-bilansis, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40b Fosfori võimalik ülejääk põllumajandusmaal kg P ha^{-1} a^{-1}	A63 Muutus taluvärava bilansi N-sisendis, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40c Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest	A64 Muutus taluvärava P-bilansis, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40d Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)	A65 Muutus taluvärava bilansi P-sisendis, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40e Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)	A66 Muutus taluvärava NP-bilansi mineraalväetiste osakaalus NP-sisendist, %
	C40f Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest)	A67 Muutus N-üldbilansis KSM seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40g Magevee nitraadisisaldus –	A68 Muutus N-üldbilansis ÜPT

	Põhjavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)	seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40h Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)	A69 Muutus P-üldbilansis KSM seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40i Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: väga hea kvaliteet (% seirealadest)	A70 Muutus P-üldbilansis ÜPT seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}
	C40j Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: hea kvaliteet (% seirealadest)	A71 Muutus MAHE toetusaluses pindalas, ha
	C40k Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: kesine kvaliteet (% seirealadest)	A72 Muutus talvise taimkattega pinnas KSM tootjatel, ha
	C40l Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: halb kvaliteet (% seirealadest)	A73 Muutus mustkesa pinnas KSM ja MAHE tootjatel, ha
	C40m Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: väga halb kvaliteet (% seirealadest)	A74 Muutus MULD aluses pinnas, ha
		A75 Muutus püsirohumaa osakaalus NAT toetusalusest pinnast, %
		A76 Muutus püsirohumaa pindalas MAHE tootjatel, ha
		A77 Muutus liblikõieliste pindalas KSM tootjatel, ha
		A78 Muutus liblikõieliste pindalas MAHE tootjatel, ha
		A79 Muutus PLK pindalas, ha
4B1 Vee kvaliteet on paranenud	R8/T10 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse veemajandust R9/T11 % metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse veemajandust	
4B1 Vee kvaliteet on paranenud	O4 Toetatud põllumajapidamiste arv O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv	
4B1 Vee kvaliteet on paranenud	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala O5 Toetatud metsamaa kogupindala	
4B1 Vee kvaliteet on paranenud	O6 Toetatud pindala	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

C40 – Vee kvaliteet

C40a – Lämmastiku võimalik ülejääk põllumajandusmaal

C40b – Fosfori võimalik ülejääk põllumajandusmaal

C40c – Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest)

C40d – Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)

C40e – Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)

C40f – Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest)

C40g – Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)

C40h – Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)

C40i – Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT5: väga hea kvaliteet (% seirealadest)

C40j – Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT5: hea kvaliteet (% seirealadest)

C40k – Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT5: kesine kvaliteet (% seirealadest)

C40l – Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT5: halb kvaliteet (% seirealadest)

C40m – Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT5: väga halb kvaliteet (% seirealadest)

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus protsentides esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese (või aastate keskmise) ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

C40a muutused aastatel 2006–2009 (keskmine väärtus) kuni 2014. aastani, C40b aastatel 2005–2008 (keskine väärtus) kuni 2014.

C40c, C40d, C40e, C40f, C40g, C40h, C40i, C40j, C40k, C40l, C40m muutused aastatel 2010–2015

<u>Tulemusindikaator</u>

R8/T10 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse veemajandust

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016) majandamislepingute alusel, mille eesmärk on parandada veemajandusega kaetud põllumajandusmaa osakaal kogu põllumajandusmaast (UAA − 957 510 ha 2013. aasta seisuga. Allikas: Eurostat).

R9/T11 % metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on parandada veemajandust

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016. aastal) majandamislepingute alusel, mille eesmärk on parandada veemajandust, kaetud metsamaa osakaal kogu metsamaast (FOWL − 2 455 510 ha 2015. aastal. Allikas: *State of Europe's Forest report*).

Väljundindikaatorid

O4 Toetatud põllumajapidamiste arv

O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse kõikide sihtvaldkonna meetmete välja makstud toetussummadega toetatud lepingute arv lepingute arvu liitmise teel. Sealjuures arvestatakse iga lepingut ühekordselt.

O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala

O5 Toetatud metsamaa kogupindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse välja makstud toetussummadega kaetud pindalad liitmise teel.

O6 Toetatud pindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetme (meede 10.1) alla kuuluv pindala (ha).

Täiendavad indikaatorid

A62 Muutus taluvärava N-bilansis

A63 Muutus taluvärava bilansi N-sisendis

A64 Muutus taluvärava P-bilansis

A65 Muutus taluvärava bilansi P-sisendis

A66 Muutus taluvärava NP- bilansi mineraalväetiste osakaalus NP-sisendist

A67 Muutus N üldbilansis KSM seirepõldudel

A68 Muutus N üldbilansis ÜPT seirepõldudel

A69 Muutus P üldbilansis KSM seirepõldudel

A70 Muutus P üldbilansis ÜPT seirepõldudel

A71 Muutus mahe toetusaluses pindalas

A72 Muutus talvise taimkattega pinnas KSM tootjatel

A73 Muutus mustkesa pinnas KSM ja MAHE tootjatel

A74 Muutus MULD aluses pinnas

A75 Muutus püsirohumaa osakaalus NAT toetusalusest pinnast

A76 Muutus püsirohumaa pindalas MAHE tootjatel

A77 Muutus liblikõieliste pindalas KSM tootjatel

A78 Muutus liblikõieliste pindalas MAHE tootjatel

A79 Muutus PLK pindalas

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese (või aastate keskmise) ja viimase aasta (kus võimalik) indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus protsentides esimese (või aastate keskmise) ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingist näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese (või aastate keskmise) ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

A62, A63, A64, A65, A66 Muutused aastatel 2015–2016*

A67, A68, A79, A70, A71, A72, A73 Muutused aastatel 2009–2013 (keskmine väärtus) kuni 2016. aastani

A74 Muutus aastatel 2015–2016

A75, A76 Muutused aastatel 2007–2013 kuni 2016. aastani

A77, A78 Muutused aastatel 2009–2013 (keskmine väärtus) kuni 2016. aastani

A79 Muutus aastatel 2007–2013 (keskmine väärtus) kuni 2016. aastani

*Andmeid kogutakse aastase tagasinihkega, andmed 2016. aasta kohta saadakse 2017. aastal, seetõttu esitatakse ainult esimese aasta väärtus (fikseeritakse algväärtus).

Kvalitatiivne metoodika

Toiteelementide bilanss

Lämmastiku- ja fosforibilansinäitajate muutuste põhjal saab hinnata võimalikku leostumisriski, kui suure üle- või puudujäägiga majandatakse.

MAK 2014–2020 raames kogutakse taluvärava toiteelementide bilansi andmeid igal aastal aasta varasema perioodi kohta. 2016. aastal muudeti bilansivalimit, esmakordselt arvutati toiteelementide bilanss (2015. aasta kohta) FADNi andmetel ja tulemused esitati laiendatud andmetena. Kohandati OECD taluvärava toiteelementide bilansi metoodikat vastavalt FADNis olemasolevatele andmetele ja korrigeeriti toiteelementideks ümberarvutamise koefitsiente. Valimis 661 ettevõtet. Laiendatud tulemused iseloomustavad kogu põllumajandussektorit, kuna FADNi ettevõtete valimis on järgitud põllumajandustootjate üldkogumi struktuuri (7578 põllumajandustootjat, kelle standardkogutoodang > 4000 eurot).

PMK dreenivee seire uuringu käigus arvutatakse seirepõldude kohta NP-üldbilanssi (OECD metoodika). Üldbilansi koostamisel arvestatakse põllult saagiga eemaldatud ning orgaaniliste, mineraalväetiste, bioloogiliselt seotud lämmastiku ning seemnetega tagastatud taimetoiteelemente.

Veekvaliteedi parandamisele aitab kaasa:

- MAHE toetus, kuna lubatud mineraalsete väetisainete kasutamine on väga madal. Et maheviljeluses tohib reeglina kasutada vaid maheloomadelt saadavat sõnnikut, siis ei ole ka sõnnikust tulenev koormus keskkonnale suur;

- püsirohumaad, sest taimestikuga kaetuse tõttu on toiteelementide leostumine rohumaadelt väiksem kui üheaastaste põllukultuuride pinnalt;
- talvise taimkatte pind, mis vähendab taimetoitainete leostumist;
- liblikõieliste taimede kasvatamine, sest neid reeglina lämmastikväetistega ei väetata;
- mustkesa pinna muutus, sest mustkesa loetakse üheks suurimaks toiteelementide leostumise ja erosiooni soodustajaks põldudel.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common context indicators	C40 Vee kvaliteet			
	C40a Lämmastiku võimalik ülejääk põllumajandusmaal kg N ha^{-1} a^{-1}	22		Eurostat ja OECD N-bilanss http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=AEI_NUTRIENTS
	C40b Fosfori võimalik ülejääk põllumajandusmaal kg P ha^{-1} a^{-1}	-7		Eurostat ja OECD P-bilanss http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=AEI_NUTRIENTS
	C40c Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest)		55,6%	OÜ Eesti Keskkonnauuringute Keskus, 2016 Eesti riikliku keskkonnaseire allprogrammi jõgede hüdrokeemiline seire
	C40d Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)		36,5%	
	C40e Magevee nitraadisisaldus – Pinnavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)		7,9%	
	C40f Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Kõrge kvaliteet (% seirealadest)		98,6%	
	C40g Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Mõõdukas kvaliteet (% seirealadest)		1,4%	
	C40h Magevee nitraadisisaldus – Põhjavesi: Halb kvaliteet (% seirealadest)		0%	
	C40i Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: väga hea kvaliteet (% seirealadest		74,2%	
	C40j Jõgede hüdrokeemiline seisund		24,2%	

	BHT_5: hea kvaliteet (% seirealadest)			
	C40k Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: kesine kvaliteet (% seirealadest)		1,6%	
	C40l Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: halb kvaliteet (% seirealadest)		0%	
	C40m Jõgede hüdrokeemiline seisund BHT_5: väga halb kvaliteet (% seirealadest)		0%	
Common result indicators	R8/T10 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse veemajandust		60,03%	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c18_en.xlsx
	R9/T11 % sellisest metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse veemajandust		NP	
Common output indicators	O4 Toetatud põllumajapidamiste arv	6 176		PRIA
	O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv	4 652		PRIA
	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala, ha	574 814		PRIA
	O5 Toetatud metsamaa kogupindala, ha	57 739		PRIA
	O6 Toetatud pindala, ha	455 597		PRIA
Additional result indicators	A62 Muutus taluvärava N-bilansis, kg ha^{-1} a^{-1}	33		PMK Taluvärava toiteelementide bilansi ja kasutuse uuring
	A63 Muutus taluvärava bilansi N-sisendis, kg ha^{-1} a^{-1}	89		
	A64 Muutus taluvärava P-bilansis, kg ha^{-1} a^{-1}	0		
	A65 Muutus taluvärava bilansi P- sisendis, kg ha^{-1} a^{-1}	10		
	A66 Muutus taluvärava NP_- bilansi mineraalväetiste osakaalus	61		

	NP- sisendist, %			
	A67 Muutus N üldbilansis KSM seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}		84,9%	PMK dreenivee seire uuring
	A68 Muutus N üldbilansis ÜPT seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}		76,1%	
	A69 Muutus P üldbilansis KSM seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}		250,0%	
	A70 Muutus P üldbilansis ÜPT seirepõldudel, kg ha^{-1} a^{-1}		225,0%	
	A71 Muutus mahe toetusaluses pindalas, ha		26,1%	PMK (PRIA andmetel)
	A72 Muutus talvise taimkattega pinnas KSM tootjatel, ha		2,4%	
	A73 Muutus mustkesa pinnas KSM ja MAHE tootjatel, ha		-13,2%	
	A74 Muutus piirkondliku mullakaitsetoetuse aluses pinnas, ha		17,0%	
	A75 Muutus püsirohumaa osakaalus NAT toetusalusest pinnast, %		-1,6%	
	A76 Muutus püsirohumaa pindalas MAHE tootjatel, ha		30,2%	
	A77 Muutus liblikõieliste pindalas KSM tootjatel, ha		-0,6%	
	A78 Muutus liblikõieliste pindalas MAHE tootjatel, ha		59,3%	
	A79 Muutus PLK pindalas, ha		18,2%	

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Muutused veekeskkonnale ei avaldu reeglina ühe aasta jooksul. Toiteelementide bilansi, pestitsiidide kasutuskoormuse ja dreenivee seire tulemusi tuleks hinnata pikema perioodi vältel, kuna tulemused sõltuvad erinevatest koosmõjudest (aasta, ilmastik, mullastik, kasvatatavad kultuurid, tootmise spetsiifika, erinevate toetusnõuete täitmine, tootjate teadlikkus jne). Põhjalikuma ülevaate toimuvast annab pikaajaliste tulemuste põhjal väljajoonistuvate trendide analüüsimine.

Probleemiks on ka tagasiulatuv andmete korrigeerimine erinevates avalikes andmebaasides. Värskendatud andmetel on lämmastiku võimalik ülejääk põllumajandusmaal aastate 2006–2009 keskmisena 29 kg ha^{-1} ja fosfori võimalik ülejääk põllumajandusmaal aastate 2006–2009 keskmisena -5 kg ha^{-1} (Allikas:http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do, värskendus 25.01.2017).

Pestitsiidide kohta Statistikaameti avalikus andmebaasis avaldatud andmed on kohati lünklikud ja

uuendamata, metoodika ja terminoloogia osas on palju üldistusi.

6. Answer to evaluation question

Lämmastiku ja fosfori ülejääk ehk bilanss on 2014. aastal võrreldes referentsaastate (N aastatega 2006−2009 ja P aastatega 2005−2008) keskmisega jäänud samale tasemele. Lämmastikubilanss põllumajandusmaal oli 22 kg ha^{-1} a^{-1}. Selline mõõdukas lämmastiku ülejääk ei ole ohuks veekeskkonnale. Fosforibilanss on negatiivne (-7 kg ha^{-1} a^{-1}), mis on pikemas perspektiivis mullaviljakust vähendav.

Pinnavee nitraatide sisaldus on võrreldes 2010. aastaga mõnevõrra halvenenud. Suurenenud on mõõdukasse ja halba kvaliteediklassi jäävate pinnaveekogumite osa kõrge kvaliteediklassi arvel. Kui 2010. aastal oli mõõdukas kvaliteediklassis 20,3% seirepunktidest ja halvas klassis 1,6%, siis 2015. aastal vastavalt 36,5% ja 7,9%. Sama tendents on täheldatav ka teise pinnavee kvaliteedinäitaja – BHT5 – puhul. 2015. aastal on suurenenud heasse klassi jäävate seirepunktide osa väga hea klassi arvelt, minimaalselt (1,6%) suurenes ka kesise klassi osakaal. Endiselt ei kuulu vee kvaliteet üheski seirepunktidest halba ega väga halba kvaliteediklassi.

Põhjavee kvaliteet on seireandmete järgi jätkuvalt väga hea. 2015. aastal vähenes mõõduka kvaliteediga põhjavee seirepunktide osa 1,4%-ni võrreldes 2010. aasta 9,8%-ga. Halva kvaliteediga põhjavett seirealadel ei olnud.

Üldiste kontekstindikaatorite muutlikkus aastate lõikes on suur. Seetõttu peab hinnangu andmiseks jälgima pikemat aegrida, et tuvastada tegelik suundumus.

Taluvärava toiteelementide bilansi andmetel oli MAK 2014–2020 referentsaasta (2015. aasta) keskmine põllumajandusettevõtte lämmastikubilanss mõõdukalt positiivne (33 kg ha^{-1} a^{-1}). N-sisendist (89 kg ha^{-1}) moodustasid suurima osa mineraalväetised 57%. Liblikõieliste poolt seotud lämmastiku osakaal oli 16%. N-kasutamise efektiivsus jäi keskkonnaseisukohalt madalaks (62%), sellisel tasemel tootmisega võivad kaasneda lämmastikukaod vette, õhku ja mulda. Fosforibilanss oli 2015. aastal tasakaalus (0 kg ha^{-1} a^{-1}). Fosforisisendist (10 kg ha^{-1} a^{-1}) moodustasid mineraalväetised 64%, leostumisoht oli väike.

Kui taluvärava toiteelementide bilanss iseloomustab kogu ettevõtte bilanssi, siis toiteelementide bilanss põllu tasemel lubab täpsemalt hinnata keskkonnariske, mis tulenevad väetiste kasutamisest. Kui referentsperioodi (2009–2013) keskmisena oli lämmastiku üldbilanss ÜPT põllul suurem (71 kg ha^{-1}) kui KSM põldudel (53 kg ha^{-1}), siis 2016. aastal olid tulemused vastupidised – KSM tugevalt ülejäägiga - 98 ja ÜPT 17 kg ha^{-1}. Fosfori üldbilanss jäi ÜPT põllul mõlemal juhul negatiivseks ehk majandati mullavarude arvelt, KSM üldbilanss oli positiivne. Seega antud aastal oli risk veekvaliteedi halvenemisel suurem KSM põldudel. Samas peab toiteelementide leostumise riski hindamisel arvestama ka seda, et üldbilanss arvutatakse toiteelementide üldsisalduse alusel. Seega on taimedele omastatavate toiteelementide hulk väiksem ning järelmõju ulatub eriti orgaaniliste väetiste puhul mitmele aastale. Seega ka taimetoiteelementide üldbilanssi võimalikku mõju vee kvaliteedile peab jälgima pikema perioodi (külvikorra) jooksul.

Maheviljeluse toetusalune pind on kasvanud referentsperioodiga võrreldes 26% ulatudes 141 153 hektarini. Maheviljeluse lubatud mineraalsete väetisainete kasutamine on väga madal. Kuna maheviljeluses tohib reeglina kasutada vaid maheloomadelt saadavat sõnnikut, siis ei ole ka sõnnikust tulenev koormus keskkonnale suur. Seega on ka taimetoiteelementide leostumine ja ärakanne nii pinna- kui põhjavette kogu maheviljeluses kasutuses oleval pinnal madal.

Rohumaadel ei toimu mullaharimist, mis suurendaks künnikihis orgaanilise aine mineraliseerumist ja mullaerosiooni. Taimestikuga kaetuse tõttu on toiteelementide leostumine rohumaadelt väiksem kui üheaastaste põllukultuuride pinnalt. Rohumaadele toetuste maksmine soodustab rohumaa pinna säilitamist ja seeläbi paraneb ka pinnavee kvaliteet, väheneb mullaerosioon ja suureneb muldade majandamise tõhusus. Püsirohumaade pindala MAHE toetuse taotlejatel on suurenenud referentsperioodiga võrreldes 16 098 ha võrra, ulatudes 69 407 ha-ni 2016. aastal.

Sama eesmärki täidab ka piirkondlik mullakaitse toetus, kus toetusõiguslikuks maaks loetakse püsirohumaa või pikaajaliseks planeeritud lühiajaline rohumaa. Selle toetuse alune pind on suurenenud 2015. aasta 8 842 ha-lt 10 347 ha-ni 2016. aastal.

Püsirohumaade säilitamisele ja seega ka veekvaliteedi paranemisele panustab ka NAT toetus. NAT toetuse all oleva pinna maakasutuse analüüsist selgus, et 2016. aastal moodustasid püsirohumaad kogu NAT maakasutusest 62%, mis võrreldes referentsperioodiga on jäänud samale tasemele ning hõlmab 12 398 ha.

PLK toetust saab taotleda püsirohumaadele. 2016. aastal suurenes PLK toetusalune pind võrreldes referentsperioodiga (2007–2013) 24%, hõlmates 26 394 ha. Seega kogu PLK toetusalune pind aitab samuti kaasa vee kvaliteedi paranemisele.

Toiteelementide leostumise ja erosiooni vähendamist ning mullastruktuuri parandamist soodustab ka nõue, et osa ettevõtte põllumaast tuleb hoida talvise taimkatte all. KSM toetuse puhul oli aastatel 2015−2016 talvise taimkatte all 213 524 ha, mis on referentsperioodiga võrreldes suurenenud.

Liblikõielisi taimi lämmastikväetistega reeglina ei väetata. Seetõttu aitab liblikõieliste kasvatamise nõue KSM ja MAHE toetuse taotlejatele kaasa mineraalse lämmastikväetise kasutamise vähendamisele ja vähendab ka riski vee kvaliteedi halvenemisele. 2016. aastal KSM toetuse taotlejatel liblikõieliste kasvupind võrreldes perioodiga 2009–2013 oluliselt ei muutunud, ulatudes 138 703 hektarini. Küll aga suurenes liblikõieliste kasvupind MAHE tootjatel 59%, ulatudes 49 331 ha.

Mustkesa loetakse üheks suurimaks toiteelementide leostumise ja erosiooni soodustajaks põldudel, kuna mullapind on katmata ja mustkesa harimisel lagundatakse intensiivsemalt orgaanilist ainet ja lõhutakse mullastruktuur. Mustkesa pind vähenes KSM ja MAHE tootjatel vastavalt 6 010 ja 5 217 hektarini, mis moodustab vaid 0,9% KSM ja MAHE toetusalusest pinnast 2016. aastal. Seega mustkesa toetuste mittemaksmine on nõudena ennast õigustanud.

Pestitsiidide kasutamine on Eestis viimastel aastatel järjest kasvanud. Taimekaitsevahendeid kasutati põllumajanduslikes majapidamistes aastate 2010–2013 keskmisena preparaatide füüsilises koguses 779 558 kg ja 2015. aastal 963 928 kg (kasv 24%). Põllumajandusmaa kohta kasutati aastate 2010–2013 keskmisena taimekaitsevahendeid 0,817 kg/ha ja 2015. aastal 0,970 kg/ha (kasv 19%). Haritava maa kohta 2010–2013 aastate keskmisena 0,940 kg/ha ja 2015. aastal 1,10 kg/ha (kasv 17%).

Aastate 2013–2014 keskmisena oli turustatud taimekaitsevahendite toimeaine kogus Eestis 585 519 kg ja 2015. aastal 691 327 kg (kasv 18%). Põllumajanduslikes majapidamistes kasutati taimekaitse-vahendeid toimeaines aastate 2013–2014 keskmisena 306 578 kg ja 2015. aastal 345 894 kg (kasv 13%).

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Kontekstindikaator lämmastiku ja fosfori ülejääk põllumajandusmaal ei ole ohuks	**R.1** Talvise taimkatte nõude täitmiseks peaks taotlusele märkima ka konkreetse kultuuri.

veekeskkonnale.	
C.2 Kontekstindikaator pinnavee nitraatide sisaldus ja BHT_5 on mõnevõrra halvenenud, kuid endiselt ei kuulu vee kvaliteet üheski seirepunktidest halba ega väga halba kvaliteediklassi.	**R.2** Statistikaamet peaks teostama usaldusväärsete väetamisandmete kogumist.
C.3 Kontekstindikaator põhjavee kvaliteet on seireandmete järgi jätkuvalt väga hea.	**R.3** Statistikaamet peaks täpsustama turustatud ja kasutatud pestitsiidide toimeainete koguseid.
C.4 Taluvärava lämmastikubilanss oli mõõdukalt positiivne, kuid N-kasutamise efektiivsus madal, millega võivad kaasneda lämmastikukaod vette. Fosforibilanss oli tasakaalus, seega leostumisoht oli väike.	**R.4** Statistikaametil võiks olla ülevaade mittepõllumajandussektoris kasutatavate pestitsiidide ja nende koguste kohta.
C.5 Kuna maheviljeluses mineraalväetisi ei kasutata, panustab MAHE toetus veekaitselisse eesmärki kogu toetusaluse pinnaga.	**R.5** Statistikaamet peaks korrigeerima põllumajandussektori maakasutuse definitsioone.
C.6 Taimestikuga kaetuse tõttu on toiteelementide leostumine rohumaadelt väiksem kui üheaastaste põllukultuuride pinnalt. Sellesse veekvaliteedi parandamise eesmärki panustab MAHE toetus, piirkondlik mullakaitse toetus, Natura 2000 toetus põllumajandusmaale ja PLK toetus.	
C.7 Talvise taimkatte alune pind on suurenenud.	
C.8 Mustkesa pind on vähenenud.	

5.10. Ühine hindamisküsimus 10 (sihtvaldkond 4C)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 10: " TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE PREVENTION OF SOIL EROSION AND IMPROVEMENT OF SOIL MANAGEMENT?"

1. List of measures contributing to the FA 4C

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1−1.3 (4)	4 600 000	117 691	2,6%
M 2.1 (4)	590 000	253 565	42,9%
M 2.3 (4)	80 000	0	0%
M 4.4 (4)	2 500 000	105 820	4,2%
M 8.3, M 8.4 (4)	1 000 000	99 350	9,9%
M 10.1.1−10.1.7 (4)	244 927 000	50 824 656	20,7%
M 11.1, M 11.2 (4)	77 700 000	13 621 713	17,5%

M 12.1 (4)	4 666 000	1 356 123	29,1%
M 12.2 (4)	28 000 000	7 853 721	28,0%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	1 500 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 4.3 (2A)	49 000 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 1.1-1.3 (4)	23
M 2.1 (4)	232
M 2.3 (4)	0
M 4.4 (4)	15
M 8.3, M 8.4 (4)	5
M 10.1.1−M 10.1.7 (4)	3199
M 11.1, M 11.2 (4)	1446
M 12.1 (4)	1526
M 12.2 (4)	4651
M 16.0, M 16.2, M 16.3, M 16.5, M 16.9 (4)	0
Teisene sekkumine	
M 4.3 (2A)	0
M 14.1 (3A)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (JC) on järgmised:

- 4C1 Mulla majandamine on paranenud (*Soil erosion has been prevented*)
- 4C2 Mulla erosiooni on tõkestatud (*Soil management has improved*)

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
4C1 Mulla majandamine on paranenud (*Soil erosion has been prevented*)	C41 Mulla orgaaniline aine põllumaal	A80 Muutus happeliste muldade osatähtsuses valimis, (%)
	C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)	A81 Muutus K-defitsiidis olevate muldade osatähtsuses valimis, (%)
	C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})	A82 Muutus P-defitsiitsete muldade osatähtsuses valimis, (%)
		A83 Muutus madala mulla orgaanilise süsiniku (Corg) sisaldusega muldade osatähtsus valimis, (%)

		A84Muutus Corg > 12% (turvasmullad) osatähtsuses põllumaal (%)
		A85 Muutus püsirohumaa pinna osatähtsuses ÜPT pinnast (%)
		A86Muutus lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsuses (%) ÜPT pinnast
4C2 Mullaerosioon on tõkestatud (*Soil management has improved*)	C42 Mulla vee-erosioon	A87 Muutus MULD toetuse aluses erodeeritud muldade pindalas (ha)
	C42a Veega ärauhutava pinnase määr (tonni ha^{-1} aastas)	A88 Muutus põllumaa keskmises Corg sisalduses (g kg^{-1})
	C42b Mõjutatud põllumajandusmaa (1000 ha)	A89 Muutus põllumuldade Corg varus (Mt) põllumaal
	C42c Mõjutatud põllumajandusmaa (% põllumajandusmaast)	
4C1 Mulla majandamine on paranenud 4C2 Mullaerosioon on tõkestatud	R10/T12 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni R11/T13 % metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni	
4C1 Mulla majandamine on paranenud 4C2 Mullaerosioon on tõkestatud	O4 Toetatud põllumajapidamiste arv O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv	
4C1 Mulla majandamine on paranenud 4C2 Mullaerosioon on tõkestatud	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala O5 Toetatud metsamaa kogupindala	
4C1 Mulla majandamine on paranenud 4C2 Mullaerosioon on tõkestatud	O6 Toetatud pindala	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

C41 Mulla orgaaniline aine põllumaal

C42 Mulla vee-erosioon

Lisa kontekstindikaatorid

C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)

C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})

C42a Veega ärauhutava pinnase määr ($tonni^{-1}$ ha^{-1} aastas)

C42b Vee-erosioonist mõjutatud põllumajandusmaa (1000 ha)

C42c Vee-erosioonist mõjutatud põllumajandusmaa (% põllumajandusmaast)

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus protsentides esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

C41a, C41b, C42a Muutused aastatel 2009–2012

C42b, C42c Muutused aastatel 2006–2007 (keskmine väärtus) kuni 2012. aastani

Tulemusindikaatorid

R10/T12 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimase aasta (2016. aasta) majandamislepingute alusel, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni, kaetud põllumajandusmaa osakaal kogu põllumajandusmaast (UAA − 957 510 ha 2013. aasta seisuga. Allikas: Eurostat).

R11/T13 % metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimase aasta (2016) majandamislepingute alusel, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni, kaetud metsamaa osakaal kogu metsamaast (FOWL − 2 455 510 ha 2015. aasta seisuga. Allikas: *State of Europe's Forest report*).

Väljundindikaatorid

O4 Toetatud põllumajapidamiste arv

O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse sihtvaldkonna kõikide meetmete välja makstud toetussummadega toetatud lepingute arv lepingute arvu liitmise teel. Sealjuures arvestatakse iga lepingut ühekordselt.

O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala

O5 Toetatud metsamaa kogupindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse välja makstud toetussummadega kaetud pindalad liitmise teel.

O6 Toetatud pindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetme (10.1) alla kuuluv ala (ha).

Täiendavad indikaatorid

A80 Muutus happeliste muldade osatähtsuses valimis

A81 Muutus K-defitsiidis olevate muldade osatähtsuses valimis

A82 Muutus P-defitsiitsete muldade osatähtsuses valimis

A83 Muutus madala mulla orgaanilise süsiniku (Corg) sisaldusega muldade osatähtsus valimis,

A84 Muutus Corg>12% (turvasmullad) osatähtsuses põllumaal

A85 Muutus püsirohumaa pinna osatähtsuses ÜPT pinnast

A86 Muutus lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsusesÜPT pinnast

A87 Muutus piirkondliku mullakaitse toetuse aluses erodeeritud muldade pindalas

A88 Muutus põllumaa keskmises Corg sisalduses

A89 Muutus põllumuldade Corg varus põllumaal

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta (aastate keskmine) indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus %-des esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta (kus võimalik) võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

A80, A81, A82, A83 Muutused aastatel 2011–2012 (keskmine väärtus) kuni 2016. aastani

A84, A85, A86 Muutus aastatel 2011–2016 (keskmine väärtus) kuni aastateni 2014–2016 (keskmine väärtus

A87 Muutus aastatel 2015–2016

A88, A89 Muutus aastatel 2015–…*

*Fikseeritakse indikaatori algväärtus.

Kvalitatiivne metoodika

Mullaproovide kogumine ja seega andmete esitamissagedus toimub kord iga 5 a tagant, mil valimis olevatelt asukohtadest kogutakse mullaproovid ja teostatakse agrokeemiline analüüs ning võrreldakse eelmise seireringi andmetega. Happeliste muldade osatähtsus valimis näitab happeliste muldade osatähtsuse muutust ehk happesuse suhtes kõige tundlikumas mullagrupis toimuvaid muutusi. Mullas liikuva K-defitsiidis ja P-defitsiidis olevate muldade osatähtsus valimis näitab madala K ja P sisaldusega muldade osatähtsuse muutust. Eesmärgiks on selliste muldade osatähtsuse stabiliseerumine või vähendamine. Madala Corg sisaldusega muldade osatähtsuse kaudu saab hinnata muldade üldise seisundi muutust, sest Corg aitab parandada erinevaid mullaomadusi. Valim ja esitamissagedus sarnane eelnevatele indikaatoritele, tulemused saadakse sama uuringu raames ja sama metoodika alusel. Corg >12% (turvasmullad) osatähtsuse kaudu põllumaal saame teab, kuidas tootjad on suunanud oma maakasutust turvasmuldadel ning kriteeriumiks on nende muldade pindala vähenemine põllumaal. Arvutatakse mullakaardi ja aktuaalse maakasutuse andmete alusel viie aasta järel.

Püsirohumaa ja lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsus kogu ÜPT pinnast ja ühiajaliste rohumaade pind

Püsirohumaadel toimub Corg sisalduse säilimine ja suurenemine ja seega on püsirohumaade pindala säilitamine oluline mulla majandamise seisukohast. Lühiajalised rohumaad on põllukülvikorra asendamatud Corg taseme taastootjad ja seega olulised muldade majandamise seisukohast. Näitajaid arvutatakse ja esitatakse igal aastal. Arvutamiseks kasutatakse PRIA aktuaalse maakasutuse andmebaasi.

Põllumaa keskmine Corg sisaldus

PMK mullaproovivõtjate koolituse läbinud proovivõtjate kogutud mullaproovide alusel igal aastal arvutatud muldade künnikihi keskmine Corg sisaldus, kuid hindamiseks võrreldakse 5-aastase perioodi tulemusi summeerituna, mis kindlustab proovide esinduslikkuse ning näitaja suurema usaldusväärsuse. Näitaja arvutatakse PMK mullaviljakuse andmebaasi andmete alusel.

Põllumuldade Corg varu

Hindamisel kirjeldatakse Corg varu muutust põllumaal võrreldes eelmise perioodiga. Näitaja arvutatakse vastavalt leitud Corg keskmisele tulemusele 20 cm mullakihi kohta, kusjuures mahukaalu arvutamiseks kasutatakse spetsiaalset mudelit. Näitaja arvutatakse igal aastal, kuid hindamiseks võrreldakse 5-aastase perioodi tulemusi. Muutujateks on seega Corg keskmine sisaldus ja põllumaa pindala. Arvutamiseks kasutatakse PMK mullaviljakuse andmebaasi, vastavat mudelit ja PRIA maakasutuse andmebaasi. Puuduseks mahukaalu arvutamise mudelist tulenev ebatäpsus, mis ei arvesta konkreetse aasta ilmastikutingimusi.

Indikaator Piirkondliku mullakaitse toetuse alune erodeeritud muldade pind (ha)

Piirkondliku mullakaitse toetuse alune erodeeritud muldade pind (ha) – piirkondliku mullakaitse toetuse meetmega liitunud erosiooniohtliku põllumajandusmaa pind ja selle muutumine näitab otseselt erosiooni tõkestamiseks rakendatud meetmete aluse pinna muutust, eesmärgiks on selle suurenemine.

Näitaja esitatakse igal aastal vastavalt PRIA toetuste andmetele.

4. Quantitative values of indicators and data sources				
Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C41 Mulla orgaaniline aine põllumaal			Eurostat, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c41_en.pdf
	C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)	154,6		
	C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})	45,2		Eurostat, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c41_en.pdf
	C42a Veega ärauhutava pinnase määr ($tonni^{-1}ha^{-1}a^{-1}$)	0,21		Eurostat, 2012, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c42_en.pdf
	C42b Mõjutatud põllumajandusmaa (1000 ha)	0,079		Eurostat, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c42_en.pdf
	C42c Mõjutatud põllumajandusmaa (% põllumajandusmaast)		0%	Eurostat, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c42_en.pdf
Common result indicators	R10/T12 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või mullaerosiooni		60,03%	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c18_en.xlsx
	R11/T13 % metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, millega parandatakse mulla majandamist ja/või tõkestatakse mullaerosiooni		0%	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c29_en.xlsx
Common output indicators	O4 Toetatud põllumajapidamiste arv	6176		PRIA
	O4 Toetatud metsamajandite arv, toetatud metsaomanike arv	4 651		PRIA

	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala, ha	574 814		PRIA
	O5 Toetatud metsamaa kogupindala, ha	57 739		PRIA
	O6 Toetatud pindala, ha	455 597		PRIA
Additional result indicators	A80 Muutus happeliste muldade osatähtsuses valimis, (%)		1%*	PMK uuring
	A81 Muutus K-defitsiidis olevate muldade osatähtsuses valimis, (%)		-8%*	PMK uuring
	A82 Muutus P-defitsiitsete muldade osatähtsuses valimis, (%)		-2,0%*	PMK uuring
	A83 Muutus madala mulla orgaanilise süsiniku (Corg) sisaldusega muldade osatähtsus valimis, (%)		-22,0%*	PMK uuring
	A84 Muutus Corg>12% (turvasmullad) osatähtsuses põllumaal (%)		-0,68%*	PMK uuring, mullakaardi alusel
	A85 Muutus püsirohumaa pinna osatähtsuses ÜPT pinnast (%)		3,0%*	PMK maakasutuse analüüs
	A86 Muutus lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsuses (%) ÜPT pinnast		-4,0%*	PMK maakasutuse analüüs
	A87 Muutus piirkondliku mullakaitse toetuse aluses erodeeritud muldade pindalas (ha)		316,4 ha	PMK uuring
	A88 Muutus põllumaa keskmises Corg sisalduses (g kg^{-1})	36,5 g kg^{-1}		PMK uuring, viljakuse andmebaas
	A89 Muutus põllumuldade Corg varus (Mt) põllumaal	92,1 Mt		Riiklik Keskkonnaseire, PMK uuring

*Märgitud andmed on esialgsed ja täpsustuvad 2017. aastal, kui kogu valimi proovid on kogutud ja analüüsitud.

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Mullast tulenevate hindamistulemuste usaldusväärsust võivad mõjutada eeskätt erinevad subjektiivsed ja objektiivsed tegurid, millest olulisemad on:

- Ilmselgelt on olemasolevate taustanäitajate erinevuse põhjuseks peamiselt metoodilised probleemid, mitte muldades toimunud muutused ja seega nende sisuline hindamine praktiliselt

võimatu.

- Muldades toimuvad muutused on väga pikaajalised ja seega statistiliselt usutavaid muutusi näiteks 5 aasta jooksul on keeruline tuvastada.
- Mudelitel ehk kaudsetel meetoditel baseeruvate indikaatorite leidmine sõltub suuresti muutuvatest baasandmetest ja sellest võivad tekkida ebatäpsused.
- Spetsiifiliste mudelite (näiteks USLE) jaoks ei ole välja töötatud konkreetselt Eesti tingimustele vastavaid mudelis olevaid konstante, mille tagajärjel tulemuse täpsus võib varieeruda absoluutnumbrina, kuid ajaperioodi võrdlusena on adekvaatne.
- Kuna muutused on pikaajalised, siis on oluline kasutada pikema perioodi jooksul samu laboratoorseid meetodeid ja mudelite algandmeid, vastasel juhul ei ole võimalik muutusi adekvaatselt hinnata.

6. Answer to evaluation question

Vee-erosioon on Eestis vastavalt kontekstindikaatorite väärtustele ja eelnevatele uuringutele väga väikese ulatusega ja seejuures lokaalne, olles teatud määral probleemiks vaid künkliku reljeefiga Lõuna-Eestis. Keskmine mullakadu aastas (t ha^{-1}) on väiksem vaid Soomes ning tugevast erosioonist on mõjutatud vaid 79 hektarit, mis on samuti Soome järel teine näitaja. Kuna mullaerosiooni tase on väga madal, siis on väga keeruline näidata ka mullakao numbrilist vähenemist – muutus on väga väike, seotud peamiselt maakasutuse muutusega erosiooniohtlikes piirkondades. Erosiooniga seotud näitajatest on püsirohumaade osatähtsus ÜPT pinnast perioodide võrdluses 3% suurenenud, kuid lühiajaliste rohumaade pinna osatähtsus oli vastupidine ja vähenes 4%. Seega võib öelda, et rohumaade pindala on olnud tasakaalus ning seega mõju mulla erosioonile on neutraalne. Erosiooni tõkestamist iseloomustab otseselt ka meetmest 10.1.4 Piirkondlik mullakaitse toetus toetatud põllumassiivide pind, mis on aastaga suurenenud u 4 korda ehk 30,9 ha võrra.

Oluline näitaja mullaviljakuse ja seega muldade majandamise seisukohast on muldade hapestumise vältimine ning 5 aasta jooksul on muldade keskmine happesus jäänud praktiliselt samale tasemele – suurenemine 0,03 ühikut, kuid happeliste muldade osatähtsus on suurenenud 1% võrra. Siinjuures tuleb lisada, et võrdlusandmed on siiski esialgsed, sest lõplikud PMK mullaviljakuse uuringuandmed selguvad 2017. aasta lõpuks. Sama kehtib ka mulla Corg, liikuva P ja K näitajate kohta.

Liikuva K keskmine sisaldus on suurenenud 14,8 mg kg^{-1} ning vähese K sisaldusega muldade osatähtsus on vähenenud 8%, seega on muldade K seisund paranenud. Liikuva P keskmine sisaldus on suurenenud 6,3 mg kg^{-1} ja vähese P sisaldusega muldade osatähtsus on vähenenud 2%, seega on ka muldade P seisund paranenud. Madala Corg sisaldusega muldade osatähtsus on langenud koguni 22%, kuid see on peamiselt seotud esialgsete tulemustega ja sõltub valimi hetkeseisust. Esitatud andmetele tuginedes saame väita, et mullaviljakus on säilinud ja isegi tõusnud, seega on muldade majandamine paranenud.

Haritavate turvasmuldade osatähtsus põllumaal vähenes aastal 2016 võrreldes 2011. aastaga 0,68% (2011. aastal oli vastav näitaja 5,16% ja 2016. aastal 4,48%) ning turvasmuldade keskkonnasõbraliku kasutamise seisukohast on tegemist positiivse muutusega.

Lisaks kontekstindikaatoritele kasutame hindamiseks ka lisanäitajatena kahte sarnast indikaatorit, kuid selle valim ja esinduslikkus on erinevad. Põllumuldade keskmine Corg sisaldus oluliselt suurema valimiga PMK mullaviljakuse programmi raames kogutud mullaproovidel oli 2015. aastal 3,65% ja selle alusel arvutatud kogu põllumaa Corg varu 92,1 Mt. Tulevikus korraldatavate uuringutega on

võimalik hinnata vastavate näitajate muutust.

Lähtuvalt ülaltoodust saame hinnata MAK 2014–2020 mõju mullaerosiooni tõkestamisele pigem positiivseks – rohumaade pindala ei ole muutunud, mullakadu on vähenenud ja meetme 10.1.4 abil on rakendatud erosiooni tõkestavaid meetmeid.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 PK-defitsiidis olevate põllumuldade osakaal on vähenenud.	**R.1** Kuna erosioon on Eestis väga lokaalse iseloomuga, siis tuleks määratleda erosiooniohtlikud piirkonnad ja erosiooninäitajad arvutada antud piirkondade kohta, mille kaudu saab esitada täpsema sisulise olukorra hindamise.
C.2 Happeliste põllumuldade osakaal ei ole suurenenud	
C.3 Madala C-sisaldusega muldade osatähtsus on vähenenud.	
C.4 Rohumaade pind on stabiilne.	
C.5 Mullaerosiooni tase on Eestis väga madal.	
C.6 Turvasmuldade osatähtsus põllumaal on vähenenud.	

5.11. Ühine hindamisküsimus 11 (sihtvaldkond 5A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 11: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO INCREASING EFFICIENCY IN WATER USE BY AGRICULTURE?"

1. List of measures contributing to the FA 5A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve, € periood 2014–2020	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 2.1 (5A)	215 000	22 378	9,0%
M 2.3 (5A)	35 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 4.3 (2A)	49 000 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014-2016
Esmane sekkumine	

M 2.1 (5A)	19
M 2.3 (5A)	0
Teisene sekkumine	
M 4.3 (2A)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteerium (*JC*) on järgmine:

- 5A1 Veekasutuse tõhustamine põllumajanduses on kasvanud *(Efficiency in water use by agriculture has increased)*

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
5A1 Veekasutuse tõhustamine põllumajanduses on kasvanud *(Efficiency in water use by agriculture has increased)*	C39 Veekasutus põllumajanduses	
	R13 Veekasutuse tõhustamine põllumajanduses maaelu arengu programmi raames toetust saanud projektide puhul	
	O5 Toetatud maa kogupindala, ha	
	O6 Toetusega seotud pindala, ha	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

Ühise kontekstindikaatori C39 väärtus iseloomustab programmipiirkonnas toimuvat veekasutuse muutust põllumajanduses. Eesti keskkonna- ja kliimatingimustes ei oma näitaja sisulist olulisust, kuna niisutatavaid alasid on väga vähe ja sademete hulk on piisav. Samas tuleb arvestada, et põllumajanduslik veetarbimine suureneb ja säästlikkuse tagamine on vajalik. Indikaatori väärtus esitatakse põllumajanduse kohta. Näitajat saab keskmistada ühe põllumajandusliku tootja kohta ning võrrelda toetatud projektide keskmiste näitajatega. Andmed pärievad Eurostatist.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Tulemusindikaator

Ühise tulemusindikaatori R13 näitaja arvutamise aluseks on tootjate poolt esitatavad baasaasta ja sihtaasta andmed. Ühise tulemusindikaatori R13 väärtuse leidmiseks on vajalik andmed valideerida, mida on võimalik teha telefoniküsitluse või ankeetküsitlusega nende toetuse saajate seas, kes märkisid maksetaotlusele veekasutuse tõhustamise andmed. Lisaks kasutatakse andmete kirjeldamisel kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Projekti sihtvaldkonna tunnus pärineb PRIAst. 2017. aasta hindamisel tulemusindikaatori väärtust ei leitud lõpetatud projektide puudumise tõttu.

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühiste väljundindikaatorite O5 ja O6 andmete kirjeldamisel kasutatakse kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Andmed pärinevad PRIA-st.

Meetod: kirjeldav statistika.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common context indicators	C39 Vee kasutus põllumajanduses	60 210 m^3		Eurostat, 2010, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c39_en.pdf
Common result indicators	R12/T14 % niisutatud maast, mille puhul minnakse üle tõhusama niisutussüsteemi kasutamisele		NA	PRIA; Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c20_en.xlsx
	R13 Veekasutuse tõhustamine põllumajanduses maaelu arengu programmi raames toetust saanud projektide puhul (m^3/kogutoodangu kohta)	NA		PRIA
Common output indicators	O5 Toetatud maa kogupindala, ha	0		PRIA
	O6 Toetusega seotud pindala, ha	0		PRIA

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Hetkel analüütilisi probleeme ei tuvastatud, kuid kindlasti on oluline jälgida seireandmete kogumist. Kuna MAK 2014–2020 tasemel ei ole seatud sihttasemeid väljund-, tulemus- ja mõjuindikaatorite osas, siis edasine hindamine saab keskenduda subjektiivsetele hinnangutele tugineva muutuse kohta.

6. Answer to evaluation question

Ühisele hindamisküsimusele toetatud projektide puudumise tõttu ei vastata. Niisustuseks kasutava vee hulga andmed (kontekstindikaator C39) on 2010. aastast, mistõttu konteksti ei ole võimalik analüüsida.

7. Conclusions and recommendations	
Conclusion	**Recommendation**
C.1 Veekasutuse ja niisutuse tõhustamise tegevused on rakendamise järgus.	**R.1** Pöörata tähelepanu seireandmete kogumisele.Võimalusel kvantifitseerida indikaatorite sihttasemed.

5.12. Ühine hindamisküsimus 12 (sihtvaldkond 5B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 12: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO INCREASING EFFICIENCY IN ENERGY USE IN AGRICULTURE AND FOOD PROCESSING?"

1. List of measures contributing to the FA 5B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1−1.3 (5B)	600 000	752	0,1%
M 2.1 (5B)	90 000	5 980	6,6%
M 2.3 (5B)	10 000	0	0%
M 4.2 (5B)	8 000 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 19.2 (6B)	68 140 000	7 639	0,01%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014-2016
Esmane sekkumine	
M 1.1−1.3 (5B)	1
M 2.1 (5B)	4
M 2.3 (5B)	0
M 4.2 (5B)	0
Teisene sekkumine	
M 19.2 (6B)	1
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteerium (*JC*) on järgmine:

- 5B1 Energiakasutuse tõhustamine põllumajanduses ja toiduainetetööstuses on kasvanud (*Efficiency of energy use in agriculture and food processing has increased)*

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
5B1 Energiakasutuse tõhustamine põllumajanduses ja toiduainetetööstuses on kasvanud (*Efficiency of energy use in agriculture and food processing has increased)*	C44 Energia kasutamine põllumajanduses, metsanduses ja toiduainete tööstuses, kToe R14 Energiakasutuse tõhustamine põllumajanduses ja toiduainetööstuses maaelu arengu programmi raames toetust saanud projektide puhul T15 Koguinvesteering energiatõhususse O2 Koguinvesteering O3 Toetatud tegevuste arv	

3. Methods applied

Kvalitatiivsed meetodid

Kontekstindikaator

Ühise kontekstindikaatori C44 väärtus iseloomustab MAK 2014–2020 piirkonnas toimuvat energiakasutust põllumajanduses, metsanduses ja toiduainetööstuses. Indikaatori väärtus jaguneb põllumajanduse, toiduainetööstuse ja metsamajanduse kohta, mistõttu on võimalik sektoreid võrrelda. Näitajat saab keskmistada ühe tootja kohta ning võrrelda toetatud projektide keskmiste näitajatega. Andmed pärinevad Eurostatist.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Tulemusindikaatorid

Ühise tulemusindikaatori R14 väärtuse arvutamise aluseks on tootjate esitatavad baasaasta ja sihtaasta andmed. Ühise tulemusindikaatori R14 väärtuse leidmiseks on vajalik andmed valideerida, mida on võimalik teha telefoniküsitluse või ankeetküsitlusega nende toetuse saajate seas, kes märkisid maksetaotlusele energiakasutuse tõhustamise andmed. Lisaks kasutatakse andmete kirjeldamisel kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Projekti sihtvaldkonna tunnus pärineb PRIAst. 2017. aasta hindamisel tulemusindikaatori väärtust ei arvutatud lõpetatud projektide puudumise tõttu.

Eesmärkindikaatori T15 väärtus saadakse lõpetatud projektide investeeringute kogusummana. Näitaja baseerub väljundindikaatori O2 andmetel.

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühiste väljundindikaatorite O2 ja O3 andmete kirjeldamisel kasutatakse kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Andmed pärinevad PRIAst.

Meetod: kirjeldav statistika.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Data and information sources
Common context indicators	C44 Energia kasutamine põllumajanduses, metsanduses ja toiduainete tööstuses, kToe	130,4		Eurostat, 2014, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c44_en.pdf
Common result indicator	T15 Koguinvesteering energiatõhususse, eurot	0		PRIA
	R14 Energiakasutuse tõhustamine põllumajanduses ja toiduainetööstuses maaelu arengu programmi raames toetust saanud projektide puhul	0		PRIA
Common output indicators	O2 Koguinvesteering	0		PRIA
	O3 Toetatud tegevuste arv	0		PRIA

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Hindamist ei olnud võimalik teostada kvantitatiivsetele andmetele tuginedes, kuna lõpetatud projekte ei olnud piisavas mahus (*low uptake*). Andmete kaardistamisel leiti, et probleeme esineb täiendava tulemusindikaatori R14 andmete kogumisel. Ühtsetel alustel ei ole rakendatud esmase ja teisese sekkumise puhul andmete kogumist.

6. Answer to evaluation question

Hindamisküsimuse vastus tuleneb MAPP meetodil korraldatud intervjuude alusel. Selgus, et eelkõige töötlev tööstus peab väga oluliseks energiatõhususe ja sellega seotud uuenduslikkuse suurenemist. Teadlikkus ja tähelepanu selles osas on järjest suurenenud. Põllumajandustootjate puhul avaldub energiatõhusus eelkõige masinatööstuse loodavas efektiivsuses, st uued soetatud masinad on efektiivsemad ja energiasäästlikumad. Teadlikkus siiski suureneb ja on hakatud kasutama ka taastuvat

bioenergiaressurssi (panus sihtvaldkonna 5C eesmärki).	
7. Conclusions and recommendations	
Conclusion	**Recommendation**
C.1 Energia tõhustamise tegevustele pööratakse järjest rohkem tähelepanu ja eelkõige toiduainetööstusele annab sihtvaldkonna eesmärk olulise panuse.	**R.1** Pöörata tähelepanu seireandmete kogumisele, kus tootjad esitavad kõikide antud sihtvaldkonda panustavate meetmete lõikes sarnastel alustel info energiakasutuse kohta enne investeeringut ja ka pärast investeeringut. Leitakse kõigile arusaadav ja lihtsasti esitatav energia ühik, mida hindaja või korraldusasutus saab vastavalt vajadusele teisendada.

5.13. Ühine hindamisküsimus 13 (sihtvaldkond 5C)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 13: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO THE SUPPLY AND USE OF RENEWABLE SOURCES OF ENERGY, OF BY-PRODUCTS, WASTES, RESIDUES AND OTHER NON-FOOD RAW MATERIAL FOR PURPOSES OF THE BIO-ECONOMY?"

1. List of measures contributing to the FA 5C

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1−1.3 (5C)	500 000	0	0%
M 2.1 (5C)	5 000	0	0%
M 2.3 (5C)	5 000	0	0%
Finantsinstrument (M 6.4) (5C)	3 000 000	0	0%
M 8.6 (5C)	9 000 000	248 593	2,76%
M 16.0, M 16.2, M 16.3, 16.5, M 16.9 (5C)	1 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014−2016
Esmane sekkumine	
M 1.1−1.3 (5C)	0
M 2.1 (5C)	0
M 2.3 (5C)	0
Finantsinstrument (M 6.4) (5C)	0
M 8.6 (5C)	245
M 16.0, M 16.2, M 16.3, 16.5, M 16.9 (5C)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 5C1 Taastuvenergia toodang on kasvanud *(The supply of renewable energy has increased)*
- 5C2 Taastuvenergia kasutamine on kasvanud *(The use of renewable energy has increased)*

Täiendavad hindamiskriteeriumid (siseriiklikud) on järgmised:

- 5C3 Biomajanduse edendamine läbi metsamajanduse on suurenenud

Judgement criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
5C1 Taastuvenergia toodang on kasvanud *(The supply of renewable energy has increased)* 5C2 Taastuvenergia kasutamine on kasvanud *(The use of renewable energy has increased)*	C43 Taastuvenergia toodang põllumajanduses ja metsanduses, kToe O2 Koguinvesteering T16 Koguinvesteering taastuvenergia tootmisesse R15 Toodetud taastuvenergia maht toetatud projektide alusel, kToe	
5C3 Biomajanduse edendamine läbi metsamajanduse on suurenenud	A36 Hooldatud noorendike osakaal erametsamaal	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed indikaatorid

<u>Kontekstindikaator</u>

Ühise kontekstindikaatori C43 väärtus iseloomustab MAK 2014–2020 piirkonnas toimuvat taastuvenergia tootmist põllumajanduses ja metsanduses. Indikaatori väärtus jaguneb põllumajanduse ja , metsamajanduse kohta, mistõttu on võimalik sektoreid võrrelda. Näitajat saab keskmistada ühe tootja kohta ning võrrelda toetatud projektide keskmiste näitajatega. Andmed pärinevad Eurostatist.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

<u>Väljundindikaatorid</u>

O2 meetme 8.6 puhul.

Meetod: kirjeldav statistika.

Tulemuste põhjal võrreldakse MAK 2014–2020 seatud väärtuse täitumist meetme 8.6 väljundindikaatori O2 puhul, mille alusel antakse hinnang maaelu arengukava tulemuslikkusele

(*performance*).

Tulemusindikaatorid

Eesmärkindikaatori T16 väärtus saadakse lõpetatud projektide investeeringute kogusummana. Näitaja baseerub väljundindikaatori O2 andmetel, v.a meede 8.6 andmed.

Ühise tulemusindikaatori R15 väärtuse arvutamise aluseks on tootjate esitatavad baasaasta ja sihtaasta andmed. Ühise tulemusindikaatori R15 väärtuse leidmiseks on vajalik andmed valideerida, mida on võimalik teha telefoniküsitluse või ankeetküsitlusega nende toetuse saajate seas, kes märkisid maksetaotlusele toodetud taastuvenergia mahu andmed. Lisaks kasutatakse andmete kirjeldamisel kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Projekti sihtvaldkonna tunnus pärineb PRIAst. 2017. aasta hindamisel tulemusindikaatori väärtust ei arvutatud lõpetatud projektide puudumise tõttu.

Meetod: kirjeldav statistika.

A36 Hooldatud noorendike osakaal erametsamaal

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetmest toetust saanud hooldusraiete pindala jagatakse kogu erametsade majandatavate puistute, mis on vanuses kuni 30 aastat, pindalaga.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio Value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C43 Taastuvenergia toodang põllumajanduses ja metsanduses	960,65		Eurostat, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c43_en.pdf
Common result indicator	T16 Koguinvesteering taastuvenergia tootmisesse, eurot	0		PRIA
	R15 Toodetud taastuvenergia maht toetatud projektide alusel, kToe	0		PRIA
Common output indicators	O2 Koguinvesteering	795 534		Erametsakeskus
Additional result indicators	A36 Hooldatud noorendike osakaal erametsamaal		0,54%	Erametsakeskus. Keskkonnaagentuur

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Meetme 8.6 programmeerimise ja sihtvaldkonna valikul ei ole püsititatud asjakohaseid väljund-, tulemus-, ja mõjuindikaatoreid, mistõttu hindamisel ei ole võimalik kvantifitseeritud taset võrrelda. Hindamine toimub kvalitatiivselt ja subjektiivsel tasemel. Antud juhul valitud väljundindikaator O2 Koguinvesteering ei näita meetme 8.6 tegevuste alusel otsest panust energiatõhususse.

6. Answer to evaluation question

Meetme 8.6 Metsade elujõulisuse ja majandusliku väärtuse parandamine – toetus investeerimiseks metsandustehnoloogiatesse ning metsasaaduste töötlemisse, mobiliseerimisse ja turustamisse eelarve käesolevas MAK 2014–2020 on 9 000 000 eurot.

Seisuga 31.12.2016 oli lõpetatud projektidele väljamakstud toetuste summa 386 868 eurot, mis moodustas 4,29% meetme 8.6 eelarvest. .Kahes taotlusvoorus (aastatel 2015 ja 2016) heakskiidetud taotluste toetuste summa moodustab 30,4% (2 733 900 eurot) meetme eelarvest.

Lõplikult väljamakstud tegevuste koguinvesteeringu mahuks on 795 534 eurot, mis moodustab 4,42% seatud sihttasemest (18 000 000 eurot). Samas heaksiidetud taotluste koguinvesteeringu väärtus moodustab ligikaudu 31% seatud sihttasemest.

Määratud toetustest ligikaudu 94% on määratud hooldusraie teostamiseks. Hooldusraied on üheks olulisemateks metsakasvatuslikeks tegevusteks, parandamaks kasvava puistu kasvutingimusi, mille tulemusena paraneb puistu kasv ning kvaliteet.

Meetmest 8.6 toetatavate tegevuste tulemuslikkus ei avaldu reeglina koheselt, vaid realiseerub kaugemas tulevikus. Seda põhjusel, et metsakasvatusele on iseloomulik ülipikk tootmisperiood ning MAK 2014–2020 abil toetatud tegevuste lõppresultaat ning panus avaldub alles mitmekümne aasta pärast, kui puistu on saanud raieküpseks.

Statistilise metsainventeerimise (SMI) andmetel oli Eesti erametsades 2015. aastal majandatavatest puistutest 28,4% (319 500 ha) vanuses kuni 30 aastat. Lõplikult on väljamakstud toetust 1 725 ha hooldusraie teostamiseks, mis suhestatuna 2015. aasta seisuga erametsas olevate kuni 30-aastaste puistute olemisse moodustab 0,54%. Kahes toimunud taotlusvoorus on määratud toetusi hooldusraie teostamiseks 18 415 hektaril. Keskmiselt on määratud toetusi 9 208 ha/a hooldusraie teostamiseks.

Esitatud metsateatiste järgi on Eesti erametsades perioodil 2010–2013 kavandatud valgustusraieid keskmiselt 14 238 hektaril ning harvendusraieid 19 296 hektaril. Metsa majandamise eeskirja § 6 sätestab, et valgustusraiet tehakse kuni 8-sentimeetrise keskmise rinnasdiameetriga puistus (puistu vanuseni kuni 20 aastat). Harvendusraieks loetakse hooldusraiet üle 8-sentimeetrise keskmise rinnasdiameetriga puistus (reeglina üle 20 aasta vanuses puistus ja kuni küpsusvanuseni). Meetmes 8.6. toetatakse hooldusraiet kuni 30 aasta vanuses puistus, mis tähendab, et see hõlmab nii valgustusraiet kui ka esimest harvendusraiet. Kui rahavoogude vaatenurgast on valgustusraie näol metsaomaniku jaoks tegemist vaid kuluga, siis esimene harvendusraie toodab ka positiivset rahavoogu, kuid praktikas jääb metsaomaniku jaoks tihti ka esimene harvendusraie negatiivse tulemiga.

Kuna meetmest 8.6 toetatavad tegevused (eelkõige metsakasvatuslikud tegevused) on pika perioodiga/tasuvusega investeeringud, siis võib juhtuda, et ilma toetuseta puudub mingil osal metsaomanikel motivatsioon neid tegevusi ellu viia (eriti määrava tähtsusega on just hooldusraietetegemine, panustamaks meetmele seatud eesmärki), seega on meede igati asjakohane ja

eesmärki täitev.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Metsade elujõulisuse ja majandusliku väärtuse parandamise toetuse (meede 8.6) on asjakohane ja vajalik arvestades Eesti metsade noorendike mahtu. Pikas perspektiivis on sihtvaldkonna 5C eesmärki panustav, kuid kiirem mõju on elurikkuse ja metsamaa majanduslikult parema ärakasutamise tagamiseks.	**R.1** Kuna meetmel 8.6 on eelkõige elurikkusele kaasaaitav mõju, siis tuleks arvestada meetme tulemused sihtvaldkonna 4A eesmärkide täitmise hulka.

5.14. Ühine hindamisküsimus 14 (sihtvaldkond 5D)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 14: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS CONTRIBUTED TO REDUCING GHG AND AMMONIA EMISSIONS FROM AGRICULTURE?"

1. List of measures contributing to the FA 5D

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmise osakaal, %	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1–1.3 (5D)	300 000	0	0%
M 2.1 (5D)	5 000	2 995	59,9%
M 2.3 (5D)	5 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 4.1 (2A)	162 000 000	0	0%
M 10.1.1 (P4)	181 800 000	0	0%
M 10.1.2 (P4)	5 000 000	0	0%
M 10.1.4 (P4)	3 878 000	0	0%
M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 1.1–1.3 (5D)	0
M 2.1 (5D)	2
M 2.3 (5D)	0
Teisene sekkumine	

M 4.1 (2A)	0
M 10.1.1 (P4)	0
M 10.1.2 (P4)	0
M 10.1.4 (P4)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 5D1 Põllumajanduses tekkiv kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi heide on vähenenud (*GHG and ammonia emissions from agriculture have been reduced*)

Judgment criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
5D1 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioone põllumajandusest on vähendatud (*GHG and ammonia emissions from agriculture have been reduced*)	C18 Põllumajanduslik maa	A90 Muutus OTL, LKT/LHT ja MAHE toetatud loomade ammoniaagi emissiooni osakaalus (%) ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas
	C21 Loomühikud	
	C45 Kasvuhoonegaaside emissioon põllumajandusest (t CO_2 ekvivalenti)	
	C45a Põllumajanduse osa kasvuhoonegaaside koguheitest (%)	
5D1 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioonid põllumajandusest on vähendatud	R17/T18 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heidet R18 Kogus, mille võrra on vähenenud metaani- ja N_2O heide R19 Kogus, mille võrra on vähendatud ammoniaagi heidet	
5D1 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioonid põllumajandusest on vähendatud	O3 Loomühikute arv (teine sekkumine)	
5D1 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioonid põllumajandusest on vähendatud	O4 Toetatud põllumajapidamiste arv	

5D1 Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioonid põllumajandusest on vähendatud	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

C18 Põllumajandusmaa - põllumaa (% of total UAA)

C21 Loomühikud kokku (LSU)

C45 Kasvuhoonegaaside emissiooni põllumajandusest (t CO_2 ekvivalenti)

Lisa kontekstindikaatorid

C18a Muutus põllumaa % kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA)

C45a Muutus põllumajanduse osas kasvuhoonegaaside koguheitest (%)

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus %-des esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

C18, C21 Muutused aastatel 2010–2013

C45, C45a Muutused aastatel 2010–2014

Tulemusindikaatorid

R17/T18 % põllumajandusmaast (UAA), mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heidet

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016. aastal) majandamislepingute alusel, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heidet, kaetud põllumajandusmaa osakaalu kogu põllumajandusmaast (UAA − 957 510 ha 2013. aasta seisuga. Allikas: Eurostat).

R18 Kogus, mille võrra on vähendatud metaani- ja N_2O heidet

R19 Kogus, mille võrra on vähendatud ammoniaagi heidet

Meetodid: kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus vahena, lahutades esimese väärtusest viimase aasta väärtus. Kui vahe on negatiivne, siis heide ei ole

vähenenud ja indikaatori väärtus on negatiivne.

R18 allikas: Eurostat (http://ec.europa.eu)

R19 allikas: Euroopa Keskkonnagentuur (http://www.eea.europa.eu)

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

R18 Muutus aastatel 2010–2014

R19 Muutus aastatel 2010–2014

Väljundindikaatorid

O3 Loomühikute arv (teisene sekkumine)

O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse väljamakstud toetussummadega kaetud pindalade liitmise teel.

Täiendavad indikaatorid

A90 Muutus OTL, LKT/LHT ja MAHE toetatud loomade ammoniaagi emissiooni osakaalus (%) ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta (kus võimalik) indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus %-des esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingist näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus. Viimase aasta puudumisel esitatakse esimese aasta väärtus (fikseeritakse algväärtus).

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta (kus võimalik) võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

A90 Muutus aastatel 2013–2016*

*Näitajat võimalik esitada igal kolmandal aastal, sest arvutamisel kasutatakse Eurostatis esitatud UAA-d, mida esitatakse sellise ajasammuga. Viimane UAA väärtus on Eurostati lehel hetkel 2013. aasta kohta ehk 2016. aasta väärtust ei ole veel lisatud, mistõttu ei saa indikaatorit 2016. aasta kohta esitada. Ffikseeritakse algväärtus.

Kvalitatiivne metoodika

Lisaks kasvuhoonegaaside emissioonile tuuakse välja MAK 2014–2020 seos ammoniaagi emissiooniga põllumajandusest. Põllumajandussektor on põhiline (93% 2013. aasta andmetel) ammoniaagi tekkeallikas ja põllumajandussektori sees on omakorda loomakasvatusel (sõnnikukäitlus) põhiosa (73% 2013. aasta andmetel) ammoniaagi heitkogustes. Ammoniaagi koguemissiooni arvutamisel põllumajanduse valdkonnas olid sõnnikäitluse puhul aluseks loomade arvud terve Eesti kohta. Lisanäitaja OTL, LKT/LHT ja MAHE toetatud loomade ammoniaagi emissiooni osakaal ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas esitatakse viitamaks MAK 2014–2020 toetatud loomade väikesele osale põllumajanduse ammoniaagi koguheites. Samas lisanäitaja

suurenemine näitab ammoniaagi emissiooni kasvu MAK 2014–2020 toetatavate loomade näol.

Põllumajandusliku maa (UAA) andmed, mida kasutatakse lisanäitaja arvutamiseks, esitatakse iga kolme aasta tagant (viimane tulemus hetkel 2013. aasta kohta).Ammoniaagi heitkogused on kättesaadavad aruandest „*Estonian informative inventory report 1990–2013*“, kus tulemused esitatakse kaheaastase nihkega aruande esitamisaastast.

OTL toetatavate tõugude hulka nimekirja lisandusid MAK 2014–2020 meetme all vutid. MAK 2007–2013 abil toetati LKT meetmega karjatatavaid loomi ning MAK 2014–2020 meetme LHT raames toetatakse lisaks karjatatavatele loomadele sigu ja kanu. Selleks, et LKT ja LHT meede oleksid omavahel võrreldavad, tuli 2016. a määratud LHT loomade arvust maha lahutada vastavad sigade ja kanade näitajad. MAHE toetatud loomade kokku arvutamisel 2013. ja 2016. aasta kohta jäeti välja küülikud ja mesilaspered, kuna neid ei kajastatud ammoniaagi heitkoguste arvestamisel vastavas aruandes. Ammoniaagi heitkoguse arvutamisel ei ole sobilike andmete puudumisel arvestatud anorgaaniliste lämmastikväetiste kasutamist, mille osakaal oli 2013. aastal 27% põllumajanduse valdkonna ammoniaagi emissioonist.

Kontekstindikaatori põllumajanduslik maa (UAA, C18) tulemused ei ole kättesaadavad iga-aastaselt. Seetõttu pole praegu indikaatoriga seotud lisanäitajate tulemusi võimalik esitada 2016. aasta kohta. Samuti on kaheaastase nihkega andmed ammoniaagi heitkoguste kohta põllumajandussektorist.

Aastal 2014 korraldas PMK e-küsitluse põllumajandustootjatele MAK 2007–2013 rakendamise kohta. Küsimustikule vastas 1861 taotlejat ehk e-küsitluse vastamisaktiivsus oli 20%. Küsimustikule vastanud olid valdavalt teadlikud (46%) või osaliselt kursis (43%) kliimamuutuste mõjust põllumajandustootmisele. Kõige paremat informeeritust näitasid vastanutest üles MAHE (58%), KSM (53%) ja PLK (50%) toetuse saajad. Uurides toetuste taotlejate meelsust kasutamaks põllumajandustegevuses kliimamuutusi leevendavaid ja/või nendega kohanemise meetmeid, vastas üle poolte vastanutest (61%) „ei oska öelda“ ja 17% vastajatest ei kavatse kliimamuutusi leevendavaid ja/või kohanemise tegevusi ette võtta. Kõige rohkem eitavaid vastuseid andsid KSM ja PLK tootjad (23%) ning kõige enam olid kõnealuste tegevuste rakendamise poolt MAHE tootjad („jah“ vastas 15% ja „mingil määral“ 19% vastanutest).

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio Value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C18 Põllumajandus-maa - põllumaa (% of total UAA)		65,6%	Eurostat, 2013- Farm Structure Survey (FSS) [ef_oluft] http://ec.europa.eu/eurostat/data/database
	C21 Loomühikud kokku (LSU)	310 110		Eurost, 2013, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c21_en.pdf
	C45 Kasvuhoonegaaside emissioon põllumajandusest (t CO_2 ekvivalenti)	1 317,9		Greenhouse gas emissions from agriculture (source: EEA) [aei_pr_ghg] 2010-2014 a. http://ec.europa.eu/eurostat/data/database

	C45a Põllumajanduse osa kasvuhoonegaaside koguheitest (%)		6,2%	
Common result indicators	R17/T18 % põllumajandusmaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside ja/või ammoniaagi heidet		44,98%	PRIA
	R18 Kogus, mille võrra on vähendatud metaani- ja N_2O heidet, milj t	0,152		Greenhouse gas emissions from agriculture (source: EEA) [aei_pr_ghg] 2010-2014 a. http://ec.europa.eu/eurostat/data/database
	R19 Kogus, mille võrra on vähenda-tud ammoniaagi heidet, t	949		European Environment agency data on ammonia emissions (MS level) http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/air-emissions-viewer-lrtap (air polutant data viewer)
Common output indicators	O8 Toetatud loomühikute arv	310 110		PRIA
	O5 Toetatud põllumajandusmaa kogupindala, ha	430 664		PRIA
Additional result indicators	A90 Muutus OTL, LKT/LHT ja MAHE toetatud loomade ammoniaagi emissiooni osakaalus (%) ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas		4,5%	PMK (PRIA andmetel) Estonian informative inventory report 1990-2013 http://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/estonian_iir_2015.pdf

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Mitmete lisanäitajate kohta ei ole 2017. aastal võimalik esitada tulemusi, mis kajastaksid MAK 2014–2020 tulemusi. Tulemused on esitatud ainult 2013. aasta kohta nelja lisanäitaja puhul. Nende lisanäitajate tulemusi käesoleval ja eelnenud toetusperioodil saab võrrelda meetmete toetusaluste pindade kaudu, aga mitte osakaalude põhjal.

6. Answer to evaluation question

Sihtvaldkonna 5D kohta on esitatud kolm kontekstindikaatorit (C18 ja C21, C45). Kontekstindikaatori C18 põllumajanduslikku maad (UAA) oli 2010. aastal 940 930 ha ja 2013. aastal 957 510 ha ehk maad on võrreldes 2010. aastaga 1,7% juurde tulnud.

Kontekstindikaatori C21 loomühikute arv (LÜ) tulemus oli 2010. aastal 306 280 LÜ ja 2013. aastal 310 110 LÜ. Seega loomühikuid on lisandunud 1,3% võrreldes 2010. aastaga. Kontekstindikaator C45 kasvuhoonegaaside emissioon põllumajandusest oli 2010. aastal 1165,1 t CO_2 ekvivalenti ja 2014. aastal 1317,9 t CO_2 ekvivalenti ehk kasvuhoonegaaside emissioon põllumajanduses kasvas 13,1% aastatel 2010–2014. Põllumajanduse osa kasvuhoonegaaside koguheitest on suurenenud tagasihoidlikult 0,4% (5,8%-lt 6,2%-ni).

Ammoniaagi heiteid kajastab loomakasvatuse andmetel põhinev lisanäitaja OTL, LKT/LHT ja MAHE toetatud loomade (206 966 tk) osakaal, mis moodustas 2013. aastal 4,5% (480 t) ammoniaagi koguemissioonist (10 581 t) põllumajanduse valdkonnas. MAK 2014–2020 toetatud loomade osakaal kogu põllumajanduse valdkonna ammoniaagi emissioonist moodustab väga väikese osa.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Kontekstindikaatoritest suurenes 2010. aasta tasemega võrreldes kontekstindikaator C18 (põllumajanduslik maa) 1,8% ja kontekstindikaator C21 (loomühikute arv (LÜ)) 1,3% 2013. aastaks. Kasvuhoonegaaside emissioonist suurenes põllumajanduse (kontekstindikaator C45) osa tagasihoidlikult 0,3% (2010. aastal 5,8%-lt 6,2%-ni 2014. aastal).	**R.1** Kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi emissioonide vähendamisse panustavad meetmed võiksid olla põllumajandustootjale majanduslikult võimalikult tasuvad.
C.2 MAK 2014–2020 seotud ammoniaagi heitmed sõnnikukäitlusest moodustasid 2013. aastal ainult 4,5% ammoniaagi koguemissioonist põllumajanduse valdkonnas.	

5.15. Ühine hindamisküsimus 15 (sihtvaldkond 5E)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 15: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED CARBON CONSERVATION AND SEQUESTRATION IN AGRICULTURE AND FORESTRY?"

1. List of measures contributing to the FA 5E

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014−2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 1.1−1.3 (5E)	500 000	0	0%
M 2.1 (5E)	5 000	0	0%
M 2.3 (5E)	5 000	0	0%
Teisene sekkumine			
M 10.1.3 (P4)	6 000 000	0	0%
M 10.1.7 (P4)	40 200 000	0	0%

M 19.2 (6B)	68 140 000	0	0%
M 19.3 (6B)	2 500 000	0	0%

Projektide arv (Allikas PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014−2016
Esmane sekkumine	
M 1.1−1.3 (5E)	0
M 2.1 (5E)	0
M 2.3 (5E)	0
Teisene sekkumine	
M 10.1.3 (4)	0
M 10.1.7 (4)	0
M 19.2 (6B)	0
M 19.3 (6B)	0

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 5E1 Põllumajanduses ja metsanduses on suurenenud süsiniku säilitamise ja sidumise edendamine (*Carbon conservation and sequestration in agriculture and forestry has increased*)
- 5E2 Süsiniku sidumist soodustavate lepingutega kaetud põllumajandus- ja metsamaa pindala on suurenenud (*Agricultural and forestry land under enhanced management contract contributing to carbon sequestration has been enlarged*)

Judgment criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
5E1 Põllumajanduses ja metsanduses on suurenenud süsiniku säilitamise ja sidumise edendamine (*Carbon conservation and sequestration in agriculture and forestry has increased*)	C33 Põllumajanduse intensiivsus	
	C33a Ekstensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)	
	C33b Keskmise intensiivsusega põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)	
	C33c Intensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)	
	C33d Karjamaa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)	
	C41 Mulla orgaaniline aine põllumaal	
	C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)	
	C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})	

5E2 Süsiniku sidumist soodustavate lepingutega kaetud põllumajandus- ja metsamaa pindala on suurenenud (*Agricultural and forestry land under enhanced management contract contributing to carbon sequestration has been enlarged*)		A91 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse jätkumisel rohumaana (t ha^{-1})
		A92 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse muutudes põllumaast rohumaaks (t ha^{-1})
		A93 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse jätkumisel põllumaana (t ha^{-1})
5E1 Põllumajanduses ja metsanduses on suurenenud süsiniku säilitamise ja sidumise edendamine (*Carbon conservation and sequestration in agriculture and forestry has increased*) 5E2 Süsiniku sidumist soodustavate lepingutega kaetud põllumajandus- ja metsamaa pindala on suurenenud (*Agricultural and forestry land under enhanced management contract contributing to carbon sequestration has been enlarged*)	R20/T19 % põllumajandus- ja metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mis aitavad kaasa CO_2 sidumisele ja säilitamisele	
5E1 Põllumajanduses ja metsanduses on suurenenud süsiniku säilitamise ja sidumise edendamine(*Carbon conservation and sequestration in agriculture and forestry has increased*) 5E2 Süsiniku sidumist soodustavate lepingutega kaetud põllumajandus- ja metsamaa pindala on suurenenud(*Agricultural and forestry land under enhanced management contract contributing to carbon sequestration has been enlarged*)	O5 Toetatud põllumajandus- ja metsamaa kogupindala	

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

C33 Põllumajanduse intensiivsus

C41 Mulla orgaaniline aine sisaldus põllumaal

Lisa kontekstindikaatorid

C33a Ekstensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA, %)

C33b Keskmise intensiivsusega põllumajanduse osakaal kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA, %)

C33c Intensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA, %)

C33d Karjamaa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA, %)

C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)

C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus protsentides esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingit näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus (UAA pindala 957 510 ha 2013. aastal. Allikas: Eurostat).

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

C33a, C33b, C33c, C33d Muutus aastatel 2007–2013

C41a, C41b Muutused aastatel 2009–2012

Tulemusindikaator

R20/T19 % põllumajandus- ja metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mis aitavad kaasa CO_2 sidumisele ja säilitamisele

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse viimasel aastal (2016. aastal) majandamislepingute alusel, mis soodustavad CO_2 sidumist ja säilimist, kaetud põllumajandusmaa osakaal kogu põllumajandus- (UAA) ja metsamaast (FOWL) (UAA − 957 510 ha 2013. aasta seisuga. Allikas: Eurostat (http://ec.europa.eu). FOWL − 2 455 510 ha 2015. aasta seisuga. Allikas: *State of Europe's Forest report).*

Väljundindikaator

O5 Toetatud põllumajandus- ja metsamaa kogupindala

Meetod: kirjeldav statistika.

Arvutatakse välja makstud meetmete 10.1.3 ja 10.1.7 toetussummadega kaetud pindalade liitmise teel.

Täiendavad indikaatorid

A91 Muutus keskmises mulla orgaanilise süsiniku (Corg) varus turvasmuldadel maakasutuse jätkumisel rohumaana (t ha^{-1})

A92 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse muutudes põllumaast rohumaaks (t ha^{-1})

A93 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse jätkumisel põllumaana (t ha^{-1})

Meetodid: enne ja pärast, kirjeldav statistika.

Esitatakse perioodi esimese ja viimase aasta indikaatori väärtus. Seejärel leitakse indikaatori muutus %-des esimese ja viimase aasta võrdluses. Kui indikaator on esitatud osakaaluna mingist näitajast, siis esitatakse protsendipunkti muutus.

Muutus arvutatakse perioodi esimese ja viimase aasta (aastate keskmine) võrdluses indikaatorite puhul järgmiselt:

A140, A141, A142 Muutus aastatel 2015–2016 kuni 2020. aastani*

*Näitajat on võimalik edaspidi järgmisena esitada 2016. aasta kohta või perioodi lõpus 2020. aasta kohta. Fikseeritakse indikaatori algväärtus.

Kvalitatiivne metoodika

Orgaanilise süsiniku varu on oluline muldade huumusseisundit iseloomustav näitaja, mis peegeldab Corg seisundit baseerudes turba- või huumushorisondi tüsedusel, lasuvustihedusel ja Corg sisalduse koondil. PMK uuringust „Erodeeritud ja turvasmuldade omaduste muutumine“ kasutatakse keskmisi MOS varu tulemusi turvasmuldadel nii jätkuval kasutamisel püsirohumaana kui ka maakasutuse muutumisel põllumaast püsirohumaaks. Referentsaladeks maakasutuse muutumisel põllumaast rohumaaks on alad, kus maakasutus jätkub põllumaana. Kolm erinevat maakasutust moodustavad üksteise suhtes kontrollgrupid. Turvasmuldasid intensiivselt harides kaasneb orgaanilise aine kiire lagunemine ja seetõttu Corg varu mullas väheneb. Püsirohumaadel olevate turvasmuldade Corg varu peaks aga eelduste kohaselt suurenema.

Orgaanilise süsiniku varu arvutati turvasmuldadele kolme maakasutusgrupi kaupa: kahel järjestikusel aastal (aastatel 2014−2015 või aastatel 2015−2016) püsirohumaa, esimesel aastal (aastatel 2014−2015) põllumaa ja teisel aastal (aastatel 2015−2016) püsirohumaa ja neile vastavad referentsalad kahel järjestikusel aastal (aatatel 2014−2015 või aastatel 2015−2016) põllumaa. Uuringualade mullaproovidest määrati Corg sisaldus ning arvestades lisaks turbahorisondi tüsedust ja lasuvustihedust arvutati Corg varu suurus. Indikaator on võimalik esitada aastate 2014–2016 ja aastate 2019–2020 kohta ehk enne ja pärast võrdlusena.

Aastal 2014 korraldas PMK e-küsitlus põllumajandustootjatele MAK 2007–2013 rakendamise kohta. Küsimustikule vastas 1861 taotlejat ja e-küsitluse vastamisaktiivsus oli 20%. Tootjatelt uuriti CO_2 eraldumise aspektist lähtuvalt agrotehnoloogiliste võtete kasutamist. Pindmine ehk minimeeritud mullaharimine ja mitteharimine ehk otsekülv aitavad vähendada mullast CO_2 eraldumist ja konserveerida mulda süsiniku aidates seeläbi kliimamuutusi leevendada. E-küsitluse tulemuste põhjal on enamlevinud mullaharimistehnoloogia vastanud ettevõtete maadel künnipõhine (78%), järgnesid

pindmine mullaharimine (39%) ja otsekülv (18%).				
4. Quantitative values of indicators and data sources				
Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C33 Põllumajanduse intensiivsus			Eurostat, 2013 https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c33_en.pdf
	C33a Ekstensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)		56,8%	
	C33b Keskmise intensiivsusega põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)		37,8%	
	C33c Intensiivse põllumajanduse osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)		5,4%	

	C33d Karjamaa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) (%)		51,3%	
	C41 Mulla orgaanilise aine sisaldus põllumaal			Eurostat, 2012, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c41_en.pdf
	C41a Orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus (megatonni)	154,6		
	C41b Orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus (g kg^{-1})	45,2	0%	
Common result indicators	R20/T19 % põllumajandus- ja metsamaast, mida hõlmavad majandamislepingud, mis aitavad kaasa CO_2 sidumisele ja säilitamisele		3,53%	PRIA,
Common output indicators	O5 Toetatud põllumajandus-ja metsamaa kogupindala, ha	33 779		PRIA
	A91 Muutus keskmises Corg varus turvasmuldadel maakasutuse jätkumisel rohumaana (t ha^{-1})	425		PMK uuring „Erodeeritud- ja turvasmuldade omaduste muutumine“

	A92 Muutus keskmises Corg varus turvasmulda del maakasutuse muutudes põllumaast rohumaaks (t ha^{-1})	350 t ha^{-1}		PMK uuring „Erodeeritud- ja turvasmuldade omaduste muutumine“
	A93 Muutus keskmises Corg varus turvasmulda del maakasutuse jätkumisel põllumaana (t ha^{-1})	357 t ha^{-1}		PMK uuring „Erodeeritud- ja turvasmuldade omaduste muutumine“

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Kontekstindikaatorid tulevad sageli hilinemisega ning alati pole võimalik kõiki vajalikke tulemusi hindamisel kajastada. Tähtajad administratiivandmete andmepäringute saabumisel ja aruande esitamisel langevad lähestikku.

Kontekstindikaatori (C41) mulla orgaaniline aine põllumaal tulemuste kohaselt oli 2009. aastal orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus 13,9 megatonni ja orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus 16,2 g kg^{-1}. Uuendatud andmete kohaselt oli 2009. ja 2012. aasta orgaanilise süsiniku hinnanguline kogusisaldus 154,6 megatonni ja orgaanilise süsiniku keskmine sisaldus 45,2 g kg^{-1} kohta. Tulemused on korrigeeritud lausa enam kui kümnekordselt orgaanilise süsiniku hinnangulise kogusisalduse puhul 13,9 megatonnilt 154,6 megatonnini. C41 andmed põhinevad LUCAS maakasutuse uuringul, aga ei kajasta tegelikku seisundit Eesti kohta. Ilmselgelt on olemasolevate kontekstindikaatorite erinevuste põhjuseks peamiseks metoodilised probleemid, mitte muldades toimunud muutused ja seega nende sisuline hindamine on praktiliselt võimatu.

6. Answer to evaluation question

Sihtvaldkonna 5E kohta on esitatud kaks kontekstindikaatorit (C33 ja C41). C33 põllumajanduse intensiivsuse tulemused on baasaastaga (2007. aasta) võrreldes 2013. aastal muutunud. Ekstensiivse maa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajanduslikust maast (UAA) 2007. aastal (77,3%) vähenes 20,5% võrreldes 2013. aasta tulemusega (56,8%). Keskmise intensiivsusega maa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajandusmaast (UAA) on võrreldes baasaastaga 2007. aastal tõusnud 17,1% (20,7%-lt 37,8%-ni) 2013. aastal. Intensiivse tootmisega maa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajanduslikust maast (UAA) on suurenenud 2,7% (2%-lt 2007. aastal 5,4%-ni 2013. aastal). Karjamaa osakaal kogu kasutuses olevast põllumajanduslikust maast (UAA) on muutunud aastatel 2010 kuni 2013 langenud 2,1% (53,4%-lt 51,3%-ni).

Turvasmuldi ohustab harimisel peamiselt orgaanilise aine vähenemine mullas ja suurenevad KHG heited mullast. Eelduste kohaselt peaks MOS varu turvasmuldade püsirohumaadel suurenema. Lisanäitajate Corg varu keskmiste tulemuste võrdlemine erinevate maakasutuste korral selgitab, kas eeldus peab paika ning turvasmuldade kasutamine rohumaa ja põllumaana annab erinevaid tulemusi

Corgvaru muutuse kohta. Keskmine MOS varu turvasmuldade maakasutuse jätkumisel rohumaana oli suurem (425 t ha^{-1}) kui uuringualadel, mille maakasutus muutus põllumaast rohumaaks (350 t ha^{-1}). Põllumaast rohumaaks üle läinud uuringualadele leitud referentsaladel, mille maakasutus jätkus põllumaana, oli keskmine Corg varu 357 t ha^{-1}. Mitme aasta vältel rohumaana kasutatud turvasmuldadega uuringualadel oli keskmine Corg varu 18% suurem, kui hiljuti põllumaana kasutusel olnud ja rohumaaks üle viidud keskmine Corg varu. Rohumaade suurem süsinikusidumise võime võrreldes põllumaadega muutub märkimisväärsemaks pikema ajaperioodi jooksul, mitte mõne aastaga. Selgemalt esinevad vahed rohumaa ja põllumaa Corg varu muutuses kümne aasta jooksul. Seetõttu pole ka uuringualade, mis olid 2014. aastal põllumaad ja 2015. aastal rohumaad ning uuringualade, mis olid nii 2014. kui 2015. aastal põllumaad, vahel suurt erinevust keskmistes MOS varu tulemustes. Hoolimata suhteliselt suurest varieerumisest on Corg varu hea orgaanilise süsiniku seisundi koondnäitaja. MAK 2014–2020 perioodi lõpus planeeritakse kordusuuringut ning seejärel saab anda hinnangu huumusvaru muutustele (enne-pärast) erinevate maakasutuste korral.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Kontekstindikaatori C33 põhjal on põllumajanduse intensiivsus suurenenud ja karjamaa osatähtsus on 2,1% võrra vähenenud.	**R.1** Jätkata rakendamist valitud kriteeriumite alusel ja muudatuste vajaduse hindamine võib toimuda 2019. aastal.
C.2 CO_2 emissiooni ja Corg varu muutuse osakaal KSM ja MULD tootjate rohumaadel moodustas ÜPT rohumaade CO_2 emissioonist 29% ja Corg varu muutusest 2016. a 30%.	
C.3 Keskmine Corg varu turvamuldade maakasutuse jätkumisel rohumaana oli suurem (425 t ha^{-1}) kui maakasutuse muutusel põllumaast rohumaaks (350 t ha^{-1}) ning nende referentsaladel (jätkus põllumaana) oli keskmine Corg varu samaväärne (357 t ha^{-1}). Turvasmuldadel rohumaade süsinikuvaru on suurim.	

5.16. Ühine hindamisküsimus 16 (sihtvaldkond 6A)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 16: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED THE DIVERSIFICATION, CREATION AND DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISES AND JOB CREATION?"

1. List of measures contributing to the FA 6A

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
M 2.1 (6A)	1 980 000	8 816	0,45%
M 2.3 (6A)	20 000	0	0%
M 4.2 (6A)	15 000 000	78 666	0,5%
M 6.3 (6A)	12 000 000	8 400 822	70,0%
M 6.4 (6A)	57 000 000	1 738 711	3,1%
Finantsinstrument (4.2, 6.4) (6A)	12 000 000	1 450 000	12,1%

Projektide arv (Allikas: PRIA, seisuga 31.12.2016)

Meede	Arv kokku 2014–2016
M 2.1 (6A)	11
M 2.3 (6A)	0
M 4.2 (6A)	2
M 6.3 (6A)	574
M 6.4 (6A)	36
Finantsinstrument (4.2, 6.4) (6A)	10

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

Hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 6A1 Väikeseid ettevõtteid on loodud (*Small enterprises have been created*)
- 6A2 Väikesed ettevõtted on mitmekesistanud oma majandustegevust (*Small enterprises have diversified their economic activity*)
- 6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)

Täiendavad hindamiskriteeriumid (siseriiklikud) on järgmised:

- 6A4 Väikeseid ettevõtteid on arendatud

Judgment criteria	Common result indicators	Additional result indicators and information
6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)	C5 Tööhõive määr	
6A1 Väikeseid ettevõtteid on loodud (*Small enterprises have been created*)	C6 Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise määr	

6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)	C7 Töötuse määr	
6A1 Väikeseid ettevõtteid on loodud (*Small enterprises have been created*) 6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)	C10 Majanduse struktuur	
6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)	C11 Tööhõive struktuur	
	R21/T20 Toetatud projektide puhul loodud töökohad	
6A2 Väikesed ettevõtted on mitmekesistanud oma majandustegevust (*Small enterprises have diversified their economic activity*)	O4 Toodete töötlemiseks ja turustamiseks toetust saanute ettevõtjate arv	
	O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste või toetuse saajate arv, kes on saanud ärietteõtte asutamiseks toetust investeerimiseks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades	
		A38 Põllumajandusettevõtete osakaal ettevõtjatest, kes on saanud toetust investeerimiseks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades
		A145 Mittepõllumajanduslikesse tegevustesse investeerinud põllumajandusettevõtete osakaal kõikidest Eesti põllumajandusettevõtetest
6A2 Väikesed ettevõtted on mitmekesistanud oma majandustegevust (*Small enterprises have diversified their economic activity*) 6A3 Loodud on töökohti (*Jobs have been created*)		A40 Loodud töökohtade jaotus tegevusalade lõikes (võimalusel bruto- ja netoväärtusena)
6A4 Väikeseid ettevõtteid on arendatud		A146 Toetatud väikeettevõtete arv

3. Methods applied

Kvantitatiivsed indikaatorid

Kontekstindikaatorid

C5 Tööhõive määr

C6 Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise määr

C7 Töötuse määr

C10 Majanduse struktuur

C11 Tööhõive struktuur

Meetod: enne-pärast.

Tulemusindikaator

R21/T20 Toetatud projektide puhul loodud töökohad

Meetod: enne-pärast.

Sihtvaldkonna 6A alt tehtud investeeringute käigus loodud tähtajatute töökohtade arv täistööaja ekvivalendina. Kirjeldatakse ka loodud töökohtade soolist jaotust.

Väljundindikaatorid

O3 Toodete töötlemisele ja turustamisele suunatud projektide arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Sihtvaldkonda 6A suunatud meetme 4.2 ja 6.4 iga elluviidud tegevuse puhul määratakse, kas see aitab otseselt kaasa toodete töötlemisele või turustamisele. Indikaatori väärtuse leidmiseks loendatakse meetme 4.2 projektid, mis on suunatud sihtvaldkonda 6A.

O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste või toetuse saajate arv, kes on saanud äriettevõtte asutamiseks toetust investeerimiseks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades.

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetmest 6.4 toetatud ettevõtete arv.

Täiendavad indikaatorid

A38 Põllumajandusettevõtete osakaal ettevõtjatest, kes on saanud toetust investeerimiseks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetmes 6.4 osalenud põllumajandustootjate arv jagatakse kõikide antud meetmest toetust saanud ettevõtjate arvuga. Selliselt selgub põllumajandusliku põhitegevusalaga ettevõtete projektide osakaal, mis näitab, mil määral on toetatud põllumajandustootjate tegevuse mitmekesistamist väljapoole põllumajandustegevust.

A40 Loodud töökohtade jaotus tegevusalade lõikes (võimalusel bruto- ja netoväärtusena).

Meetod: enne-pärast.

Sihtvaldkonna 6A alt tehtud investeeringute käigus loodud tähtajatute töökohtade arv täistööaja

ekvivalendina ehk kasutatakse indikaatori T20 metoodikat. Ettevõtjad liigitatakse tegevusala alusel, milleks kasutatakse majandustegevuse klassifikaatorit EMTAK 2008 alusel. Seejärel jaotatakse töökohad ettevõtjate tegevusalade lõikes.

A145 Mittepõllumajanduslikesse tegevustesse investeerinud põllumajandusettevõtete osakaal kõikidest Eesti põllumajandusettevõtetest

Meetod: kirjeldav statistika.

Meetmest 6.4 toetatud põllumajandusettevõtjate arv jagatakse kõikide Eesti põllumajandusettevõtjatega.

A146 Toetatud väikeettevõtete arv

Meetod: kirjeldav statistika.

Antud näitaja aitab hinnata maaelu arengukava mõju väikeettevõtluse arengule maapiirkonnas. Selle arvutamiseks liidetakse väikese suurusega või mikroettevõtetted, millele on makstud välja sihtvaldkonna 6A alt toetus meetmete 4.2, 6.3 ja 6.4 puhul.

Kvalitatiivsed meetodid

A40 Loodud töökohtade jaotus ametikohtade lõikes

Meetod: kirjeldav statistika.

Loodud töökohtade arvu selgitamiseks korraldatud intervjuu alusel kogutakse info loodud töökohtade ametinimetuste kohta. Selle alusel hinnatakse loodud töökohtade mitmekülgsust.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		Absolute value	Ratio value	Calculated gross value	Calculated net value	Data and information sources
Common context indicators	C5 Tööhõive määr		71,9 %			Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c5_en.xlsx
	C6 Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise määr		9,3%			Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c6_en.xlsx
	C7 Töötuse määr		6,2%			Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c7_en.xlsx
	C10 Majanduse struktuur	17 706 mln €				Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c10_en.xlsx
	C11 Tööhõive struktuur	622 900				Eurostat, 2015, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indica-

						tors/context/2016/c11_en.xlsx
Common result indicators	R21/T20 Toetatud projektide puhul loodud töökohad			39,4		Telefoniküsitlus
Common output indicators	O4 Toodete töötlemiseks ja turustamiseks toetust saanute arv			1		PRIA
	O4 Nende põllumajanduslike majapidamiste või toetuse saajate arv, kes on saanud toetust investeerimiseks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades	34				PRIA
Additional result indicators	A38 Põllumajandusettevõtete osakaal ettevõtjatest, kes on saanud toetust investeerimiseks mittepõllumaja-nduslikesse tegevustesse maapiirkondades			33%		PRIA
	A145 Mittepõllumajanduslikesse tegevustesse investeerinud põllumajandus-ettevõtete osakaal kõikidest Eesti põllumajandus-ettevõtetest			0,1%		PRIA; Statistikaamet http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/13PELLUMAJANDUS/13PELLUMAJANDUS.asp PMS404: põllumajanduslike majapidamiste maakasutus valdaja õigusliku vormi järgi 2016
	A146 Toetatud väikeettevõtete arv			598		PRIA

5.Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Puuduvad.

6. Answer to evaluation question

Töökohtade loomise küsitluse käigus tehti päring ettevõtjatele, kellele oli 2016. aasta seisuga

sihtvaldkonna 6A alt toetust välja makstud. Küsitletud kavatsesid toetuse taotlemise ajahetkel luua juurde 69,5 töökohta. 2017. aasta aprilliks on nendest 32 ettevõtjast vähemalt ühe töökoha juurde loonud 22 ja kokku on nende poolt töökohti loodud 39,4 (R21/T20) ehk 57% planeeritust. Tehtud investeeringud on seega panustanud maapiirkonnas tööhõive parandamisse, kuigi piiratud tegevuste arvu juures on see panus olnud pigem tagasihoidlik. Sealjuures tekkis töökohti juurde pigem meestele, kuna peaaegu 2/3 loodud töökohtadest asusid tööle mehed. Mingil määral saab seda seletada loodud töökohtade iseloomuga, kuna loodud ametite hulgas oli mitu nt mehhaaniku ja tisleri ametikohta.

Samas loodi juurde üsna erinevaid ametikohti (indikaator A40). Lisaks eelpool mainitule lisandus investeeringute käigus mitu tootmistöölise ja operaatori ametikohta. Samuti anti tööd mitmele kokale ja vähemalt kahele pruulmeistrile. Loodi ka töökohti, mis ei olnud otseselt seotud tootmistegevusega, kuna tööle võeti mitu juhatajat, aga ka müüjat, raamatupidaja, joonestaja, administraator ja loomaarst. Kuigi palju loodi töökohti seega tootmistöölistele, olid ametid iseloomult pigem mitmekesised ja juurde tuli ka üsna palju kõrgemat kvalifikatsiooni ja kogemust nõudvaid töökohti.

Loodud töökohtade iseloomuga langeb kokku ka asjaolu, et paljudele ettevõtjatele maksti toetusi toodete töötlemiseks või turustamiseks. Meetmetest 4.2 ja 6.4 tegid sihtvaldkonda 6A investeeringuid 38 ettevõtet ja nendest 1 viis ellu tegevusi, mille käigus osteti mingi toote töötlemiseks või turustamiseks vajalik seade või masin või püstitati tootmishoone (O4). Enamikel juhtudel oli selliseks tegevuseks töötlemisseadme ostmine ja see võimaldab luua rohkem lisandväärtust. Seetõttu aitasid paljud toetuse abil ellu viidud investeeringud kaasa toetatud ettevõtete ja seega ka maapiirkonna majandustegevuse arengule.

Investeeringuteks mittepõllumajanduslikesse tegevustesse maapiirkondades maksti toetust kokku 36 ettevõtjale, sh 12 põllumajandustootjale (O4). See on üsna väike põllumajandustootjate arv, kelle puhul toetati majandustegevuse mitmekesistamist väljapoole põllumajandust, kuna kõikidest Eesti põllumajandustootjatest moodustavad need toetust saanud ettevõtjad alla 0,1% (A145). Ettevõtete hulgas, kelle puhul toetati mittepõllumajanduslikke investeeringuid, oli põllumajandustootjad alla kolmandiku. Seega ei ole arengukava rakendamisel olnud suur rõhk nii väga maapiirkonnas põllumajandustegevusele alternatiivide loomisel kuivõrd lihtsalt majandustegevuse arendamisel. Kokku on sihtvaldkonna raames otseselt väikeettevõtluse arengut silmas pidades toetatud 598 ettevõtte investeeringuid maapiirkonnas (A146), mistõttu võib maaelu arengukava selles osas mõjusaks pidada.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Maapiirkonnas on võrreldes linnadega madalam hõivatute osakaal ja selle kasv aeglasem, ent tööjõud on seal suuremal määral rakendunud.	
C.2 Maaelu arengukavast toetatud investeeringutega on juurde loodud 39,4 tähtajatut töökohta, mille hulgas on erinevaid ameteid.	
C.3 Meetmete 4.2 ja 6.4 raames tegevusi ellu viinud ettevõtjatest on enamik investeerinud otseselt toodete töötlemisse või turustamisse.	
C.4 Mittepõllumajanduslikeks tegevusteks on toetust saanud 36 ettevõtet, millest kolmandiku on põhitegevusalaks on põllumajandus.	**R.1** Põllumajandusetootjate tegevuse suunamiseks väljapoole põllumajandust ja sellega maapiirkonna majandustegevuse mitmekesistamiseks on oluline enam toetada nende investeeringuid mittepõllumajanduslikesse tegevustesse.

C.5 Toetustega on mainimisväärselt toetatud väikeettevõtluse arengut maapiirkonnas, kuna kokku on toetatud 598 sellise ettevõtte investeeringuid.	

5.17. Ühine hindamisküsimus 17 (sihtvaldkond 6B)

COMMON EVALUATION QUESTION NO 17: "TO WHAT EXTENT HAVE RDP INTERVENTIONS SUPPORTED LOCAL DEVELOPMENT IN RURAL AREAS?"

1. List of measures contributing to the FA 6B

Primarily programmed measures/sub-measures:

Projektide toetuse summa, € (Allikas: PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Meetme eelarve 2014–2020, €	Täitmine seisuga 31.12.2016	
		summa, €	osakaal
Esmane sekkumine			
M 19.1 (6B)	1 700 000	1 587 869	93,4%
M 19.2 (6B)	68 140 000	237 027	0,3%
M 19.3 (6B)	2 500 000	18 740	0,7%
M 19.4 (6B)	17 660 000	1 822 909	10,3%
Kokku	90 000 000	3 666 545	4,1%
Teisene sekkumine			
M 19.2 (2A)		28 546	
M 19.2 (5B)		7 639	
M 19.2 (6A)		91 916	
M 19.2 (6B)		108 926	
M 19.3 (6B)		18 740	
Kokku		255 767	
Kaasnev sekkumine			
M 19.2 (1A)		31 345	
M 19.2 (3A)		3 545	
M 19.2 (6B)		13 438	
M 19.2 (6C)		9 976	
M 19.3 (3A)		10 000	
Kokku		68 304	

Projektide arv (Allikas: PRIA 31.12.2016 seisuga)

Meede	Arv kokku 2014–2016
Esmane sekkumine	
M 19.1 (6B)	26
M 19.2 (6B)	31
M 19.3 (6B)	2
M 19.4 (6B)	26

Kokku	85
Teisene sekkumine	
M 19.2 (2A)	2
M 19.2 (5B)	1
M 19.2 (6A)	10
M 19.2 (6B)	18
M 19.3 (6B)	2
Kokku	33
Kaasnev sekkumine	
M 19.2 (1A)	5
M 19.2 (3A)	1
M 19.2 (6B)	2
M 19.2 (6C)	1
M 19.3 (3A)	1
Kokku	10

2. Link between judgment criteria, common and additional result indicators used to answer the CEQ

EK hindamisjuhendis esitatud hindamiskriteeriumid (*JC*) on järgmised:

- 6B1 Teenuste pakkumine ja kohalik infrastruktuur on maapiirkonnas paranenud *(Services and local infrastructure in rural areas has improved*)
- 6B2 Ligipääs teenustele ja kohaliku infrastruktuuri kasutamisele on suurenenud *(Access to services and local infrastructure has increased in rural areas)*
- 6B3 Kohalikud elanikud on osalenud aktiivselt kohalikes tegevustes *(Rural people have participated in local actions)*
- 6B4 Kohalikud elanikud on saanud kasu/tulu kohalikest tegevustest *(Rural people have benefited from local actions)*
- 6B5 Kohaliku arengu strateegiate abil on loodud tööhõivevõimalusi *(Employment opportunities have been created via local development strategies)*
- 6B6 Maapiirkonna territoorium ja rahvaarv, mida hõlmavad kohalikud tegevusgrupid, on suurenenud *(Rural territory and population covered by LAGs has increased)*

Judgment criteria	**Common result indicators**	**Additional result indicators and information**
6B6 Maapiirkonna territoorium ja rahvaarv, mida hõlmavad kohalikud tegevusgrupid, on suurenenud *(Rural territory and population covered by LAGs has increased)*	C1 Rahvastik, sh maapiirkonna rahvastik	
	C2 Rahvastiku vanuseline struktuur	
	C3 Territoorium, sh maapiirkond	
6B5 Kohaliku arengu strateegiate abil on loodud tööhõivevõimalusi *(Employment opportunities have been created via local development strategies)*	C8 Kogutoodang elaniku kohta (maapiirkond)	
	C10 Majanduse struktuuris loodav kogutoodang	
	C12 Tööjõu tootlikkus sektorite lõikes	
6B6 Maapiirkonna territoorium ja rahvaarv, mida hõlmavad	R22/T21 % maaelanikest, kes on hõlmatud kohaliku arengu	

kohalikud tegevusgrupid, on suurenenud *(Rural territory and population covered by LAGs has increased)*	strateegiaga	
6B5 Kohaliku arengu strateegiate abil on loodud tööhõivevõimalusi *(Employment opportunities have been created via local development strategies)*	R24/T23 toetatud projektide (LEADER) puhul loodud töökohad	A41 Toetatud tegevused on aidanud kaasa maapiirkonna elukvaliteedile ja tööhõivele
6B6 Maapiirkonna territoorium ja rahvaarv, mida hõlmavad kohalikud tegevusgrupid, on suurenenud *(Rural territory and population covered by LAGs has increased)*	O18 Kohalike tegevusgruppidega hõlmatud elanikkond	
	O19 Valitud kohalike tegevusgruppide arv	
6B3 Kohalikud elanikud on osalenud aktiivselt kohalikes tegevustes *(Rural people have participated in local actions)* 6B4 Kohalikud elanikud on saanud kasu/tulu kohalikest tegevustest *(Rural people have benefited from local actions)*	O20 Toetatud LEADER projektide arv	A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud
	O21 Toetatud koostööprojektide arv	A43 Projekti tegevusvaldkond
	O22 Projekti elluviijate arv ja õiguslik vorm	A44 Projekti suund
	O23 Koostööprojektis osalevate kohalike algatusrühmade kordumatu identifitseerimisnumber (puudutab nii riigisisest kui piiriülest koostööd)	A45 Strateegia koostamise tegevuste ja nendel osalejate arv
		A46 Strateegiat ja selle rakendamist tutvustavate ürituste osalejate arv
		A47 Kohaliku tegevusgrupi korraldatud elavdamisüritustel osalejate arv
		A48 Kohaliku tegevusgrupi korraldatud koolitused (va õppereis)
		A49 Kohaliku tegevusgrupi liikmed
6B1 Teenuste pakkumine ja kohalik infrastruktuur on maapiirkonnas paranenud *(Services and local infrastructure in rural areas has improved*) 6B2 Ligipääs teenustele ja kohaliku infrastruktuuri kasutamisele on suurenenud *(Access to services and local infrastructure has increased in rural areas)*		A94 Loodud teenustest kasu saav rahvastik

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Kontekstindikaatorid

Ühiste kontekstindikaatorite C1, C2, C3, C8, C10 ja C12 väärtused iseloomustavad MAK 2014–2020 piirkonnas toimuvaid muutuseid, kui võrreldakse näitajaid aegreana. Andmed esitatakse absoluutarvudena. Andmed pärievad Eurostatist.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Tulemusindikaatorid

Ühise tulemusindikaatori R22/T21 väärtuse arvutamise aluseks on ühine väljundindikaator O18. Ühise tulemusindikaatori R24/T23 väärtuse leidmiseks tehti telefoniküsitlus nende ellu viinud projektide toetuse saajate seas, kes märkisid maksetaotlusele, mitu töökohta nad toetuse kaasabil lõid. Küsitluse valimiks oli 10 toetuse saajat. Telefoniküsitlusega uuriti toetuse saajatelt, kas loodi osalise või täistööajaga töökoht, uuriti loodud töökoha töölepingu pikkust, kas töökoht loodi mehele või naisele, loodud ametikoha nimetust ning toetuse tühimõju. Lisaks kasutatakse andmete kirjeldamisel kaasneva sihtvaldkonna liigitust. Projekti sihtvaldkonna tunnus pärineb PRIAst.

Meetod: kirjeldav statistika.

Väljundindikaatorid

Ühiste väljundindikaatorite O18, O19, O21, O22 ja O23 andmete kirjeldamisel lähtutakse projektide esmasest sekkumisest. Indikaatori O20 väärtuse kirjeldamisel lähtutakse teisese sekkumise jaotusest, mis vastab samal ajal ühisele väljundindikaatorite seiretabelile. Andmed pärinevad PRIAst.

Meetod: kirjeldav statistika.

Täiendavad indikaatorid

Täiendavate indikaatorite A43, A44 ja A45 andmed pärinevad PRIAst. Indikaatorite A46, A47, A48 ja A49 andmed pärinevad Maaeluministeeriumist. Selleks korraldas Maaeluministeerium LEADER kohalike tegevusgruppide seas struktureeritud küsitluse. Täiendava indikaatori A94 leidmise aluseks on indikaatori A44 projekti tegevusvaldkond „teenused piirkonna elanikele“, „kohalik toit, sh toitlustus“, „maaturism“, „kunsti-, muusika- jm kultuuritegevus” ja „spordi ja muud vaba aja tegevused“. Järgnevalt leiti nimetatud tegevusvaldkondade rakenduspiirkonna (kohaliku omavalitsuse) elanike arv seisuga 01.01.2016. Elanike arv pärineb Statistikaametist. Iga kohaliku omavalitsuse elanikke arvestati ühekordset.

Meetod: kirjeldav statistika.

Kvalitatiivsed meetodid

Täiendavad indikaatorid

Täiendavate indikaatorite A1 ja A41 andmete kogumisel kasutati MAPP intervjuu metoodikat, kuna

lõpetatud projektide arv oli väike, kuid samas metoodika annab hea sisendi selle kohta, kuidas meetme sekkumist saab tulevikus tõhustada. Samas on MAPP süstemaatiline enne-pärast võrdlusmeetod, mis võimaldab analüüsida olukorda tagasiulatuvalt. Lisaks sisaldab MAPP metoodika loogilisi instrumente, et tuvastada meetme mõjul toimunud muutusi või mõjusid.

MAPP metoodika puhul korraldati üks fookusgrupi arutelu, millest võttis osa 10 inimest. Osalejate seas oli esindatud Maaeluministeeriumi, LEADER kohalike tegevusgruppide, maapiirkonna ettevõtjate esindusorganisatsioonide esindajad ning toetuse saajad. MAPP aruteludel tuvastati esmalt muutusi sotsiaalse kaasatuses ja majanduskasvus makrotasandil ehk hinnati sotsiaalse kaasatuse ja majanduskasvu mõju ning selle keskkonda üldisemalt aastatel 2012−2016. Seejärel analüüsiti sotsiaalset kaasatust ja majanduskasvu toetavate meetmete mõju detailsemalt eelnevavalt määratletud kriteeriumite kaudu aastate 2012−2016 kohta. Lisaks hinnati sekkumiste ja tegevuste nimekirja (ingl k *list of interventions and activities*) ning lõpuks hinnati mõjumaatriksit (ingl k *influence matrix*). Lähenemine võimaldas pöörata ka tähelepanu teistele programmidele ja rahastajatele, kuid osalejatel oli nende programmide ja rahastajate osas kokkupuude vähene. Pärast arutelu koostas hindaja arengu ja mõju profiili (ingl k *development and impact profile*), mis summeerib MAPP arutelult laekunud kõige olulisema teabe ning peegeldab ka andmete ristvõrdlust muudest andmealliaktest. Profiili alusel on võimalik öelda, kas areng on olnud pidev või hüplik ning mis on peamised tegurid, mis soodustavad arengut ja millist rolli nad selles mängivad.

Meetodid: enne-pärast, kirjeldav statistika.

Lisaks kasutati hindamisel personaalintervjuude (ingl k *face-to-face*) tulemusi. Personaalintervjuudega koguti hinnanguid MAK 2014–2020 rakendamise protsessi, tulemuslikkuse ja rakenduslike probleemide kohta. Intervjuudel kasutati poolstruktureeritud küsimustikku. Kokku tehti 12 personaalintervjuud. Sihtvaldkonna 6B hindamisel kasutati kolme personaalintervjuud.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Common context indicators	C1 Rahvastik, sh maapiirkonna rahvastik	1 313 271; 590 073		Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c1_en.pdf
	C2 Rahvastiku vanuseline struktuur		0−14-aastased: 16,0% 15−64-aastased: 65,3% 64+-aastased: 18,8%	Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c2_en.pdf
	C3 Territoorium, sh maapiirkond	45 227 km^2, sh 36 900 km^2		Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c3_en.pdf
	C8 Kogutoodang elaniku kohta	50,13 (PPS indeks, EL-		Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sit

	(maapiirkond)	28=100, maapiirkond)		es/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c8_en.pdf
	C10 Majanduse struktuuris loodav kogutoodang		Primaarne: 3,5% Sekundaarne: 26,7% Tertsiaarne: 69,7%	Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c10_en.pdf
	C12 Tööjõu tootlikkus sektorite lõikes	Primaarne: 25 539 €/in Sekundaarne: 25 824 €/in Tertsiaarne: 29 734 €/in		Eurostat, 2016, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2016/c12_en.pdf
Common result indicators	R22/T21 Sellise maaelanikkonna osakaal, keda hõlmavad kohaliku arengu strateegiad		62,92%	PRIA, Statistikaamet
	R24/T23 Toetatud projektide abil loodud töökohad (Leader)	6,0		EMÜ (telefoniküsitlus)
Common output indicators	O18 Kohalike tegevusgruppidega hõlmatud elanikkond	499 457		PRIA
	O19 Valitud kohalike tegevusgruppide arv	26		PRIA
	O20 Toetatud LEADER projektide arv	31		PRIA
	O21 Toetatud koostööprojektide arv	2		PRIA
	O22 Projekti elluviijate arv ja õiguslik vorm	MTÜd: 15 KTGd: 0 Avalik sektor: 1 Erasektor: 12 Muu: 0		PRIA
	O23 Koostööprojektis osalevate kohalike algatusrühmade kordumatu identifitseerimisnumber (puudutab nii riigisisest kui piiriülest koostööd)	2		PRIA
Additional result indicators	A1 Koostööd arendanud MTÜde, ettevõtjate ja asutuste arv on suurenenud		Keskmine	MAPP intervjuu
	A41 Toetatud tegevused on aidanud		Keskmine/positiivne	MAPP intervjuu

kaasa maapiirkonna elukvaliteedile ja tööhõivele			
A43 Projekti tegevusvaldkond	Kohalik toit, sh toitlustus: 2 Kunsti-, muusika- jm kultuuritegevus: 2 Käsitööndus: 2 Maaturism: 1 Mahetoodete tootmine, töötlemine ja turustamine: 1 Mesindus: 1 Muu nimetamata tegevusvaldkond: 7 Noored: 5 Spordi- ja muud vaba aja tegevused: 10 Teenused piirkonna elanikele: 1 Teraviljakasvatus:1		PRIA
A44 Projekti suund	Piirkondlik eripära: 20 Kogukonna-teenused: 2 Uuenduslik projekt: 26 Suunatud ettevõtlusele: 16		PRIA
A45 Strateegia koostamise tegevuste ja nendel osalejate arv	Tegevuste arv: 513 Osalejate arv: 9225		PRIA
A46 Strateegiat ja selle rakendamist tutvustavate üritustel osalejate arv	6179		MEM
A47 Kohaliku tegevusgrupi korraldatud elavdamisüritustel osalejate arv	9124		MEM

	A48 Kohaliku tegevusgrupi korraldatud koolitused (v.a õppereis)	116		MEM
	A49 Kohaliku tegevusgrupi liikmed	1869		MEM
	A94 Loodud teenustest kasu saav rahvastik	44 685		EMÜ

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Lõpetatud projektide väike hulk, mis seadis piirangud projektide ja koostööprojektide osas hinnangute andmisel (võib tekitada suure tõenäosusega suure vea hinnangutes) ja muutuste väljatoomisel.

MAPP metoodika rakendamisel oli probleemiks toetuse saajate huvi puudumine osaleda MAPP fookusgrupil.

6. Answer to evaluation question

LEADER-meetmest on lõpetatud projektidele välja makstud 3,7 miljoni eurot toetust, mis moodustab 4,1% LEADER-meetmele ettenähtud summast. Eelarve kasutuse alusel võib öelda, et LEADER-meede on hästi käivitunud. Allmeetmete lõikes on peaaegu täies mahus välja makstud strateegiate meede 19.1 ehk strateegiate ettevalmistamise toetus (1,6 miljoni eurot, 93% allmeetme eelarvest). Meetme 19.4 ehk jooksvate kulude ja elavdamismeetmete jaoks kavandatud toetuse eelarvest on välja makstud 10% (1,8 miljoni eurot), meetme 19.2 ehk tegevuste teostamiseks kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegia raames toetuse (projektitoetuse) eelarvest 0,3% (237 027 eurot) ja meetme 19.3 ehk kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamise ja rakendamise toetuse (koostööprojektide) eelarvest 0,7% (18 740 eurot).

Suurem osa meetme 19.2 projektidest panustavad teisese sekkumise alusel sihtvaldkonna 6B eesmärkidesse (18 projekti, mille välja makstud toetus on 108 926 eurot). Aga on ka projekte, mis panustavad teisese sekkumisega sihtvaldkonna 2A, 5B ja 6A eesmärkidesse. Koostööprojektid (meetme 19.3 projektid) panustavad teisese sekkumisega üksnes sihtvaldkonna 6B eesmärkidesse.

Meetmete 19.2 ja 19.3 raames lõpetatud 10 projekti puhul on märgitud ka kaasnev sekkumine. Kaasneva sekkumisega alusel panustatavad projektid kõige enam sihtvaldkonna 1A eesmärkidesse (5 projekti, mille väljamakstud toetus on 31 345 eurot). Aga on ka projekte, mis panustavad kaasnevalt sihtvaldkonna 3A, 6B ja 6C eesmärkidesse, nende hulgas on ka üks meetme 19.3 koostööprojekt. Intervjuudest ilmnes, et nii toetuse taotlejatel kui ka tegevusgruppide esindajatel, kes andsid toetuse taotlejatele nõu, oli keeruline märkida toetuse taotlusele teist ja kaasnevat sekkumist. Keerulisus tuli vähesest teadmisest sihtvaldkondade sisust.

Eestis tegutseb alates MAK 2007−2013 perioodi algusest 26 LEADER kohalikku tegevusgruppi. Kohalike tegevusgruppide piirkondades elab 499 457 elanikku, mis moodustab 62,92% maapiirkonna elanikkonnast. Nimetatud näitaja ületab MAK 2014−2020 seatud eesmärgi (60% maaelanikest, kes on hõlmatud kohaliku arengu strateegiatega). Kuna MAK 2007−2013 perioodi algusest on kohalike tegevusgruppidega hõlmatud peaaegu kõik maapiirkonnas tegutsevad kohalikud omavalitsused, on kohalike tegevusgruppidega hõlmatud territoorium püsinud aastaid suhteliselt muutumatu suurusena. Ka maapiirkond Statistikaameti andmetel ei ole oluliselt muutunud (kui 2010. aastal oli 36 001 km^2, siis 2015. aastal 36 900 km^2). Samuti rändesuunad maa-linn ja linn-linnalähedane maapiirkond on püsinud aastaid püsiva suunana ning selles valguses suuri muutusi kohalike tegevusgruppidega

hõlmatud elanike osatähtsuses maapiirkonna elanikesse ei toimu. Küll saab oma mõju olema eelseisval haldusreformil, kus omavahel liituvad vallad ning vallad ja linnad.

Kõik kohalikud tegevusgrupid asusid kahe programmiperioodi vahelisel perioodil oma piirkonna strateegiat koostama. See oli kohalikele tegevusgruppidele keeruline aeg. Palju oli teadmatust (mis saavad uuel programmiperioodil olema uued reeglid vms) ning infovahetus oli aeglane. Vaatamata sellele korraldasid kohalikud tegevusgrupid strateegiate koostamise tarvis koolitusi ja üritusi ning tegid uuringuid, kokku 513. Nii koolituste, ürituste kui ka uuringute osalejatest 54% olid naised, 46% mehed, 36% nooremad kui 40-aastased ning 64% vanemad kui 40-aastased. Kuigi maa-asulates toimub kogu rahvastiku järjepidev vähenemine, võttis strateegiate koostamisest osa kokku 9 225 inimest. MAPP arutelul toodi positiivsena esile seda, et nii noorte (maapiirkonnas toimub õpilaste ja üle 64-aastaste elanike arvu kasv ja tööealise elanikkonna arvu langus, kui ka ettevõtjate (sh turismiettevõtjate) kaasamine strateegia koostamisse võrreldes eelmise programmiperioodiga tõusis. Samas kaasamisprotsessi läbiviimisels on endiselt arenguruumi. Samalt arutelult toodi negatiivsena välja jälle seda, et kohalikke elanikke, ettevõtjaid ja organisatsioonide esindajaid kaasati, kuid nende poolt esitatud ettepanekutega arvestamine oli küsitav.

Kohalike arengu strateegiate rakendamine sai alguse 2016. aasta algul, mil esimesed kohalikud tegevusgrupid avasid esimesed taotlusvoorud. 2016. aastal hoogustusid võrreldes 2015. aastaga ka kohaliku arengu strateegia rakendamist edendavate ürituste arv. Kohalikud tegevusgrupid tegid kahe aasta jooksul strateegiat ja selle rakendamist tutvustavaid üritusi, kus osales 6179 isikut, elavdamisüritusi, kus osales 9124 isikut ning on korraldanud 116 koolitust (v.a õppereisid). Personaalintervjuudest ilmnes, et vaatamata sellele, et teavitustegevusi on palju tehtud, on vajadus nendele tegevusele jätkuvalt olemas. Vajatakse teavitust eelkõige muudatuste ja uuenduste kohta ja seda teistsuguseid meetodeid kasutades kui eelmisel programmiperioodil. Hästi toimivad riikliku maaeluvõrgustiku korraldatud vebinarid (interneti teel toimuv videoseminar) ja näiteks PRIA LEADER toetuste büroo korraldatud infopäevad väikestele gruppidele erinevates LEADER kohalike tegevusgruppide piirkondades.

Kahe aasta võrdluses kasvas ka kohalike tegevusgruppide liikmeskond 199 liikme võrra. Kui 2015. aastal oli tegevusgruppidel liikmeid kokku 1670, siis 2016. aastal juba 1869. Suurema osa liikmeskonnast moodustavad vabaühendused (48% liikmeskonnast) ja ettevõtjad (40%). Ülejäänud on kohalikud omavalitsused (10%) ja noorteorganisatsioonid 1%. Kahe aasta võrdluses liikmeskonna koosseis sektorite lõikes oluliselt muutunud ei ole.

Kohalikke strateegiaid on rakendatud üks aasta ja selle põhjal võib öelda, et huvi ja aktiivsus LEADER-meetmest toetuse taotlemise vastu on sarnaselt MAK 2007−2013 perioodile kõrge. Tegemist on meetmega, kus (1) toetuse taotlejad saavad kohalikelt tegevusgruppidelt kõige vahetumat infot ja nõu toetuse taotlemise osas, (2) toetatakse ka mittepõllumajandustootjate arengut ning (3) kaasatakse erinevaid osapooli kohaliku tasandi valitsemisse.

Samas pärast strateegiate rakendamise esimest aastat on välja makstud ja lõpetatud projekte vähe. See võib tuleneda sellest, et toetuse taotlejaid on läbi toetuse taotlemise tingimuste suunatud tegema rohkem koostööd, esitama rahalises mõttes suuremaid, ajalises mõttes pikemaid ja läbimõeldumaid ühisprojekte, kuhu on kaasatud erinevad partnerid. Selline uus nõue tekitas taotlejatel segadust ja vajati selgitust ühisprojekti põhimõtete kohta. Ühisprojektes on lubatud nii pehmed tegevused kui ka investeeringud. Ühisprojektide minimaalne pikkus on kaks ja maksimaalne neli aastat.

Lõpetatud projekte meetmest 19.2 on vähe, kokku 31. See on tingitud asjaolust, et väljatöötatud

strateegiaid hakati ellu viima aastal 2016, mistõttu aeg tegevuste elluviimiseks on olnud lühike. Teiseks põhjuseks võib olla ka see, et LEADER-meetme projektitoetus on suunatud rohkem ettevõtluse arendamisele, koostööle ja ühisprojektidele, mille tegevuste elluviimine võtab kauem aega. Keskmine väljamakstud toetus ühe projekti kohta on 7646 eurot. Toetuse saajateks on valdavalt MTÜd (54% toetuse saajatest) ja ettevõtjad (43%). Üks toetuse saajatest on kohalik omavalitsus. Koostööprojekte (meede 19.2) on lõpule viidud kaks. Mõlemad projektid on piiriüleste koostööprojektide ettevalmistavad projektid.

Nii projektide kui ka koostööprojektide taotlustele märkisid toetuse saajad projekti suuna ja tegevusvaldkonna. Toetuse saajate hinnangul 79% projektidest on uuenduslikud, 61% piirkondlikku eripära edasi kandvad või arendavad, 48% suunatud ettevõtluse ning 6% kogukonnateenuste arendamisele. Projekte tehti kokku 11 valdkonnas. Kuigi suurem osa projekte toetavad spordi- ja muud vaba aja tegevuste arendamist (10 projekti) ning noori (5 projekti), siis erinevate ettevõtlusvaldkondade arendamisele suunatud projekte kokku 13, mille elluviimiseks väljamakstud toetuse summa moodustab 57,6 %kogu väljamakstud toetuse summast. Teenuste pakkumist maapiirkonnas toetavaid projekte (projekti valdkonnaks on „teenused piirkonna elanikele“, „kohalik toit, sh toitlustus“, „maaturism“, „kunsti-, muusika- jm kultuuritegevus” ja ”teraviljakasvatus”, ”mesindus”, ”mahetoodete tootmine ja töötlemine” ja „muu maapiirkonna ettevõtlus“) on 16. Seega läbi nende projektide on teenuste pakkumine ja kohaliku infrastruktuuri kättesaadavus ja ligipääs teenustele paranenud 44 685 maapiirkonna elanikul, moodustades 8,9% kohalike arengustrateegiatega hõlmatud elanikkonnast.

Võrreldes eelmise programmiperioodiga sisaldavad kohaliku arengu strateegiad rohkem ettevõtlusmeetmeid, millel on eeldatav mõju töökohtade säilimisele või loomisele. LEADER-meetme projektitoetustega loodi 5 projekti puhulkokku 6 töökohta (ATÜ mõistes), mis moodustab eesmärkindikaatori T20 seatud sihtväärtusest 2,1% (eesmärk on luua 280 töökohta). Nendest 4 projekti panustasid sihtvaldkonda 6A (5,5 töökohta) ja üks sihtvaldkonda 6B (0,5 töökohta). 3,5 töökoha puhul kehtib tähtajatu, 2,0 töökoha puhul 2-aastane ning 0,5 töökoha puhul 1-aastane tööleping. Loodud töökohtadest 4,0 kuuluvad meestele ning loodud ametikohad on pruulmeister, mehaanik, traktorist ja juhendaja. Naistele loodi 2,0 töökohta ning loodud ametikohaks on kokk. Samas MAPP arutelul märgiti, et projektiga planeeritud töökoha loomise lubadust on keeruline täita, kuna maapiirkonnas valitseb kvalifitseeritud tööjõu puudus ning LEADER-meetmest toetatud projektidel on töökohad pigem projektipõhised (töölepingu pikkus on üks aasta, töötaja töötab osakoormusega vms).

Nii personaalintervjuudest kui ka toetuse saajate telefoniküsitlusest ilmnes, et LEADER-meede on vajalik ja asjakohane. Esiteks kohalike elanike, ettevõtjate, avaliku sektori ja vabaühenduse kaasamise mõttes, teiseks LEADER-meede võimaldab maapiirkonnas arendada samaaegselt erinevaid valdkondi erinevate sektorite koostöös ning kolmandaks on toetusel väga positiivne mõju maapiirkonna väikeettevõtlusele. Teadupärast on Eestis väga vähe meetmeid, mille sihtgrupiks on maapiirkonna mittepõllumajanduslikus valdkonnas tegutsevad väikeettevõtjad.

Kokkuvõttena saab öelda, et LEADER-meetmest toetatud projektidel ja koostööprojektidel on positiivne mõju maapiirkondade üldisesse arengusse olemas, seda just läbi kaasamise. Väliselt on näha, et maapiirkondades elukvaliteet tõuseb. Makromajanduslikul tasandil kogutoodang elaniku kohta on kasvutrendis. Kui 2010. aastal oli nimetatud näitaja 65 (PPS indeks, EL-27=100), siis 2015. aastal juba 75. Sama tendents on ka maapiirkonnas (kui 2010. aastal oli 44, siis 2015. aastal 50). Aastatel 2014−2015 on jätkunud majanduse kogulisandväärtuse kasv, mis nimetatud vahemikus tõusis aga üsna tagasihoidlikult 1,8% võrra 17,5 miljoni euroni. Samuti on võrreldes MAK 2014–2020

baasaastaga 2015. aastaks suurenenud lisandväärtus töötaja kohta kokku majandussektorites 7,4%. Samas toimub elanikkonna kihistumine. MAPP arutelul leiti, et LEADER-meede oleks maapiirkondades vaesuse vähendamisel tõhusam ja laiapõhjalisem, kui saaks kasutada multifonde.	
7. Conclusions and recommendations	
Conclusion	**Recommendation**
C.1 LEADER-meede on asjakohane, vajalik ning rakendunud hästi (eelarvest on välja makstud 4,1%).	**R.1** Rakenduslikus mõttes näidata LEADER-meetme puhul sihtvaldkondadesse jaotamine (mujale kui 6B) peamise (ja lisaks ka kaasneva) sekkumisena, muidu on sihtvaldkondade aruandlust keeruline koostada.
C.2 Eesmärk, mis on seatud maaelanikkonna hõlmatusele kohaliku arengu strateegiatega, on võetud liiga madal.	**R.2** LEADER-meetme oluline kitsaskoht on projektide jaotamine sihtvalkondadesse (teisene sekkumine ja kaasnev sekkumine). Selles osas on vaja teha jätkuvalt selgitustööd osapoolte vahel nagu Maaeluministeerium, PRIA ja kohalikud tegevusgrupid.
C.3 Loodud töökohtade eesmärk on püstitatud mõnevõrra kõrgena (1) arvestades LEADER-meetme strateegia rakendamise eelarvet, (2) teatud loodavad töökohad saavad olema projektipõhised (näiteks pehmetes ühisprojektides).	
C.4 Tegevuse teisese sekkumise alusel panustavad projektid ja koostööprojektid sihtvaldkondade 2A, 5B, 6A ja 6B eesmärkidesse ning kaasneva sekkumise alusel lisaks eelpool nimetatud sihtvaldkondadele sihtvaldkondade 1A, 3A ja 6C eesmärkidesse. Projektid ja koostööprojektid ei panusta sihtvaldkondade 1B, 1C, 2B, 3B, 5A, 5C, 5D 5E ning prioriteedi 4 eesmärkidesse.	

5.18. Ühine hindamisküsimus 19

COMMON EVALUATION QUESTION NO 19: "TO WHAT EXTENT HAVE THE SYNERGIES AMONG PRIORITIES AND FOCUS AREAS ENHANCED THE EFFECTIVENESS OF THE RDP?"
1. Programme synergies and transverse effects

Programme synergies (positive transverse effects) between measures, between focus areas and between priorities:

Sihtvaldkondade lõikes esitatud hindamisküsimuste vastustele tuginedes leiab hindaja, et MAK 2014–2020 meetmeid rakendatakse seotult ÜPP eesmärkidega ning kooskõlas Eesti maaelu valdkondlike arenguvajadustega. Meetmete rakendamise alused ja esimesed tulemused näitavad asjakohasust SWOT-tabelile ja MAK 2014–2020 olukorraanalüüsi peatükis 4 kirjeldatud probleemidele. Positiivne sünergia avaldub sihtvaldkonna tasandil, kus üksteist täiendava eesmärgiga meetmete tulemused kumuleeruvad.

Kahjuks leidub ka olulisi puudusi meetmete eesmärkide ja eelkõige sekkumise tulemuse planeerimisel, millele viidati ka MAK 2014–2020 eelhindamise käigus. Hindamise läbiviimise andmetele tuginedes näeme, et probleem süveneb, kuna puuduvad vajalikud tulemusindikaatorid meetme ja sihtvaldkonna tasandil. Antud juhul ei ole võimalik ka hindajal täiendavaid indikaatoreid sisse tuua, kuna meetme eesmärk, mis loob sünergiat sihtvaldkonna tasandil, peab olema eelnevalt defineeritud. Samal ajal eeldatakse hindamisjuhendites ühe osana kvantifitseeritud hindamist. Probleemid on esitatud punktis 4.

2. Methods applied

Käesolevale hindamisküsimusele vastamisel rakendatakse sünteesivat tulemusindikaatorite analüüsi, mis tähendab eelnevalt välja toodud tulemuste kokkuvõtmist. Vastavalt sihtvaldkonnale on tulemusindikaatorid leitud indikaatori arvestamise juhistele ning eelnevalt märgitud metoodikale. Täiendavalt lisatakse esmase sekkumise alusel arvestatud tulemusindikaatorile väärtusele teisese sekkumise kaudu leitud väärtus (võimalik arvutada 2019. aastal). Sealjuures tuleks hoiduda erinevate meetmete raames toetust saanud isikute duplikaatide tekkimist (mitmekordset kirjendamist), mis mõjutab lõpptulemust. Selleks tuleks vältida kahekordset kirjendamist (nn *prevention of double counting*).

Kuna käesoleva hindamise puhul ei olnud võimalik/otstarbekas tulemusindikaatorite näitajaid teisese sekkumise alusel täiendavalt arvutada, siis hindamisküsimusele vastamisel kirjeldatakse võimalikke sünergiaid sihtvaldkondade vahel tulenevalt meetmete kombineerimisest, mis mõjutab tulemusindikaatorite väärtust.

MAK 2014–2020 prioriteedi 1 ja 6 hindamiseks vajaliku teabe kogumisel kasutati MAPP metoodikal põhinevat intervjuud. Sama metoodika raames küsiti MAPP fookusgrupi arutelul osalejatelt (prioriteet 1 ja 2 arutelul osales 10 ja prioriteet 6 arutelul osales 10 isikut), millisesse prioriteedi eesmärki on nende hinnangul koolitused, infopäevad, pikaajalised programmid, nõustamine ja koostöö ning LEADER-meede kõige enam panustanud. Eesmärkidest tekitati pingerida. Esimeseks nimetati eesmärk, kuhu on vastavad meetmed kõige enam panustanud ja viimaseks eesmärk, kuhu kõige vähem panustanud. Tulemused võeti kokku vastava prioriteedi sihtvaldkondade hindamisel.

3. Quantitative findings based on the calculation of secondary contributions of operations to focus areas

Teisese sekkumise kvantitatiivset hindamist ei olnud võimalik läbi viia, kuna avaldus väga madal lõpetatud projektide hulk (nn *low uptake*). Olemasolevatele andmetele tuginedes on edaspidi kindlasti vajalik teisest sekkumist hinnata prioriteet 3 sihtvaldkond 3A, prioriteet 4 sihtvaldkondades meetme 4.3 kaudu ja prioriteet 5 kõigi sihtvaldkondade puhul. Samuti LEADER-meetme lähenemist arvestavalt tekib teisene sekkumine, mis omakorda sarnaneb prioriteet 1 horisontaalsele rakendumisele.

4. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Sekkumise tulemuse kvantifitseeritud näitajate planeerimisel on puuduseid, millele viidati ka MAK 2014–2020 eelhindamise käigus. Meetmete eesmärkidega seotud tulemusindikaatorite puudus mõjutas ja ilmselt mõjutab ka järgneval perioodil hindamist järgmiselt:

Sihtvaldkond 3B – Riskiennetamise ja –juhtimise toetamine, kus nõustamise (meede 2.1, 2.3) panus eesmärki ei avaldu indikaatorite kaudu.

Prioriteedi 4 sihtvaldkonnad – Elurikkus, veemajandus ja muldade kaitse, kus nõustamise (meede 2.1, 2.3) ja koostöö (meede 16) panus eesmärki ei avaldu indikaatorite kaudu.

Prioriteet 5 sihtvaldkonnad – Vee (5A) ja energia (5B) tõhusama kasutuse ning taastuvate energiallikate (5C) kasutusele võtmise eesmärki ei avaldu nõustamise (meede 2.1, 2.3), töötleva tööstuse (meede 4.2), taristu arendamise (meede 4.3), metsamajanduse (meede 8.6) ja koostöömeetme (meede 16) panus indikaatorite kaudu.

Prioriteedi 5 sihtvaldkondade 5B ja 5C eesmärgi täitmisel on oluline ka teisesel sekkumisel, mis võib avalduda läbi meetmete 4.1, 4.2, 6.4, kuid projektide liigitamise ja indikaatorite kvantifitseerimiseks on vajalik täiustada seiret ja andmekogumist.

5. Answer to evaluation question

Analüüsides paariviisiliselt (*pairwise comparison*) sihtvaldkondade sünergiat (positiivne ristuv efekt - *positive transverse effect*) läbi meetmete, siis avalduvad positiivsed seosed järgmiselt:

Sihtvaldkond 2A vs sihtvaldkond 2B ja 6B – meetmed 4.1 sünergia seoses meetmega 6.1, 6.3 ja 19.2, 19.3

Sihtvaldkond 3A vs sihtvaldkond 2A ja 6B – meetmete 3, 9 ja 16.4 sünergia seoses meetme 4.1 ja 19.2, 19.3 rakendamisega.

Prioriteet 4 sihtvaldkonnad vs sihtvaldkond 2A, 3A ja 6B – meetme 10, 12 ja 16 sünergia seoses meetme 4.3, 14.1 ja 19.2, 19.3 rakendamisega (mõju tulemusindikaatoritele siiski puudub).

Prioriteet 5 sihtvaldkonnad vs sihtvaldkond 2A, 2B, 4, 6A ja 6B – meetmete, 8.6, 4.2 sünergia seoses meetme 4.1, 6.1, 6.4, 10, 12 ja 19.2, 19.3 rakendumisega (mõju tulemusindikaatoritele siiski puudub).

Sihtvaldkonna 6A vs sihtvaldkond 2B ja 6B - meetmete 4.2, 6.3 ja 6.4 sünergia seoses meetme 6.1 ja 19.2, 19.3 rakendumisega.

Sünergiate tekkimise tõttu on oluline mõju järgmiste indikaatorite väärtusele:

R2 (2A) – muutus toetatud põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangus aasta tööühiku kohta (ATÜ), mille väärtus käesoleva hindamise alusel leiti eelkõige meetme 4.1, 4.3 ja 6.1 toetuse saajate tulemusel (heakskiidetud projektid). Aasta 2015 andmetele tuginedes oli põllumajandustoodangu väärtuse muutus tööjõuühiku kohta võrreldes 2014. aastaga suurenenud 0,9 eurot (neto). Järgnevatel aastatel võib eeldada panuse tekkimist meetme 6.1 ja LEADER-meetmete kaudu, mis mõjutavad tulemusindikaatori muutust.

R3 (2B) – põllumajanduslike majapidamiste osakaal, kes on teinud maaelu arengu programmi toetusel ettevõtte äriplaani/investeeringuid noorte põllumajandustootjate jaoks indikaatori väärtust käesoleva hindamise raames ei leitud. Meetme 6.1 projektidele väljamaksed puudusid. Antud näitajale puudub teiste meetmete sünergiast tulenev mõju.

R4 (3A) – osakaal põllumajanduslikest majapidamistest, keda toetatakse osalemise eest kvaliteedikavades, kohalikel turgudel ja lühikestes tarneahelates ning tootjarühmades või -organisatsioonides indikaatori väärtust oli 0%, kuna puudusid lõpetatud projektid.

R14 (5B) – Energiakasutuse tõhustamine põllumajanduses ja toiduainetööstuses maaelu arengu programmi raames toetust saanud projektide puhul väärtust ei leitud, kuna lõpetatud projekte ei ole piisavalt meetme 4.2 alusel. Teisene sekkumine avaldub meetme 19.2 ja 19.3 kaudu, mis võib mõjutada näitaja taset.

Indikaatorid R6, 7 (4A), R8, 9 (4B), R10, 11 (4C), R12, 13 (5A), R17, 18, 19 (5D), R20 (5E) – ei ole seotud teistest meetmetest tuleneva sünergiaga, mistõttu mõju nendele ei avaldu teisese sekkumise kaudu.

R21 (6A) − Toetatud projektide puhul loodud täistööajale vastavaid töökohtade väärtus oli 39,4, mis tulenes meetme 6.4 lõpetatud projektidest. Kuna LEADER-meetme rakendamisel kasutatakse eraldi tulemusindikaatorit R24, siis sünergia indikaatori R21 väärtuse muutusesse ei avaldu läbi meetme 19.2 ja 19.3.

Esimeselt MAPP fookusgrupi arutelul ilmnes, et teadmussiirde ja koostöö meetmed on kõige enam panustanud

a) Sihtgruppide tulemuslikkuse parandamisse läbi moderniseerimise. Samuti kvalifikatsiooni suurendamisse ja põlvkondade vahetusele kaasaaitamisse (P2 eemärki);

b) Põllu- ja metsamajandusega seotud ökosüsteemide taastamisse, kaitsesse ja parandamisse (P4 eesmärki);

c) Maapiirkonna kohaliku arengu soodustamisse ja ettevõtete mitmekesistamisse (P6 eesmärki).

Lisati kohe ka juurde, et teadmussiirde ja koostöömeede (meede 16) võiksid panustada senisest rohkem loodusvarade tõhusamasse kasutamisse ja kliimamuutuste suhtes vastupidavale majandusele üleminekusse (P5 eesmärki).

Teiselt MAPP fookusgrupi arutelul ilmnes, et LEADER-meede on kõige enam panustanud:

a) Maapiirkonna kohaliku arengu soodustamisse ja ettevõtete mitmekesistamisse (P6 eesmärki);

b) Innovatsiooni ja teadmussiirde parandamisse läbi koolitustegevuste (läbi elukestva õppe arendamise, P1 eesmärki).

Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Rakendatud MAK 2014–2020 meetmetest mitmed omavad sisulist ja asjakohast sünergiat	**R.1** Soovitame meetmete rakendamisel,

sihtvaldkondade eesmärkide täitmisel.	täpsustada teisese sekkumise aluseid ning projektid vastavalt andmebaasis liigitada. Oluliselt täpsem tulemus sihtvalkondade eesmärkide suhtes ja täitmisel saadakse, kui projekte liigitatakse tootja poolt kirja pandud tegevuste alusel.
C.2 Ühistele kvantitatiivsetele tulemusindikaatorite väärtuse muutusele ei teki valdavalt teisese sekkumise kaudu mõju. Teisese sekkumise võimalus ja samuti olulisus on indikaatorite R2, R3, R4 ja R14 tulemuste esitamisel. Täpsemad tulemused selguvad 2019. aasta hindamisel.	

5.19. Ühine hindamisküsimus 20

COMMON EVALUATION QUESTION NO 20: "TO WHAT EXTENT HAS TECHNICAL ASSISTANCE CONTRIBUTED TO ACHIEVING THE OBJECTIVES LAID DOWN IN ARTICLE 59OF REGULATION (EU) NO 1303/2013 AND ART. 51(2) OF REGULATION (EU) NO 1305/2013?"

1. Support for technical assistance (other than NRN)

Activities under the TA:

Tehniline abi (TA) on toetus, millega toetatakse EAFRD-st MAK 2014–2020 rakendamisega otseselt seotud tegevusi. Toetuse andmise eesmärk on tagada MAK 2014–2020 ettevalmistamise, juhtimise, seire, hindamise, teavitamise ja teabevahetuse, võrgustike, kaebuste lahendamise ning kontrolli ja auditiga seotud tegevuste elluviimine ning maaelu võrgustiku toimimine. Toetatakse MAK 2014–2020 tehnilise abi meetmes toodud tegevusi ja peatükis 17 nimetatud tegevusi, mis on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta.

Perioodil kasutavad tehnilise abi toetust kolm asutust - Eestis Maaeluministeerium, PRIA ja Maamajanduse Infokeskus. 2014. aastal kasutasid lisaks eelnevalt nimetatud asutustele toetust ka Keskkonnaamet, Põllumajandusamet, SA Erametsakeskus, Veterinaar- ja Toiduamet ja Põllumajandusuuringute Keskus.

2. Link between judgment criteria and additional indicators used to answer the CEQ

Judgement criteria	Additional indicators
Institutsiooniline ja administratiivne haldussuutlikkus MAK 2014–2020 tõhusaks	Töötajate arv ja palgakulu osakaal MAK 2014–2020 rakendamisel

haldamisekson tugevnenud *(Institutional and administrative capacities for the effective management of the RDP have been strengthened)*	Investeeringud IT süsteemise arendamisse
Võimekus määruse (EL) nr 1303/2013 artikli 5 (1) kohaste partneritega on tugevnenud *(Capacities of relevant partners as defined by the Regulation (EU) No 1303/2013, Art. 5(1) have been reinforced)*	MAK 2014–2020 rakendamisel koostööd tegevate asutuste arv
MAK-i on kommunikeeritud ja informatsiooni on levitatud *(RDP has been communicated with the public and information has been disseminated)*	Teavitus ja kommunikastioonikanalite arv Isikute, ettevõtjate arv, kes on saanud teavet MAK 2014–2020 rakendamisest Hindamistulemustest teadlike isikute arv
Seire on paranenud *(Monitoring has been improved)*	Seirega tegelevate isikute arv ja osakaal TA eelarvest
MAK-i rakendamine on paranenud *(The RDP implementation has been improved)*	Taotluste menetlemisaeg on lühenenud
Toetuse saajate halduskoormust on vähendatud *(Administrative burden on beneficiaries has been reduced)*	Administreerimise ja toetuse taotlejate vahelist barjääri ei esine

3. Methods applied

Kvantitatiivne meetod

Vastavalt täiendavate indikaatorite kvantitatiivsele iseloomule viiakse läbi võrdlev analüüs.

Meetod: kirjeldav statistika.

Kvalitatiivne meetod

Täiendavat infot koguti fookusgrupis ja paneeldiskusioonil osalenud isikute käest.

Meetod: Kvalitatiivne sisuanalüüs.

4.Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	**Data and information sources**
Additional indicators	Ametikohtade arv	270,20		PRIA
	Palgakulu osakaal programmi rakendamisel		46,2%	PRIA
	Investeeringud IT süsteemise arendamisse	3 030 737	21,5%	PRIA
	MAK 2014–2020 rakendamisel koostööd tegevate	8		PRIA

asutuste arv			
Teavitus ja kommunikatsioonika nalite arv	Ligikaudu 15 erinevat kanalit		Maaeluministeerium, PRIA, Maaeluvõrgustik
Isikute, ettevõtjate arv, kes on saanud teavet MAK 2014–2020 rakendamisest	Ligikaudu 15 000		Maaeluministeerium, PRIA, Maaeluvõrgustik
Hindamistulemustest teadlike isikute arv	200		Maaeluministeerium. Hindaja hinnang
Seirega tegelevate isikute arv	20		PMK, PRIA
Seirega seotud kulu osakaal TA kogukulust		Ligikaudu 8,5%	PRIA
Taotluste menetlemisaeg on lühenenud	On lühenenud		PRIA, määrused
Administreerimise ja toetuse taotlejate vahelist barjääri ei esine	Esineb		Personaalintervjuud, tootjate komplekssüsitlus

5.Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Puuduvad.

6.Answer to evaluation question

TA kasutamisel muudatus võrreldes eelmise programmiperioodiga (2007–2013) on see, et tehnilise abi toetust saavad taotleda ainult korraldusasutus, makseasutus ja riikliku maaeluvõrgustiku rakendamise tegevuste eest vastutav asutus. Samas kõik eelmisel perioodil tehnilise abi toetust saanud asutused jätkavad MAK 2014–2020 rakendamisega seotud samade ülesannete täitmist ka uuel programmiperioodil. Selleks, et kontrolli- ja hindamisasutused – Keskkonnaamet (KKA), Veterinaar- ja Toiduamet (VTA), SA Erametsakeskus (SA EMK), Põllumajandusamet (PMA) ja Põllumajandusuuringute Keskus (PMK) – saaksid täita MAK 2014–2020 rakendamiseks vajalikku kontrolli- ja hindamisülesannet, sõlmisid korraldus- ja makseasutus nendega vastavad kirjalikud koostöökokkulepped. Korraldusasutus sõlmis koostöökokkuleppe PMKga ning makseasutus sõlmis vastavad koostöökokkulepped KKA, PMA, VTA ning halduslepingu SA EMKga. Kokku osaleb koostöös 8 asutust.

Perioodil 2014-2016 on kokku tehnilist abi välja makstud 14 102 076 eurot. Kui 2014. aastal olid toetuse saajateks kõik kaheksa taotlejat, siis alates 2015. aastast on toetuse saajaid kolm – PRIA, MMIK ja Maaeluministeerium. Ülejäänud neli asutust (KKA, PMA, VTA, SA EMK) saavad alates 2015. aastast toetust läbi PRIAle makstava toetuse ning PMK saab toetust läbi Maaeluministeeriumi.

Seisuga 31.12.2016 välja makstud TA summa moodustab perioodil 2014–2020 määratud tehnilise abi

eelarvest 36,2%. Kui 2014. aastal tehti tehnilise abi väljamakseid 2,26 miljonit eurot, siis 2015. aastal kasvasid väljamaksed 88,6% ehk väljamakseid tehti 4,27 miljonit eurot. 2016. aastal kasvasid väljamaksed võrreldes eelmise aastaga 76,8% ehk väljamakseid tehti 7,55 miljonit eurot. Suurima osa ehk ligikaudu kaks kolmandikku (63,4%) tehnilise abi maksetest on tasutud PRIAle. Kuna PRIAle makstud summa on suurim, siis selle tõttu on ka palgakulude ja IT kulude osakaal olulise tähtsusega. Suurima osa tehnilise abi kuludest hõlmavad otsesed personalikulud, moodustades perioodil 2014–2016 väljamakstud kogu tehnilisest abist 46,2%. Personalikulud moodustavad iga-aastaselt järjest suurema osa kogukuludest ehk moodustades 2014. aastal 33,3%, 2015. aastal 47,3% ning 2016. aastal 49,5%. Veidi üle ühe viiendiku (21,5%) nimetatud perioodil tehtud väljamaksetest on investeeringukulud. Investeeringute puhul on tegemist IT investeeringutega, st PRIAle toetuse administreerimise jaoks vajaliku infosüsteemi soetamise ja juurutamise arenduskulud ja neid infosüsteeme toetavate IT-seadmete ning infosüsteeme toetavate IT-seadmete kasutamiseks vajaliku tarkvara soetamisega. Investeeringud on valdavalt tehtud 2014. ja 2015. aastal.

MAK 2014–2020 toetuste menetlemine toimub PRIAs järgnevates infosüsteemides: kanderaamatu süsteem, elektrooniline dokumendihaldussüsteem IHS, kliendiandmete haldamiseks kliendiregister, toetuste administreerimise ja kontrollisüsteem (TAKS), CCS, e-PRIA, MAK 2014–2020 infosüsteem (MAIT), maaelu arendamise ja toetuste süsteem (MATS), käskkirjade süsteem ning arvestuse ja maksete süsteem (ARMA). PRIA-s on käimas protsess, kus MAIT süsteem vahetatakse välja MATS-iga. SA EMK meetmeid edastatakse ARMAsse ka MARSA2 kaudu. Meetmeid, mis on delegeeritud SA-le Erametsakeskus, menetletakse Erametsakeskuse infosüsteemis EMKIS. Andmete kokkupanekuks kasutatakse süsteemi Andmeait. Erinevate infosüsteemide hulk on küllaltki suur, mis tähendab suurt koormust süsteemide haladmisele ja uuendamisele. Fookusgruppide välja toodud arvamuste alusel võib olla oht, et e-PRIA kasutamine on toetuse taotlejatele aeganõudev.

Teavitus ja kommunikatsioonikanalite arv on hinnanguline, kuna peamiselt kogutakse andmeid erinevate tegevuste kohta. Tegevused on seotud teavituskanaliga, mida on ligikaudu 15 erinevat kanalit (internet, otsepostitus, trükised jne). Kõige ulatuslikumad kanalid on trükised ja televisioon, mistõttu on keeruline hinnata teavitatud isikute arvu. Hinnanguliselt võib info levik olla üle Eestiline. Kui arvestades otseselt MAK 2014–2020 teavitatud iskuid, siis neid on ligikaudu 15 000 (aluseks on PRIA, Maaeluvõrgustiku ja LEADER tegevusgruppide otsepostitused).

Hindamistulemuste puhul peame oluliseks, et isikud oleksid otseselt aruannet lugenud ja hinnanguliselt võib olla teadlike isikute arv 200 (v.a adminisiteerivad asutused). Seirega tegeleb aastas keskmiselt ca 20 töötjat, nendest 14 isikut on tööl PMKs. Seirega seotud kulu osakaal TA kogukulust oli 31.12 2016 seisuga ligikaudu 8,5%.

Võrreldes eelmise programmiperioodiga on toetuste taotluste menetlusaeg lühenenud ning ka LEADER-meetmes on PRIA-poolsete otsuste tegemise tempo läinud kiiremaks. Kui näiteks eelmisel programmiperioodil tegi PRIA LEADER-meetmes taotluse rahuldamise otsuse maksimaalselt 90 tööpäeva jooksul taotluse esitamise tähtpäevast arvates, siis nüüd maksimaalselt 60 tööpäeva jooksul (PRIA hinnangul keskmiselt 41 tööpäeva jooksul). Ka näiteks mitmekesistamise meetme toetuse taotluste rahuldamise otsus tehakse nüüd 70 tööpäeva jooksul eelmisel perioodil 100 tööpäeva asemel. Kuigi toetuse taotluste menetlemise tähtajad on lühenenud, kestab toetuse taotlejate jaoks toetuse saamise otsustusprotsess siiski liiga kaua, seda enam, et taotlused sisestatakse e-vormile ning hindamise aluseks on sageli kvantitatiivsed näitajad. Samuti on maksetaotluste läbivaatamine ning

PRIA poolt raha ülekandmise aeg toetuse saajate jaoks kohati liiga pikk.

Administreerimise ja toetuse taotlejate vahelist barjääri siiski esineb. Põllumajandustootjate komplekssküsitlusest ja personaalintervjuudest ilmnes, et paljudel toetuse taotlejatel PRIAst toetuse taotlemisel probleeme ei ole (taotlus arusaadav, kontrollid põhjendatud vms). Samas mõned märkisid järgmisi probleeme:

1. Konkreetsed toetusega kaasnevad reeglid ja kohustused saab teada alles vahetult enne taotlemist.
2. Mõnikord on taotluse täitmise juhendi tekst raskesti mõistetav (sisaldab palju kantseliiti) ning seetõttu oli vajadus külastada PRIA kontorit või osta sisse nõuandeteenust.
3. Toetuste taotlejate jaoks on toetuse taotlemine liiga bürokraatlik. Lisaks projektis algselt kavandatud tegevuste muutmine on toetuse saaja jaoks tüütu ja veniv protsess Näiteks kui toetuse saajal muutub äriplaanis kajastatud teenuste või asjade maksumus, tuleb sellest teavitada ka PRIAt ning sealjuures kirjeldada üsna täpselt, mida näiteks toetuse ülejäägiga peale hakatakse ning tuleb taaskord saada PRIA nõusolek raha kasutamiseks.
4. Kohati ei ole e-PRIA valmis olnud aruannete esitamiseks.
5. Lisaks tunduvad toetuste taotlejatele taotluste hindamiskriteeriumid ebaõiglased ning nende hinnangul peaks taotluste hindamisel lähenema tootjatele individuaalselt.
6. Toetuse saajaid häirib üleüldine väljamakse edasilükkamine võrreldes algselt lubatud tähtajaga.

7.Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Tehnilise abi toetuse abil on rakendatud olulises mahus administratiivseid tegevusi, mis aitavad kaasa MAK 2014–2020 rakendamisele.	
C.2 Vaadeldud indikaatorite alusel on hästi kaetud nii IT investeeringud kui palgakulud. Kuna tööjõukulud on suurenenud, siis ei ole märgata IT süsteemidest tekkivat tõhusust**.**	**R.1** IT süsteemide rakendamise tõhusus seoses inimeste töökoormusega vajaks täiendavat hindmist või auditeerimist. Vajadusel võtta kasutusele efektiivistamise abinõud.
C.3 Arutelude käigus ilmnes, et toetuse taotlejate ja administreerivate asutuste vahel esineb osaliselt barjääri.	

5.20. Ühine hindamisküsimus 21

COMMON EVALUATION QUESTION NO 21: "TO WHAT EXTENT HAS THE NATIONAL RURAL NETWORK CONTRIBUTED TO ACHIEVING THE OBJECTIVES LAID DOWN IN ARTICLE 54(2) OF REGULATION (EU) NO 1305/2013?"

1. Intervention logic of the NRN

NRN specific objectives and linked groups of activities (both common and NRN specific):

Riikliku maaeluvõrgustiku võrgustikutöö eesmärk on (vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõikele 2):

a) Suurendada sidusrühmade kaasatust maaelu arengu rakendamisse;

b) Parandada maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteeti;

c) Teavitada laiemat üldsust ja võimalikke toetuse saajaid maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest;

d) Edendada innovatsiooni põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades.

Vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 3b kohaselt tegevuskava rakendamiseks võetud meetmed on järgmised:

i) tegevused, mis on seotud maaelu arengu programmide kõiki prioriteete hõlmavate projektinäidiste kogumisega;

ii) tegevused, mis on seotud valdkondliku ja analüütilise teabe vahetamise hõlbustamisega maaelu arengu sidusrühmade vahel ning tulemuste jagamise ja levitamisega;

iii) tegevused, mis on seotud kohalikele tegevusrühmadele koolituse ja võrgustikutöö pakkumisega, eelkõige tehniline abi territooriumide- ja riikidevahelisele koostööle, kohalike tegevusrühmade vahelise koostöö hõlbustamine ning artiklis 36 osutatud meetme jaoks partnerite otsimine;

iv) tegevused, mis on seotud võrgustikutöö pakkumisega nõustajatele ning innovatsiooni tugiteenuste pakkumisega;

v) tegevused, mis on seotud seire ja hindamistulemuste jagamise ja levitamisega;

vi) teavituskava, sealhulgas korraldusasutustega kokkulepitud maaelu arengu programmi käsitlev avalikustamine ja teave ning laiemale üldsusele suunatud teabe jagamine ja teavitusmeetmed;

vii) tegevused, mis on seotud Euroopa maaelu arengu võrgustikus osalemise ja sellese panustamisega.

2. Link between judgment criteria and additional NRN specific indicators used to answer the CEQ

Judgement criteria	Additional NRN specific result indicators
Sidusrühmade arv ja liigid on MAK 2014−2020 rakendamisel kasvanud (*Number and types of stakeholders involved in RDP implementation has increased*)	A97 Temaatilistes töögruppides osalejate arv
MAK 2014−2020 rakendamise kvaliteet on paranenud läbi riikliku maaeluvõrgustiku tegevuse (*The quality of implementation of the RDP has been improved through the activities of the NRN, e.g.*)	A98 LEADER kohalikele tegevusgruppidele suunatud ürituste ja nendel osalejate arv
Tänu riikliku maaeluvõrgustiku tegevusele on laiem üldsus ja võimalikud toetuse taotlejd teadlikud maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest (*Broader public and potential beneficiaries are aware of the rural development policy and funding opportunities through activities of the NRN*)	A99Võrgukirja adressaatide arv A100 Veebilehe maainfo.ee (unikaaslete) külastuste arv A101 Maaeluvõrgustiku poolt kogutud ja levitatud projektinäidete teemad
Innovatsioon põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkonnas on edenenud läbi riikliku maaeluvõrgutsiku võimaluste (*Innovation in agriculture, food production forestry and rural areas has been fostered by the NRN opportunities*)	A 102Ürituste ja nendel osalejate arv

3. Methods applied

Kvantitatiivsed meetodid

Väljundindikaatorid

Ühise väljundindikaatori O1 andmed pärinevad PRIAst, kuid indikaatorite O24, O25 ja O12 andmed Maamajanduse Infokeskusest (riiklik maaeluvõrgustik). O24 ja O25 puhul kasutati valdkondlikku liigitust.

Meetod: kirjeldav statistika.

Täiendavad indikaatorid

Täiendavad indikaatorid A97−A102 pärinevad Maamajanduse Infokeskusest. A99 ja A101 puhul kasutati valdkondlikku liigitust.

Meetod: kirjeldav statistika.

Kvantitatiivsed meetodid

MAK 2014−2020 prioriteedi1 ja 6 hindamiseks vajaliku teabe kogumisel kasutati MAPP metoodikat. Sama metoodika raames küsiti MAPP fookusgrupi arutelul osalejatelt (prioriteet 1 arutelul osales 10 ja prioriteet 6 arutelul osales 10 isikut), millisesse eesmärki (vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõikele 2) on nende arvates

maaeluvõrgustik kõige enam panustanud. Eesmärkidest tekitati pingerida. Esimeseks nimetati eesmärk, kuhu on maaeluvõrgustik kõige enam panustanud ja viimaseks eesmärk, kuhu kõige vähem panustanud.

Lisaks kasutati hindamisel personaalintervjuude (ingl k *face-to-face*) tulemusi. Personaalintervjuudega koguti hinnanguid MAK 2014–2020 rakendamise protsessi, tulemuslikkuse ja rakenduslike probleemide kohta. Intervjuudel kasutati poolstruktureeritud küsimustikku. Kokku tehti 12 personaalintervjuud. Maaeluvõrgustiku hindamisel kasutati kaht peronaalintervjuud.

4. Quantitative values of indicators and data sources

Indicator		**Absolute value**	**Ratio value**	
Output indicators (common and NRN specific)	O1 Avaliku sektori kogukulud	572 715 €		PRIA
	O24 Maaeluvõrgustiku tegevuste arv, mis on seotud valdkondliku ja analüütilise teabe vahetamisega maaelu arengu sidusrühmade vahel	Temaatilised töögrupid: 10 Konsultatsioonid sidusrühmadega: 0 Muud: 6		Maamajanduse Infokeskus
	O25 Maaeluvõrgustiku teavitusvahendite arv	Maaeluvõrgustiku poolt korraldatud ürituste arv: 78 Väljaannete arv: 171 Muude vahendite arv: 4 Maaeluvõrgustiku poolt kogutud projektinäidete arv: 309		Maamajanduse Infokeskus
	O26 Euroopa maaelu arengu võrgustiku tegevustes osalemiste arv	Ürituste arv: 34 Sh milles maaeluvõrgustikul on olnud aktiivne panus: 10		Maamajanduse Infokeskus
Additional result indicators	A97Temaatilistes töögruppides osalejate arv	162		Maamajanduse Infokeskus
	A98 LEADER kohalikele tegevusgruppidele suunatud ürituste ja nendel osalejate arv	Üritused: 20 Osalejad: 1 625		Maamajanduse Infokeskus
	A99 Võrgukirja adressaatide arv	Maaeluvõrgustik: 1000 Toiduvõrgustik: 386 Innovatsioonivõrgustik: 558 LEADER: 44		Maamajanduse Infokeskus

	A100 Veebilehe maainfo.ee (unikaaslete) külastuste arv	285 000		Maamajanduse Infokeskus
	A101 Maaeluvõrgustiku poolt kogutud ja levitated projektinäidete teemad	MAK 2014–2020 tulemused: 52 LEADER/CLLD: 166 Lühikesed toidutarneahelad: 20 Innovatsioon: 9 Sotsiaalne kaasamine: 3 Muud: 35		Maamajanduse Infokeskus
	A102 Ürituste ja nendel osalejate arv	Üritused: 8 Osalejad: 347		Maamajanduse Infokeskus

5. Problems encountered influencing the validity and reliability of evaluation findings

Riiklikule maaeluvõrgustikule seatud eesmärkide nagu programmi rakendamise kvaliteedi parandamise ja innovatsiooni edendamise hindamine eeldab lisaks väljundindikaatorite olemasolule ka tulemusindikaatoreid. Ilma tulemusindikaatoriteta ei ole võimalik tuvastada muutusi ning nende eesmärkide hindamine kvalitatiivseid andmekogumise meetodeid kasutades ei ole piisav.

6. Answer to evaluation question

Alates 2016. aasta algusest täidab riikliku maaeluvõrgustiku ülesandeid teist EL programmiperioodi järjest Maamajanduse Infokeskuse maaelu- ja innovatsioonivõrgustiku osakond. 2016. aasta lõpu seisuga töötab maaeluvõrgustiku üksuses seitse täisajaga töötajat ja üks osaajaga töötaja.

Võrreldes eelmise programmiperioodiga on maaeluvõrgustiku eesmärgid täpsustunud ja paremini sihistatud. Vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 2 kohaselt on maaeluvõrgustikul neli peamist eesmärki: (a) suurendada sidusrühmade kaasatust maaelu arengu rakendamisse; (b) parandada maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteeti; (c) teavitada laiemat üldsust ja võimalikke toetuse saajaid maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest ning (d) edendada innovatsiooni põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades.

MAPP fookusgrupi arutelult tuli välja, et maaeluvõrgustik on panustanud kõige enam eesmärki, mis puudutab laiema üldsuse ja võimalike toetuse saajate teavitamist maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 2 punkt c). Ka personaalintervjuust ilmes, et selles osas on maaeluvõrgustik väga aktiivne, omades arvestatavat kontaktide andmebaasi ja head organiseerimisvõimet. Teavitamise osas lähtub maaeluvõrgustik MAK 2014−2020 kommunikatsioonistrateegiast ja iga-aastasest kommunikatsiooni tegevusplaanist. Suuremad teavitustegevused koostöös Maaeluministeeriumiga on osalemine Eesti suuremal põllumajandus- ja maaelumessil (osaletud on kaks korda). Üritusi on maaeluvõrgustik korraldanud 78. Suurim neist on üle-eestiline avatud talude päev, mida korraldatud on kaks korda. Viimasel korral oli avatud 234 talu ja külastusi oli 85 000. Rahvusvahelise koostöö suurendamiseks korraldas 2016. aastal maaeluvõrgustik liikmesriikide LEADER/CLLD kohalike tegevusgruppide vahelise LEADER koostöö laada (osales 210 isikut, kellest olid 125 isikut väljastpoolt Eestit). 2016. aasta lõpu seisuga korraldas maaeluvõrgustik kohalike tegevusgruppidele 20 üritust (infopäevad, piirkondlikud koolitused, vebinarid ja suvised arendusseminarid), milles

osales 1 625 isikut. 2016. aasta lõpu seisuga andis maaeluvõrgustik välja 171 väljaannet, millest 46% käsitles kohalike toiduvõrgustike temaatikat ja 16% olid suunatud LEADER info edastusele. Enamus väljaannetest olid infokirjade numbrid (151). Neid infokirju on neli: (1) laiemale avalikkusele suunatud infokiri „Maaeluvõrgustiku Infokiri@VÕRGUKIRI“ (saadetakse 1000 e-posti aadressile), (2) „Toiduvõrgustike@Infokiri“ (saadetakse 386 e-posti aadressile), (3) „Innovatsioonivõrgustiku@infokiri“ (saadetakse 558 e-posti aadressile) ja (4) „LEADER@INFOKIRI“ (saadetakse 44 e-posti aadressile). Maaeluvõrgustik kasutab teavitusvahenditena ka maaeluvõrgustiku veebilehte maainfo.ee (2016. aasta lõpu seisuga oli unikaalseid külastusi 285 000), YouTube, Facebook'i, MAK 2014–2020 projekti- ja rakendusnäidete levitamist (kokku 309 näidet, enamus projektinäidetest puudutasid LEADER/CLLD teemat), näitusi (2015. aastal valmis koostöös MTÜ-ga Eesti Maaturism rändnäitus „Maaturismi edulood“) ning trükiseid (2016. aatal anti koostöös Põllumajandusuuringute Keskusega välja MAK 2014–2020 keskkonnaprojektide trükis „Märka keskkonnahoidlikku põllumajandust“ ja koostöös LEADER kohalike tegevusgruppidega trükis „Üllatav Eesti LEADER. Surprising Estonian LEADER“). Oluline teavitusvahend on ka koolituste korraldamine.

Teine eesmärk, mille täitmisega on maaeluvõrgustik MAPP fookusgrupi arutelul osalejate arvates silma paistnud, on sidusrühmade kaasatuse suurendamine maaelu arengu rakendamisse (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 2 punkt a). Ka personaalintervjuudest ilmes, et maaeluvõrgustik panustab erinevate sihtgruppide suhtlemisele ja kokkusaamisele. Võrgustik on selleks üsna hästi suutnud kaasata põllumajandustootjaid, tootja- ja esindusorganisatsoone, PRIA ja Maaeluministeeriumi ametnikke. Selle tulemusena on maaeluvõrgustik tegev kümnes temaatilises töögrupis: LEADER-meetme rakendajate töögrupis, MAK 2014–2020 teavitajate töögrupis, avatud talude päeva töögrupis, innovatsiooni algatusgrupis, maaeluvõrgustiku koostöökojas, maaelu turundajate algatusgrupis, toiduohutuse töögrupis, ELARDi eesistumise töögrupis, keskkonnanäidete kogumise töögrupis ja kvaliteedikavade koostamise töögrupis. Nimetatud töögruppides osales 2016. aasta lõpu seisuga 162 isikut ning toimus 66 töögrupi koosolekut. Lisaks on maaeluvõrgustik tegev lühikese tarneahela ehk kohaliku toidu valdkonnas, kus korraldati 10 üritust (osales 284 isikut).

MAPP fookusgrupi arutelul osalejate arvates on maaeluvõrgustiku tagasihoidlikum panus maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteedi parandamisse (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 2 punkt b) ja innovatsiooni edendamisse põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1305/2013 artikli 54 lõike 2 punkt d). Sama arvamus leidis kinnitust ka personaalintervjuudes. Ühelt poolt on maaelu arengu programmi rakendamise kvaliteedi parandamisse tehtud hulgaliselt teavitustegevusi ja koolitusi, kaasatud on sidusrühmi. Näiteks LEADER kohalike tegevusgruppide koolitus- ja teavitustegevuste raames korraldati 20 üritust, kus osales 1 625 isikut. 2015. aastal korraldati piirkondlikult riigihangete ja LEADER projektitoetuste ning 2016. aastal LEADER ühis- ja teadmussiirde koolitusi. Innovatsiooni edendamise valdkonnas on korraldatud kaheksa üritust (osales 347 isikut). Lisaks on veebilehel maainfo.ee eraldi innovatsioonivõrgustiku alljaotus, mille kaudu on vahendatud 142 uudislugu. Ilmunud on kolm elektroonilist väljaannet „Innovatsioonivõrgustiku@infokiri“ ning eesti keelde on tõlgitud 24 numbrit EIP-AGRI infokirja. Personaalintervjuudes leiti, et maaelu arengu programmi rakendamise kvaliteeti saaks paremini panustada ning maaeluvõrgustik kaasaks senisest rohkem oma tegevustesse ja eesmärkide täitmisesse kaasama senisest rohkem nõuandesüsteemi. Selles osas on

kontakt loodud, kuid ühist keelt ei ole leitud. Leiti ka, et maaeluvõrgustik peaks intensiivsemalt tegelema innovatsiooni edendamisega. Innovatsioonivõrgustiku arendamisel ollakse algfaasis. Ühelt poolt on maaeluvõrgustikul valmisolek levitada innovatsiooniklastrite näiteid, kuid klastrite projektijuhid ja nende partnerid ei ole kaasamisvalmid. Innovatsiooniklatrite osas lähtutakse sellest, et toetuse saajatel on kohustus teavitada projekti tegevusest ja tulemustest pärast projekti lõppu.

Maaeluvõrgustik on aktiivne Euroopa maaelu arengu võrgustikus (ingl k *The European Network for Rural Development* – ENRD). Riiklik maaeluvõrgustik osales 2016. aasta lõpu seisuga 34 Euroopa maaelu arengu võrgustiku tegevuses, millest kümnel üritusel riiklik maaeluvõrgustik tegi ka ettekande. Lisaks ilmus ENRD väljaannetes Eesti kohta 26 teavitust ja kaheksa projektinäidet. Kokku levitati aruande aastal 112 teadet ENRD väljaannete kohta, sh tõlgitud on 48 ENRD väljaannet (24 ENRD infokirja ja 24 EIP-AGRI infokirja).

Riiklikule maaeluvõrgustikule seatud eesmärkide täitmiseks on maaeluvõrgustiku eelarve võrreldes eelmise perioodil kasutada antud eelarvega poole väiksem. See omakorda tähendab, et maaeluvõrgustik teeb oma eesmärkide täitmiseks võimalikult palju ise ära. Need tegevused, mida ise ei osata või ei saa teha, tellitakse hanke korras. Perioodil 2014−2020 on maaeluvõrgustiku tegevusi välja makstud 572 715 euro ulatuses, moodustades 4,1% MAK 2014−2020 tehnilisest abist väljamakstud toetusest. Suurima osa maaeluvõrgustiku tehnilise abi kuludest hõlmavad otsesed personalikulud, moodustades perioodil 2014−2020 välja makstud tehnilisest abist 53%. Teise suurema maaeluvõrgustiku kuludest moodustavad majandamiskulud (40% kogukuludest), kus domineerivad teabepäevade, koolituste ja õppepäevade korraldamise kulud (22% kogukuludest) ja lähetuskulud (10% kogukuludest). Kaudsed kulud (15% otsestest personalikuludest) moodustasid 7% kogukuludest.

7. Conclusions and recommendations

Conclusion	Recommendation
C.1 Maaeluvõrgustik on kõige paremini täitnud eesmärki, mis puudutab laiema üldsuse ja võimalike toetuse saajate teavitamist maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest ning kõige vähem eesmärki, mis puudutab maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteedi parandamist ja innovatsiooni edendamist põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades.	**R.1** Maaeluvõrgutiku rolli innovatiooni edendamises võiks suurem olla. Ühelt poolt tähendab see innovatsioonikastrite tegemiste ja tulemuste vahendamist laiemale publikule ning koostöö loomist nõuandesüsteemiga.
C.2 Riiklik maaeluvõrgustik on väga aktiivne võrgustikutöös, omades arvestatavat kontaktide andmebaasi ja head organiseerimisvõimet.	**R.2** MAK 2014–2020 rakendamise kvaliteedi parandamise ja innovatsiooni edendamise eesmärgi täitmiseks peab teadma programmi, prioriteedi, sihtvaldkonna või meetme kitsaskohti või probleeme (tuvastatav seire-, hindamis- või rakendusanalüüside kaudu), mis omakorda võimaldab maaeluvõrgustikul kitsaskoha või probleemi lahendamisele kaasa aitamisel sekkuda sisuliselt.

Lisad

Lisa 1. Kvalitatiivsete küsitluste küsimustikud

Konsulentide veebiküsitlus

Lugupeetud konsulent!

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut teostab Maaeluministeeriumi tellimusel „Eesti maaelu arengukava 2014−2020“ (MAK) hindamist. Hindamise üheks ülesandeks on uurida, kuidas on maaelu arengukava toetanud innovatsiooni edendamist ja teadmistebaasi arendamist maapiirkondades ning põllumajandustootjate riskide ennetamist ja –juhtimist läbi MAK 2014–2020 meetme 2.1 „Individuaalse nõustamisteenuse toetamine“.

Teie kontaktandmed saime Maaelu Edendamise Sihtasutusest. Küsitlus on anonüümne ning tulemusi kasutatakse üksnes üldistatud kujul ning ei seostata Teie nimega. Palume leida aeg küsimustikule vastamiseks ja saata see hiljemalt 05. aprill 2017. a. Küsimustikule vastamine võtab aega 15 minutit.

Meeldivat küsimustiku täitmist!

Majandus- ja sotsiaalinstituudi maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond
Eesti Maaülikool

Küsimuste korral palun võtke ühendust: Kersti Aro, kersti.aro@emu.ee, tel 731 3803

Küsimustik

1. **Millist nõuannet Teie kliendid kõige rohkem küsivad?** Palun märkige.
   ……..

2. **Palun hinnake, mil määral nõustamisteenuse toetus mõjutab tootja pöördumist konsulendi poole?**
   Olulisel määral
   Vähesel määral
   Üldse mitte
   Ei oska öelda

3. **Palun põhjendage eelmise küsimuse vastust.**
   ……
   ……

4. **Kas MAK 2014–2020 meetme 2.1 nõustamisteenus võimaldab pakkuda tasakaalustatud ja tootjate arengule suunatud nõustamisteenust võrdselt …**

	Jah	Ei	Ei oska öelda
… erinevatel tegevusaladel tegutsevatele ettevõtjatele?			

… nii väike- (tootja aastane müügitulu on kuni 14 000 eurot) kui suurtootjatele (tootja aastane müügitulu on üle 14 000 euro)?			

5. **Palun põhjendage eelmise küsimuse vastust.**
   …….

6. **Palun hinnake, millised on Teie nõustamise tulemid nõustatud ettevõtetes?** Valida võib kuni 5 vastusevarianti.

Aitas parandada efektiivsust ja tootlikkust
Aitas tõsta keskkonnateadlikkust ja parandada taimekaitsevõtteid
Aitas tõsta toodete/teenuste kvaliteeti
Aitas parandada konkurentsipositsiooni
Aitas suurendada turuosa
Aitas parandada mainet
Aitas parandada ressursside efektiivsemat kasutamist
Aitas laiendada tootmist
Aitas luua töökohti
Aitas parandada taimekasvatuses agronoomilisi võtteid või loomakasvatuses loomade söötmis- ja pidamistingimusi
Aitas vältida tootmisriske (nt ilmastik, kahjurid ja haigused, tehnoloogilised muudatused ja ökoloogilised aspektid)
Aitas vältida äririske (nt finantsriskid, intressi muutus, käibekapitali tagamine), tururiske ja hindade negatiivseid muutusi
Aitas vältida personaliriske (nt personali värbamine ja motiveerimine) ning parandada töötervishoiu ja tööohutuse tingimusi
Aitas vältida ebaefektiivse juhtimise riske ja parandada juhtimist
Aitas lahendada (info)tehnoloogia ja tootmise arenguga seotud küsimusi
Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud toodet
Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud teenust
Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud tootmismeetodit
Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud toote kohale toimetamise viisi
Aitas rakendada uut turundusmeetodit (muutused toote disainis, pakendis, tutvustuses, hinnakujunduses)
Aitas rakendada uusi organisatoorseid meetodeid ettevõtte äripraktikas, töökorralduses ja ettevõttevälistes suhetes
Muu. Palun täpsustage …….

7. **Palun andke hinnang, kui rahul on Teie arvates MAK 2014–2020 meetme 2.1 nõustamisteenuse kasutajad teenuse kvaliteediga?**

Väga rahul
Pigem rahul
Ei rahul ega mitterahul
Üldiselt ei ole rahul
Ei ole üldse rahul
Ei oska öelda

8. **Kui mitmel korral Te olete pakkunud kompleksnõuannet koostöös teise konsulendiga (kahe või enama valdkonna konsulendi koostöö; samuti valdkondadevaheline, nt looma- ja taimekasvatus)?**

……. korral

9. **Mis on Teie arvates MAK 2014–2020 meetme 2.1 nõustamisteenuse mittekasutamise põhjused?**

……..

10. **Tuginedes oma isiklikule kogemusele, palun tooge välja kuni kaks olulisemat probleemi, mis on MAK 2014–2020 meetme 2.1 rakendamisel seni ilmnenud.**

……..

11. **Mil määral Te kasutate teadusuuringute tulemusi oma töös?**

Olulisel määral
Vähesel määral
Üldse mitte
Ei oska öelda

12. **Mitu korda ja tundi Te olete osalenud aastatel 2015−2016 konsulentidele suunatud koolitustel?** Koolitused on ühe- ja mitmepäevased, sh seminarid. Koolituste hulka ei kuulu infopäevad ja konverentsid.

……. korda
…… tundi

13. **Kui rahul Te olete konsulentidele suunatud koolitustega**?

	Väga rahul	Pigem rahul	Ei rahul ega mitterahul	Üldiselt ei ole rahul	Ei ole üldse rahul	Ei oska öelda
Asjakohasus						
Kvaliteet						
Arusaadavus						
Muu. Palun täpsustage ……..						

15. Palun märkige Teie poolt nõustatud keskmine klientide arv 2016. aastal. ……..

16. **Kui teil tekkis küsimustikku täites ettepanekuid või kommentaare küsimustikus käsitletud teemade lõikes, siis me oleme tänulikud, kui Te need siia kirjutate.**

…….

Suur aitäh!

Põllumajandustootjate veebiküsitlus

Hea põllumajandusettevõtja!

Eesti Maaülikool teostab Maaeluministeeriumi tellimusel „Eesti maaelu arengukava 2014−2020“ (MAK) tulemuste hindamist. Hindamise üheks ülesandeks on uurida, kuidas on maaelu arengukava toetanud põllumajandusettevõtete elujõulisuse ja kõigi põllumajandusvormide konkurentsivõime parandamist ning uuenduslike põllumajandustehnoloogiate ja keskkonda säästva majandamise edendamist.

Palume Teil leida aeg hinnangute andmiseks ja esitada vastused hiljemalt pühapäeval, 9. aprillil 2017. a. Küsimustikule vastamine võtab aega kuni 15 minutit. Kogutud andmeid kasutame üksnes üldistatud kujul ja tagame Teie konfidentsiaalsuse.

Kui vastamise ajal ilmub tühi valge leht, siis palume Teil lehekülge värskendada, mille järel on võimalik küsimustele vastamist jätkata.

Meeldivat küsimustiku täitmist!

Ette tänades,
Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituudi maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond

Küsimuste korral palun võtke ühendust: Jüri Lillemets, tel 731 3072, e-post jyri.lillemets@emu.ee.

Küsimustik

1. Palun märkige, milliste alljärgnevate MAK 2014−2020 meetmete tegevustes Te olete osalenud (ei pea olema otsene toetuse saaja). *

Palun valige **kõik** mis sobib:

- ☐ Koolitustel osalemine (meede 1.1)
- ☐ Esitlus- ja teavitustegevustes osalemine (meede 1.2)
- ☐ Ettevõtete külastustes ja õpiringides osalemine (meede 1.3)
- ☐ Individuaalse nõustamisteenuse kasutamine (meede 2.1)
- Ei ole osalenud ühegi eelnevalt nimetatud meetme tegevuses

2. Palun märkige, milliste alljärgnevate MAK 2014−2020 meetmete raames on Teie ettevõttele toetus määratud. *

Palun valige **kõik** mis sobib:

- ☐ Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks (meede 4.1)
- ☐ Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamine ja hoid (meede 4.3)
- ☐ Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine (meede 6.3)

☐Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamine (meede 16.2)
Ei ole saanud toetust ühegi eelnevalt nimetatud meetme raames

3. Kas Te olete PRIA poolt tunnustatud tootjarühma liige? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Jah
○Ei
Ei oska öelda

4. Palun märkige, millised on koolitus-, esitlus- ja teavitustegevuste käigus saadud teadmiste ja informatsiooni tulemused. *

Palun valige kõige rohkem 5 vastust
☐Aitas tõsta efektiivsust ja tootlikkust
☐Aitas tõsta keskkonnateadlikkust ja parandada taimekaitsevõtteid
☐Aitas tõsta toodete/teenuste kvaliteeti
☐Aitas parandada konkurentsipositsiooni
☐Aitas suurendada turuosa
☐Aitas parandada mainet
☐Aitas parandada ressursside efektiivsemat kasutamist
☐Aitas laiendada tootmist
☐Aitas luua töökohti
☐Aitas parandada taimekasvatuses agronoomilisi võtteid või loomakasvatuses loomade söötmis- ja pidamistingimusi
☐ Aitas vältida tootmisriske (nt ilmastik, kahjurid ja haigused, tehnoloogilised muudatused ja ökoloogilised aspektid)
☐ Aitas vältida äririske (nt finantsriskid, intressi muutus, käibekapitali tagamine, tururiskid ja hindade volatiilsuse riskid)
☐Aitas vältida personaliriske (nt personali värbamine ja motiveerimine) ning parandada töötervishoiu ja tööohutuse tingimusi
☐Aitas vältida ebaefektiivse juhtimise riske ja parandada juhtimist
☐Aitas lahendada (info)tehnoloogia ja tootmise arenguga seotud küsimusi
☐Aidas leida uusi ideid edasiseks tegevuseks
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud toodet
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud teenust
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud tootmismeetodit
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud toote kohale toimetamise viisi
☐ Aitas rakendada uut turundusmeetodit (nt muutused toote disainis, pakendis, tutvustuses, hinnakujunduses)
☐Aitas rakendada uusi organisatoorseid meetodeid ettevõtte äripraktikas, töökorralduses ja ettevõttevälistes suhetes
☐Teised:

5. Kui rahul Te olete koolitus-, esitlus-, teavitustegevuste kvaliteediga? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Väga rahul
○Pigem rahul
○Nii ja naa
○Üldiselt ei ole rahul
○Ei ole üldse rahul
○Ei oska öelda

Kommenteerige oma valikut siin:

Nõustamisteenus

6. Palun märkige, millised on nõustamisteenuse kasutamise käigus saadud teadmiste ja informatsiooni tulemused. *

Palun valige kõige rohkem 5 vastust

☐Aitas tõsta efektiivsust ja tootlikkust
☐Aitas tõsta keskkonnateadlikkust ja parandada taimekaitsevõtteid
☐Aitas tõsta toodete/teenuste kvaliteeti
☐Aitas parandada konkurentsipositsiooni
☐Aitas suurendada turuosa
☐Aitas parandada mainet
☐Aitas parandada ressursside efektiivsemat kasutamist
☐Aitas laiendada tootmist
☐Aitas luua töökohti
☐Aitas parandada taimekasvatuses agronoomilisi võtteid või loomakasvatuses loomade söötmis- ja pidamistingimusi
☐ Aitas vältida tootmisriske (nt ilmastik, kahjurid ja haigused, tehnoloogilised muudatused ja ökoloogilised aspektid)
☐ Aitas vältida äririske (nt finantsriskid, intressi muutus, käibekapitali tagamine, tururiskid ja hindade volatiilsuse riskid)
☐Aitas vältida personaliriske (nt personali värbamine ja motiveerimine) ning parandada töötervishoiu ja tööohutuse tingimusi
☐Aitas vältida ebaefektiivse juhtimise riske ja parandada juhtimist
☐Aitas lahendada (info)tehnoloogia ja tootmise arenguga seotud küsimusi
☐Aidas leida uusi ideid edasiseks tegevuseks
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud toodet
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud teenust
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud tootmismeetodit
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud toote kohale toimetamise viisi
☐ Aitas rakendada uut turundusmeetodit (nt muutused toote disainis, pakendis, tutvustuses, hinnakujunduses)
☐Aitas rakendada uusi organisatoorseid meetodeid ettevõtte äripraktikas, töökorralduses ja ettevõttevälistes suhetes
☐Teised:

7. Kui rahul Te olete nõustamisteenuse kvaliteediga? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Väga rahul
○Pigem rahul
○Nii ja naa
○Pigem ei ole rahul
○Ei ole üldse rahul
○Ei oska öelda

Kommenteerige oma valikut siin:

8. Kas MAK 2014–2020 meetme 2.1 nõustamisteenus võimaldab pakkuda tasakaalustatud ja tootjate arengule suunatud teenust võrdselt… *

Palun valige kõige sobivaim vastus:

	Jah	Ei	Ei ole kindel
…erinevatel tegevusaladel tegutsevatele ettevõtjatele?	○	○	○
…nii väike- kui suurtootjatele?	○	○	○

Väiketootja aastane müügitulu on kuni 14 000 eurot. Suurtootja aastane müügitulu on üle 14 000 euro.

Põllumajanduslik tegevus

9. Kui suure osa Teie majapidamise (sh pereliikmete) sissetulekutest moodustas mittepõllumajanduslik tegevus 2016. aastal? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Majapidamine sõltus ainult põllumajanduslikust tegevusest (0%)
○Vähem kui 25%
○25% — 50%
○51% — 75%
○Rohkem kui 75%
○Ei oska öelda

Enda toodetud põllumajandussaaduste töötlemine on põlumajanduslik tegevus. Kui põllumajandussaadused ei ole enda toodetud, on nende töötlemine mittepõllumajanduslik tegevus. Mittepõllumajanduslikud tegevused on ka näiteks metsamajandus, energia tootmine, puidu töötlemine ning majutus-, toitlustus- ja teiste turismiteenuste pakkumine.

10. Kuidas muutus MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 mõjul mittepõllumajandusliku tegevuse osakaal Teie majapidamise (sh pereliikmete) sissetulekutest? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

- ○ Kasvas oluliselt
- ○ Kasvas vähesel määral
- ○ Ei muutunud
- ○ Langes vähesel määral
- ○ Langes oluliselt
- ○ Ei oska öelda

Enda toodetud põllumajandussaaduste töötlemine on põlumajanduslik tegevus. Kui põllumajandussaadused ei ole enda toodetud, on nende töötlemine mittepõllumajanduslik tegevus. Mittepõllumajanduslikud tegevused on ka näiteks metsamajandus, energia tootmine, puidu töötlemine ning majutus-, toitlustus- ja teiste turismiteenuste pakkumine.

11. Kuidas muutus MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 mõjul Teie ettevõtte puhul põllumajandusliku toodangu mahu ja tootmiseks tehtud töötundide suhe? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

- ○ Töötunnid kasvasid toodangu mahust rohkem
- ○ Toodangu maht kasvas töötundidest rohkem
- ○ Toodangu mahu ja töötundide suhe ei muutunud oluliselt
- ○ Ei oska öelda

12. Kuidas muutusid Teie ettevõtte alljärgnevad näitajad MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 raames tehtud investeeringute mõjul? *

Palun valige kõige sobivaim vastus:

	Kasvas oluliselt	**Pigem kasvas**	**Ei muutunud**	**Pigem langes**	**Langes oluliselt**	**Ei oska öelda**
Põllumajandusliku toodangu maht	○	○	○	○	○	○
Müügitulu	○	○	○	○	○	○
Turuosa	○	○	○	○	○	○
Lisandväärtus	○	○	○	○	○	○
Puhaskasum	○	○	○	○	○	○
Põhivara	○	○	○	○	○	○
Kohustused	○	○	○	○	○	○

	Kasvas oluliselt	Pigem kasvas	Ei muutunud	Pigem langes	Langes oluliselt	Ei oska öelda
Tööviljakus	○	○	○	○	○	○
Töötajate arv	○	○	○	○	○	○
Kõikide töötajate tööaeg kokku	○	○	○	○	○	○
Maaressurss	○	○	○	○	○	○
Muutustele reageerimise võimekus	○	○	○	○	○	○

13. Palun märkige, millised olid Teie puhul MAK 2014–2020 meetmest 4.1, 4.3, 6.3 või 16.2 saadud toetuse kasutamise kuni kolm olulisemat eesmärki. *

Palun valige kõige rohkem 3 vastust

- ☐Keskkonna ja maakasutuse ökoloogilise väärtuse säilitamine ja parandamine
- ☐Efektiivsem majandamine ja tootlikkuse suurendamine
- ☐Põllumajandustootmise müügist suurema tulu saamine
- ☐Põllumajandussaaduste töötlemise või muu tootmise laiendamine
- ☐Ettevõtte põhivaraga varustatuse suurendamine
- ☐Energia kokkuhoiu ja säästlikkuse suurendamine
- ☐Keskkonna ja kliimamuutustega seotud gaaside vähendamine
- ☐Toetuse saamise võimaluse ärakasutamine ilma konkreetse eesmärgita
- ☐Teised:

14. Kas oleksite MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 raames toetatud projekti(d) viinud ellu ka ilma MAK 2014–2020 toetuseta? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

- ○Jah, kindlasti
- ○Pigem jah
- ○Pigem ei
- ○Ei, kindlasti mitte
- ○Ei oska öelda

15. Kas oleksite MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3 või 6.3 raames toetatud projekti(d) ilma MAK 2014–2020 toetuseta viinud ellu samas mahus? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Jah, kindlasti
○Pigem jah
○Pigem ei
○Ei, kindlasti mitte
○Ei oska öelda

Innovatsioon

16. Kuidas hindate MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.3, 6.3 või 16.2 käigus ellu viidud tegevuste innovaatilisust oma ettevõttes? *

Palun valige kõige rohkem 3 vastust
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud toodet
☐Aitas luua uut või omaduste ja kasutusalade poolest täiustatud teenust
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud tootmismeetodit
☐Aitas rakendada uut või oluliselt täiustatud toote kohale toimetamise meetodit
☐ Aitas rakendada uut turundusmeetodit (muutused toote disainis, pakendis, toote tutvustuses, hinnakujunduses vms)
☐Aitas rakendada uusi organisatoorseid meetodeid ettevõtte äripraktikas, töökorralduses ja ettevõttevälistes suhetes
☐Teised:

Tootjarühmad

17. Mil määral olete rahul oma tootjarühma tegevuse tulemustega? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Väga rahul
○Pigem rahul
○Nii ja naa
○Pigem ei ole rahul
○Ei ole üldse rahul
○Ei oska öelda
Kommenteerige oma valikut siin:

18. Kuidas Te hindate tootjarühmade loomise (MAK 2014–2020 meede 9.1) mõju tootjarühma liikmetele? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

○Paranesid turustusvõimalused

- ○ Paranesid tootmisvõimalused
- ○ Suurenes tulu
- ○ Paranes ligipääs toetustele
- ○ Paranes ligipääs laenudele
- ○ Teised

19. Millist hinda Te saate oma toodangu müügil läbi tootjarühma võrreldes müügil jae- või hulgiklientidele? *

Palun valige **ainult üks** järgnevatest:

- ○ Kindlasti kõrgemat hinda
- ○ Pigem kõrgemat hinda
- ○ Hind on sama
- ○ Pigem madalamat hinda
- ○ Kindlasti madalamat hinda
- ○ Ei oska öelda

MAK 2014–2020 meetmete rakendamine

20. Tuginedes oma isiklikule kogemusele, palun tooge välja olulisemad probleemid, mis on MAK 2014–2020 meetmete rakendamisel (toetuse kasutamisel) seni ilmnenud.

Kirjutage vastus siia:

Täname vastuste eest! Teie hinnangud aitavad edaspidi paremini Eesti maaelu arengut korraldada.

Telefoniküsitlus M 4.2, M 6.4 ja M 19.2 toetuse saajatele

Lugupeetud maaelu edendaja!

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut teostab Maaeluministeeriumi tellimusel „Eesti maaelu arengukava 2014−2020“ (MAK) 2017. a hindamist. MAK 2014–2020 on meetme 4.2 „Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks“, meetme 6.4 „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas“ ja meetme 19.2 „Kohaliku arengu strateegiate rakendamine“ eesmärk luua toetatud projektide abil töökohti. Tuginedes Teie vastustele saame teada töökohtade loomise eesmärkide saavutusmäära. Küsimustele vastamine võtab aega mõne minuti.

Meeldivale koostööle lootma jäädes

EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituut

Küsimustik

Enne toetuse saaja küsitlemist teeb küsitleja kindlaks, millisest MAK 2014–2020 meetmetest on küsitletavale toetus välja makstud. Küsitleja märgib meetme või meetmed.
____ *Meede 4.2 „Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks“*
____ *Meede 6.4 „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas“*
____ *Meede 19.2 „Kohaliku arengu strateegiate rakendamine“*

Järgnevad küsimused esitab küsitleja toetuse saajale.

1. **Kas Te lõite investeeringu tulemusena uue töökoha või uusi töökohti?**
   Jah
   Ei → küsitlus on lõppenud

2. **Kas loodud töökoht või töökohad on …**
1. … osalise ajaga töökoht või -kohad?
2. …. täistööajaga töökoht või -kohad?

3. **Mitu töökohta Te investeeringu tulemusena lõite töölepingu pikkust ja töötajate sugu arvestades?** *Märkida töökohtade arv. Juhul, kui loodi näiteks kaks 0,5 koormusega töökohta, siis arvestatakse see üheks täistööajaga töökohaks. Lisaks arvestada, et tööleping, mille kestvus on 1 aasta ja enam, võrdub 1 töökohaga, 9-kuuline 0,75 töökohaga, 6-kuuline 0,5 töökohaga, 3-kuuline 0,25 töökohaga jne.*

	Meestele	Naistele
3-kuuline tööleping		
6-kuuline tööleping		
9-kuuline tööleping		

1 aasta pikkune tööleping		
2 aasta pikkune tööleping		
Tähtajatu tööleping		
Muu. Palun täpsustada …….		

4. **Millist ametikohta või -kohti Te investeeringu tulemusena lõite?**

3. …….

4.

5. **Millist mõju avaldas MAK 2014–2020 toetus Teie ettevõttele?** Aitas parandada ettevõtte konkurentsivõimet, andis uusi suundi või tegutsemissuundi, mitmekesistas olemasolevat tegevust, arendas senist ettevõtlustegevust vms.

.....

6. **Kas oleksite projekti ellu viinud ka ilma MAK 2014–2020 toetusteta?**

Jah, kindlasti
Pigem jah
Pigem ei
Ei, kindlasti mitte
Ei oska öelda

7. **Kas oleksite projekti ellu viinud samas mahus?**

Jah, kindlasti
Pigem jah
Pigem ei
Ei, kindlasti mitte
Ei oska öelda

8. **Kui Teil tekkis ettepanekuid või kommentaare küsitlemisel käsitletud teema kohta, siis oleme tänulikud, kui Te meile neist teada annate.**

.....

Suur aitäh vastuste eest!

Lisa 2. Kvalitatiivsete küsitluste küsimustikud

Face-to-face intervjuu kava MAK 2014−2020 rakendamisega seotud osapooltega

Küsimused

Hinnang MAK 2014−2020 rakendamise protsessile

1. Milline on Teie hinnang MAK 2014−2020 rakendamise protsessile arvestades sihtgrupi aktiivsust ehk heakskiidetud ja väljamakstud projektide suhet, tegevuste eesmärki, projektitegevuste mitmekülgsust vms?
2. Kui oluliseks Te peate rakendamise protsessis tehtud muudatusettepanekute hulka ja nende rakendamist? Kui oluliseks peate ettepanekute mahtu? Kui suur võimalus on neid ettepanekuid Teie arvates rakendada?
3. Milline on Teie hinnang rakendamise administratiivsele protsessile?

Hinnang MAK 2014−2020 rakendamise tulemuslikkusele

4. Kas meetme/meetmete rakendamine praegusel kujul võimaldab kõige paremini arengukavas seatud väljundeid ja tulemusi saavutada? Kas meede on Teie arvates endiselt asjakohane?
5. Milline on Teie hinnang MAK 2014−2020 rakendamise tulemuslikkusele ehk sihttasemete täitmisele? Kui meede/meetmed ei ole aktiivselt rakendunud, siis Teie hinnangul, milline tulemus programmiperioodi lõpuks saavutatakse? Palun selgitage oma seisukohta.
6. Kuidas on panustanud siiani sihtvaldkonna eesmärki? Milline on meetme/meetmete kõige olulisem panus?
7. Kas samade kuludega oleks võimalik ka suuremat tulemust saavutada? Milliseid tegevusi see nõuaks?

MAK 2014−2020 rakendamise probleemide tuvastamine

8. Kas ja kus esineb MAK 2014−2020 rakendamisel kitsaskohti või probleeme erinevatel tasanditel (korralduslik tasand, tootjate tasand ja makromajanduslik tasand)?
9. Mida võiks või tuleks MAK 2014−2020 rakendamise järgmistel aastatel teisiti teha või parandada?

MAK 2014−2020 prioriteet 1: teadmussiire ja innovatsiooni tugevdamine, MAPP

Metoodika kasutamise juhend

Hindamisarutelu algab sissejuhatusega, kus tutvustatakse MAPP metoodikat. Hindamise esimeses etapis (joonis 1) tuvastatakse muutusi makrotasandil. Samuti arutletakse üldiste hindamisküsimuste üle. Grupi üldhinnang kantakse joonisele 5-pallisel skaalal koos märksõnadega, mis iseloomustas aastat kõige enam. Pärast seda jaotatakse fookusgrupi osalejad kolme gruppi, kus toimub arengukava mõjude arutelu läbi määratletud kriteeriumite. Grupitööna täidetakse tabelid 1−3. Tabelite 1−2 puhul antakse hinnang 5-pallisel ja tabeli 3 puhul 4-pallisel skaalal. Märkuste lahtrisse kirjutatakse selgitused viidates tabeli lahtrile. Tabeli 1 viimast veergu ning tabeli viimast veergu ja rida grupitööna ei täideta, selle täidab hiljem hindaja. Iga tabeli täitmise järgselt toimub grupitöö presenteerimine.

Küsimus: Millised tegurid ja muutused on Teie arvates olulised MAK rakendamise perioodile eelnevalt ja perioodi alguses 2014−2017?

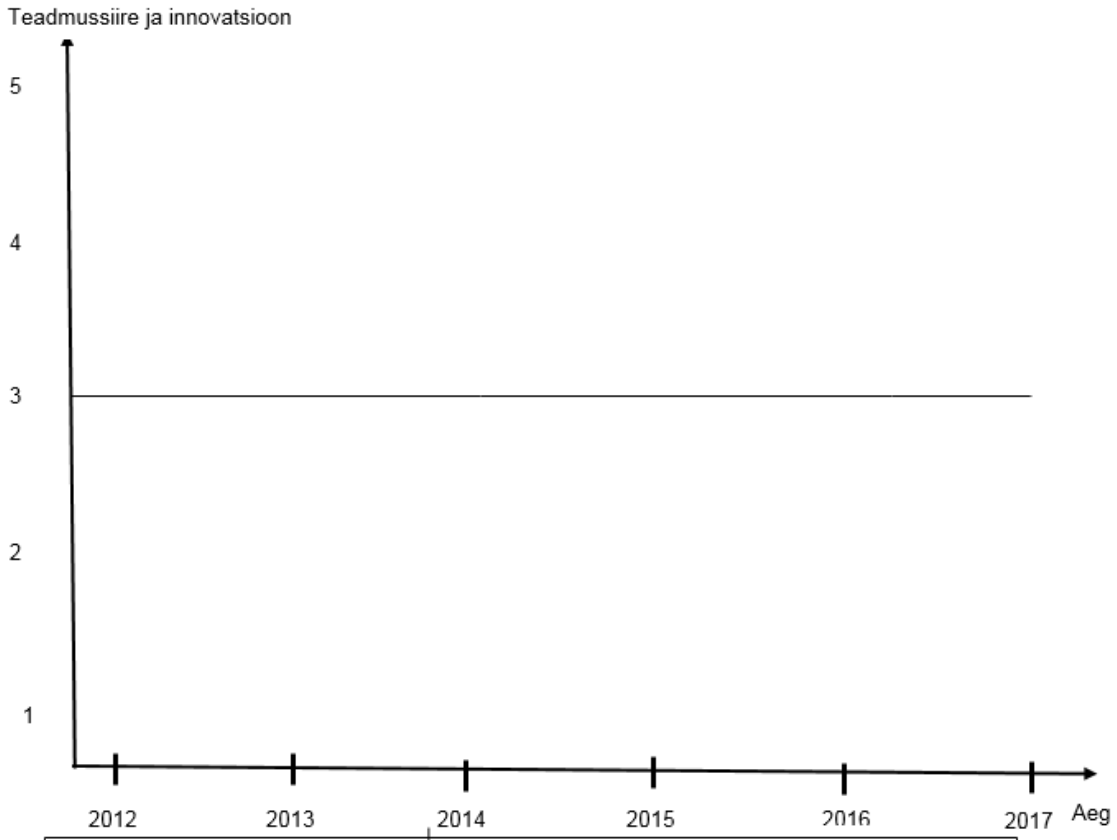

Legend	Teadmussiirde ja innovatsiooni taustahinnang
1 = väga madal tase 2 = madal tase 3 = keskmine tase 4 = kõrge tase 5 = väga kõrge tase	Pärssivad tegurid, soosivad tegurid. Grupipoolne hinnang läbi peamise märksõna.

Joonis 1. Teadmussiirde ja innovatsiooni elukõver (*life curve*)

Vaheküsimus 1. Millisesse prioriteedi eesmärki on Teie hinnangul koolitused, infopäevad, pikaajalised programmid, nõustamine ja koostöö kõige enam panustanud või võiksid panustada?

a) Innovatsiooni ja teadmussiirde parandamine ja eluskestva õppe arendamine;
b) Tarneahelate arendamine ja riskijuhtimismeetmete parendamine;
c) Sihtgruppide tulemuslikkuse parandamine läbi moderniseerimise ja turujõu suurendamise (koostöö edendamine). Samuti kvalifikatsiooni suurendamine ja põlvkondade vahetusele kaasa aitamine;
d) Põllu- ja metsamajandusega seotud ökosüsteemide taastamine, kaitse ja parandamine;
e) Loodusvarade tõhusam kasutamine ja kliimamuutuste suhtes vastupidavale majandusele üleminek;
f) Maapiirkonna kohaliku arengu soodustamine ja ettevõtete mitmekesistamine, sh väikeettevõtjate arengu tagamine.

Vaheküsimus 2. Millisesse eesmärki on Teie arvates maaeluvõrgustik kõige enam panustanud?

a) Sidusrühmade kaasatuse suurenemine maaelu arengu rakendamisse;
b) Maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteedi parandamisse;
c) Laiemat üldsuse ja võimalike toetusesaajate teavitamisse maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest;
d) Innovatsiooni edendamisse põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades.

Tabel 1. Trendi analüüs (*trend analysis*)

Paranemine või halvenemine	Aasta MAK 2014-2020 koostamise algus MAK 2014-2020 rakendamise algus Meetmete rakendumise algus						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Trend 2012–2016 (täidab hindaja)
Põllumajandustootjate, metsa majandajate ja toiduainete tootjate							
Ressursitõhusus ja energia säästmine							
Keskkonnajuhtimine ja keskkonnategevus							
Jätkusuutlik majandamine või tulemuslikkuse tõhustamine							
Innovatsiooni rakendamine							
Turustusvõimalused							
Maapiirkonna majanduse							
Jätkusuutlikkus							
Konsulentide tase							
Riskide ennetamise valdkonnas							
Ettevõtte juhtimise valdkonnas							
Teadmussiirde							
Mitmekülgsus							
Uudsus							
Tase (kvaliteet)							
Vastavus vajadustega							

Legend
+++++ = väga positiivne
++++ = positiivne
+++ = keskmine
- = negatiivne
- - = väga negatiivne

Märkused (viide lahtrile):

Tabel 2. Sekkumiste ja tegevuste nimekiri (*list of interventions and activities*)					
Organisatsioon/ üksus/meede	Rahastaja/programm/ fond	Asja-kohasus	Kasusaajad (sektorite lõikes)	Kasusaajate osa tervikust (2017. a seisuga, täidame tekstina)	Kättesaadavus (või piisavus rahalises tähenduses)
Koolitused (M 1.1)	MAK 2014−2020		P, M, T		
Teavitused (M 1.2)	MAK 2014−2020		P, M, T		
Ettevõtete külastused, õpiringid (M 1.3)	MAK 2014−2020		P, M, T		
Nõustamisteenused (M 2.1)	MAK 2014−2020		P, M, T		
Koolitused konsulentidele (M 2.3)	MAK 2014−2020		P, M, T		
Innovatsiooniklastrid	MAK 2014−2020		P, T		
Lühikesed tarneahelad (M 16.4)	MAK 2014−2020		P, T		
Uute toodete vms arendamine (M 16.2)	MAK 2014−2020		P, T		
Maakondlikud Arenduskeskused	EAS/Euroopa Regionaalarengu Fond		P, M¸T		
Eesti Töötukassa	Riik		P, M, T		
Täiskasvanute tööalane koolitusprogramm	HTM/Euroopa Sotsiaalfond		P, M, T		
Tehnoloogia arenduskeskused (TAKid)	EAS/Euroopa Regionaalarengu Fond		P, T		
Legend +++++ = väga asjakohane/väga hea ++++ = asjakohane/hea +++ = keskmine asjakohasus/keskmine - = madal asjakohasus/halb - - = asjakohasus puudub/väga halb			P = põllumajandustootja M = metsa majandaja T = toiduainete tootja		
Märkused (viide lahtrile):					

Tabel 3. Mõjumaatriks *(influence matrix)*

Indikaatorid Kui tugev on sekkumise mõju x indikaatorisse y?	Sekkumised/tegevused												
	Koolitused (M 1.1)	Teavitused (M 1.2)	Ettevõtete külastused, õpiringid (M 1.3)	Nõustamisteenused (M 2.1)	Koolitused konsulentidele (M 2.3)	Innovatsiooniklastrid	Lühikesed tarneahelad (M 16.4)	Uute toodete vms arendamine (M 16.2)	Maakondlikud Arenduskeskused	Eesti Töötukassa	Täiskasvanute tööalane koolitusprogramm	Tehnoloogia arenduskeskused (TAKid)	∑ Passiivne (täidab hindaja)
Põllumajandustootjate, metsa majandajate ja toiduainete tootjate													
Ressursitõhusus ja energia säästmine													
Keskkonnajuhtimine ja keskkonnategevus													
Jätkusuutlik majandamine või tulemuslikkuse tõhustamine													
Innovatsiooni rakendamine													
Turustusvõimalused													
Maapiirkonna majanduse													
Jätkusuutlikkus													
Konsulentide tase													
Riskide ennetamise valdkonnas													
Ettevõtte juhtimise valdkonnas													
Teadmussiirde													
Mitmekülgsus													
uudsus													
Tase (kvaliteet)													
Vastavus vajadustega													
∑ Aktiivne (täidab hindaja)													

Legend
4 = väga tugev mõju
3 = tugev mõju
2 = keskmine mõju
1 = nõrk mõju
0 = mõju puudub

Märkused (viide lahtrile):

MAK 2014−2020 prioriteet 6: sotsiaalse kaasatuse, vaesuse vähendamise ja majanduskasvu edendamine, MAPP

Metoodika kasutamise juhend

Hindamisarutelu algab sissejuhatusega, kus tutvustatakse MAPP metoodikat. Hindamise esimeses etapis (joonis 1) tuvastatakse muutusi makrotasandil. Samuti arutletakse üldiste hindamisküsimuste üle. Grupi üldhinnang kantakse joonisele 5-pallisel skaalal koos märksõnadega, mis iseloomustas aastat kõige enam. Pärast seda jaotatakse fookusgrupi osalejad kolme gruppi, kus toimub arengukava mõjude arutelu läbi määratletud kriteeriumite. Grupitööna täidetakse tabelid 1−3. Tabelite 1−2 puhul antakse hinnang 5-pallisel ja tabeli 3 puhul 4-pallisel skaalal. Märkuste lahtrisse kirjutatakse selgitused viidates tabeli lahtrile. Tabeli 1 viimast veergu ning tabeli viimast veergu ja rida grupitööna ei täideta, selle täidab hiljem hindaja. Iga tabeli täitmise järgselt toimub grupitöö presenteerimine.

Küsimus: Millised tegurid ja muutused on Teie arvates olulised MAK rakendamise perioodile eelnevalt ja perioodi alguses 2014−2017?

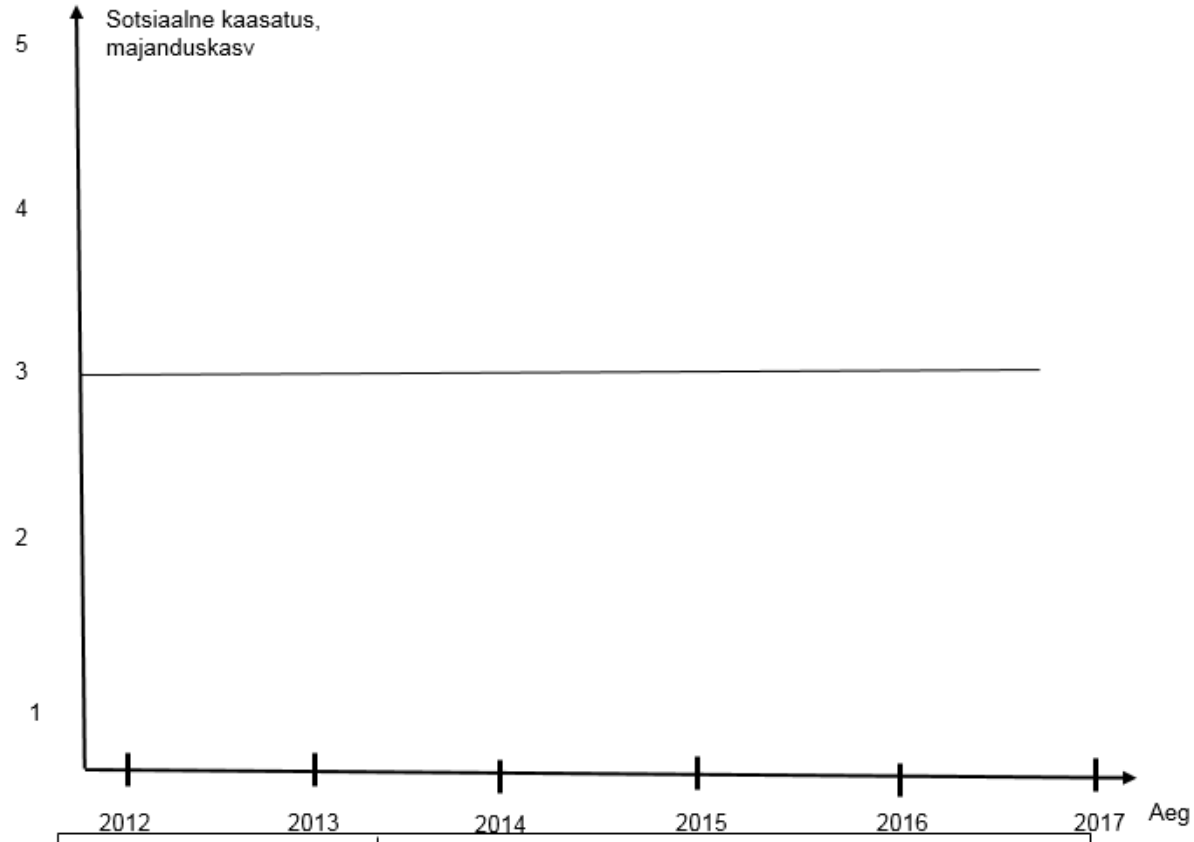

Joonis 1. Sotsiaalse kaasatuse ja majanduskasvu elukõver (*life curve*)

Vaheküsimus 1. Millisesse prioriteedi eesmärki on Teie hinnangul LEADER-meede kõige enam panustanud või võiks panustada?

a) Innovatsiooni ja teadmussiirde parandamise läbi koolitustegevuste (läbi elukestva õppe arendamise);
b) Tarneahelate arendamine ja riskijuhtimismeetmete parendamine;
c) Sihtgruppide tulemuslikkuse parandamine läbi moderniseerimise ja turujõu suurendamise (koostöö edendamine). Samuti kvalifikatsiooni suurendamine ja põlvkondade vahetusele kaasa aitamine;
d) Põllu- ja metsamajandusega seotud ökosüsteemide taastamine, kaitse ja parandamine;
e) Loodusvarade tõhusam kasutamine ja kliimamuutuste suhtes vastupidavale majandusele üleminek;
f) Maapiirkonna kohaliku arengu soodustamine ja ettevõtete mitmekesistamine, sh väikeettevõtjate arengu tagamine.

Vaheküsimus 2. Millisesse eesmärki on Teie arvates maaeluvõrgustik kõige enam panustanud?

a) Sidusrühmade kaasatuse suurenemine maaelu arengu rakendamisse;
b) Maaelu arengu programmide rakendamise kvaliteedi parandamisse;
c) Laiema üldsuse ja võimalike toetusesaajate teavitamisse maaelu arengu poliitikast ja rahastamisvõimalustest;
d) Innovatsiooni edendamisse põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkondades.

Tabel 1. Trendi analüüs (*trend analysis*)

Paranemine või halvenemine	Aasta MAK 2014-2020 koostamise algus MAK 2014–2020 rakendamise algus Meetmete rakendamise algus						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Trend 2012–2016 (täidab hindaja)
Väikeettevõtluse areng ja ettevõtlustegevuse mitmekesistamine							
Konkurentsivõime (sh majanduslik toimetulek, põhivara modernsus)							
Ettevõtluse tegevusalade mitmekesistamine							
Põllumajandustoodetele lisandväärtuse andmine							
Ettevõtjatevaheline koostöö							
Töökohad							
Sobivate ja atraktiivsete töökohtade teke							
Kaasamine							
Kohalike elanike kaasamine strateegia ettevalmistamisse ja rakendamisse							
Erinevate osapoolte kaasamine kohaliku tasandi valitsemisse							
Teenuste kättesaadavus							
Teenuste (va IT-teenuste) kättesaadavus							
IT-teenuste kättesaadavus							
Maapiirkondade üldine areng							
Elukvaliteet maapiirkondades							

Legend
••••• = väga positiivne
•••• = positiivne
••• = keskmine
•• = negatiivne
• = väga negatiivne

Märkused (viide lahtrile):

Tabel 2. Sekkumiste ja tegevuste nimekiri (*list of interventions and activities*)					
Organisatsioon/ üksus/meede	Rahastaja/ programm/fond	Asja-kohasus	Kasusaajad	Kasusaajate osa tervikust (2017. a seisuga, täidame tekstina)	Kättesaadavus (või piisavus rahalises tähenduses)
Investeeringud toodete töötlemiseks ja turustamiseks (M 4.2)	MAK 2014−2020		P, T		
Investeeringud väikeettevõtetesse (M 6.3)	MAK 2014−2020		P		
Investeeringud mitmekesistamiseks (M 6.4)	MAK 2014−2020		P, muu		
Kohalike strateegiate koostamine (M 19.1)	MAK 2014−2020		P, M, muu, KOV, V		
Projektid (M 19.2)	MAK 2014−2020		P, M, muu, KOV, V		
Koostööprojektid (M 19.3)	MAK 2014−2020		P, M, muu, KOV, V		
Piirkonna elavdamine ja KTG toiminine (M 19.4)	MAK 2014−2020		P, M, muu, KOV, V		
Ettevõtluse alustamise toetus	Eesti Töötukassa		P, M, T, muu		
Starditoetus, ettevõtte arenguprogramm	EAS, Struktuurifondid		T, muu		
Toetused vabaühendustele (Kohaliku omaalgatuse programm, Nupukate lahenduste inkubaator), vabaühenduste arendamine	KÜSK, Siseministeerium		V		
Legend ••••• = väga asjakohane/väga hea •••• = asjakohane/hea ••• = keskmine asjakohasus/keskmine •• = madal asjakohasus/halb • = asjakohasus puudub/väga halb			P = põllumajandustootja M = metsa majandaja T = toiduainete tootja Muu = mittepõllumajanduslikul tegevusalal tegutsev ettevõtja KOV = kohalik omavalitsus V = vabaühendus, sh kohalikud tegevusgrupid		
Märkused (viide lahtrile):					

Tabel 3. Mõjumaatriks *(influence matrix)*

Indikaatorid Kui tugev on sekkumise mõju x indikaatorisse y?	Sekkumised/tegevused										
	Inves-teeringud toodete töötlemiseks ja turustamiseks (M 4.2)	Inves-teeringud väike-ettevõtetesse (M 6.3)	Inves-teeringud mitme-kesistamiseks (M 6.4)	Kohalike strateegiate koostamine (M 19.1)	Projektid (M 19.2)	Koostöö-projektid (M 19.3)	Piirkonna elavdamine ja KTG toimimine (M 19.4)	Ettevõtluse arendamise toetus	Starditoetus, ettevõtte arengu-programm	Toetused vaba-ühendustele, vaba-ühenduste arendamine	∑ Passiivne (täidab hindaja)
Väikeettevõtluse areng ja ettevõtlustegevuse mitmekesistamine											
Konkurentsivõime (sh majanduslik toimetulek, põhivara modernsus)											
Ettevõtluse tegevusalade mitmekesistamine											
Põllumajandustoodetele lisandväärtuse andmine											
Ettevõtjatevaheline koostöö											
Töökohad											
Sobivate ja atraktiivsete töökohtade teke											
Kaasamine											
Kohalike elanike kaasamine strateegia ettevalmistamisse ja rakendamisse											
Erinevate osapoolte kaasamine kohaliku tasandi valitsemisse											
Teenuste kättesaadavus											
Teenuste (va IT-teenuste) kättesaadavus											
IT-teenuste kättesaadavus											
Maapiirkondade üldine areng											
Elukvaliteet piirkondades											
∑ Aktiivne (täidab hindaja)											

Legend
4 = väga tugev mõju, 3 = tugev mõju, 2 = keskmine mõju, 1 = nõrk mõju, 0 = mõju puudub

Märkused (viide lahtrile):

Lisa 3. **Intervjueeritud MAK 2014–2020 rakendamisega seotud osapooled**

Nr	Autus	Intervjueeritav	Ametikoht	Intervjuu läbiviijad	Intervjuu toimumise aeg
1.	Maaeluministeerium	Marko Gorban	Põllumajandus- ja maaelupoliitika asekantsler. Prioriteedid 1-6	Katrin Kreegimäe	24.03.2017
2.	Maaeluministeerium	Merle Saaliste	Maaelu arengu osakonna nõunik osakonnajuhataja ülesannetes. Sihtvaldkonnad 2A, 3A, 6A	Jüri Lillemets	15.03.2017
3.	Maaeluministeerium	Anneli Kimmel	Kohaliku algatuse ja elukeskkonna büroo juhataja. Sihtvaldkond 6B, maaeluvõrgustik	Kersti Aro	24.03.2017
4.	PRIA	Aime Ilves	LEADER toetuste büroo spetsialist. Sihtvaldkond 6B	Kersti Aro	17.03.2017
5.	Maamajanduse Infokeskus	Krista Kõiv	Maaelu- ja innovatsioonivõrgustiku osakonna juhataja. Sihtvaldkond 6B, maaeluvõrgustik	Kersti Aro	24.03.2017
6.	Maaeluministeerium	Kai Kalmann	Maaettevõtluse büroo peaspetsialist. Sihtvaldkond 6A	Kersti Aro, Jüri Lillemets	15.03.2017
		Helve Hunt	Maaparanduse ja maakasutuse büroo peaspetsialist. Metsameetmed		
		Tõnu Taat	Maaettevõtluse büroo peaspetsialist. Sihtvaldkond 2B		
		Mati Tõnismäe	Maaparanduse ja maakasutuse büroo juhataja. Sihtvaldkonnad 2A, 4A ja 5C (maaparandus)		
7.	PRIA	Kristel Võsu	Maaelu investeeringutoetuste büroo juhataja. Sihtvaldkonnad 2A, 2B, 3A, 6A	Jüri Lillemets	30.03.2017
8.	Maaeluministeerium	Katrin Rannik	Põllumajanduskeskkonna büroo juhataja. Prioriteedid 4 ja 5	Karin Kauer	22.03.2017
		Timo Anis	Põllumajanduskeskkonna büroo peaspetsialist. Prioriteet 4, Natura 2000 mets		
9.	PRIA	Jaana Karja	Otsetoetuste osakonna MAK nõunik. Prioriteet 4 (põllumajandus)	Katrin Kreegimäe, Karin Kauer	21.03.2017
10.	SA Erametsakeskus	Triin Suur	Toetuste üksuse arendusnõunik. Prioriteedid 4 ja 5 (metsamajandus)	Kersti Aro	15.03.2017
		Triin Nõmmik	Toetuste üksuse projektispetsialist Metsameetme toetused. Prioriteedid 4 ja 5		

			(metsamajandus)		
11.	Maaeluministeerium	Taavi Kand	Kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakonna juhataja. Sihtvaldkonnad 3A ja 6A, meede 4.2	Katrin Kreegimäe	22.03.2017
12.	Maaeluministeerium	Külli Kaare	Teadus- ja arendusosakonna juhataja. Prioriteet 1, sihtvaldkond 3B	Katrin Kreegimäe	24.03.2017

Lisa 4. **Fookusgruppide ja paneeldiskussiooni osalejad**

Teadmussiirde ja innovatsiooni hindamise fookusgrupp I
19. aprill 2017
Maaeluministeerium

Jrk nr	Osaleja nimi	Organisatsioon
1.	Marge Sepp	Oru Taimeõlitööstuse OÜ
2.	Leho Verk	Maaelu Edendamise Sihtasutus
3.	Hanna Kreen	Maaeluministeerium
4.	Harry Pässa	Maaeluministeerium
5.	Eike Lepmets	Maaeluministeerium
6.	Kalev Jaanson	Maaelu Edendamise Sihtasutus
7.	Katrin Kreegimäe	Eesti Maaülikool
8.	Kersti Aro	Eesti Maaülikool

Teadmussiirde ja innovatsiooni hindamise fookusgrupp II
20. aprill 2017
Eesti Maaülikool

Jrk nr	Osaleja nimi	Organisatsioon
1.	Elen Peetsmann	Eesti Maaülikooli Mahekeskus SA
2.	Jaan Sõrra	Tartumaa Põllumeeste Liit
3.	Ruth Türk	Järvamaa Kutsehariduskeskus
4.	Merje Schmeimann	A.Le.Coq AS
5.	Mati Mõtte	Eesti Maaülikool
6.	Kersti Aro	Eesti Maaülikool

Sotsiaalse kaasatuse ja majanduskasvu edendamise hindamise fookusgrupp I
27. aprill 2017
Maaeluministeerium

Jrk nr	Osaleja nimi	Organisatsioon
1.	Pille Eikner	Soul Company OÜ
2.	Karmel Jõesoo	Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioon
3.	Kristine Hindriks	Maaeluministeerium
4.	Ester Valdvee	Maamajanduse Infokeskus
5.	Anne-Liisi Mändmets	Maaelumininsteerium
6.	Margit Krieger	Maaeluministeerium
7.	Marika Adler	Maaeluministeerium
8.	Maarja Männiste	Maaeluministeerium
9.	Krista Kanniste	Nelja Valla Kogu MTÜ
10.	Elar Neito	Maaeluministeerium
11.	Mati Mõtte	Eesti Maaülikool
12.	Kersti Aro	Eesti Maaülikool

Paneeldiskussioon
03. mai 2017
Maaeluministeerium

Jrk nr	Osaleja nimi	Organisatsioon
1.	Vahur Tõnissoo	MTÜ Eesti Põllumeeste Keskliit
2.	Roomet Sõrmus	MTÜ Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda

3.	Sirje Potisepp	MTÜ Eesti Toiduainetööstuse Liit
4.	Raili Mengel	MTÜ Eesti Maaturism
5.	Marina Kaas	Eesti Väike- ja keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioon
6.	Piret Leskova	MTÜ Eesti Leader Liit
7.	Merit Mikk	Mahepõllumajanduse Koostöökogu
8.	Kaja Peterson	Eesti Keskkonnaühenduste Koda
9.	Livi Rooma	Põllumajandusuuringute Keskus
10.	Krista Kõiv	Maamajanduse Infokeskuks
11.	Külli Kaare	Maaeluministeerium
12.	Katrin Rannik	Maaeluministeerium
13.	Reena Osolin	Maaeluministeerium
14.	Eneli Viik	Põllumajandusuuringute Keskus
15.	Kristine Hindriks	Maaeluministeerium
16.	Hanna Kreen	Maaeluministeerium
17.	Virge Harzia	Maaeluministeerium
18.	Jüri Lillemets	Eesti Maaülikool
19.	Ants-Hannes Viira	Eesti Maaülikool
20.	Karin Kauer	Eesti Maaülikool
21.	Katrin Kreegimäe	Eesti Maaülikool
22.	Mati Mõtte	Eesti Maaülikool
23.	Kersti Aro	Eesti Maaülikool

Lisa 5. Meetmete rakendamise ülevaade

Meetmete rakendamismäärused ja rakendamise ajad

Meede	Määruse vastuvõtmine	Meetme tähis	Meetme või tegevuse liigi nimetus	Taotlusvoorud
1	Maaeluministeeriumi 17.06.2015 määrus nr 68 „Teadmussiirde ja teavituse toetus“	**1.1 1.2 1.3**	Teadmussiire ja teavitus	27.07-3.08.2015 18.-22.01.2016 15.-19.08.2016
2		**2.1**	Individuaalse nõustamisteenuse toetamine	2015.a. üleriigiline taotlusvoor, mille tulemusena sõlmiti käsundusleping Maaelu Edendamise sihtasutusega
	Maaeluministeeriumi 15.05.2015 määrus nr 61 „Nõustajate koolitustoetus“	**2.3**	Toetus nõustajate koolituseks	18.-22.04.2016
3	Maaeluministeeriumi 16.03.2016 määrus nr 17 "Toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetus"	**3.1.**	Liidu kvaliteedikavades ja siseriiklikult tunnustatud kvaliteedikavades osalemine	18.-22.04.2016
		3.2.	Liidu ning siseriiklikult tunnustatud kvaliteedikavade raames toodetud toodete teavitamis- ja müügiedendustegevused	18.-22.04.2016
4	Põllumajandusministeeriumi 09.02.2015 määrus nr 15 „Põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamise investeeringutoetuse andmise ja kasutamise tingimused ning kord“	**4.1.**	Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks	27.02-12.03.2015 17.-31.08.2015 14.-22.12.2015
	Maaeluministeeriumi 8.05.2015 määrus nr 58 "Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus"	**4.2.1.**	Mikro- ja väikeettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus	8.-15.06.2015 27.06.-1.07.2016
	Maaeluministeeriumi 18.09.2015 määruse nr 5 "Keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus"	**4.2.2.**	Keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate põllumajandustoodete töötlemise ning turustamise investeeringutoetus	30.10.-6.11.2015 12.-16.12.2016
	Maaeluministeeriumi 30.09.2015 määrus nr 6	**4.2.3.**	Tunnustatud tootjarühma	30.10.-6.11.2015 12.-16.12.2016

	"Tunnustatud tootjarühma põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetus"		põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetus	
	Maaeluministeeriumi 03.06.2015 määrus nr 63 „Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ning hoiu investeeringutoetus riigi poolt korrashoitavate ühiseesvoolude uuendamiseks“	**4.3.1.**	Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ning hoiu investeeringutoetus riigi poolt korrashoitavate ühiseesvoolude uuendamiseks	5.-12.10.2015 24.-31.10.2016
	Maaeluministeeriumi 29.07.2015 määrus nr 76 "Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu investeeringutoetus"	**4.3.2.**	Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu investeeringutoetus	5.-12.10.2015 24.-31.10.2016
	Maaeluministeeriumi 07.01.2016 määrus nr 2 "Kiviaia taastamise toetus"	**4.4**	Kiviaia taastamise toetus	15.-19.02.2016
5		**5.2**	Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamine	Ei rakendatud
6	Maaeluministeeriumi 09.09.2016 määrus nr 53 "Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus"	**6.1**	Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamine	10.-17.10.2016
	Põllumajandusministeeriumi 20.01.2015 määrus nr 7 "Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetuse andmise ja kasutamise tingimused ning kord"	**6.3**	Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetus	9.-23.02.2015 1.-17.08.2015 4.-11.04.2016
	Põllumajandusministeeriumi 13.03.2015 määrus nr 25 „Maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise investeeringutoetuse andmise ja kasutamise tingimused ning kord“	**6.4**	Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas	13.-20.04.2015 22.-29.08.2016
8	Maaeluministeeriumi 11.05.2015 määrus nr 59 „Metsaala arengu ja metsade elujõulisuse parandamise investeeringutoetus“	**8.6.**	Metsade elujõulisuse ja majandusliku väärtuse parandamine	8.-15.06.2015 30.05.-15.06.2016
		8.3 8.4	Metsakahjustuste ennetamine, kõrvaldamine ja	8.-15.06.2015 30.05.-15.06.2016

			kahjustatud metsa taastamine	
9	Maaeluministeeriumi 13.11.2015 määrus nr 17 „Tootjarühma loomise ja arendamise toetus“	**9.1**	Tootjarühmade ja -organisatsioonide loomine	14.-18.12.2015
				27.06.-1.07.2016
				21.-25.11.2016
10	Maaeluministeeriumi 29.04.2015 määrus nr 49 „Keskkonnasõbraliku majandamise toetus“	**10.1.1**	Keskkonnasõbraliku majandamise toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
		10.1.2	Piirkondlik veekaitse toetus	Ei rakendatud
	Maaeluministeeriumi 22.04.2015 määrus nr 40 „Piirkondlik mullakaitse toetus“	**10.1.3**	Piirkondlik mullakaitse toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
	Maaeluministeeriumi 29.04.2015 määrus nr 50 „Keskkonnasõbraliku puuvilja- ja marjakasvatuse toetus“	**10.1.4**	Keskkonnasõbraliku aianduse toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
	Maaeluministeeriumi 29.04.2015 määrus nr 52 „Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus“	**10.1.5**	Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
	Maaeluministeeriumi 30.04.2015 määrus nr 55 „Ohustatud tõugu looma pidamise toetus“	**10.1.6**	Ohustatud tõugu looma pidamise toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
	Maaeluministeeriumi 22.04.2015 määrus nr 38 „Poollooduslikuu koosluse hooldamise toetus“	**10.1.7**	Poollooduslikuu koosluse hooldamise toetus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
11	Maaeluministeeriumi 30.04.2015 määrus nr 53 „Mahepõllumajandusele ülemineku toetus ja mahepõllumajandusega jätkamise toetus“	**11.1** **11.2**	Mahepõllumajandus	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
12	Maaeluministeeriumi 22.04.2015 määrus nr 42 „Natura 2000 alal asuva	**12.1**	Natura 2000 toetus põllumajandusmaale	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015

	põllumajandusmaa kohta antav toetus“			2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
	Maaeluministeeriumi 22.04.2015 määrus nr 39 „Natura 2000 alal asuva erametsamaa kohta antav toetus“	**12.2**	Natura 2000 toetus erametsamaale	2.-21.04.2015
				4.-22.04.2016
14	Maaeluministeeriumi 30.04.2015 määrus nr 56 „Loomade heaolu toetus“	**14.1**	Loomade heaolu	7.-25.05.2015 hilinenult kuni 19.06.2015
				2.-23.05.2016 hilinenult kuni 17.06.2016
16	Maaeluministeeriumi 26.08.2015 määrus nr 84 „Innovatsiooniklastri toetus“	**16.0** **16.2** **16.3** **16.5** **16.9**	Innovatsiooniklaster	12.-16.10.2015
				10.-14.10.2016
	Maaeluministeeriumi 29.07.2015 määrus nr 75 „Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetus“	**16.2**	Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetus	7.-11.09.2015
				30.08.-5.09.2016
	Maaeluministeeriumi 09.09.2015 määrus nr 3 „Lühikeste tarneahelate või kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetus“	**16.4**	Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamine	23.-30.11.2015
19	Põllumajandusministeeriumi 14.10.2014 määrus nr 85 "LEADERi kohaliku arengu strateegia ettevalmistamise toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise kord"	**19.1**	Kohaliku arengu strateegiate ettevalmistamine	29.10.-11.12.2014
	Maaeluministeeriumi 23.10.2015 määrus nr 11 „Kohaliku tegevusgrupi toetus ja LEADER-projektitoetus“	**19.2**	Kohaliku arengu strateegiate rakendamine	Alates 2016.a, piirkonniti erinev
		19.3	Koostöö	Alates 2016.a, piirkonniti erinev
		19.4	Piirkonna elavdamine ning kohaliku tegevusgrupi kui organisatsiooni toimimine	6.-12.11.2015

20	Põllumajandusministeeriumi 01.04.2015 määrus nr 29 „Eesti maaelu arengukava 2014–2020” raames antava tehnilise abi toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise kord"	**20.1** **20.2**	Tehniline abi	